

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Regina Valutytė

**VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖ DĖL NACIONALINIŲ GALUTINĖS INSTANCIJOS
TEISMŲ SPRENDIMŲ**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2010

Disertacija rengta 2006-2010 m. Mykolo Romerio universitete

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Saulius Katuoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S)

TURINYS

SANTRUMPOS	6
ĮVADAS	7
I. VALSTYBIŲ ATSAKOMYBĖS DĖL GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMŲ TEISINIS PAGRĮSTUMAS	19
1.1. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo nuostatos kaip aiškinimo šaltinis	21
1.2. Šalių tarpusavio santykiams taikytinos tarptautinės teisės normos dėl valstybės kaip atsakomybės subjekto sampratos	22
1.2.1. Valstybės kaip atsakomybės subjekto samprata pagal tarptautinę paprotinę teisę	22
1.2.2. Europos žmogaus teisių konvencija kaip pagrindas valstybių atsakomybei pagal ES teisę	26
1.3. Europos Sąjungos deliktinė atsakomybė kaip analogas valstybių deliktinei atsakomybei	28
1.4. Valstybėms narėms bendri principai kaip pagrindas valstybių atsakomybei dėl galutinės instancijos teismų sprendimų pagrįsti	32
1.5. Efektyvumo principas kaip pagrindas valstybės atsakomybei dėl galutinės instancijos teismų sprendimų pagrįsti	39
1.6. Apibendrinimas	44
II. GALIMI KONSTITUCINĖS REIKŠMĖS PRINCIPŲ PAŽEIDIMAI ĮGYVENDINANT VALSTYBĖS ATSAKOMYBĘ DĖL EUROPOS SAJUNGOS TEISĖ PAŽEIDŽIANČIŲ GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMŲ	47
2.1. Galimas teisinio tikrumo principo pažeidimas	49
2.1.1. Teisinio tikrumo užtikrinimo problema	49
2.1.2. <i>Res judicata</i> samprata ir teismų autoriteto visuomenėje įtaka teisinio tikrumo užtikrinimui	51
2.1.3. Galimas teisinio tikrumo principo ir valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų nesuderinamumas	54
2.2. Galimas teismo nepriklausomumo principo pažeidimas	57
2.2.1. Teismo nepriklausomumo užtikrinimo problema	57
2.2.2. Teismo nepriklausomumo principo samprata	59
2.2.3. Teismo nepriklausomumo ir valstybės atsakomybės dėl teismų neteisėtų veikų santykis	61
2.3. Teismo nešališkumo principo galimas pažeidimas	63
2.3.1. Teismo nešališkumo problema	63
2.3.2. Teismo nešališkumo principo turinys	64
2.3.3. Galimas teismo nešališkumo principo pažeidimas nagrinėjant ieškinį dėl valstybės atsakomybės	65
2.4. Reikalavimo išnagrinėti bylą per įmanomai trumpiausią laiką galimas pažeidimas	67
2.4.1. Įmanomai trumpiausio bylos nagrinėjimo užtikrinimo problema	67
2.4.2. Teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką samprata	68
2.4.3. Galimas teisės į protingos trukmės procesą pažeidimas nagrinėjant ieškinį dėl valstybės atsakomybės	69
2.5. Galimas nediskriminacijos principo pažeidimas	72
2.5.1. Diskriminavimo problema, numačius valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų	72
2.5.2. Nediskriminacijos principo samprata	72
2.5.3. Galimas nediskriminacijos principo pažeidimas, valstybei atsakant dėl su Europos Sąjungos teise nesuderinamų teismų sprendimų	74
2.6. Ieškinio prieš valstybę nagrinėjimas, nepažeidžiant konstitucinės reikšmės principų	75
2.7. Apibendrinimas	79
III. VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖS DĖL GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMŲ KILIMO SĄLYGOS	81

3.1. Tinkamo atsakomybės subjekto problema	81
3.1.1. „Galutinės instancijos teismo“ samprata	81
3.1.2. Konstitucinis teismas kaip galutinės instancijos teismas.....	87
3.2. Pažeista nuostata siekiamos suteikti teisės reikalavimas	90
3.3. Pakankamai rimtas teisės pažeidimas	96
3.3.1. Nacionalinių teisminių institucijų pareigos pagal Europos Sąjungos teisę	96
3.3.1.1. Įsipareigojimų pagal Europos Sąjungos teisę priskyrimas teisminėms institucijoms	96
3.3.1.2. Pareiga taikyti tiesiogiai veikiančias Europos Sąjungos teisės nuostatas.....	97
3.3.1.3. Pareiga aiškinti nacionalinę teisę suderinamai su Europos Sąjungos teise.....	100
3.3.1.4. Pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo	102
3.3.1.5. Pareiga taikyti laikinąsias priemones, kad būtų užtikrinta veiksminga Europos Sąjungos teisės nuostatų apsauga.....	104
3.3.2. Pažeidimo „akivaizdumo“ nustatymo kriterijai	108
3.3.2.1. Kriterijų išskyrimo problema.....	108
3.3.2.2. Diskrecijos veikti, paliktos valstybei, apimtis	109
3.3.2.3. Pažeistos nuostatos aiškumas, tikslumas bei pobūdis.....	113
3.3.2.3.1. Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškumo ir tikslumo nustatymas	113
3.3.2.3.2. Valstybės atsakomybės ribojimas atsižvelgiant į.....	114
suteiktos pažeistos teisės normos pobūdį.....	114
3.3.2.4. Klaidos dėl teisės atleistinumas	116
3.3.2.5. Tyčinis Europos Sąjungos teisės pažeidimo pobūdis	117
3.3.2.5.1. Kriterijaus taikymo problema	117
3.3.2.5.2. Kaltės kriterijaus nustatymo pagrindumas.....	118
3.3.2.5.3. Kaltės kriterijaus samprata ES teisėje ir jo taikymas ieškinyje prieš valstybę	121
3.3.2.6. Europos Sąjungos institucijų pozicija	125
3.3.2.7. Galimas pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo pažeidimas	126
3.3.2.7.1. 267 str. pažeidimas kaip pažeidimo pakankamo rimtumo nustatymo sąlyga	126
3.3.2.7.2. 267 str. pažeidimas kaip savarankiškas valstybės atsakomybės pagrindas.....	129
3.3.2.8. Sisteminis pakankamai rimto pažeidimo kriterijų vertinimas	132
3.4. Priežastinis ryšys tarp valstybės padaryto pažeidimo ir individo patirtos žalos	134
3.5. Apibendrinimas	136
IV. ALTERNATYVIOS PAŽEISTŲ TEISIŲ TEISINĖS GYNYBOS PRIEMONĖS	138
4.1. Administracinių institucijų ir teismo sprendimų peržiūrėjimas	138
4.1.1. Administracinių institucijų pareiga peržiūrėti sprendimą	138
4.1.2. Kühne & Heitz formulės taikymas nacionalinių teismų sprendimams.....	139
4.1.3. Sprendimo peržiūrėjimo sąlygos	143
4.1.3.1. Teisė atnaujinti administracinį sprendimą	143
4.1.3.1.1. Teisės atnaujinti sprendimą numatymas nacionalinėje teisėje	143
4.1.3.1.2. Administracinio sprendimo peržiūrėjimo ar atnaujinimo teisinės pasekmės.....	146
4.1.3.2. Pareiga išnaudoti vidaus gynybos priemones.....	149
4.1.3.3. Pareigos, įtvirtintos 267 str., pažeidimas.....	152
4.1.3.4. Kreipimosi dėl sprendimo peržiūrėjimo senaties terminai	154
4.1.4. Proceso atnaujinimo ir valstybės atsakomybės kaip teisinės gynybos priemonių suderinamumas.....	156
4.2. “Pažeidimo procedūra” pagal Sutarties 258 ir 260 str.	160
4.2.1. “Pažeidimo procedūros” pobūdis bei jos taikymas nacionalinių teismų sprendimų atžvilgiu	160
4.2.2. Individualaus ieškinio prieš valstybę ir “pažeidimo procedūros” suderinamumas	165
4.3. Apibendrinimas	169
V. KÖBLER DOKTRINOS IR ALTERNATYVIŲ TEISINĖS GYNYBOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE	171
5.1. Valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų konstituciniai teisiniai pagrindai	171
5.2. Konstitucinės pareigos priimti teisės aktus dėl žalos atlyginimo įgyvendinimas	175
5.3. Valstybės atsakomybės sąlygų probleminiai aspektai	182

5.4. Galima Lietuvos valstybės atsakomybė dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimų.....	184
5.5. Alternatyvios <i>Köbler</i> tipo ieškiniui priemonės Lietuvos teisėje	193
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	201
SUMMARY.....	205
LITERATŪROS SĄRAŠAS	214
AUTORĖS PUBLIKACIJŲ MOKSLINIUOSE LEIDINIUOSE SĄRAŠAS.....	236

SANTRUMPOS

Angl. – angliškai
Aut. past. – autorės pastaba
BT – Bendrasis Teismas
EB – Europos Bendrija
ECB – Europos Centrinis Bankas
EK – Europos Komisija
EP – Europos Parlamentas
ES – Europos Sąjunga
ES Sutartis – Europos Sąjungos Sutartis
ET – Europos Taryba
ET MK – Europos Tarybos Ministrų komitetas
EŽTK arba **Konvencija** – Europos žmogaus teisių konvencija
EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas
Isp. – ispaniškai
It. – itališkai
JT arba **JTO** – Jungtinės Tautos arba Jungtinių Tautų Organizacija
Lot. – lotyniškai
LR – Lietuvos Respublika
LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
LR CPK - Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
NTTT – Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas
Pranc. – prancūziškai
SESV arba **Sutartis** – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
Str. - straipsnis
Taryba – Europos Sąjungos Taryba
TPPTP – Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas
TT arba **Teismas** – Teisingumo Teismas
TTT – Tarptautinis Teisingumo Teismas
Vok. – vokiškai
VŽTD – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija

IVADAS

*“We are not final because we are infallible,
but we are infallible only because we are final.”*

U.S. Supreme Court Justice R.H. Jackson,
Brown v. Allen, 344 U.S. 443, 540 (1953)

*“Me esame galutiniai ne todėl, kad mes neklystame;
mes neklystame todėl, kad esame galutiniai”*

JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjas R.H. Jackson,
Brown v. Allen, 344 U.S. 443, 540 (1953)

Disertacijoje nagrinėjama mokslo problema. Tyrimo aktualumas

1957 m. kelių Europos valstybių sutarimu buvo sukurta unikali teisinė sistema, kuri, laikui bėgant, virto fenomenaliu organizaciniu dariniu. Įkurta kaip valstybių ekonominio bendradarbiavimo forumas, ES išsiplėtė ne tik geografiniu atžvilgiu, bet objektų, tikslų apimtimi. Šiandien ES siekia ne tik pagerinti socialines ir ekonomines valstybių narių piliečių gyvenimo sąlygas, bet ir sustiprinti ES piliečių teisių ir interesų apsaugą, Europos identitetą ir jos nepriklausomybę, skatinti taiką ir saugumą¹.

Atsižvelgdamas į poreikį ginti privačių asmenų teises, kurias jiems suteikė tokią teisinę sistemą steigianti Sutartis, TT ne kartą savo ankstyvoje praktikoje pabrėžė, kad ES teisės pažeidimas *gali būti* ieškinio prieš valstybę pagrindas pagal nacionalinę teisę². Tačiau kartu TT pažymėjo, kad Sutartis neįgalina kurti naujų Sutartimi suteiktų teisių gynybos būdų, taigi reikia naudotis tomis priemonėmis, kurias suteikia nacionalinė teisė³. Pastebėtina, kad 1975 m. TT buvo paprašytas pareikšti nuomonę, kokių Sutarties pakeitimų reikėtų norint sukurti ES⁴. Teismas pasiūlė, kad Sutartis *inter alia* būtų papildyta nuostata, numatančia neginčijamą privačių asmenų teisę kreiptis dėl žalos, patirtos valstybei pažeidus ES teisę, atlyginimo⁵. Remiantis tokia Teismo pozicija ir atsižvelgiant į tai, kad Sutartyje nebuvo nė vienos aiškios nuostatos, reglamentuojančios privačių asmenų teisę kreiptis į teismą su ieškiniu prieš valstybę dėl ES teisės pažeidimu padarytos žalos

¹ Treaty on the functioning of the European Union (consolidated version) [2008] C115.

² Plačiau žr.: Case 6/60, *Humblet v Belgian State* [1960] ECR 559, p. 569 (TT siūlo valstybei narei panaikinti nesuderinamą su ES teise priemonę ir atlyginti dėl to kilusią žalą); taip pat Case 39/72, *Commission v Italy* [1973] ECR 101; Case 60/75, *Carmino Antonio Russo v Azienda di Stato per gli interventi sul mercato agricolo (AIMA)* [1976] ECR 45 (TT konstatavo, kad tuo atveju, jeigu žala buvo padaryta pažeidžiant ES teisę, valstybė narė dėl tokių neigiamų pasekmių yra atsakinga pagal nacionalinės teisės nuostatas, reglamentuojančias valstybių atsakomybę); Case 101/78, *Granaria v Hoofdprodukschap voor Akkerbouwprodukten* [1979] ECR 623; Case 181/82, *Roussel Laboratoria BV and others v État néerlandais* [1983] ECR 3849; Case 154/85, *Commission v Italy* [1987] ECR 2717.

³ Case 158/80, *Rewe v Hauptzollamt Kiel* [1981] ECR 1805.

⁴ Hartley, T. C. *European Union law in a global context: text, cases and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 207.

⁵ Reports on European Union. European Parliament, Court of Justice, Economic and Social Committee. Bulletin of the European Communities, Supplement 9/75, p. 18 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 m. kovo 30 d.]. <http://aei.pitt.edu/5590/01/002291_1.pdf>.

atlyginimo, tradiciškai manyta, kad tokią teisę asmeniui gali suteikti tik nacionalinės teisės nuostatos⁶.

Visgi 1991 m. *Francovich* byloje⁷ TT pripažino, kad be ES teisės nuostatų tiesioginio bei netiesioginio veikimo, egzistuoja trečiasis teisių gynybos būdas, kylantis tiesiogiai iš Sutarties, - galimybė pareikšti ieškinį prieš ES teisę pažeidusią valstybę nacionaliniame teisme ir reikalauti atlyginti tokiu pažeidimu padarytą žalą⁸. Šiuo sprendimu ES mastu minimaliai harmonizuotos sąlygos valstybės atsakomybei dėl ES teisę pažeidžiančių veikų atsirasti⁹.

Tokia Teismo pozicija sulaukė nemažai kritikos akademinėje visuomenėje. Kai kurie mokslininkai laikėsi pozicijos, kad tokiu sprendimu TT gerokai peržengė savo kompetencijos ribas ir prisiskyrė sau įstatymų leidžiamosios valdžios funkcijas. Anot jų, valstybės atsakomybės principu Sutartis galėjo būti papildyta tik ją keičiant, o ne „įstatyminėmis nuostatomis iš teisėjų suolo“¹⁰. R. Caranta teigė, kad valstybių narių išimtinė teisė priimti procesines teisės nuostatas, kurios padėtų užtikrinti individų teises, kylančias iš ES teisės¹¹, po TT sprendimo *Francovich* byloje jau nėra taisyklė, o veikiau išimtis, taikoma tik tuomet, kai nėra dėl to priimtų ES teisės nuostatų (įskaitant ir TT sprendimus)¹².

Visgi net kritikuotas, TT neatsisakė savo „misijos“ užtikrinti privačių asmenų teises, kylančias iš ES teisės. Atremdamas priešiškus argumentus, TT pareiškė, kad tiek valstybės atsakomybės dėl ES teisės pažeidimų kaip teisinės gynybos priemonės egzistavimas, tiek jos apimtis yra ES sutarties aiškinimo klausimai, kas neabejotinai patenka į TT jurisdikciją. Nurodydamas į ES Sutarties¹³ 19 str. (ex EB Sutarties 220 str.), TT pažymėjo, kad Sutartyje nesant nuostatos, reglamentuojančios pasekmes valstybei dėl ES teisės nuostatų pažeidimo, vienintelis TT turi teisę pasisakyti šiuo klausimu. Teismas tokius klausimus spęstų remdamasis pagrindiniais ES teisės principais, ir jeigu to reikia, valstybių narių teisinėms sistemoms būdingais bendraisiais principais¹⁴.

⁶ Tridimas, T. *The general principles of EC law*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 321.

⁷ Case C-6/90 and 9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic* [1991] ECR I-05357.

⁸ Deards, E., Hargreaves, S. *European Union law*. New York: Oxford University Press, 2004, p. 91.

⁹ Sprendime *Francovich* byloje TT konstatavo, kad tam, kad kiltų atsakomybė valstybei, turi būti patenkintos šios sąlygos: 1) turi būti konstatuota, kad direktyva siekiama suteikti teises; 2) remiantis direktyvos nuostatomis turi būti galima identifikuoti tų teisių turinį; 3) tarp pažeidimo ir žalos turi egzistuoti priežastinis ryšys.

¹⁰ Plačiau žr.: Mancini, G. F., Keeling, D. T. Democracy and the European Court of Justice. *The Modern Law Review*. 1994, 57: p. 175; Ehlers, D. Die Weiterentwicklung des Staatshaftungsrechts durch das europäische Gemeinschaftsrecht. *Juristen Zeitung*, 1996: p. 776. Pažymėtina, kad tokios pozicijos laikėsi ir Vokietijos vyriausybė, gindama savo poziciją *Brasserie du Pêcheur* byloje. Plačiau žr.: Case C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] E.C.R. I-1029.

¹¹ Tokią taisyklę TT suformulavo byloje 33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG v Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] E.C.R. 1997 ir sprendime byloje 45/76, *Comet BV v Produktschap voor Siergewassen* [1976] E.C.R. 2053.

¹² Caranta, R. *Governmental Liability after Francovich*. *Cambridge Law Journal*. 1993, 52: p. 272-297.

¹³ The Treaty on European Union (consolidated version) [2008] OJ 115.

¹⁴ Case C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] E.C.R. I-1029.

Aiškindamas valstybės atsakomybės principą, TT neapsiribojo sprendimu *Francovich* byloje. Valstybės atsakomybės principo samprata plėtota *Brasserie du Pêcheur*¹⁵, *Dillenkofer*¹⁶, *Hedley Lomas*¹⁷ bylose. Šiose bylose TT aiškino ir taikė valstybės atsakomybės sąlygas bei išplėtė subjektų, dėl kurių gali kilti atsakomybė, ratą, nurodydamas, kad atsakomybė valstybei gali kilti ne tik dėl įstatymų vykdamosios, bet ir dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veikų.

Ištisą dešimtmetį plėtojęs savo jurisprudenciją valstybės atsakomybės srityje, 2003 m. *Köbler* byloje¹⁸ TT konstatavo, kad principas, pagal kurį valstybės narės yra įpareigos atlyginti žalą, padarytą asmenims ES teisės pažeidimu, taikytinas ir tais atvejais, kai ES teisę pažeidžia galutinės instancijos teismas, ir kad kiekvienos valstybės narės teisinėms sistemoms yra paliekama teisė nustatyti instituciją, kuri būtų kompetentinga nagrinėti ginčus dėl žalos atlyginimo.

Tiek kai kurios į bylą įstojusios šalys, tiek vėliau mokslininkai kritikavo šį sprendimą dėl keleto aspektų. Visų pirma teigta, kad sprendimas *Köbler* byloje nėra teisiškai pagrįstas, kadangi valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų nenumato Sutartis, teisės reikalauti žalos, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, negalima išvesti iš valstybių-ES narių tarpusavio santykiams taikytinų tarptautinės teisės normų, tarp jų ir EŽTK. Taip pat išreikšta nuomonė, kad nėra pagrįsta teigti, jog sprendimo *Köbler* byloje priėmimo metu valstybių narių teisės aktai leido valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų klausimą kelti nacionaliniame lygmenyje. Taigi neigti visi argumentai, kuriais TT pagrindė valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų.

Antra, teigta, kad įgyvendinant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų principą nacionaliniame lygmenyje, bus pažeisti konstitucinę reikšmę turintys *res judicata*, teisinio tikrumo, teismo nepriklausomumo, teismo nešališkumo, nediskriminacijos principai ir protingos proceso trukmės reikalavimas, sumenkės teismų autoritetas ir reputacija.

Trečia, daug diskutuota dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų sąlygų, ypač pakankamai rimto teisės pažeidimo, turinio bei jų galimo pritaikymo. Dėmesys

---

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Case C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer v. Federal Republic of Germany* [1996] E.C.R. I-4867.

¹⁷ Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] E.C.R. I-2553.

¹⁸ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239. Ginčas kilo po to, kai Austrijos universiteto profesorius paprašė papildomai prie pensijos mokėti tam tikrą pinigų sumą už universitete ištarnautus metus. Tai daryti atsisakytą, kadangi jis Austrijos universitete dirbo ne 10 metų, kaip to reikalauja Austrijos įstatymai, o tik 7 metus. Tačiau daugiau nei 5 metus Köbler profesoriavo kitoje valstybėje narėje. Profesorius kreipėsi į Austrijos žemesnės instancijos teismą, kuris atsisakė tenkinti ieškinį, remdamasis minėtais Austrijos teisės nuostatų reikalavimais. Byla atsidūrė Austrijos Aukščiausiam Teismui, kuris kreipėsi į TT dėl Sutarties 45 str. (ex 39 str.) išaiškinimo. Šioje byloje TT *inter alia* konstatavo, kad principas, pagal kurį valstybės narės yra įpareigos atlyginti žalą, padarytą asmenims Sąjungos teisės pažeidimu už kurį jos yra atsakingos, taikytinas ir tais atvejais, kai įtariamas pažeidimas seka iš aukščiausios instancijos teismo sprendimo, ir kad kiekvienos valstybės narės teisinėms sistemoms yra paliekama nustatyti teismą, kuris būtų kompetentingas nagrinėti ginčus, susijusius su tokiu atlyginimu. TT minėtoje byloje taip pat pasisakė dėl valstybės atsakomybės atlyginti padarytą žalą už jai priskirtinus Sąjungos teisės pažeidimus sąlygų, numatydamas, kad atsakomybė kyla, kai pažeista ES teisės norma suteikia tam tikras teises privatiems asmenims; galiojanti ES teisė pažeista akivaizdžiai; nustatytas tiesioginis priežastinis ryšys tarp akivaizdaus pažeidimo ir suinteresuoto asmens patirtos žalos.

atkreiptas į tai, kad generalinio advokato M.P. Léger, pateikęs nuomonę *Köbler* byloje, ir Teismo nuomonės tiek sąlygų turinio, tiek jų taikymo aspektu išsiskyrė.

TT pozicijai dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų nesikeičiant ir vėlesnėje jurisprudencijoje (pvz., *Traghetti* byloje¹⁹), mokslinėje literatūroje nuo diskusijų dėl teorinio-koncepcinio principo pagrįstumo, pereita prie svarstymų apie realų šio principo įgyvendinimą praktikoje, taip pat galimas alternatyvias pažeistų asmenų teisių gynimo priemonės.

Taip pat reikia pastebėti, kad 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusi Lisabonos Sutartis²⁰ nenumatė jokios konkrečios nuostatos dėl valstybės atsakomybės, ieškinį pareiškui privačiam asmeniui. Taigi, nepaisant gausios mokslinės kritikos dėl galimų sunkumų derinant nacionalinę teisę su ES teisės reikalavimais, su nagrinėjamo principo įgyvendinimu susijusios problemos kol kas nėra sprendžiamos ES lygmenyje, paliekant tai daryti valstybėms narėms nacionaliniame lygmenyje. Ši aplinkybė skatina analizuoti TT praktiką ir aiškintis, dėl kokių priežasčių valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų principo įgyvendinimas yra problemiškas.

Pažymėtina ir tai, kad atsižvelgiant į Lisabonos Sutarties padarytus teisinio reguliavimo pakeitimus, leidžiančius ES prisijungti prie EŽTK, bei išreikštą ES siekį kuo greičiau tapti EŽTK nare, aktualu spręsti, ar valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų principas, taip kaip jis suformuluotas TT jurisprudencijoje, *ipso facto* nepažeidžia atitinkamų EŽTK nuostatų, taip pat ar valstybė narė gali įgyvendinti šį principą, nepažeisdama įsipareigojimų pagal EŽTK.

Neabejotinas šio klausimo aktualumas ir Lietuvai. 2004 m. gegužės 1 d. LR tapus pilnateise ES nare, privatūs asmenys taip pat įgijo teisę pareikšti ieškinius dėl žalos atlyginimo prieš LR. Jokie konkretūs teisės aktų pakeitimai, tiesiogiai susiję su nagrinėjimo principo įgyvendinimu, daromi nebuvo. Taigi ypač aktualu nustatyti, ar LR teisės nuostatos, reglamentuojančios valstybės atsakomybę dėl teismų sprendimų, yra suderintos su ES teisės reikalavimais, ar jos yra pakankamai veiksmingos, kad privatiems asmenims garantuotų efektyvią jų teisių gynybą ir apsaugotų juos nuo valstybės savivalės. Taip pat svarbu išanalizuoti, kokios yra alternatyvios asmenų pažeistų teisių teisinės gynybos priemonės.

Tyrimų apžvalga

Reikia pastebėti, kad nagrinėjamos temos aspektais domisi palyginti nedaug mokslininkų. Tai neabejotinai lemia pasirinktos temos siaurumas ir specifiškumas. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad dauguma mokslininkų šią temą nagrinėja vienpusiškai, analizuodami tik tiesiogiai su ES teise

---

¹⁹ Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177.

²⁰ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community [2007] OJ C 306.

susijusius aspektus (dažniausiai valstybės atsakomybės sąlygas) arba apsiribodami savo nacionalinės teisės, įgyvendinančios *Köbler* sprendimą, analize. Būtent tokio pobūdžio analizei dėmesį skyrė G. Anagnostaras²¹, P.J. Wattel²², H. Toner²³, C.D. Classen²⁴, J. Buttimore²⁵, J. Komárek²⁶, J.E Pfander²⁷, C. Vajda²⁸, T. Tridimas²⁹, P.M. Rodríguez³⁰. Vienintelis didesnės apimties darbas, kuriame analizuojami valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų probleminiai klausimai, yra B. Hofstätter monografija „*Non-compliance of national courts: remedies in European Community law and beyond*“³¹.

Kita mokslininkų grupė pasižymi tuo, kad komentuoja atskirus TT sprendimus, kurie papildo ir paaiškina *Köbler* sprendimo turinį, arba nagrinėja probleminius alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių įgyvendinimo aspektus. Prie tokių mokslininkų priskiriami L. Rossi³², M. Breuer³³, M. Toborowski³⁴, R. Errera³⁵ ir kiti tyrėjai.

Lietuvių mokslininkų indėlis nagrinėjant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų problematiką ypač nedidelis. Valstybės atsakomybės klausimus Lietuvoje yra plačiau išnagrinęję du mokslininkai: V. Mikelėnas³⁶ bei S. Selelionytė-Drukteinienė³⁷. Visgi nors teismų sprendimų, kaip galimo valstybės atsakomybės pagrindo klausimas šių mokslininkų darbuose buvo aptartas, nei pirmasis, nei antrasis specialistas nenagrinėjo valstybės atsakomybės dėl galutinės

---

²¹ Anagnostaras, G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*. 2006, 31(5); Anagnostaras, G. State liability and alternative courses of action: how independent can an autonomous remedy be? *Yearbook of European law*. 2001-2002, 2; Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public law*. 2001, 7 (2).

²² Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: we can't go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004 (41).

²³ Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997.

²⁴ Classen, C. D. Case C-224/01, Gebhard Köbler v Republik Österreich, Judgment of 30 September 2003, Full Court. *Common Market Law Review*. 2004, 41.

²⁵ Buttimore, J. State liability for judicial error: A Bridge too far? *Irish Journal of European Law*. 2004, 2.

²⁶ Komárek, J. Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order. *Common Market Law Review*. 2005, 42.

²⁷ Pfander, J. E. Government Accountability In Europe: A Comparative Assessment. *Geo. Wash. Int'l L. Rev.* 2003, 35.

²⁸ Vajda, C. Liability for breach of Community law: A survey of the ECJ cases post Factortame. *European Business Law Review*. 2006, 2.

²⁹ Tridimas, T. State Liability for Judicial acts. Remedies unlimited? In *European Legal Dynamics. Revised and updated edition of 30 years of European Legal Studies at the College of Europe*. Brussels: Peter Lang, 2007.

³⁰ Rodríguez, P. M. La Responsabilidad del Estado por Actos Judicial en Derecho Comunitario. *Revista de Derecho Comunitario Europeo*. 2004, 19.

³¹ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005.

³² Rossi, L. S., Di Federico, G. Case C-129/00, Commission v. Repubblica Italiana, Judgement of 9 December 2003, Full Court, nyr. Case comment. *Common Market Law Review*. 2005, 42.

³³ Breuer, M. Judicial wrongs and Community law: the case Gerhard Kobler v. Austria. In Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: British Institute of international and comparative law, 2006.

³⁴ Taborowski, M. Joined Cases C-392/04 & C-422/04, i-21 Germany GmbH (C-392/04), Arcor AG & Co.KG (C-422/04), formerly ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 19 September 2006, not yet reported. *Common Market Law Review*. 2007 (44).

³⁵ Errera, R. Le contrôle externe institutionnalisé: de la responsabilité des magistrates et du service public de la justice. In Andenas, M., Canivet, G., Fairgrieve, D. (ed.). *Independence, Accountability and the Judiciary*. London: BIICL, 2006.

³⁶ Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

³⁷ Selelionytė-Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

instancijos teismų sprendimų klausimo, kai tokia atsakomybė kyla dėl netinkamo ES teisės įgyvendinimo. Epizodiškai disertacijos tyrimo objektas paliestas A. Samuilytės³⁸ straipsnyje, kuriame trumpai aptarta *Köbler* bylos esmė, bei A. Vaitkevičiūtės³⁹ darbuose, skirtuose bendro pobūdžio valstybės deliktinės atsakomybės dėl ES teisės pažeidimų klausimams nagrinėti.

Tyrimo mokslinis naujumas ir reikšmė

Disertacinis darbas yra naujas keletu požiūriu. Visų pirma, autorė atlieka ne tik valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų doktrinos turinio, bet alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių efektyvumo, lyginant su valstybės atsakomybe, analizę. Antra, įsigaliojus Lisabonos Sutarčiai, keičiasi kai kurie teisinio reguliavimo aspektai. Iki šiol valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų ir galimų alternatyvių pažeistų asmens teisių gynybos priemonių kontekste jie nėra įvertinti nei tarptautiniame, nei nacionaliniame lygmenyje. Trečia, kai kuriose ES valstybėse (pvz., Austrijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, taip pat Lietuvoje) šis sprendimas jau yra pritaikytas, dėl ko išryškėja naujos nei užsienio, nei lietuvių mokslininkų neįvertintos ir nenagrinėtos teorinės bei praktinės problemos (pvz., galima valstybės atsakomybė dėl konstitucinio teismo sprendimų). Atsižvelgiant į šiuos aspektus ir į ypač nedidelį Lietuvos mokslininkų indėlį tiriant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų principo įgyvendinimą Lietuvoje, galima teigti, kad pasirinkta tema „*Valstybės atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų*“ yra pirmasis tokio pobūdžio mokslinis tyrimas, kuriame analizuojamas ne tik TT suformuluotos doktrinos pagrindimas, turinys, praktinis jos įgyvendinimas nacionalinėje Lietuvos teisėje, bet ir galimos alternatyvios asmens pažeistų teisių gynybos priemonės.

Valstybių atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų analizė turėtų būti naudinga tiek LR įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios, tiek teisminės valdžios institucijoms, suvokiant ES teisėje numatytų įsipareigojimų turinį, galimą atsakomybę ir siekiant juos tinkamai įgyvendinti. Įstatymų leidėjas tyrimo rezultatus galės panaudoti teisės aktų projektų rengimo veikloje, vykdomojo valdžia – taikydama ES teisę praktikoje (ypač LR Teisingumo ministerija, atstovaudama valstybę ieškiniuose dėl žalos atlyginimo), teisminė valdžia – susipažindama su pareigomis bei su ES teise nesuderinamo elgesio pasekmėmis. Į šiame darbe nurodytus nagrinėjamo instituto trūkumus ir pasiūlymus dėl jo tobulinimo galėtų atsižvelgti ir ES Taryboje Lietuvą

---

³⁸ Samuilytė, A. Valstybės atsakomybė: išbandymas Europos Bendrijos teise. *Justitia*. 2006, 4(62).

³⁹ Vaitkevičiūtė, A. Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos Bendrijos teises: kilmė, samprata ir sąlygos. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97); Vaitkevičiūtė, A. Europos Bendrijos deliktinės atsakomybės taikymo ypatumai ir santykis su valstybių narių atsakomybe dėl privatiems asmenims padarytos žalos. *Jurisprudencija*. 2008, 4(106).

atstovaujantys ministrai bei LR piliečių išrinkti EP nariai tam, kad galėtų prasmingai dalyvauti ateiityje vykstančiuose debatuose dėl Sutarties tobulinimo.

Mokslinis darbas taip pat galėtų tapti praktinėmis gairėmis asmenims ar jų atstovams, besikreipiantiems ar ketinantiems kreiptis į teismą dėl žalos, patirtos dėl neteisėto galutinės instancijos teismo sprendimo, atlyginimo, vertinant savo galimybes laimėti bylą bei sprendžiant dėl alternatyvių pažeistų asmens teisių teisinės gynybos priemonių panaudojimo. Manytina, kad ES teisei vis labiau skverbiantis į kasdienį Lietuvos gyvenimą, ES teisės taikymo klausimų vis daugės, taigi kaskart didės žalos padarymo dėl netinkamo ES teisės taikymo asmeniui tikimybė.

Be to, tyrimas turėtų prisidėti prie Lietuvos valstybės atsakomybės doktrinos vystimosi (ypač atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau minėta, nagrinėjamas klausimas Lietuvos mokslininkų darbuose analizuojamas tik epizodiškai, neatskleidžiant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimo turinio ypatumų) bei būti pagrindu platesnio masto mokslinėms diskusijoms. Disertacija taip pat galėtų būti naudinga dėstant ES teisės disciplinas, rengiant mokomojo ir ypač švietėjiško pobūdžio leidinius, skirtus informuoti LR juridinius ir fizinius asmenis apie galimybę ginti iš ES teisės kylančias teises.

Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai:

Tyrimo **objektas** - valstybės atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių ES teisę, ir alternatyvios asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonės.

Disertacijos **tikslas** – ištirti valstybės atsakomybės dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų pagrįstumo ir tokios atsakomybės taikymo nacionaliniame lygmenyje probleminius aspektus, įgyvendinimo galimybes Lietuvoje bei galimą alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių pritaikymą.

Kad būtų pasiektas tikslas, keliami tokie **uždaviniai**:

1) Įvertinti valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių ES teisę, teisinį pagrįstumą, atsižvelgiant į tarp šalių galiojančias tarptautinės teisės normas, bendrus nacionalinius principus, SESV tikslą, pobūdį ir kontekstą.

2) Identifikuoti galimus valstybėms narėms bendrų konstitucinės reikšmės principų pažeidimus, *Köbler* doktriną įgyvendinant nacionaliniame lygmenyje;

3) Remiantis TT jurisprudencija bylose dėl valstybės atsakomybės, nustatyti valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų kilimo sąlygų turinį;

4) Atsižvelgiant į administracinių institucijų ir teismo sprendimų peržiūrėjimo bei Sutarties 258, 260 str. įtvirtintos “pažeidimo procedūros” taikymo sąlygas, įvertinti šių teisinės gynybos

priemonių ir individualaus ieškinio prieš valstybę suderinamumą, palyginti jų efektyvumą su ieškinio prieš valstybę efektyvumu;

5) įvertinti, ar valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų yra suderinama su LR Konstitucija, ar LR nacionalinės teisės nuostatos, reglamentuojančios valstybės atsakomybės sąlygas, atitinka ES reikalavimus, ir nustatyti, ar Lietuvai galėtų kilti atsakomybė dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimų.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1) Lietuvos Konstitucija nedraudžia valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų. Tokia atsakomybė galima, jeigu ją įgyvendinant nepažeidžiami konstitucinės reikšmės principai.

2) Ieškinio dėl žalos atlyginimo nagrinėjimas žemesnės instancijos teismuose nesuderinamas su teismų nepriklausomumo ir nešališkumo bei teisinio tikrumo principais. Nagrinėjama problema efektyviausiai būtų išspręsta suteikiant TT kompetenciją nacionalinių teismų sprendimų teisėtumą įvertinti prejudicinės procedūros metu.

3) Proceso atnaujinimas, skirtingai nuo EK vykdomos valstybės padarytų ES teisės pažeidimų priežiūros procedūros, galėtų būti efektyvia alternatyva pažeistų asmens teisių gynimui, tačiau ES teisė šios alternatyvos negarantuoja. Atsižvelgdamas į šios teisinės gynybos priemonės efektyvumą, lyginant su ieškinio prieš valstybę dėl žalos atlyginimo kaip teisinės gynybos priemonės veiksmingumu, įstatymų leidėjas proceso atnaujinimo galimybę turėtų užtikrinti savo iniciatyva.

Tyrimo šaltiniai ir jų apžvalga

Disertacijoje naudojamosi trimis šaltinių grupėmis: a) nacionalinės teisės, ES teisės bei tarptautinės teisės aktais; b) TT, EŽTT, kitų tarptautinių teisminių institucijų, Lietuvos bei kitų valstybių teismų jurisprudencija; c) tarptautinės teisės, ES teisės bei nacionalinės teisės reguliavimą analizuojančių mokslininkų darbai.

Pirmoje ir trečiojoje dalyse daugiausia dėmesio skiriama valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų teisiniam pagrįstumui įvertinti bei atsakomybės įgyvendinimo sąlygų turiniui nustatyti. Todėl pagrindiniais šaltiniais šiame analizės etape yra ES pirminė ir antrinė teisė, ypač TT jurisprudencija, generalinių advokatų nuomonės. Svarbų vaidmenį atliekant sisteminę analizę be minėtų šaltinių vaidina tarptautinės sutartys (Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, EŽTK), taip pat įvairių valstybių nacionalinės teisės aktai bei teismų praktika. Šios analizės kontekste taip pat svarbūs ES valstybių Teisingumo ministerijų pateikti atsakymai į klausimus, susijusius su ES teisės įgyvendinimu nacionaliniu lygmeniu.

Analizuojant, ar įgyvendinant valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų galimi konstitucinės reikšmės principų, *inter alia* įtvirtintų EŽTK, pažeidimai, daug dėmesio skiriama EŽTK bei jos nuostatas detalizuojančio EŽTT jurisprudencijai. Ypač svarbus šaltinis, atskleidžiant konstitucinės reikšmės principų turinį bei jų suderinamumą su TT nustatyto reguliavimu, yra ET MK bei Europos Teisėjų Patariamąsios Tarybos nuomonės teismų nepriklausomumo, nešališkumo bei atsakomybės klausimais.

Nustatant, kokios galimos alternatyvios asmens pažeistų teisių gynybos priemonės, koks jų turinys, bei vertinant ieškinio prieš valstybę bei įvardintų alternatyvių priemonių efektyvumą, be TT praktikos svarbiu šaltiniu yra ir EK dokumentai, susiję su priežiūros ieškinio procedūra, bei TT praktika.

Nagrinėjant teismų atsakomybės principo įgyvendinimo galimybes nacionalinėje teisėje daugiausia dėmesio skiriama nacionaliniams Lietuvos teisės aktams bei teismų praktikai, ypač Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bei LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijai. Ypatingai svarbiu šaltiniu analizuojant galimą valstybės atsakomybę dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimų tampa mokslininkų S. Platon ir E. Šileikio pateiktos mokslinės nuomonės.

Galiausiai pabrėžtina, kad didžiausią visos disertacijos tyrimų šaltinių grupę sudaro doktrina. Ja, siekiant atskleisti disertacijoje analizuojamo probleminio klausimo esmę bei nuomonių įvairovę, daugiau ar mažiau naudotasi visose disertacijos dalyse.

Tyrimo metodika

Atliekant tyrimą, taikomi tiek teoriniai, tiek empiriniai tyrimo metodai: *lyginamasis, sisteminės analizės, lingvistinis, anketinis, ekspertų* bei *apibendrinimo*.

Lyginamasis metodas naudojamas siekiant įvertinti valstybės atsakomybės principo teisinį pagrindumą, ES teisinį reguliavimą lyginant su tarptautine bei nacionaline teise. Ypatingai svarbią reikšmę šis metodas turi lyginant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo tariamai neteisėtų sprendimų ir alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių efektyvumą. Šis metodas taip pat taikomas mokslininkų požiūrių į tapačius reiškinius palyginimui bei požiūrių skirtumų identifikavimui.

Sisteminės analizės metodas naudojamas tiriant klausimus, kurių neįmanoma išnagrinėti, neatsižvelgiant į juos reglamentuojančių normų sisteminius ryšius. Visų pirma, šis principas taikomas analizuojant TT jurisprudencijos suderinamumą su EŽTK, EŽTT praktikoje, tarptautiniuose dokumentuose suformuluotais konstitucinės reikšmės principais. Taip pat sisteminės analizės metodas pasitelkiamas analizuojant atskirus šios visumos komponentus, pvz., nustatant santykį tarp valstybės atsakomybės dėl neteisėtų teisminės valdžios sprendimų bei valstybės

atsakomybės dėl kitų valdžios institucijų veikų. Valstybės atsakomybės atsiradimo dėl neteisėtų teisminės valdžios sprendimų sąlygų neįmanoma išnagrinėti, neatsižvelgiant į jas reglamentuojančių normų sisteminius ryšius ar net tapatumą.

Lingvistinis metodas naudojamas aiškinant teisės normų turinį remiantis jų žodine išraiška, įtvirtinta atitinkamuose teisės aktuose. Tiriamų dokumentų tekstai nagrinėjami vadovaujantis gramatikos, sintaksės ir kitomis kalbos taisyklėmis. Siekiant tiksliai atskleisti Sutarties nuostatų turinį, remiamasi tekstu originalo kalba. Kiti teisės aktai taip pat analizuojami, jų tekstą lietuvių kalba lyginant su tekstu anglų kalba.

Anketinis metodas pasitelkiamas siekiant nustatyti kitų valstybių narių teisinio reguliavimo ypatumus bei turinį. Buvo sudaryta anketa su atvirais klausimais ir išsiųsta ES valstybių Teisingumo ministerijoms. Austrijos, Belgijos, Vokietijos, Danijos, Švedijos Teisingumo ministerijos pateikė atsakymus, kuriais remiamasi pirmoje darbo dalyje, skirtoje nacionaliniams teisiniams valstybės atsakomybės principo aspektams atskleisti.

Ekspertų metodas taikomas siekiant sužinoti aukščiausios kvalifikacijos specialistų nuomonę dėl valstybės atsakomybės dėl konstitucinio teismo sprendimų, t.y. klausimu, kuris, autorės žiniomis, nėra aptartas nei Lietuvos, nei užsienio mokslinėje literatūroje.

Aprašomasis tyrimo metodas darbe naudojamas pateikiant TT ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nagrinėtų bylų aplinkybes, reikšmingas tyrimo tikslui bei uždaviniams pasiekti.

Apibendrinimo metodas taikomas apibendrinant naudotą literatūrą, empirinio tyrimo duomenis. Naudojantis šiuo metodu, formuluojamos tyrimo išvados.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro: įvadas, penkios dalys, išvados ir pasiūlymai, santrauka anglų kalba, šaltinių sąrašas ir autorės mokslinių publikacijų sąrašas.

Pirmoje dalyje pateikiama valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų teisinio pagrįstumo analizė. Aiškinamasi, ar TT valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų gali pagrįsti remdamasis tarptautinės paprotinės teisės nuostatomis dėl atsakomybės subjekto, EŽTK, valstybėms narėms bendrais principais bei efektyvumo principo reikalavimais. Vertinama, kokią įtaką teisiniui pagrįstumui turi Lisabonos Sutarties pakeitimai, taip pat ar galima ES deliktinė atsakomybė dėl TT sprendimų.

Antroje dalyje ypatingas dėmesys skiriamas galimų konstitucinės reikšmės principų pažeidimų įgyvendinant valstybės atsakomybę nustatymui. Atskleidžiant teismų nepriklausomumo ir nešališkumo, nediskriminacijos principų, *res judicata* ir kitų teisinio tikrumo principo aspektų

sampratas, identifikuojamos galimos problemos bei analizuojama, ar jas įmanoma išspręsti nepažeidžiant minėtų konstitucinę reikšmę valstybėse narėse turinčių principų. Taip pat keliamas klausimas, ar nacionalinis teismas gali išnagrinėti ieškinį dėl žalos atlyginimo, nepažeidęs protingos proceso trukmės reikalavimo.

Trečioji dalis pradedama tinkamo atsakomybės subjekto nustatymu. Įvardinus, kokių institucijų sprendimai pagal ES teisę gali būti laikomi „galutinės instancijos teismų“ sprendimais, identifikuojamos sąlygos, kurioms esant valstybei kyla atsakomybė. Ypatingas dėmesys skiriamas pakankamai rimto teisės pažeidimo analizei bei teismo kaltės turinio nustatymo problematikai.

Ketvirtosios dalies tyrimo objektas – galimos alternatyvios pažeistų asmens teisių gynimo priemonės. Nustatomas šių priemonių turinys bei efektyvumas, lyginant su ieškiniu dėl žalos atlyginimo prieš valstybę.

Penktoji dalis skirta išanalizuoti, kaip Lietuva įgyvendina iš ES teisės kylančius reikalavimus. Nagrinėjama, ar valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų nepažeidžia LR Konstitucijos nuostatų, ir kokie pokyčiai reikalingi siekiant užtikrinti efektyvų ES teisės įgyvendinimą. Svarstomas klausimas, ar valstybei gali kilti atsakomybė dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimų, bei kokios galimos alternatyvios pažeistų teisių teisinės gynybos priemonės.

Disertacija baigiama išvadomis ir pasiūlymais. Taip pat pridedama disertacijos santrauka anglų kalba, literatūros sąrašas ir autorės publikacijų moksliniuose leidiniuose sąrašas.

Pastabos dėl terminijos

Autorė pastebi, kad įsigaliojus jau minėtai Lisabonos Sutarčiai, pasikeitė anksčiau vartoti terminai. Vietoj Europos Bendrijų (EB) sąvokos vartojamas Europos Sąjungos (ES) terminas. EB Sutartis pervadinta Sutartimi dėl Europos Sąjungos Veikimo (SESV). Pasikeitė ir teisminių ES institucijų pavadinimai. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (EBTT) dabar vadinamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismu (ESTT), Pirmos Instancijos Teismas (PIT) įgavo Bendrojo Teismo (BT) pavadinimą.

Nors pagrindinis tiriamasis darbas buvo atliekamas tuomet, kai galiojo ankstesni terminai, kas akivaizdu analizuojant iki Lisabonos Sutarties įsigaliojimo susiformavusią teisminę praktiką bei parašytus mokslininkų darbus, autorė, atsižvelgdama į ES pirminės teisės pakitimus, pradėjusius galioti nuo 2009 m. gruodžio 1 d., galutinėje darbo versijoje nusprendė naudoti aktualią terminiją. EB Sutarties terminas darbe naudojimas tik tais atvejais, kai lyginamas teisinis reguliavimas, galiojęs iki ir po Lisabonos Sutarties įsigaliojimo.

Atitinkamai buvo daromi pakeitimai cituojant naudotus šaltinius, taip pat mokslines nuomones, gautas pritaikius ekspertų metodą (ekspertams sutinkant su minėtais pakeitimais).

Tyrimų rezultatų aprobavimas

Darbas apsvaistyta Mykolo Romerio universiteta Tarptautinės teisės katedros 2010 m. kovo 23 d. posėdyje.

I. VALSTYBIŲ ATSAKOMYBĖS DĖL GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMŲ TEISINIS PAGRĮSTUMAS

Pagrįsdamas valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, TT nurodė keletą argumentų. Visų pirma, referuodamas į ankščiau spęstą *Francovich* bylą, Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad valstybės atsakomybės dėl ES teisės pažeidimų principas yra neatskiriama Sutarties sistemos dalis⁴⁰. Antra, primindamas *Brasserie du Pêcheur* bylos išvadas, valstybę kaip atsakomybės subjektą pagal ES teisę Teismas sulygino su valstybe kaip atsakomybės subjektu pagal tarptautinę teisę, pabrėždamas, kad pagal tarptautinę teisę valstybė yra laikoma vientisu subjektu, nesvarbu, ar pažeidimą, dėl kurio atsirado žala, padarė teisminė ar kita valdžia⁴¹. Trečia, kaip pavyzdys buvo pateikta EŽTK, iš kurios taikymo praktikos Teismui buvo aišku, kad žala individui gali būti priteista ir tais atvejais, kai pažeidimas padarytas galutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimu⁴². Ketvirta, TT deklaravo, kad ES teisės efektyvumas susilpnėtų, jeigu privatūs asmenys negalėtų reikalauti atlyginti žalos, padarytos valstybės narės galutinės instancijos teismo sprendimu, kuriuo pažeidžiama ES teisė⁴³. Ir penkta, konstatuota, kad valstybės atsakomybė dėl teismų sprendimų, nors ir ribotomis bei skirtingomis sąlygomis, buvo vienaip ar kitaip pripažinta visose valstybėse narėse⁴⁴.

Reikia pastebėti, kad į *Köbler* bylą įstojusios valstybės aukščiau minėtų Teismo argumentų neginčijo. Vietoje to, Austrijos, Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės vyriausybės valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų negalimumą grindė neįmanomu principo įgyvendinimu nacionalinėje teisėje ir su tuo susijusiu galimu konstitucinės reikšmės principų pažeidimu (šis klausimas plačiau analizuojamas II darbo dalyje). Vienintelis valstybių argumentas, susijęs su nagrinėjamo principo teoriniu pagrindimu, buvo siejamas su jau minėtos *Brasserie du Pêcheur* bylos išvadomis, kurioje TT *inter alia* valstybės dėl ES teisės pažeidimo atsakomybės sąlygas sulygino su ES kaip organizacijos atsakomybės sąlygomis. Tuo remdamiesi, Austrijos ir Jungtinės Karalystės atstovai teigė, kad, kadangi Sutarties 340 str. (ex 288 str.), įtvirtinantis Sąjungos deliktinę atsakomybę⁴⁵, negali būti taikomas, kai ES teisės pažeidimą padaro TT, valstybių narių atsakomybė dėl galutinės instancijos teismo padarytos žalos taip pat negalima⁴⁶.

---

⁴⁰ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 30.

⁴¹ *Ibid.*, para. 32.

⁴² *Ibid.*, para. 49.

⁴³ *Ibid.*, para. 33-34.

⁴⁴ *Ibid.*, para. 48.

⁴⁵ Sutarties 340 str. (ex 288 str.) numato, kad „Deliktinės atsakomybės atveju Sąjunga pagal bendrus valstybių narių įstatymams būdingus principus atlygina bet kokią žalą, kurią, eidami savo pareigas, padaro jos institucijos ar jų tarnautojai“.

⁴⁶ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 21.

Nors Teismo argumentacija nebuvo ginčyta bylos šalių, daug kritikos sulaukė mokslinėje literatūroje. Kritikuota tiek TT nuoroda į tarptautinę teisę (įskaitant EŽTK), tiek į nacionalinę teisę, tiek rėmimasis efektyvumo principu⁴⁷. Diskutuota, ar TT praktika *Brasserie du Pêcheur* byloje, kurioje Teismas suvienodino valstybių ir ES deliktinės atsakomybės sąlygas, negali būti kliūtis valstybės atsakomybei dėl galutinės instancijos teismų veikų, ir atvirkščiai, ar po sprendimo *Köbler* byloje, TT veiksmas ar neveikimas gali būti ES atsakomybės pagrindu⁴⁸. Atsižvelgiant į mokslinių nuomonių gausą, autorės nuomone, tikslinga įvertinti TT pateiktų argumentų, pagrindžiančių valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų, pagrįstumą.

Mokslinėje literatūroje, analizuojančioje TT pasirinktą Sutarties aiškinimo strategiją, iš esmės sutariama, kad Teismas, interpretuodamas Sutartį, naudoja tris visuotinai priimtus tarptautinių sutarčių aiškinimo metodus: tekstinį (gramatinį), sisteminį (konteksto) bei teleologinį (funkcinį)⁴⁹. Pagrįsdamas valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų veikų, TT naudojo tik du iš jų. *Sisteminis metodas* naudotas nurodant į tarptautinę paprotinę teisę, reguliuojančią valstybės atsakomybės subjekto klausimą, EŽTK bei valstybėms bendrą nacionalinį teisinį reguliavimą. *Teleoginis metodas* pritaikytas atkreipiant dėmesį į ES teisės efektyvumo svarbą. Pabrėžtina, kad valstybės šioje byloje ginčijo ne valstybės atsakomybės apskritai, o valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų galimumą. Dėl to Teismas, pasirėmęs ankstesne praktika ir konstatavęs, kad valstybės atsakomybės dėl ES teisės pažeidimų principas yra neatskiriama ES teisinės sistemos dalis, iš esmės analizavo tik valstybės atsakomybės subjekto problematiką, nenaudodamas tekstinio sutarties aiškinimo metodo. Atitinkamai toliau darbe taip pat bus nagrinėjamas *tik* valstybės atsakomybės *dėl galutinės instancijos teismų veikų* teisinis pagrįstumas, preziumuojant, kad valstybės atsakomybės principas yra sudėtinė ES teisinės sistemos dalis.

---

⁴⁷ Scott H., Barber, N.W. State Liability under Francovich for decisions of national courts. *Law Quarterly Review*. 2004, 120: p. 406.

⁴⁸ Pvz., žr. Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 300.

⁴⁹ Gulmann, C.C. Methods of interpretation of the European Court of Justice. *Scandinavian Studies*. 1980, 24: p. 194, 198. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad TT nenaudoja subjektyvaus (istorinio) tarptautinių sutarčių aiškinimo metodo. Kaip pagalbinis šaltinis nustatant šalių valią aiškinant klasikinio pobūdžio tarptautines sutartis galėtų būti *travaux preparatoires*, tačiau TT, valstybėms narėms nusprendus, negali jais naudotis aiškindamas ir taikydamas Sutartį. A. Bredimas pažymi, kad derantis dėl trijų sutarčių (EEB, EURATOM, EAPB) vyko (a) užsienio reikalų ministrų susitikimai; (b) delegacijų vadovų susitikimai; (c) specialių grupių susitikimai. Kiek tai susiję su pirmu derybų lygmeniu, visų trijų sutarčių *travaux preparatoires* yra išlaptinti. Yra tik (a) ir (b) susitikimų protokolai, tačiau ir jie oficialiai nepaskelbti. 1959 m. balandžio 3 d. 51-me COREFER susitikime Sutartis sudariusių valstybių nuolatiniai atstovai nusprendė, jog su Romos sutarčių derybų dokumentais negalima susipažinti, išskyrus atvejus, kai to prašo EEB arba EURATOM Komisijos narys arba, išskirtiniais atvejais, kai tam vieningai pritaria nuolatiniai atstovai. TT prezidentas Lecourt išlaptinimą siejo su Sutarties kūrėjų ketinimais, kurie, po sutarčių pasirašymo maksimaliai sumažindami savo valios svarbą, Teismo teisėjus pavertė jų valios "patikėtojais". Dominuoja požiūris, kad neprieinama informacija neturėtų vaidinti jokio vaidmens sutarties aiškinimo procese, todėl, atsižvelgiant į duomenų išlaptinimą, ES sutartims aiškinti taikoma autonominio teksto aiškinimo teorija: TT yra ipareigotas tik oficialaus Sutarčių teksto, savo teisinės sąmonės, bet ne galimų Sutarties kūrėjų ketinimų. Bredimas, A. Methods of interpretation and Community law. In *European Studies in Law*. 6 tomas. Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1978, p. 58-59.

Prieš pradėdant nagrinėti atskirų valstybių atstovų, mokslininkų ir Teismo pateiktus argumentus, reikalinga paaiškinti Teismo naudojamų metodų analizės seką. Pastebėtina, kad TT interpretuojant Sutarties nuostatas, pagrindinis aiškinimo metodologijos šaltinis išlieka paprotinę galią tarptautinėje teisėje įgiję 1969 m. Vienos konvencijos bendrieji sutarčių aiškinimo metodai (tokie kaip sisteminis ar teleologinis). Vienos Konvencijos dėl sutarčių teisės 31 str. 1 d. įtvirtina bendrą sutarties aiškinimo taisyklę, kuri numato, kad Sutartis aiškinama laikantis geros valios principų, atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę sutarties kontekste ir į sutarties objektą ir tikslą. Tarptautinės Teisės Komisija, aiškindama šio straipsnio 1 d. išskiria tris pagrindinius aspektus. Pirmasis principas – „sutartis aiškinama gera valia“ – kyla tiesiogiai iš principo „*pacta sunt servanda*“. Antrasis pabrėžia teisinio teksto reikšmę aiškinant sutartį: preziumuojama, kad šalys turėjo tokius ketinimus, kuriuos atskleidžia įprastinė vartojamų sąvokų reikšmė. Trečiasis nurodo, kad įprastinė termino prasmė turi būti nustatyta remiantis sutarties kontekstu, o ne atsietai nuo jo, bei atsižvelgiant į sutarties objektą ir tikslą⁵⁰. Komisija apibendrina, jog šia formuluote iš esmės siekta numatyti, kad sutarties tekstas laikomas autentiška šalių valios išraiška, todėl sutartį reikia aiškinti pradėdant nuo jos teksto⁵¹.

Atitinkamai autorė visų pirma primins, kaip *inter alia* naudodamas tekstinį metodą, TT grindė valstybės atsakomybės dėl kitų valdžios grandžių principo egzistavimą. Toliau bus vertinami argumentai, siejami su *sisteminio* Sutarties aiškinimu, prie jų priskiriant ir skyriaus pradžioje minėtą į bylą įstojusių valstybių argumentą, kad vienodos deliktinės atsakomybės sąlygos laikomos kliūtimi valstybės atsakomybei atsirasti. Išanalizavus argumentus, susijusius su sisteminio Sutarties aiškinimu, bus analizuojamas teleologinio metodo pritaikymas.

1.1. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo nuostatos kaip aiškinimo šaltinis

Pastebėtina, kad tuo metu, kai Teismas nagrinėjo *Köbler* bylą, Sutartyje valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo veiksmų kategorija nebuvo minima (ji neatsirado ir po Lisabonos Sutarties). Vienintelė sutartinė nuostata, kuri galėjo būti atspirties tašku, aiškinantis valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų nustatymo teisinį pagrindumą, buvo ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.), kuriuo Teismas grindė *inter alia* valstybės atsakomybės

---

⁵⁰ Report of the International Law Commission on the work of its eighteenth session. *Yearbook of the International Law Commission*. 1966, (II), p. 221.

⁵¹ Komisija remiasi TTT praktika, kuris sutartį visų pirma pradeda aiškinti nuo jos teksto. Nurodomas TTT sprendimas *Rights of Nationals of the United States of America in Morocco* (France v. United States of America) [1952] ICJ Rep 1952, p. 196, 199. Report of the International Law Commission on the work of its eighteenth session. *Yearbook of the International Law Commission*. 1966, (II), p. 220-221.

dėl kitų valdžios grandžių principo egzistavimą ES teisėje⁵². Minėtas straipsnis įtvirtino bendro pobūdžio valstybės pareigą imtis visų atitinkamų bendrų ar specialių priemonių, kurios padėtų įgyvendinti Sąjungos uždavinius, bei nesiimti jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti šios Sutarties tikslų. Visgi kadangi terminas „valstybė“ Sutartyje nebuvo aptartas, nebuvo galimas ir joks vienareikšmiškas pažodinis nurodytos nuostatos aiškinimas. Todėl tam, kad būtų nustatyta minėto termino prasmė ir įvertinta, ar valstybė gali būti atsakinga už teisminės valdžios sprendimus, pasitelktas sisteminis sutarties aiškinimo metodas, visų pirma analizuojant šalių tarpusavio santykiams taikytinas tarptautinės teisės normas.

1.2. Šalių tarpusavio santykiams taikytinos tarptautinės teisės normos dėl valstybės kaip atsakomybės subjekto sampratos

1.2.1. Valstybės kaip atsakomybės subjekto samprata pagal tarptautinę paprotinę teisę

Reikia pastebėti, kad valstybė kaip atsakomybės pagal ES teisę ir tarptautinės teisinės atsakomybės subjektas susieti ne iš karto po to, kai privatus asmuo įgijo teisę pateikti ieškinį dėl žalos atlyginimo prieš valstybę. Sprendime *Francovich* byloje valstybės samprata nebuvo nagrinėjama. Teismas apsiribojo konstatavimu, kad valstybė privalo prisiimti atsakomybę už direktyvos neįgyvendinimą⁵³.

Valstybės samprata pradėta plėtoti *Brasserie du Pêcheur* byloje, teigiant, kad valstybės atsakomybės principas taikomas bet kuriuo atveju, kai tik valstybė pažeidžia Sąjungos teisę, nepriklausomai nuo to, kuri valstybės institucija atsakinga už pažeidimą: pareiga atlyginti nuotolius, išplaukianti iš minėto principo, negali priklausyti nuo konstitucinio valdžių padalijimo principo⁵⁴. Iš esmės toks TT išaiškinimas reiškė, kad nesant ES nuostatų dėl valdžios funkcijų padalijimo tarp institucijų, valstybė institucijoms atitinkamas funkcijas gali priskirti savarankiškai be jokių apribojimų, tačiau tokia laisve negali būti naudojama siekiant išvengti galimos atsakomybės dėl ES teisės pažeidimų⁵⁵. Tačiau net esant pakankamai aiškiai TT pozicijai, doktrinoje mokslininkų nuomonės išsiskyrė: nebuvo vieningos pozicijos dėl to, ar į valstybės kaip atsakomybės subjekto ES teisės prasme sampratą patenka ir nacionaliniai teismai⁵⁶.

---

⁵² Case C-6/90 and 9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic* [1991] ECR I-05357, para. 36.

⁵³ Case C-6/90 and 9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic* [1991] ECR I-05357.

⁵⁴ Joined Cases C-46/93 to C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1996] ECR I-1029, para. 33.

⁵⁵ Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 50.

⁵⁶ B. Hofstötter nurodo M. Ruffert ir Callies. Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 51.

Savo poziciją šiuo klausimu, kaip jau minėta anksčiau, TT aiškiai išdėstė *Köbler* byloje, nurodydamas, kad tarptautinėje teisėje valstybė, kuriai kyla atsakomybė dėl tarptautinės teisės pažeidimo, yra vertinama kaip vientisas subjektas, nepriklausomai nuo to, kuriai valdžiai – įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ar teisminei – toks pažeidimas yra priskiriamas⁵⁷.

Nors mokslinėje literatūroje valstybės sampratos aiškinimas tarptautinės teisės kontekste kritikuotas⁵⁸, Teismo pozicija remtis tarptautinės teisės normomis kaip sutarties aiškinimo šaltiniu nestebina. Reikia priminti, kad Vienos Konvencijos dėl sutarčių teisės 31 str. 3 (c) d. numatytas reikalavimas aiškinant valstybių susitarimą atsižvelgti ne tik tekstą, bet *inter alia* ir į valstybių santykius reguliuojančias susijusias tarptautinės teisės nuostatas. Skirtingai nuo 32 str., numatančio pagalbines aiškinimo priemones, kurios gali būti pasitelktos, kai nuostatos prasmė lieka neaiški, reikalavimas atsižvelgti į tarptautinės teisės normas įpareigoja kiekvieną sutarties aiškintoją⁵⁹. Kaip pastebi A.D. McNair, sutartys įtvirtina teises ir pareigas, kurios koegzistuoja kartu su įsipareigojimais pagal kitas tarptautines sutartis bei paprotinę tarptautinę teisę. Kadangi automatiškai vieni įsipareigojimai neturi prioriteto prieš kitus, jų santykis nustatomas aiškinant atitinkamas teisės normas. Dėl to visi valstybių įsipareigojimai turi būti aiškinami ir taikomi, visų pirma, atsižvelgiant į tarptautinės teisės principus. Joks teismas niekuomet nekvestionuos JTO narės kaip „valstybės“ statuso. Atitinkamai, jeigu šalis kvestionuoja tam tikrą procedūrinio arba materialinio pobūdžio standartą, jai kyla pareiga įrodyti, kodėl tam tikras atvejis turėtų būti sprendžiamas netradiciškai⁶⁰.

Siekiant įvertinti, ar valstybė kaip atsakomybės pagal ES teisę subjektas turėtų būtų suprantama „netradiciškai“, būtina atkleisti valstybės kaip atsakomybės subjekto sampratą pagal tarptautinę teisę.

Pastebėtina, kad pagal tarptautinę paprotinę teisę už tarptautinės teisės pažeidimo padarymą atsako ne atskiros institucijos ar pareigūnai, kurie tiesiogiai atsakingi už tarptautinės teisės pažeidimą, o valstybė kaip vientisas subjektas. Ši paprotinio pobūdžio taisyklė akcentuojama ir *Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekte*, kuris *inter alia* numato, kad bet kokio valstybės organo veiksmai, nepriklausomai nuo to, ar jis vykdo įstatymines, vykdomąsias, teismines ar kitokio pobūdžio funkcijas, pagal tarptautinę teisę laikomi valstybės

⁵⁷ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 32.

⁵⁸ Pvz., H. Scott ir N.W. Barber teigia, kad TT pozicija yra nenuosekli dėl to, kad TT ne kartą pabrėžė, kad ES teisė nėra tiesiog tarptautinės teisės šaka, ir priskyrė nacionalinius teismus vieningai Europos teisei sistemai, kuriai priklauso ir TT. Todėl, mokslininko manymu, toks nacionalinių teismų priskyrimas galėjo tapti įtikinamu pagrindu teigti, kad valstybės koncepcija nebūtinai turi būti tapati tarptautinei teisei. Scott H., Barber, N.W. State Liability under Francovich for decisions of national courts. *Law Quarterly Review*. 2004, 120: p. 406.

⁵⁹ Report of the Study Group of the International Law Commission on “Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the diversification and expansion of International law” (A/CN.4/L.682), p. 214 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-17]. <http://untreaty.un.org/ilc/-documentation/english/a_cn4_l628.pdf>.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 208-209.

veiksmams⁶¹. Tarptautinės Teisės Komisijos manymu, dėl tarptautinės teisės įsipareigojimų įvairovės neįmanomas joks nacionalinių institucijų skirstymas į tas, kurios gali padaryti tarptautinės teisės pažeidimą, ir tas, kurioms tokio pažeidimo priskyrimas negalimas⁶². Atitinkamai į šio straipsnio taikymo sritį papuola ir nacionalinės institucijos, vykdančios teisingumą.

Analogišką poziciją ne kartą patvirtino NTTTT bei TTT, sprenddami ginčus tarp valstybių bei pateikdami konsultacines išvadas į JTO pateiktus institucijų klausimus.

Lotus byloje NTTTT konstatavo, jog tas faktas, kad nacionalinė teisminė institucija suklydo taikydama vieną ar kitą teisės nuostatą, liečia tik nacionalinę teisę; tarptautinei teisei tai svarbu tik tiek, kiek tokie teisiniai santykiai yra reguliuojami tarptautinės sutarties nuostatomis ir yra atsisakoma vykdyti teisingumą⁶³. Analogiška išvada daroma ir NTTTT konsultacinėje išvadoje dėl *Gdansko teismų jurisdikcijos*⁶⁴.

NTTT pozicijos nepakeitė ir TTT. Konsultacinėje išvadoje „*Dėl nesutarimo, susijusio su specialiojo Žmogaus teisių komisijos pranešėjo imunitetu nuo teisinio proceso*“, sprendamas, ar Malaizija laikoma pažeidusi tarptautinę teisę dėl jos teismams priskiriamų veiksmų, TTT konstatavo, kad susiformavo paprotinio pobūdžio taisyklė, jog bet kurios valstybės institucijos veiksmai turi būti laikomi valstybės veiksmams⁶⁵.

Ginčų dėl teisminės valdžios priskyrimo prie valstybės kaip vientiso subjekto, atsakingo už tarptautinės teisės pažeidimus, nekyla ir teisės doktrinoje. Analizuodamas valstybės atsakomybės straipsnių projekto nuostatas, B. Hofstötter nurodo keletą priežasčių, kodėl pagal tarptautinę teisę teisminės valdžios neteisėtos veikos turėtų būti priskirtinos valstybei. Kaip pirmą argumentą mokslininkas įvardina tarptautinės paprotinės teisės normos, reglamentuojančios valdžių padalijimą valstybėje, nebuvimą. Antrą priežastį B. Hofstötter išveda iš valstybės atsakomybės straipsnių projekto 5 ir 11 str., teigdamas, kad būtų nelogiška imunizuoti nacionalinius teismus, jeigu valstybė tam tikrais atvejais prisiima atsakomybę už privačių asmenų veikas⁶⁶.

Apibendrinant, galima teigti, kad tiek tarptautinių teismų praktika, tiek doktrina vieningai rodo, kad valstybė kaip tarptautinės teisės subjektas yra suprantama kaip apimanti tiek įstatymo vykdomąją, tiek įstatymų leidžiamąją, tiek teisminę valdžią. Bet kuriai iš šioms valdžioms priskiriamų institucijų pažeidus tarptautinį teisinį įsipareigojimą atsako valstybė kaip vientisas

---

⁶¹ JT Tarptautinės Teisės Komisijos patvirtinto valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto 4 str. Nkygoje Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 258.

⁶² Crawford, J. *The international law Commission's Articles on State Responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p. 95

⁶³ *Lotus* (Judgment) [1927] PICJ Series A, 10, p. 24.

⁶⁴ *Jurisdiction of the Courts of Danzig* (Advisory Opinion) [1927] PCIJ Series B, 15, p. 24.

⁶⁵ *Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights* (Advisory Opinion) [1999] ICJ Reports 1999, para. 62.

⁶⁶ Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 59-61.

subjektas. Padarius tokią išvadą, reikalinga analizuoti, ar yra įtikinamų priežasčių, dėl ko valstybė kaip atsakomybės subjektas pagal ES teisę turėtų būti suprantama „netradiciškai“.

P.M. Rodriguez, pagrįsdamas skirtingo traktavimo poreikį, nurodo, kad kitaip nei tarptautinėje teisėje, valstybės atsakomybės pagal ES teisę režimas nėra vieningas: atsakomybės nustatymas priklauso nuo pakankamai rimto ES teisės pažeidimo buvimo, o jis galimas tik nustačius, kad institucija rimtai pažeidė savo diskrecijos ribas, kurios kiekvienai institucijai yra skirtingos. Tuo tarpu tarptautinėje teisėje atsakomybė valstybei dėl neteisėtų teismų veikų gali kilti tik vienu atveju - kai nacionalinis teismas atsisako vykdyti teisingumą. Iš šios perspektyvos, tarptautinė teisė kaip ir nacionalinė teisė į valstybę žiūri kaip į vieningą subjektą. Tarptautinė teisė išlaiko savo vientisumą ir neskirsto pažeidimų į pakankamai rimtus ir nepakankamai rimtus, taip pat nekuria mechanizmų, kur teisės galėtų būti ginamos nacionalinėje valstybės institucijoje. Todėl valstybės kaip vieningo subjekto samprata yra labiau tinkama tarptautinei teisei⁶⁷.

C.D. Classen taip pat neigia valstybės kaip vieningo subjekto sampratos tinkamumą ES teisėje. Mokslininkas nurodo, kad geriausiai skirtumas tarp atsakomybės pagal tarptautinę teisę ir ES teisę išryškėja tuomet, kai reikia spręsti klausimą, kas nagrinės asmens ir valstybės ginčą, kai pažeidimas priskiriamas galutinės instancijos teismui. Tarptautinės teisės saugomas teisės tokio atveju gina nepriklausomos tarptautinės teisminės institucijos, ES suteikiamas teisės – tie patys nacionaliniai teismai⁶⁸. Dėl šios priežasties valstybė kaip atsakomybės subjektas pagal tarptautinę teisę ir pagal ES teisę neturėtų būti tapatinami.

Autorė neneigia mokslininkų nurodytų skirtumų, kurie akivaizdūs lyginant valstybės atsakomybę pagal tarptautinę bei ES teisę. Tačiau kartu autorė pastebi, kad šioje stadijoje keliamas ne valstybės atsakomybės įgyvendinimo klausimas, o valstybės kaip atsakomybės subjekto suvokimo problema. TT, siekdamas pagrįsti nagrinėjamą doktriną, negretino valstybės atsakomybės pagal ES ir tarptautinę teisę. Tai, jog skiriasi valstybės atsakomybės įgyvendinimo sąlygos pagal tarptautinę ir ES teisę nereiškia, kad turi būti nevienodai traktuojamos analogiškos sąvokos, jeigu jos naudojamos skirtinguose teisiniuose režimuose. Todėl pastarasis aspektas ir turi tapti tolesnio nagrinėjimo dalyku.

Reikia priminti, kad valstybės kaip tarptautinės teisinės atsakomybės subjekto analizė parodė, kad valstybė įprastai yra suprantama kaip vientisas subjektas, kuriai atsakomybė kyla *inter alia* dėl teisminės valdžios veiksmų. Taigi tik nustačius, kad šalys, sudarydamos Sutartį pageidavo, jog „valstybė“ Sutarties rėmuose būtų suprantama kaip neapimanti teisminių institucijų (t.y. „valstybės“

---

⁶⁷ Rodríguez, P. M. La Responsabilidad del Estado por Actos Judicial en Derecho Comunitario. *Revista de Derecho Comunitario Europeo*. 2004, 19: p. 856.

⁶⁸ Classen, C. D. Case C-224/01, Gebhard Köbler v Republik Österreich, Judgment of 30 September 2003, Full Court. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 818.

sąvokai siekė suteikti specialią reikšmę), galima būtų teigti, kad TT pateikta valstybės samprata, analogiška tarptautinei teisei, yra nepriimtina.

Analizuojant Sutarties nuostatas bei TT praktiką, pastebėtini keli aspektai. Visų pirma, Sutartyje (tiek iki, tiek po Lisabonos Sutarties įsigaliojimo) vartojamos tokios sąvokos, kaip „valstybė“, „valstybės narės“, taip pat valstybių narių „institucijos“, „kompetentingos institucijos“, „įgaliotos institucijos“, nepateikiant sąvokų ir neapibrėžiant jų turinio, kas, autorės manymu, leidžia daryti prielaidą, kad susitariančios šalys šias sąvokas traktavo pagal įprastinę jų reikšmę, tiek valstybę, tiek institucijas suprasdamos kaip apimančias tiek įstatymų leidžiamąją, tiek vykdomąją, tiek teisminę valdžias. Kaip priešingas pavyzdys gali būti nurodomas Sutarties 267 str. (ex 234 str.), kuriame pareigos suformuluotos tik nacionalinėms teisminėms institucijoms, kitų institucijų neįpareigojant dalyvauti prejudicinio klausimo pateikimo procedūroje. Taigi jeigu susitariančios šalys būtų norėjusios sąvokoms „institucijos“ ir „valstybė“ suteikti kitokią prasmę nei įprasta, minėtos sąvokos nebūtų vartojamos bendraja prasme arba būtų pateikti jų apibrėžimai.

Antra, pateikdamos savo poziciją *Köbler* byloje nei viena iš valstybių neginčijo, kad terminui „valstybė“ jos ketino suteikti kitokią reikšmę nei ta, kuri priimta tarptautinėje teisėje. Valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo sprendimo negalimumą motyvavo tik tuo, kad jų nacionalinės teisinės sistemos nėra priderintos tokio principo įgyvendinimui.

Remiantis šiais argumentais, galima daryti išvadą, kad Sutarties rėmuose „valstybė“ kaip atsakomybės subjektas turėtų būti suprantama kaip vientisas subjektas, *inter alia* apimantis teisminę valdžią. Lisabonos Sutartis šiuo aspektu jokių pakeitimų nenumato.

Priėjus tokios išvados, analizuotina, ar sutartinių dokumentų, tokių kaip EŽTK, analizė neleidžia daryti kitokios išvados.

1.2.2. Europos žmogaus teisių konvencija kaip pagrindas valstybių atsakomybei pagal ES teisę

Pagrįsdamas valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, TT *inter alia* nurodė, kad EŽTK, ypač Konvencijos 41 str., įgalina EŽTT įpareigoti valstybę, pažeidusią fundamentalias teises, atlyginti žalą, padarytą asmeniui. TT pažymėjo, kad EŽTT jurisprudencija rodo, kad žala gali būti atlyginama ir tuo atveju, kai pažeidimai priskiriami galutinės instancijos teismui (kaip pavyzdys pateikiamas 2000 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *Dulaurans v France*⁶⁹⁾⁷⁰.

⁶⁹ *Dulaurans v France* (dec.), n° 34553/97, 21 mars 2000.

⁷⁰ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 49.

Tai, kad TT remiasi EŽTT praktika nestebina dėl keleto priežasčių. Visų pirma, reikia priminti, kad kaip minėta anksčiau, remiantis paprotinę galią tarptautinėje teisėje įgijusiais sutarties aiškinimo principais, nurodytais kalbant apie valstybę kaip atsakomybės subjektą pagal tarptautinę teisę, aiškinant sutartį privaloma atsižvelgti ne tik į jos kontekstą, bet ir į visas šalių tarpusavio santykiams taikytinas atitinkamas tarptautinės teisės nuostatas. Kadangi visos ES narės buvo EŽTK dalyvės tuo metu, kai buvo priimamas sprendimas, TT turėjo atsižvelgti į Konvencijos nuostatas, juolab, kad kai kurios iš jų bylą įstojusios valstybės teigė, jog valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų pažeis visuotinai pripažintus konstitucinius principus. Ypatingą reikšmę Konvencijai įgyvendinant ES teisę TT suteikė dar 1974 m., sprendžiamas *Nold*⁷¹ bylą. Teismas konstatavo, jog siekdamas nustatyti bendrą konstitucinių standartų turinį, jis žiūrės į sutartis, sudarytas tarp valstybių narių, o ypač į EŽTK⁷². Be to, reikia pastebėti, kad reikalavimas gerbti fundamentalias teises buvo formaliai įtvirtintas 1992 m. Maastrichto Sutarties 6 str. (dabar ES Sutarties 6 str.), numatant, kad Sąjunga gerbia pagrindines teises, garantuotas EŽTK bei bendrą valstybėms narėms konstitucinių tradicijų, kaip bendruosius Sąjungos teisės principus.

Tarptautinėje teisėje, kaip minėta, yra susiklosčiusi visuotinai pripažinta praktika, kad valstybė atsako už visų savo institucijų, įskaitant galutinės instancijos teismus, veikas. EŽTK šiuo aspektu nėra išimtis.

Neigiant, jog EŽTK galėtų būti pavyzdys, rodantis jog valstybė kaip atsakomybės subjektas turėtų būti suprantama kaip apimanti ir teisminę valdžią, galima būtų remtis keliais argumentais. Galima teigti, kad pirma, pagal EŽTK valstybei atsakomybė kyla tik išskirtiniais atvejais, kai pažeidžiamos fundamentalias asmens teisės, o pateikiant *Köbler* tipo ieškinį, asmuo gali skųstis dėl bet kokios ES teisės garantuotos teisės pažeidimo. Antra, klausimą, ar valstybė atsakinga dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, sprendžia EŽTT (sutartinė tarptautinė teisminė institucija), tuo tarpu *Köbler* tipo ieškinys yra nagrinėjamas nacionalinės teisminės institucijos.

Visgi autorės manymu, analizuojant valstybės kaip atsakomybės subjekto pagal ES teisę ir valstybės kaip atsakomybės (pažeidus EŽTK) subjekto sampratą, kaip ir tarptautinės paprotinės teisės atveju reikėtų atsiriboti nuo valstybės atsakomybės įgyvendimo (kadangi kiekviena tarptautinė sutartis gali numatyti specifines valstybės atsakomybės sąlygas ir ginčų sprendimų būdus), ir nagrinėti „valstybės“ kaip galimo išpareigojimų pažeidėjo, sampratą. Analizuojant Konvencijos tekstą matyti, kad pagrindines nacionalinių teismų pareigas atspindi Konvencijos 5-6 str. įtvirtintos procesinės asmenų teisės. EŽTT jurisprudencija taip pat rodo, jog galutinės

---

⁷¹ Case 4/73, *Nold v. Commission* [1974] ECR 491.

⁷² Harpaz, G. The European Court of Justice and its Relations with the European Court of Human Rights: the Quest for Enhanced Reliance, Coherence and Legitimacy. *Common Market Law Review*. 2009, 46: p. 108.

instancijos teismas gali padaryti ir materialinės teisės pažeidimą, pvz., pažeisti Konvencijos 8 str. įtvirtintą teisę į privatų gyvenimą, sankcionuodamas krata⁷³. Nustatęs pažeidimą, kaip tiksliai pastebėjo TT, EŽTT, remdamasis Konvencijos 41 str., gali priteisti padarytos žalos kompensaciją⁷⁴. Taigi nekyla abejonų, kad valstybė pagal EŽTK atsako ir už nacionalinių galutinės instancijos teisminių institucijų veikas.

Atsižvelgiant į šiuos argumentus, darytina išvada, kad nei EŽTK nuostatos, nei Konvencijos taikymo praktika, egzistavusi priimant *Köbler* sprendimą, nerodo, kad valstybę kaip atsakomybės subjektą reikėtų suprasti kitaip nei ji suprantama pagal tarptautinę paprotinę teisę.

Padarius šią išvadą, tikslinga paanalizuoti į bylą įstojusių šalių argumentą, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų negalima, nes Sąjungai negali kilti atsakomybė dėl TT sprendimų.

1.3. Europos Sąjungos deliktinė atsakomybė kaip analogas valstybių deliktinei atsakomybei

Reikia pastebėti, kad ES nesutartinę atsakomybę kaip pagrindą valstybių atsakomybei pagrįsti TT nurodė ne 1991 m., kai buvo priimtas *Francovich* sprendimas ir nustatytas valstybės atsakomybės principo egzistavimas ES teisėje, o pateikdamas atsakymą į prejudicinį klausimą vėlesnėje *Brasserie du Pêcheur* byloje. TT konstatavo, kad valstybių atsakomybės sąlygos *nesant ypatingo paaiškinimo* negali skirtis nuo Sąjungos nesutartinės atsakomybės sąlygų pagal Sutarties 340 str. (ex 288 str.)⁷⁵, taip išvesdamas paralelę tarp valstybės ir ES atsakomybės. Visgi, kaip jau buvo minėta, spręsdamas valstybės atsakomybės klausimą dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, TT šio pagrindo nenagrinėjo ir atitinkamai netaikė analogijos tarp valstybių ir ES atsakomybės, kaip to nedarė ir anksčiau minėtoje *Francovich* byloje.

Remdamiesi TT retorika *Brasserie du Pêcheur* byloje ir neigdami valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo sprendimų egzistavimą, Austrijos atstovai *Köbler* byloje teigė, kad, kiek tai susiję su atsakomybe dėl galutinės instancijos teismų veikų, šios sąlygos skiriasi: 340 str. (ex 288 str.) negali būti taikomas TT pažeidus ES teisę, kadangi tokiu atveju šis teismas pats turėtų

---

⁷³ Barkbuysen, T., Emmerik, M.L. Accountability of the Judiciary on the National Level for Violations of the European Convention on Human rights. In Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: British Institute of international and comparative law, 2006, p. 420-421.

⁷⁴ *Ferrari v Italy*, no. 33440/96, 28 July 1999, *Bönisch v Austria*, no. 8658/79, 6 May 1985. Nurodo Barkbuysen, T., Emmerik, M.L. Accountability of the Judiciary on the National Level for Violations of the European Convention on Human rights. In Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: British Institute of international and comparative law, 2006, p. 421. Taip pat žr. *Van de Hurk v. the Netherlands*, § 59, 19 April 1994; *Virgil Ionescu v. Romania*, no. 53037/99, § 44, 28 June 2005; *Kari-Pekka Pietiläinen v. Finland*, no. 13566/06, § 33, 30 September 2009.

⁷⁵ Joined Cases C-46/93 to C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1996] ECR I-1029, para. 42.

nuspręsti dėl tariamai padarytos žalos, tuo pačiu būdamas ir šalimi, ir teisėju savo byloje⁷⁶. Atitinkamai ir valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų taip pat nėra galima.

Mokslinėje literatūroje šiuo klausimu vieningos nuomonės nėra. Sąlygų tapatumo klausimas vertinamas išskiriant du laikotarpius. Tarp mokslininkų ginčų nekyla dėl atsakomybės sąlygų tapatumo nuo 2000 m. iki 2003 m. Nors TT teigia, kad Sąjungos atsakomybės sąlygos, nesiskiriančios nuo valstybės atsakomybės sąlygų, buvo nustatytos dar 1971 m. sprendimu *Schöppenstedt* byloje⁷⁷, dauguma autorių (P.M. Rodriguez⁷⁸, B. Hofstätter⁷⁹) vieningai nurodo, kad tai buvo padaryta tik 2000 m. *Bergaderm* sprendimu⁸⁰. Visgi mokslininkų nuomonės išsiskiria dėl atsakomybės sąlygų, priėmus *Köbler* sprendimą tapatumo.

Vienai pozicijai atstovaujantys J. Buttimore⁸¹, H. Toner⁸² bei G. Anagnostaras⁸³, remdamiesi generalinio advokato M. P. Léger nuomone byloje *Baustahlgewebe v Commission*⁸⁴, teigia, jog tiek BT, tiek TT patenka į institucijų ratą, kurioms taikomas Sutarties 340 str. (ex 288 str.). Ši straipsnių taikant kartu su sprendimu *Köbler* byloje, kaip pažymi P.J. Wattel, Sąjunga įgyja pareigą atlyginti žalą individams, atsiradusią TT padarius akivaizdžią klaidą, ypač, peržengus savo kompetencijos ribas⁸⁵.

Šiems mokslininkams oponuoja B. Hofstätter. Mokslininkas sutinka, jog generalinio advokato M.P. Léger poziciją minėtoje *Baustahlgewebe v Commission* byloje galima aiškinti kaip Sąjungos atsakomybės dėl BT veikų pripažinimą, tačiau kartu atkreipia dėmesį į to paties generalinio

---

⁷⁶ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 21.

⁷⁷ Case. 5/71, *Aktien-Zuckerfabrik Schöppenstedt v Council of the European Communities* [1971] ECR I-975.

⁷⁸ Rodríguez, P. M. La Responsabilidad del Estado por Actos Judicial en Derecho Comunitario. *Revista de Derecho Comunitario Europeo*. 2004, 19: p. 837.

⁷⁹ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 114. B. Hofstätter bei T. Tridimas pažymi, kad toks sąlygų sutapatinamas yra būtinas parodymui, kad tiek Sąjungos, tiek nacionalinės institucijos laikosi tos pačios konstitucinio pobūdžio tvarkos, taigi individų teisių apsauga negali priklausyti nuo to, kuri institucija, Sąjungos ar valstybės-narės yra atsakinga už žalos padarymą. Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 115; Tridimas, T. Liability for breach of Community Law: Growing and mellowing down? *Common Market Law Review*. 2001, 38: p. 332.

⁸⁰ Case C-352/98 P, *Laboratoires pharmaceutiques Bergaderm SA and Jean-Jacques Goupil v Commission of the European Communities* [2000] ECR I-05291, para. 34-35.

⁸¹ Buttimore, J. State liability for judicial error: A Bridge too far? *Irish Journal of European Law*. 2004, 2: p. 460.

⁸² Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: p. 187.

⁸³ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public law*. 2001, 7 (2): p. 300.

⁸⁴ M.P. Léger, remdamasis generalinio advokato C.C. Gulmann nuomone *SGEEM and Etroy v EIB* byloje (Case C-370/89, *Société Générale d'Entreprises Electro-Mécaniques and Roland Etroy v European Investment Bank* [1992] ECR I-6211), teigia, kad žodis "institucijos", nurodytas Sutarties 340 str. (ex 288 str.), aiškintinas ES Sutarties 13 str. (taip pat ex EB Sutarties 7 str.) kontekste, kuriame vadinamos ES institucijos. Kadangi pateiktame sąraše nurodytas ir TT, M.P. Léger nemano, kad TT gali nepatekti į Sutarties 340 str. (ex 288 str.) taikymo sritį. Opinion of General Advocate Léger in Case C-185/95 P, *Baustahlgewebe GmbH v Commission of the European Communities* [1998] ECR I-08417, para. 65.

⁸⁵ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We cannot go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 184-186.

advokato nuomonę *Köbler* byloje, kuri liudija jo neigiamą nusistatymą atsakomybės dėl TT sprendimų atžvilgiu⁸⁶.

Savo nuomonėje *Köbler* byloje generalinis advokatas M.P. Léger pažymi, kad šiuo aspektu neįmanoma tapatinti taisyklių, reguliuojančių valstybės atsakomybę, ir tų, kurios reglamentuoja Sąjungos atsakomybę. Todėl Sąjunga negali būti atsakinga už TT sprendimus, kadangi TT turi aukščiausio teismo statusą⁸⁷. Reikia pastebėti, kad generalinis advokatas nedetalizuoja ir neanalizuoja, ar tai laikoma ypatinga aplinkybe, galinčia pateisinti nevienodą atsakomybės sąlygų traktavimą. Šį aspektą plėtoja B. Hofstätter ir tokią generalinio advokato M.P. Léger poziciją vertina kaip įtikinančią⁸⁸. Mokslininkas pažymi, kad Sąjungos teismo peržiūrėjimo galimybės išsenka tuomet, kai dėl ginčytino klausimo pasisako aukščiausia ES teisminė institucija – TT. Minėtam Teismui sprendžiant klausimą dėl savo sprendimų teisėtumo, kyla šio Teismo nešališkumo problema, net jeigu šis Teismas sprendžia tokią bylą, dalyvaujant kitiems teisėjams. Be to, B. Hofstätter pažymi, kad mažai tikėtina, jog TT pripažins, kad jis pažeidė ES teisę, o jo, skirtingai nuo nacionalinių teismų, niekas nekontroliuoja. Plėtojantis teisminei praktikai, TT kaip „pasitraukimo strategija“ veikiau naudosis ES teisminės praktikos aiškinimo ir tikslinimo būtinybe⁸⁹.

P.J. Wattel bei J. Buttimore taip pat sutinka, jog TT kaip ES atsakomybės subjekto imunizavimas galėtų būti pateisinamas teismų nepriklausomumo ir nešališkumo bei teisinio tikrumo, tiesiogiai sietino su TT kaip aukščiausio teismo statusu, argumentais⁹⁰. Tačiau, J. Buttimore įsitikinimu, pripažinus, kad šie principai nebūtų pažeisti valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų atveju, kaip tai ir padarė TT, o pažeidžiami kilus Sąjungos atsakomybei dėl TT sprendimų, nesuderinamų su ES teise, būtų pažeistas lygiateisiškumo principas⁹¹.

Autorės manymu, tikslingiau pritarti autorių, neigiančių galimą ES atsakomybę dėl TT sprendimų, pozicijai. Reikia sutikti, jog Sutartis neįtvirtina Sąjungos atsakomybės dėl teisminių

---

⁸⁶ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 116-117.

⁸⁷ Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 94. C. Vajda nuomone, tokia generalinio advokato pozicija iš karto sukelia pagrįstų abejonų dėl to, ar Sąjungos atsakomybės sąlygos nesiskiria nuo tų, dėl kurių žalą privalo atlyginti valstybė narė. Vajda, C. Liability for breach of Community law: A survey of the ECJ cases post Factortame. *European Business Law Review*. 2006, 2: p. 267-268.

⁸⁸ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 117.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 117. Panašią nuomonę išreiškia ir mokslininkai H. Toner bei G. Anagnostaras. Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: p. 187; Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7(2): p. 299.

⁹⁰ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We cannot go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 186; Buttimore, J. State liability for judicial error: A Bridge too far? *Irish Journal of European Law*. 2004, 2: p. 461. Pažymėtina, kad tokiomis pačiais argumentais kai kurios valstybės narės rėmėsi, ginčydamos valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos nacionalinių teismų veikų, tačiau TT šiuos argumentus atmetė kaip nepagrįstus, kadangi, jo teigimu, nė vienas iš šių principų nėra pažeidžiamas.

⁹¹ Buttimore, J. State liability for judicial error: A Bridge too far? *Irish Journal of European Law*. 2004, 2: p. 460.

institucijų negalimumo, o TT laikoma institucija ES institucinės sistemos prasme. Taip pat neginčytina, kad lygiateisiškumo principas yra vienas pagrindinių ES teisės principų ir jis gali būti taikomas suvienodinant ES ir valstybės atsakomybės sąlygas. Visgi skirtingo teisinio reguliavimo nustatymas nebūtinai pažeidžia lygiateisiškumo principą, jeigu toks reguliavimas yra pagrindžiamas ypatingų aplinkybių buvimu.

Autorės manymu, aukštesnės TT sprendimų kontrolės nebuvimas gali būti laikomas ypatinga aplinkybe, pateisinančia skirtingą reguliavimą. TT yra institucija, kuriai suteikta teisė spręsti dėl galiojančios ES teisės turinio⁹². Žinoma, reikia pripažinti, kad TT negali savo nuožiūra keisti ES teisės, suteikiant nuostatai akivaizdžiai priešingą reikšmę, nei ji buvo suteikta valstybių, sudariusių Sutartį. TT negali veikti kaip „įstatymų leidėjas“; Teismas vienareikšmiškai yra ribojamas Sutarties teksto, konteksto bei jos tikslų. Visgi TT veiklą šiuo atveju gali kontroliuoti tik valstybės ES narės, keisdamos neaiškų dviprasmišką Sutarties tekstą, kas sąlygotų ir „nepriimtinos“ Teismo praktikos pasikeitimą.

Nacionalinių galutinės instancijos teismų padėtis šiuo atžvilgiu yra kitokia. Reikia sutikti, kad pagal Sutarties 267 str. (ex 234 str.) tarp TT ir nacionalinių teismų susiklosto ne hierarchiniai, o bendradarbiavimo santykiai, ir teoriškai nacionaliniai galutinės instancijos teismai nėra kontroliuojami nei BT, nei TT (TT pagal dabartinį reglamentavimą negali paskelbti nacionalinio teismo sprendimo negaliojančiu ar pasisakyti dėl jo teisėtumo, taip pat jam nėra suteikta teisė aiškinti, ar nacionalinių teismų sprendimai yra suderinami su ES teise). Visgi nacionaliniai teismai negali spręsti, kokį turinį suteikti viršnacionalinio pobūdžio ES teisės nuostatai, jeigu jos turinys yra neaiškus, ir jie turi galimybę, netgi spręsdami klausimą dėl žalos atlyginimo, kreiptis į TT dėl tikrojo ES teisės normos turinio nustatymo. Taigi nors TT negali tiesiogiai kontroliuoti nacionalinių galutinės instancijos teisminių institucijų sprendimų, Teismas yra ta aukštesnė teisminė institucija, kuri gali pasakyti, kad ES teisei turėjo būti suteiktas kitoks turinys. Tai, autorės manymu, yra esminis skirtumas, šiuo atžvilgiu skiriantis nacionalinius teismus ir TT, ir pagrindžiantis ES atsakomybės dėl TT sprendimų negalimumą.

Šie argumentai leidžia daryti išvadą, kad ES ir valstybės atsakomybės sąlygos skiriasi subjektu: ES atsakomybė negali kilti dėl TT kaip galutinės instancijos teismo sprendimų. Visgi toks skirtingas traktavimas gali būti pagrįstas ypatingomis aplinkybėmis, t.y. TT sprendimų teisminės kontrolės nebuvimu ir Teismo išimtinė teise nustatyti galiojančios ES teisės nuostatos turinį. Atitinkamai, sąlygų netapatumas, autorės manymu, negali būti laikomas argumentu, paneigiančiu valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų.

---

⁹² Prechal, S. National Courts in EU Judicial Structures. Yearbook of European Law. 2003, 22: p. 448.

Šios išvados neįtakoja ir Lisabonos Sutarties priėmimas, kadangi nei Sutarties 340 str. (ex 288 str.), reguliuojančiame ES deliktinę atsakomybę, nei ES Sutarties 13 str., kuriame vadinamos ES institucijos, esminių pakeitimų nenumatyta.

Priešus šios išvados, analizuotinas paskutinis su sisteminiu sutarties aiškinimu siejamas argumentas dėl valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų egzistavimo valstybėse narėse.

1.4. Valstybėms narėms bendri principai kaip pagrindas valstybių atsakomybei dėl galutinės instancijos teismų sprendimų pagrįsti

Reikia priminti, kad TT, pagrįsdamas valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, konstatavo, kad valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų principas viena ar kita forma yra taikomas daugelyje valstybių narių, nors tai ir priklauso nuo nevienodų sąlygų⁹³. Šiuo atžvilgiu reikia pastebėti, jog Teismas nesekė generalinio advokato M.P. Léger lyginamosios valstybių narių teisės aktų analizės išvadomis, kurių pagrindu advokatas teigė, jog valstybės atsakomybės dėl aukščiausių teismų veikų principas gali būti laikomas bendruoju ES teisės principu⁹⁴, kadangi, nepriklausomai nuo egzistuojančių skirtumų, šis principas yra pripažintas visose valstybėse narėse, arba, mažiausiai, yra jaučiama stipri tokio pripažinimo tendencija⁹⁵.

Nevienoda TT ir generalinio advokato pozicija sukėlė diskusijas tarp akademinės bendruomenės narių. Dauguma mokslininkų išreiškė nuomonę, kad TT pozicija šiuo atžvilgiu yra tikslesnė. G. Anagnostaras oponentavo generalinio advokato nuomonei, teigdamas, kad vienintelis principas, kuris tikrai bendras valstybėms narėms, yra tas, kad valstybės atsakomybė dėl neteisėtų teismų veikų galima tik išimtiniais atvejais⁹⁶. Tokios pozicijos laikėsi ir kiti mokslininkai⁹⁷, paneigdami teismų atsakomybės principo taikymą daugelyje generalinio advokato nurodytų valstybių.

Nesant vieningos nuomonės dėl valstybių atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų egzistavimo valstybėse narėse ir atsižvelgiant į tai, kad tikrosios padėties valstybėse narėse nustatymas yra svarbus tolesniam tyrimui, autorės manymu, tikslinga atlikti valstybių-ES narių teisinio reglamentavimo, egzistavusio priimant *Köbler* sprendimą, analizę.

---

⁹³ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 48.

⁹⁴ Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 85.

⁹⁵ *Ibid.*, para 82.

⁹⁶ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 284.

⁹⁷ Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 82.

Nagrinėjant, ar valstybės narės nacionalinėje teisėje pripažino atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų buvimą, valstybės gali būti klasifikuojamos į tris grupes:

1) valstybės narės, kurios pripažino valstybės atsakomybės dėl teismų veiksmų ar neveikimo principą, nepriklausomai nuo to, kokia teisės norma yra pažeista;

2) valstybės narės, kuriose nebuvo aiškios praktikos dėl valstybės atsakomybės dėl teismų (galutinės ir negalutinės instancijos) veikų, dėl to nebuvo aišku, ar tokia atsakomybė yra galima;

3) valstybės narės, aiškiai ribojusios valstybės atsakomybę tik EŽTK pažeidimais⁹⁸.

Valstybės narės, kurios pripažino valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų principą, nepriklausomai, kokia teisės norma yra pažeista

Pirmajai grupei generalinis advokatas M.P. Léger priskyrė Belgiją, Daniją, Italiją, Ispaniją, Vokietiją⁹⁹, Liuksemburgą, Austriją, Suomiją bei Švediją. Autorė sutinka, kad iš esmės visos valstybės numato, kad valstybės atsakomybė dėl teismų tariamai neteisėtų veikų yra galima, tačiau ne visos vienodai traktuoja galutinės instancijos teismo veikas kaip pagrindą valstybės atsakomybei. Dėl ypač besiskiriančio reglamentavimo, būtina detalesnė šių valstybių nuostatų analizė.

Pažymėtina, kad vienintelė valstybė, kuri 2003 m. galutinės instancijos teismo tariamai neteisėtas veikas nedviprasmiškai traktavo kaip galimą pagrindą valstybės atsakomybei kilti yra Ispanija. Ispanijos Konstitucijos 121 str. numato, kad valstybei gali būti pareikštas ieškinys dėl žalos, padarytos dėl teismo klaidos (isp. – *error judicial*) ar netinkamo teisingumo sistemos funkcionavimo (isp. – *funcionamiento anormal de la Administración de Justicia*)¹⁰⁰. 1985 m. Įstatymo dėl teisminės galios, pagrindinio teisės akto, detalizuojančio minėtas Konstitucijos nuostatas, 293 str. nurodoma, kad ieškinys dėl žalos atlyginimo galimas tik tuo atveju, kai teisminės klaidos buvimas nustatytas teismo sprendimu, priimtu skundžiant ginčijamą teismo sprendimą. Kitais atvejais sprendimą dėl teisminės klaidos buvimo priima atitinkamas Aukščiausio Teismo bylų skyrius, priklausomai nuo teismo, kuris suklydo, kompetencijos. Jeigu skundžiamasi dėl paties Aukščiausio Teismo veiksmų, kompetenciją spręsti dėl klaidos buvimo turi specialus skyrius, sudaromas remiantis atskiru Įstatymo straipsniu¹⁰¹. 61 str. numatyta, kad minėtas specialusis skyrius, kurio viena iš 6 funkcijų yra klausimo dėl Aukščiausio Teismo padarytos klaidos

---

⁹⁸ Panašią klasifikaciją siūlo generalinis advokatas M.P. Léger, atlikdamas lyginamąją analizę. Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para 79-80.

⁹⁹ Vokietiją dėl jos reglamentavimo ypatumų autorė priskiria trečiajai grupei, todėl jos teisinis reglamentavimas bus analizuojamas kalbant apie valstybes nares, ribojančias valstybės atsakomybę tik EŽTK pažeidimais.

¹⁰⁰ Constitución Española. Senado de España [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <http://www.senado.es/constitu_i/index.html>.

¹⁰¹ Ley Orgánica del Poder Judicial, No. 6/1985. Lexur Editorial [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.lexureditorial.com/leyes/lopj6pre.htm>>.

sprendimas, sudaromas iš teismo pirmininko, skyrių pirmininkų, seniausio bei jauniausio teisėjo¹⁰². Darytina išvada, kad Ispanijoje valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų galima, jeigu teismo klaidos buvimą nustato Aukščiausias Teismas.

Iš šios valstybių grupės išsiskiria Austrija bei Švedija, kurių teisės aktai atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų atžvilgiu yra nedviprasmiški ir, priešingai nei Ispanijos atveju, aiškiai eliminuoja tokios atsakomybės galimybę. Švedijoje Įstatymo dėl deliktinės atsakomybės 3 d. 7 str. numato aiškią išimtį, *inter alia* nurodydamas, kad žalos atlyginimas dėl galutinės instancijos teismų veiksmų negalimas¹⁰³. Analogišką nuostatą įtvirtina ir 1954 m. gruodžio 18 d. Austrijos Federalinio įstatymo dėl valstybės tarnautojų atsakomybės 2 (3) str., nors prieš tai pabrėžiama, kad valstybės institucija šio įstatymo prasme yra laikomi visi fiziniai asmenys, įstatymų vykdomosios ar teisminės valdžios nariai, kurie įgyvendina įstatymus, būdami tam tikram terminui ar neterminuotai išrinkti, paskirti ar kitokiu pagrindu vykdydami pareigas, nepriklausomai nuo to, ar jų santykius su teisės turėtoju reguliuoja privatinė ar viešoji teisė¹⁰⁴.

Kita vertus, reikia pastebėti, kad be valstybių, kurios aiškiai panaikina tokios atsakomybės galimybę nacionalinės teisės aktų nuostatomis, 2003 m. buvo tokių ES narių, kurių teisės aktų bei praktikos sisteminė analizė leidžia teigti, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų tariamai neteisėtų sprendimų yra negalima. Toks reglamentavimas būdingas Italijai, Suomijai, Belgijai bei Liuksemburgui.

Italijoje 1988 m. balandžio 15 d. Įstatymo Nr. 117/88 2 str. numatė, kad kiekvienas asmuo, patyręs nepateisinamos žalos dėl teisėjo elgesio, akto ar jo priimtą priemonę, todėl kad teisėjas, vykdydamas savo funkcijas, elgėsi nepateisinamai nerūpestingai (it. - *negligenza inescusabile*), esant didelei kaltei (it. - *colpa grave*) arba atsisakė vykdyti teisingumą (it. - *diniego de giustizia*), gali pateikti ieškinį dėl piniginės žalos, o suvaržius jo laisvę - dėl nepiniginės žalos atlyginimo. 2(2) str. nurodoma, kad atsakomybė negali kilti dėl teisės normų aiškinimo ar faktų ar įrodymų vertinimo¹⁰⁵. Kaip pastebėjo generalinis advokatas M.P. Léger, pateikdamas išvadą kitoje byloje dėl valstybės atsakomybės, teisės nuostatų aiškinimas sudaro didžiąją teisminės veiklos dalį. Tai ypač charakteringa galutinės instancijos teismams, kadangi jiems tradiciškai patikima vienodo teisės

---

¹⁰² Ley Orgánica del Poder Judicial, No. 6/1985. Lexur Editorial [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.lexureditorial.com/leyes/lopj6pre.htm>>.

¹⁰³ Švedijos įstatymų leidėjui buvo siūlyta taisyti įstatymą, *inter alia* numatant panaikinti skirtumą tarp skirtingų kategorijų ieškovų (dėl nacionalinės teisės bei ES teisės pažeidimų), tačiau toks siūlymas nesulaukė pritarimo. Švedijos įstatymas dėl deliktinės atsakomybės Nr. SOU 1997/194. Švedijos teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų tariamai su ES teise nesuderinamų sprendimų. Tyrimo medžiaga.

¹⁰⁴ Amtshaftungsgesetz. The legal site "Lexadin" [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.internet4jurists.at/ges/pdf/ahg.pdf>>; taip pat 2007 m. liepos 16 d. Austrijos teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.

¹⁰⁵ Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 3-5.

aiškinimo užtikrinimo funkcija¹⁰⁶. Taigi esant tokiai nacionalinės teisės nuostatai, ne tik negalima valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų, bet kartu ribojama galimybė prašyti žalos, patirtos dėl negalutinės instancijos teismų tariamai neteisėtų sprendimų.

1974 m. gegužės 31 d. Suomijos Įstatymo dėl deliktinės atsakomybės 3 d. 5 skyrius numato, kad žalos atlyginimas, *inter alia* dėl teismo ar teisėjo sprendimo negalimas, kol jis nėra ištaisytas ar panaikintas, ar kol klaidą padaręs asmuo nėra pripažintas kaltu dėl netinkamo elgesio¹⁰⁷. Galutinės instancijos teismo sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas, netaisytinas ir nenaikintinas, taigi valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismo veikų negalima.

Valstybės atsakomybė dėl teismų veiksmų Belgijoje kildinama iš Belgijos civilinio kodekso 1382 ir 1383 str. Kadangi kodeksas tiesiogiai nekalba apie valstybės atsakomybę dėl teismų veikų, svarbi Belgijos Kasacinio teismo praktika¹⁰⁸. 1991 m. gruodžio 19 d. sprendime byloje *De Keyser (Anca) v. Ministre de la justice* Kasacinis teismas konstatavo, kad žalos atlyginimas būtų galimas tik tuo atveju, jeigu kvestionuojamas tariamai neteisėtas teismo sprendimas dėl nustatyto teisės principų pažeidimo būtų panaikintas, ištaisytas arba pakeistas sprendimu, kuris turi *res judicata* galią¹⁰⁹. Be to, galima kreiptis dėl žalos atlyginimo tik dėl tokio teismo sprendimo, kuris neturi *res judicata* galios¹¹⁰. M. Breuer nuomone, su kuria autorė iš esmės sutinka, ši sąlyga niekuomet negalės būti patenkinta, jeigu bus kvestionuojamas aukščiausio teismo sprendimas (nebent aukščiausias teismas pats persvarstytų bylą)¹¹¹. Be to, teismo sprendimo panaikinimas yra būtina, bet nepakankama sąlyga tam, kad valstybei kiltų atsakomybė, - reikia apsvarstyti panaikintą sprendimą priėmusio teisėjo elgesį, remiantis „*įprastai atidaus ir apdairaus teisėjo elgesio analogiškomis aplinkybėmis tuo pačiu metu*“ standartu¹¹². Kitaip tariant, yra taikomas didelės kaltės (pranc. - *faute lourde*, angl. - *gross/seriuos/grave fault* arba *gross negligence*) buvimo reikalavimas.

---

¹⁰⁶ Opinion of General Advocate Léger in case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 53.

¹⁰⁷ Tort liability act. Finlex database [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 08 28]. <<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1974/en19740412.pdf>>.

¹⁰⁸ 2007 m. liepos 16 d. Belgijos Teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.

¹⁰⁹ Picardi. La Responsabilité de L'Etat du Fait de la Function Jurisdictionnel en Droit Belge. *European Review of Private Law*. 1994, 2; cituoja Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public law*. 2001, 7 (2): p. 284. H. Toner detalizuoja, kad sprendimas, priimtas bankroto byloje, buvo priimtas neišklausius vienos šalies. Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: p. 166.

¹¹⁰ Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 83.

¹¹¹ Breuer, M. Judicial wrongs and Community law: the case Gerhard Kobler v. Austria. Knygoje Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: British Institute of international and comparative law, 2006, p. 394.

¹¹² Van Gerven, W., Lever, J., Larouche, P. *Tort law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 388. Nurodo Selelioniūtė-Drukteinienė, S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 200.

Atsakomybės klausimus Liuksemburge reglamentuoja 1988 m. rugsėjo 1 d. priimtas įstatymas, kuris leidžia valstybės atsakomybę dėl teismų veikų ir nenumato didelės kaltės reikalavimo. Tačiau kaip ir Belgijos atveju, galima kreiptis tik dėl tokio teismo sprendimo, kuris neturi *res judicata* galios¹¹³, kas suponuoja valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų nebuvimą. Taip pat valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų reguliuojama ir Danijoje¹¹⁴.

Taigi galima teigti, kad nors Italijoje, Suomijoje, Belgijoje bei Liuksemburge nėra teisės normos, aiškiai eliminuojančios galutinės instancijos teismo veikas kaip pagrindą valstybės atsakomybei, tokia atsakomybė yra negalima dėl suformuluotų papildomų reikalavimų, kuriuos patenkinti nėra įmanoma, kai pažeidimas priskiriamas galutinės instancijos teismui.

Apibendrinant šios valstybių grupės teisinį reglamentavimą, pastebėtina, kad tik viena iš aukščiau generalinio advokato paminėtų valstybių (Ispanija) aiškiai įtvirtina valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų veikų. Kitose valstybėse tokia praktika arba aiškiai draudžiama (Austrija, Švedija), arba suformuluotos tokios teisės nuostatos, kurios sudaro kliūtis tokiai valstybės atsakomybei kilti (Italija, Suomija, Belgija, Danija).

Valstybės narės, kuriose nebuvo aiškios praktikos dėl valstybės atsakomybės dėl teismų (galutinės ir negalutinės instancijos) veikų, dėl to nebuvo aišku, ar tokia atsakomybė yra galima

Į valstybių, kuriose situacija *Köbler* sprendimo priėmimo metu nebuvo aiški, grupę, generalinio advokato M.P. Léger manymu, patenka Graikija, Portugalija, Prancūzija. Generalinis advokatas nedetalizuoja tokio priskyrimo kriterijų, tačiau autorės manymu, tokį priskyrimą lemia neaiškios valstybių narių teisės nuostatos bei nesutapimas tarp mokslininkų išdėstytos pozicijos ir teisminės praktikos, arba tokios praktikos nebuvimas.

Graikijos civilinį kodeksą patvirtinančio įstatymo 105 str. *Köbler* sprendimo priėmimo metu numatė, kad tuo atveju, kai neteisėti veiksmai arba neveikimas priskiriami valstybės pareigūnams, vykdančioms jiems patikėtas viešąsias funkcijas, dėl žalos atlyginimo atsako valstybė, išskyrus atvejį, kai pažeidžiamas įstatymas, kuris priimtas išimtinai siekiant apsaugoti bendrąjį interesą¹¹⁵. Tai, kad įstatymas nedetalizavo, kas laikoma valstybės pareigūnais šio teisės akto prasme, didelę reikšmę suteikė teismų praktikai, kuriai patikėta, kilus ginčui, išaiškinti įstatymo nuostatas.

---

¹¹³ Ravarani, G. *La responsabilité civile des personnes privées et publiques*. 2-asis leid. Luxembourg: Impr. Centrale, 2006, p. 222, 236. Nurodo: Guinchard, S. *Responsabilités Encourues pour Fonctionnement Défectueux du Service Public de la Justice*. 2007, para. 28 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-10]. <<http://www.dalloz.fr/>>.

¹¹⁴ 2008 m. rugpjūčio 19 d. Danijos Teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.

¹¹⁵ Raikos, D. The jurisdiction of the administrative courts in Greece over cases of state liability for breaches of EC law by public authorities [interaktyvus]. Iš susitikimo, vykusio 2006 m. kovo 10-11 d., Beaulieu-sur-Mer, Graikijoje. [Žiūrėta 2008-08-28] <http://www.sja-juradm.org/rubrique-php3?id_rubrique=5>.

G. Anagnostaras mano, kad Įstatymo 105 str. turėtų būti aiškinamas kaip numatantis valstybės atsakomybės galimybę dėl teismų sprendimų. Tačiau kartu mokslininkas pabrėžia, kad teisminė praktika rodo priešingas tendencijas¹¹⁶.

Ginčai dėl teismų, ypač galutinės instancijos, sprendimų kaip atsakomybės pagrindo tuo metu vyko ir Prancūzijoje, kurioje pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis teismų atskaitomybę buvo Teisminės sąrangos Kodeksas. Kodekso L141-1 str. numatė, kad už netinkamą teisingumo vykdymą atsako valstybė, tačiau atsakomybė kyla tik esant didelei kaltei (pranc. - *faute lourde*) ar atsisakius vykdyti teisingumą (pranc. - *déni de justice*)¹¹⁷. Kadangi įstatymuose nebuvo reglamentuota galimybė reikalauti žalos atlyginimo dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, kaip pažymi G. Anagnostaras, Prancūzijoje buvo diskutuojama dėl tokios galimybės buvimo¹¹⁸. B. Hofstötter taip pat pastebi, kad, nebuvo aišku, ar Prancūzijoje gali būti kvestionuojami galutinės instancijos teismo veiksmai, tačiau kartu nurodo į Botella, kuris laikosi nuomonės, kad tokia atsakomybė nebuvo galima¹¹⁹.

Panaši situacija ir Portugalijoje: nors doktrina ir pripažino galimybę pareikšti ieškinį dėl neteisėtų teismo veiksmų, tai reglamentuojančių įstatyminių nuostatų nebuvo¹²⁰.

Apibendrinant šią valstybių grupę, galima daryti išvadą, kad vienintelėje Prancūzijoje priimant *Köbler* sprendimą situacija buvo aiškesnė: buvo leidžiama valstybės atsakomybė dėl teismų veikų, tačiau diskutuojama dėl galutinės instancijos teismo tariamai neteisėtų sprendimų kaip atsakomybės

---

¹¹⁶ Atėnų Apeliacinio teismo sprendimas byloje 6044/79, (1980) No B 308-309 ir byla 6772/87 NoB 1630. Nurodo Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 285.

¹¹⁷ Décret n° 78-329 Instituant de code de l'organisation judiciaire (iere partie). Le service public de la diffusion du droit „Legifrance“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19780318&numTexte=&pageDebut=01129&pageFin=>>.

¹¹⁸ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 285.

¹¹⁹ Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 83. Pažymėtina, kad Prancūzija yra viena iš pirmųjų valstybių, tiesiogiai įstatymais sankcionavusi valstybės atsakomybę dėl teismų veikų. Atsakomybės dėl teismų veikų institutas žinomas dar nuo 1498 m. Blua įsakymo, kurio įtakoje civilinė atsakomybė dėl teismų tariamai neteisėtų sprendimų buvo siejama su ieškinio pateikimu dėl netinkamo teisingumo vykdymo. Vėliau ji buvo aiškiai reglamentuota 1807 m. Civilinio proceso kodekse, kur reglamentavimas savo turiniu sugrįžo prie 1667 m. Įsakymo turinio. Laikant jį išskirtine teisine priemone, ieškiniu dėl žalos atlyginimo, patirtos teisėjui netinkamai vykdam teisingumą, nebuvo siekiama pakeisti teismo sprendimą: siekta priversti teisėjus tiesiogiai atlyginti žalą. Pagal 1933 m. vasario 7 d. Įstatymą už savo atstovų veiksmus atsakinga tampa valstybė, kuri išlaiko atgręžtinio reikalavimo teisę į teisėją. Iki šio įstatymo procedūra dėl teisėjo padarytos žalos atlyginimo buvo galima tik teisėjui atsisakius vykdyti teisingumą arba jam įvykdžius kriminalinę veiką. Įstatymu numatytas dar vienas pagrindas – didelis profesinis aplaidumas. Šios procedūros eiga priklausė nuo Apeliacinio teismo pirmininko išankstinio sutikimo pradėti procedūrą. Jam sutikus, procedūra vyko Apeliaciniame teisme (Canivet, G. The responsibility of judges in France. Knygoje Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.) *Independence, Accountability and the judiciary*. London: British Institute of International and Comparative Law, p. 31-32). 1972 m. liepos 5 d. įstatymas Nr. 72-626, įgyvendinantis Teisminės sąrangos kodekso L.781-1 str., keičia procedūrą ir pagrindus ir jo 11 str. iš esmės atspindi vėliau iš šio įstatymo į Teisminės sąrangos kodekso L141-1 str. perkeltą formulotę. (Loi n°72-626 du 5 juillet 1972 instituant un juge de l'exécution et relative à la réforme de la procédure civile (version consolidée au 01 août 1992) [interaktyvus]. Le service public de la diffusion du droit “Legifrance” [žiūrėta 2008-08-28]. <[>](http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte-Article.do;jsessionid=936A2D509DF20B-CB254D768CBFA6D119.tpdjo03v_1?idArticle=-LEGIARTI000006492459-&cidTexte=LEGITEXT000006068446&dateTexte=20080823)>.

¹²⁰ 2007 m. rugsėjo 17 d. Portugalijos Teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų tariamai su ES teise nesuderinamų sprendimų. Tyrimo medžiaga.

pagrindo. Tuo tarpu Graikijoje ir Portugalijoje nebuvo aišku, ar valstybės atsakomybė dėl teismų sprendimų yra galima apskritai.

Valstybės narės, ribojančios valstybės atsakomybę tik EŽTK pažeidimais

Prie valstybių, kuriose valstybės atsakomybė galima tik dėl EŽTK 5 ir 6 str. pažeidimų, grupės generalinis advokatas M.P. Léger priskyrė Olandiją ir Jungtinę Karalystę. Be šių valstybių į ją taip pat patenka Airija ir Vokietija.

Pagrindinis šaltinis, reguliuojantis valstybės atsakomybę dėl teismų neteisėtų sprendimų Vokietijoje, yra Vokietijos civilinis kodeksas. Kodekso 839 (2) str. numato, kad žalos dėl neteisėto teismo sprendimo atlyginimas galimas tik tuomet, jeigu teisėjo pareigos nevykdymas prilygsta nusikaltimui¹²¹. Ši Vokietijos Civilinio kodekso nuostata reiškia, kad iš esmės negalima ne tik valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismo sprendimo, bet ir negalutinės instancijos teismų tariamai neteisėtų veikų. Teisminė klaida, nesant teisėjo nusikalstamos veikos, nėra įmanoma. Taigi valstybė dėl teismų sprendimų atsako tik jeigu yra pažeidžiamos EŽTK nuostatos.

Airijoje buvo priimta laikytis pozicijos, kad valstybė nekontroliuoja, kaip teisėjai vykdo nepriklausomas teismines funkcijas. Teisėjai, vykdydami teismines funkcijas, naudojami absoliučiu imunitetu¹²². Reikia pažymėti, kad valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų klausimas buvo svarstytas Airijos Aukščiausio Teismo byloje *Deighan v Airija* (1995, ILRM 88-95). Ieškiny buvo atmestas, kadangi Konstitucijoje nebuvo nuostatos dėl žalos, padarytos teismų sprendimais, galimo atlyginimo¹²³. Taigi atsakomybė dėl teismų veikų buvo galima tik tiek, kiek valstybė netinkamai įgyvendino EŽTK nuostatas.

Išskirtinė situacija buvo susidariusi Olandijoje ir Jungtinėje Karalystėje, kur valstybės atsakomybė dėl teismų veikų buvo galima tik pažeidus nustatytus EŽTK straipsnius¹²⁴. Pvz., Jungtinės Karalystės 1947 m. Aktas dėl proceso, kurio viena šalių yra valstybė, 2(5) str. numato, kad valstybė negali būti atsakinga dėl veikimo ar neveikimo, kai (a) asmuo vykdo teismo

---

¹²¹ German Civil Code [interaktyvus]. Bundesrecht [žiūrėta 2008-08-28]. <http://www.bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#Section%20839>, taip pat žr. 2007 m. liepos 3 d. Vokietijos Teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.

¹²² Buttimore, J. State liability for judicial error: A Bridge too far? *Irish Journal of European Law*. 2004, 2: p. 462. J. Buttimore cituoja McCarthy J. poziciją byloje *Attorney General v. Hamilton* (Nr. 1) [1993] 2 I. R. 250: „bendrojoje teisėje teisėjo atlikti veiksmai ar išsakyti žodžiai vykdam teismines funkcijas yra privilegijuoti. Ši bendrosios teisės taisyklė niekuomet nebuvo kvestionuojama atitikimo konstituciniams aktams atžvilgiu, nors visuomet buvo įgyvendinama [...]“.

¹²³ Airijos Aukščiausio Teismo sprendimas byloje *Deighan v Ireland* [1995] ILRM 1995, p. 88-95. Nurodyta: Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: p. 166.

¹²⁴ Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 83; Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: p. 170.

pobūdžio pareigas ar (b) pareigas, susijusias su teismo proceso vykdymu¹²⁵. 1998 m. Žmogaus teisių akto 9 (3) str. atkartoja šį draudimą. Numatyta, kad procesiniai veiksmai, nukreipti prieš teisinius veiksmus, galimi tik: (a) įgyvendinant apeliacijos teisę; (b) prašant peržiūrėti sprendimą arba (c) kitais teisės aktų numatytais atvejais¹²⁶. Vienintele išimtimi laikomas EŽTK 5(5) pažeidimo atvejis, kai žala privalo būti atlyginama net ir tuo atveju, jeigu teismas veikia gera valia¹²⁷.

Apibendrinant trečiąją valstybių grupę, pastebėtina, jog visos minėtos valstybės nesuteikė teisės į žalą, padarytos teismų sprendimais, atlyginimą, nebent būtų pažeistos EŽTK nuostatos.

Identifikavus teismų atsakomybės principo taikymo tendencijas valstybėse narėse, galima daryti išvadą, kad daugumos valstybių narių teisė sprendimo *Köbler* byloje priėmimo metu suteikė teisę į žalą atlyginimą dėl teismų veikų ir atvirkščiai, galutinės instancijos teismų sprendimai, išskyrus retas išimtis, negalėjo būti valstybės atsakomybės pagrindu.

Apibendrinant sisteminės analizės metu padarytas išvadas galima teigti, kad sisteminio metodo taikymas neleidžia daryti vienareikšmiškos išvados, kad valstybė tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu yra atsakinga už galutinės instancijos teismų sprendimus. Tarptautinių teisės normų analizė rodo, kad valstybė atsako už neteisėtus galutinės instancijos teismų sprendimus. Nacionalinės teisės aktai ir teismų praktika, priešingai, indikuoja, kad valstybei atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų kyla tik pavieniais atvejais.

Visgi, kaip minėta anksčiau, Tarptautinės Teisės Komisija, aiškindama Vienos Konvencijos dėl Sutarčių teisės 31 str. 1 d., akcentavo, jog įprastinė termino prasmė turi būti nustatyta ne tik remiantis sutarties kontekstu, bet ir atsižvelgiant į sutarties objektą ir tikslą¹²⁸. Atitinkamai ir šiuo atveju sisteminės analizės metu gauti rezultatai bus įvertinti taikant teleologinį (funkcinį) metodą.

1.5. Efektyvumo principas kaip pagrindas valstybės atsakomybei dėl galutinės instancijos teismų sprendimų pagrįsti

---

¹²⁵ Crown proceedings Act. The UK statute law database [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?LegType=All+Legislation&title=Crown+Proceedings+Act&Year=1947&searchEnacted=0&extentMatchOnly=0&confersPower=0&blanketAmendment=0&sortAlpha=0&TYPE=QS&PageNumber=1&NavFrom=0&parentActiveTextDocId=1140084&ActiveTextDocId=1140089&filesize=9212>>.

¹²⁶ Tokia išimtimi, būdinga iš esmės visų valstybių teisinėms sistemoms, laikoma 1988 m. Baudžiamojo teisingumo akte 133 (1) str. įtvirtinta nuostata, numatanti, kad valstybės sekretorius išmoka kompensaciją dėl teismo klaidos asmeniui, kuris buvo apkaltintas nusikaltimo padarymu ir jo kaltinimas buvo pakeistas arba panaikintas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, rodančių neabejotiną teismo klaidą, su sąlyga, kad nežinomų faktų atskleidimas iš dalies ar visiškai nepriklauso nuo apkaltinto asmens. Criminal justice act. The UK statute law database [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?LegType=All+Legislation&title=Criminal+justice+act&Year=1988&searchEnacted=0&extentMatchOnly=0&confersPower=0&blanketAmendment=0&sortAlpha=0&TYPE=QS&PageNumber=1&NavFrom=0&parentActiveTextDocId=2116646&Active-TextDocId=2116813&filesize=957>>.

¹²⁷ Human rights act. The UK Statute Law Database [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.statutelaw.gov.uk/legResults.aspx?LegType=All%20Primary&PageNumber=5&BrowseLetter=H&NavFrom=1&activeTextDocId=1851003>>.

¹²⁸ Report of the International Law Commission on the work of its eighteenth session. *Yearbook of the International Law Commission*. 1966, (II), p. 221.

Reikia pastebėti, jog kaip vieną iš svarbiausių argumentų valstybės atsakomybės principo egzistavimui ES teisėje pagrįsti Teismas nurodė ES teisės efektyvumo principą. TT pabrėžė, kad ES teisės efektyvumas sumažėtų, suteikiamų teisių apsauga susilpnėtų, jeigu individai negalėtų reikalauti atlyginti žalą, padarytą valstybei narei pažeidus Sąjungos teisę¹²⁹. Be to, be pareigos imtis aktyvių veiksmų, kad būtų įgyvendinti valstybės išpareigojimai pagal ES teisę, efektyvumo principas, kaip pažymėjo Teismas, suponuoja pareigą pašalinti neteisėtus Sąjungos teisės pažeidimo padarinius¹³⁰. Tokią pat išvadą Teismas padarė ir *Köbler* byloje išplėsdamas subjektų, dėl kurių valstybei gali kilti atsakomybė, ratą ir pripažindamas, kad galutinės instancijos teismų sprendimai taip pat yra pagrindas valstybės atsakomybei atsirasti.

B. Hofstätter manymu, visiško ES teisės efektyvumo argumentas yra silpnas ir nepakankamas: jo pobūdis visa apimantis, o tai, kad Teismas juo remiasi kiekvienu atveju, kai priima konstitucinės reikšmės sprendimus, kelia abejonių dėl jo patikimumo ir tinkamumo¹³¹.

G. Anagnostaras, priešingai, neabejoja, kad teismams priskirtų ES teise grindžiamų pareigų pažeidimas galėtų sutrukdyti pasiekti ES teisės keliamus tikslus ir mano, kad teoriškai tokia atsakomybė, siekiant didesnio ES teisės efektyvumo, galima, tačiau pripažįsta, kad praktiškai neįgyvendinama¹³².

Prieš pradėdant analizuoti Teismo nurodytą argumentą bei mokslininkų pozicijų pagrįstumą, būtina įvardinti, kaip efektyvumo principas siejasi su aukščiau paminėtu teleologiniu sutarties aiškinimo metodu, nustatyti efektyvumo principo sampratą ir atitinkamai - galimas šio principo taikymo ribas.

Tiksliausiai, autorės manymu, teleologinio sutarties aiškinimo metodo ir efektyvumo principo taikymo santykį perteikia U. Linderfalk. Mokslininkas, nurodydamas į klasikinę teleologinio sutarties aiškinimo metodo, įpareigojančio sutarties aiškintoją atsižvelgti į sutarties tikslą ir objektą, sampratą, kelia klausimą, kokie šalių siekiai turi būti preziumuojami, kai sutartis yra aiškinama per sutarties objektą ir tikslą. U. Linderfalk manymu, Vienos Konvencija dėl sutarčių teisės tiesioginio atsakymo į šį klausimą nepateikia, tačiau atsakymas yra aiškus iš Vienos Konvencijos *travaux preparatoires*, kurie aiškiai nurodo į sutarties efektyvumo principą¹³³.

---

¹²⁹ Case C-6/90 and 9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic* [1991] ECR I-05357, para. 32-33.

¹³⁰ *Ibid.*, para. 36.

¹³¹ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p.

¹³² Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 294-295.

¹³³ Linderfalk, U. *On the Interpretation of Treaties. The Modern International law as expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Dordrecht: Springer, 2007, p. 217-218.

Efektuvumo principas kaip Sutarties aiškinimo principas, kurio aiškinimo esmę, kaip minėta, perteikia maksima „*ut res magis valeat quam pereat*“, minimas dar klasikinėje tarptautinės teisės doktrinoje, pradedant H. Grotius, baigiant R. Phillimore. Šis principas buvo plačiai pripažintas ir šiuolaikinės tarptautinės teisės mokslininkų, tokių kaip A. Verdross, R. Redslob, J. G. Starke, L. Cavaré, V. M. Chourchalov, Ch. De Visscher ir kt.¹³⁴. Nepaisant to, šio principo tiesioginis įtvirtinimas Konvencijoje dėl sutarčių teisės buvo diskusijų, kilusių dėl Specialiojo pranešėjo H. Waldock pasiūlymo, objektu, Tarptautinės Teisės Komisijai ruošiant pirmąjį Konvencijos projektą. H. Waldock pasiūlė įtvirtinti specialų straipsnį, numatantį, jog sutarties nuostata turi būti taikoma taip, kad sutartis įgytų maksimalų svorį ir efektyvumą (angl. - *fullest weight and effect*), suderinamą su jos bei kitos sutarties nuostatų natūralia ir įprastine reikšme bei sutarties objektais ir tikslais. Vis dėl to, šis pasiūlymas nesulaukė paramos, pirma, dėl ypač neapibrėžtos formuluotės, bei antra, kaip nurodė Tarptautinės Teisės Komisija¹³⁵, todėl, kad šio principo esmė jau buvo perteikta Konvencijos 69 str. 1 para. (priėmus Konvenciją – 31 str. 1 para.), kuris reikalavo sutartį aiškinti remiantis geros valios principu, atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę sutarties kontekste ir atsižvelgiant į sutarties objektą ir tikslą¹³⁶.

Kiek susiję su šio principo taikymo ribomis, atkreiptinas dėmesys, kad H. Lauterpacht, dar 1949 m. pastebėjęs augančią efektyvumo principo reikšmę tiek aiškinant nacionalinę teisę, tiek interpretuojant tarptautinės teisės normas¹³⁷, kartu pabrėžė, kad TTT nustato aiškias ribas šio principo taikymui: „*ut res magis valeat quam pereat*“ principas neturi būti taikomas taip, kad juo remiantis išaiškinta nuostata prieštarautų jos objektui ir tikslui. U. Linderfalk, aiškindamas efektyvumo principo turinį, taip pat pažymi, jog sutarties aiškintojas, taikydamas šį principą, turi siekti ne sutartį padaryti kaip įmanoma efektyvesne, bet užtikrinti, kad ji nebūtų neefektyvi¹³⁸. Mokslininkas atkreipia dėmesį, jog mokslinėje literatūroje susiformavęs bendras požiūris, kad efektyvumo principas aiškinant sutartį gali būti taikomas tokiu atveju, kai iš *sutarties konteksto*,

---

¹³⁴ Degan, V.D.L. *L'interprétation des accords en droit International*. La Haye: Martinus Nijhoff, 1963: p. 102.

¹³⁵ Report of the International Law Commission on the work of its eighteenth session. *Yearbook of the International Law Commission*. 1966, (II), p. 219.

¹³⁶ Linderfalk, U. *On the Interpretation of Treaties. The Modern International law as expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Dordrecht: Springer, 2007, p. 219.

¹³⁷ Mokslininkas nurodo į NTTTT bei jo sekėjo TTT praktiką konsultacinėse išvadose bei bylose tarp valstybių, kur efektyvumo principo taikymas tampa vadovaujanti teisės normos aiškinimo taisykle. Nurodoma į: *Access to German Minority Schools in Upper Silesia* (Advisory Opinion) [1931] PCIJ Series A/B, 64, p. 182; *Competence of the ILO in regard to International Regulation of the Conditions of the Labour of Persons Employed in Agriculture* (Advisory Opinion) [1922] PCIJ Series B, 2, p. 19; *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations* (Advisory Opinion) [1948] ICJ Rep 1949, p. 179. Lauterpacht, H. Restrictive interpretation and the principle of effectiveness in the interpretation of Treaties. *British Yearbook of International Law*. 1948, 26, p. 69, 72.

¹³⁸ Linderfalk, U. *On the Interpretation of Treaties. The Modern International law as expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Dordrecht: Springer, 2007, p. 219.

nuostatos turinio bei *tikslo* aišku, jog siekta sudaryti efektyviai veikiančią sutartį, t.y. sutartis tiek lingvistiniu, tiek norminiu, tiek teleologiniu požiūriu yra laikoma veiksminga¹³⁹.

Nustačius efektyvumo principo turinį, vertintinas šio principo pritaikymo *Köbler* byloje pagrįstumas. Analizuotina, ar valstybės atsakomybė *teoriškai* (analizuojant Sutarties tikslą ir kontekstą), galėtų prisidėti prie efektyvaus Sutarties įgyvendinimo. Toliau pateikti argumentai, autorės manymu, į šį klausimą leidžia atsakyti teigiamai.

Visų pirma, tiek Sutarties nuostatos, tiek jos tikslas, tiek valstybių elgesys po Sutarties sudarymo rodo, kad buvo siekta sudaryti efektyviai veikiančią Sutartį.

Visų pirma, reikia pažymėtina, kad EB Sutarties 2 str., galiojęs iki 2009 m. gruodžio 1 d., numatė, jog EB, įkurdama bendrąją rinką bei Ekonominę ir pinigų sąjungą ir įgyvendindama 3 str. bei 4 str. nurodytas bendros politikos kryptis arba veiklą, kelia sau tikslą visoje EB skatinti darnią, subalansuotą ir tolygią ekonominės veiklos plėtrą, aukšto lygio užimtumą ir socialinę apsaugą, moterų ir vyrų lygybę, tvarų ir neinfliacinį augimą, didelį konkurencingumą ir ekonominės veiklos rezultatų konvergenciją, aukšto lygio aplinkos apsaugą ir jos kokybės gerinimą, gyvenimo lygio ir gyvenimo kokybės gerėjimą bei valstybių narių ekonominę ir socialinę sanglaudą bei solidarumą. Valstybių siekį matyti efektyviai įgyvendinamą Sutarties tikslą parodo ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.) nuostatos, įtvirtinančios vieną svarbiausių Sutarties principų – valstybės pareigą imtis visų atitinkamų bendrų ar specialių priemonių, padedant atlikti Sąjungos uždavinius, bei nesiimti jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti šios Sutarties tikslų. Be to, akivaizdu, kad šalys nuolat siekė ir išlaiko siekį, kad Sutartis būtų veiksminga. Tai rodo valstybių praktika keičiant sutartį ir tobulinant jos nuostatas (paminėtinos Maastrichto, Amsterdamo, Nicos, taip pat Konstitucijos Europai, Lisabonos sutartys).

Antra, Sutarties efektyvumas sumažėtų, jeigu valstybė, veikdama *inter alia* per galutinės instancijos teismus, neužtikrintų efektyvaus ES teise suteikiamų teisių įgyvendinimo, ir individai negalėtų reikalauti dėl to atsiradusios žalos atlyginimo.

Šiuo atžvilgiu reikia priminti, kad SESV nėra įprasta tarptautinė sutartis. Visų pirma, ES steigiamosios sutartys įtvirtina ES „valdymo“ principus, institucijų sistemą bei apibrėžia institucijų kompetencijos ribas. Dėl šios priežasties minėtos sutartys dažnai prilyginamos konstitucijoms, o jas sudarančios teisės normos - šios teisės sistemos konstituciniams pagrindams¹⁴⁰. Konstitucinį ES pirminės teisės pobūdį ne kartą akcentavo ir TT teigdamas, kad Sutartis, kaip ir valstybių narių

---

¹³⁹ Linderfalk, U. *On the Interpretation of Treaties. The Modern International law as expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Dordrecht: Springer, 2007, p. 220.

¹⁴⁰ J. Piris nurodo, kad ES steigiamosios sutartys, įtvirtinančios ES „valdymo“ principus, institucijų sistemą bei apibrėžiančios institucijų kompetencijos ribas, sudaro „Konstitucinę chartiją“ (angl. – *Constitutional Charter*) Piris, J. C. Does the European Union have a Constitution? Does it need one? *European Law Review*. 1999, 24 (6): p. 557-585; Gulmann, C.C. Methods of interpretation of the European Court of Justice. *Scandinavian Studies*. 1980, 24: p. 192.

Konstitucijos, turi aukščiausią teisinę galią. Teismas pažymėjo, kad taip, kaip visi valstybės jurisdikcijoje esantys subjektai turi laikytis valstybės konstitucijos nuostatų, valstybės narės ir ES institucijos yra įpareigosos veikti sutinkamai su Sutartimi bei iš jos kylančiais konstituciniais teisiniais principais¹⁴¹. Antra, ES teisė teises ir pareigas sukuria ne tik valstybėms Sutarties dalyvėms. Jau minėtoje *Van Gend en Loos* byloje TT konstatavo, kad Sąjungos teisė yra nauja teisės sistema, kurios naudai valstybės, kad ir iš dalies, apribojo savo suverenias teises ir kurios teisės subjektais yra ne valstybės narės, bet ir asmenys. Todėl, TT manymu, nuo valstybių narių įstatymų leidėjų nepriklausoma Sąjungos teisė turi suteikti privatiems asmenims tam tikras teises taip pat, kaip ji sukuria jiems pareigas. Tokios teisės, kaip nurodo TT, atsiranda ne tik tuomet, kai tai aiškiai numato Sutartis, tačiau ir vienareikšmių įsipareigojimų, kuriuos Sutartis uždeda valstybėms narėms ir Sąjungos institucijoms, pagrindu¹⁴². Atsižvelgiant į tai, nekyla abejonių, jog siekiant efektyvaus Sutarties veikimo, turi būti užtikrintas veiksmingas jos adresatams suteikiamų teisių įgyvendinimas. Šiuo atžvilgiu ypatingą vaidmenį vaidina galutinės instancijos teismai, kadangi tai paskutinė teisminė institucija, kurioje individai gali ginti savo ES teisės nuostatomis suteikiamas teises. Jeigu jie pažeidžia ES teisę, ir asmuo neturi galimybės reikalauti žalos atlyginimo, kyla pagrįstų abejonių, ar Sutarties tikslai gali būti pasiekti.

Taigi, autorės manymu, nekyla abejonių, kad *teoriniu požiūriu* valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų galėtų užtikrinti, kad Sutartis nebus įgyvendinama neefektyviai.

Visgi aiškinant Sutartį per efektyvumo prizmę, negalima atsiriboti nuo *praktinės galimybės* įgyvendinti teisinės gynybos priemonę, kuri tariamai turėtų prisidėti prie sutarties efektyvumo užtikrinimo.

Analizuojant susidariusią situaciją reikia prisiminti, kad taikant sisteminį metodą buvo padaryta išvada, kad nacionalinės teisės aktai ir teismų praktika *Köbler* sprendimo priėmimo metu rodė, kad nors valstybės atsakomybę dėl teismų sprendimų pripažino dauguma valstybių, valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų aiškiai buvo galima tik vienoje. Autorės manymu, tokia išvada bei valstybių argumentai dėl galimų konstitucinių principų pažeidimų nors ir galėjo būti pagrindu suabejoti, kad suformuotas principas praktikoje bus taikomas vangiai. Tačiau jau minėti argumentai, t.y. siekis matyti Sutartį efektyvią, konstitucinis Sutarties pobūdis, aptartas anksčiau, bei toliau išvardintos tendencijos, autorės manymu, lėmė pagrįstą Teismo sprendimą pripažinti, kad valstybei atsakomybė kyla ir už galutinės instancijos sprendimais padarytą žalą.

---

¹⁴¹ Case 294/83, *Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament* ECR 1986, I-1339; Case C-314/91, *Beate Weber v. European Parliament* [2003] ECR I-1093. Order of the Court in Case C-2/88, *Imm. Zwartfeld and Others* [1990] ECR I-3365; Case 314/85, *Foto-Frost v Hauptzollamt Lübeck-Ost* [1987] ECR I-4199; Opinion of the Court 1/76, *concerning Article 228 (1) of the EEC Treaty* [1977] ECR I-758; Opinion of the Court 1/91, *concerning the second subparagraph of Article 228 (1) of the Treaty* [1991] ECR I-6079.

¹⁴² Case 26/62, *Van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration* [1963] ECR 1.

Pirma, dvi iš penkių į bylą įstojusių valstybių (Vokietija ir Olandija), pagal kurių teisės aktus valstybės atsakomybė buvo galima tik dėl EŽTK pažeidimų, sutiko, kad valstybė gali būti atsakinga dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, kuriais ES teisė pažeidžiama akivaizdžiai¹⁴³. Be to, kaip minėta anksčiau, kai kuriose valstybėse jau vyko diskusijos dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų, jiems pažeidus nacionalinės teisės normas.

Antra, Teismas, formuluodamas valstybės atsakomybės sąlygas atsižvelgė į ypatingą galutinės instancijos teismo vaidmenį, nustatydamas, kad atsakomybė gali kilti tik išskirtiniais atvejais, kai ES teisė pažeidžiama pakankamai rimtai¹⁴⁴. Be to buvo suformuluotos tokios atsakomybės sąlygos, kurios buvo žinomos valstybių praktikoje ir taikomos, sprendžiant klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl teismų veikų (plačiau apie tai III dalyje).

Trečia, EŽTK nuostatų ir praktikos analizė parodė, kad valstybėms nėra nebūdinga valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo sprendimo klausimą patikėti spręsti tarptautinei teisminei institucijai. Taigi jeigu valstybės nėra linkusios valstybės atsakomybės klausimo spręsti nacionaliniame lygmenyje, jos šią kompetenciją visuomet turi teisę suteikti tarptautinei teisminei institucijai.

Atsižvelgiant į šiuos argumentus, galima daryti išvadą, jog valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų gali būti pagrindžiama taikant efektyvumo principą, kadangi ši teisinės gynybos priemonė yra būtina siekiant užtikrinti, kad Sutartis nebus neveiksminga, ir nėra pagrįsto pagrindo manyti, kad ji negalėtų būti taikoma valstybėse narėse.

Atkreiptinas dėmesys, kad šios išvados negali įtakoti Lisabonos Sutartimi padaryti pakeitimai, kadangi šiuo aspektu jie nėra esminiai. Pirma, remiantis ES Sutarties preambule galima manyti, kad ES išlaiko pagrindinius tikslus, kuriuos atspindėjo jau cituotas buvęs EB Sutarties 2 str.¹⁴⁵ Antra, buvęs EB Sutarties 10 str. tik formaliai buvo perkeltas į ES Sutartį, nekeičiant jo turinio. Taigi esminių sutartinių pokyčių nebuvo, dėl ko, autorės manymu, nėra pagrindo naujoms diskusijoms dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų pagrindimo.

1.6. Apibendrinimas

Valstybės atsakomybei dėl galutinės instancijos teismų sprendimų pagrįsti, TT pasitelkia visuotinai priimtus sutarties aiškinimo *sisteminį* ir *teleologinį* metodus. *Sisteminis metodas*

---

¹⁴³ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 16-19.

¹⁴⁴ *Ibid.*, para. 53.

¹⁴⁵ ES Sutarties 3 str. nurodoma, kad pagrindinis Sąjungos tikslas - skatinti taiką, savo vertybes ir savo tautų gerovę. Detalizuojant šį tikslą *inter alia* nurodoma, kad Sąjunga siekia Europos, kurioje vystymasis būtų tvarus, pagrįstas subalansuotu ekonomikos augimu ir stabiliomis kainomis, didelio konkurencingumo socialine rinkos ekonomika, kuria siekiama visiško užimtumo ir socialinės pažangos [...].

naudojamas nurodant į tarptautinę paprotinę teisę, reguliuojančią valstybės atsakomybės subjekto klausimą, EŽTK bei valstybėms bendrą nacionalinį teisinį reguliavimą. *Teleoginis metodas* taikomas atkreipiant dėmesį į ES teisės efektyvumo svarbą. Kadangi valstybės šioje byloje ginčijo ne valstybės atsakomybės apskritai, o valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų galimumą. Teismas, pasirėmęs ankstesne praktika ir konstatavęs, kad valstybės atsakomybės dėl ES teisės pažeidimų principas yra neatskiriama ES teisinės sistemos dalis, analizuoja tik valstybės atsakomybės subjekto problematiką, kas suponuoja tekstinio sutarties aiškinimo metodo netaikymą.

Sisteminio metodo taikymas (analizuojant tarptautinės paprotinės, sutartinės ir nacionalinės teisės nuostatas) neleidžia daryti vienareikšmiškos išvados, kad valstybė tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu yra atsakinga už teisę pažeidžiančius galutinės instancijos teismų sprendimus.

Nagrinėjant tarptautinės paprotinės teisės nuostatas akivaizdu, kad valstybė, kaip tarptautinės teisinės atsakomybės subjektas yra suprantama kaip apimanti tiek įstatymo vykdomąją, tiek įstatymų leidžiamąją, tiek teisminę valdžią. Bet kuriai iš šioms valdžioms priskiriamų institucijų pažeidus tarptautinį teisinį įsipareigojimą, atsako valstybė kaip vientisas subjektas. Analogiškai, nesant priešasčių manyti, kad terminui „valstybė“ ES narės ketino suteikti kitokią reikšmę nei ta, kuri priimta tarptautinėje teisėje, „valstybė“ kaip atsakomybės pagal ES teisę subjektas turėtų būti suprantama kaip vientisas darinys, *inter alia* apimantis ir teisminę valdžią.

Šios išvados nepaneigia ir EŽTK analizė. Nei EŽTK nuostatos, nei Konvencijos taikymo praktika, egzistavusi priimant *Köbler* sprendimą, nerodo, kad valstybę kaip atsakomybės subjektą reikėtų suprasti kaip neapimančią teisminės valdžios. Nacionalinis galutinės instancijos teismas gali pažeisti tiek procesines, tiek materialines individo teises, įtvirtintas Konvencijoje, už ką valstybei kyla tarptautinė teisinė atsakomybė.

Abejonių sukelia nacionalinės teisės normų ir teisminės praktikos, egzistavusios valstybėse narėse sprendžiant *Köbler* bylą, analizė. Identifikavus teismų atsakomybės principo taikymo tendencijas valstybėse narėse, galima daryti išvadą, kad daugumos valstybių narių nacionalinė teisė suteikė teisę į žalos atlyginimą dėl teismų veikų ir atvirkščiai, galutinės instancijos teismų sprendimai, išskyrus retas išimtis, negalėjo būti valstybės atsakomybės pagrindu.

Visgi, nepaisant to, kad valstybėse dominavo praktika, jog valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių nacionalinę teisę, yra negalima, pritaikius teleologinį metodą, galima daryti išvadą, kad valstybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių ES teisę, pagrindžiama pritaikius efektyvumo principą. Tiek Sutarties tikslas, tiek ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.), tiek valstybių praktika keičiant Sutartį ir tobulinant jos

nuostatas rodo, kad buvo siekta sudaryti efektyviai veikiančią Sutartį. Sutarties efektyvumas sumažėtų, jeigu valstybė, veikdama *inter alia* per galutinės instancijos teismus, neužtikrintų efektyvaus ES teise suteikiamų teisių įgyvendinimo, ir individai negalėtų reikalauti atlyginti dėl to atsiradusią žalą.

ES ir valstybės atsakomybės sąlygų netapatumas negali būti nei argumentu, pagrindžiančiu valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų negalimumą, nei gali ją paneigti: skirtingas traktavimas gali būti pagrįstas ypatingomis aplinkybėmis, tokiomis kaip TT sprendimų aukštesnės teisminės kontrolės nebuvimas ir Teismo išimtinė teisė nustatyti galiojančios ES teisės nuostatos turinį.

II. GALIMI KONSTITUCINĖS REIKŠMĖS PRINCIPŲ PAŽEIDIMAI ĮGYVENDINANT VALSTYBĖS ATSAKOMYBĘ DĖL EUROPOS SĄJUNGOS TEISĘ PAŽEIDŽIANČIŲ GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMŲ

Reikia priminti, kad argumentus dėl galimo konstitucinių principų, kurie *inter alia* yra įtvirtinti EŽTK, pažeidimo iškėlė į *Köbler* bylą įstojusios Austrijos, Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės vyriausybės bei akademinės bendruomenės nariai, pateikdami mokslinį sprendimo *Köbler* byloje vertinimą. Nurodytų valstybių atstovai teigė, kad valstybės narės atsakomybė negali kilti dėl galutinės instancijos teismo padaryto Sąjungos teisės pažeidimo, nes tai būtų nesuderinama su *res judicata* galia ir teisinio tikrumo principu¹⁴⁶, teisminės valdžios nepriklausomumu¹⁴⁷ ir teismo nešališkumu¹⁴⁸. Mokslinėje literatūroje taip pat suabejota, ar atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veiksmų numatymas nepažeis protingos proceso trukmės reikalavimo¹⁴⁹, ir ar valstybėje asmeniui nesuteikus galimybės kreiptis dėl žalos atlyginimo dėl galutinės instancijos sprendimų, kai jie pažeidžia nacionalinės teisės normas, nebus pažeistas nediskriminacijos principas¹⁵⁰.

Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į tai, kad nei į bylą įstojusių valstybių atstovai, nei nuomonę savo byloje pateikęs generalinis advokatas, nei Teismas, nei mokslininkai literatūroje nei vienam iš įvardintų principų nesuteikė prioritетinės reikšmės, taip pat turint mintyje, kad visi šie principai yra konstitucinio pobūdžio, toliau darbe jie bus nagrinėjami pirmame paragrafe išdėstyta seka.

---

¹⁴⁶ Jungtinės Karalystės vyriausybė teigė, kad teisės reikalauti atlyginti žalą dėl tariamai klaidingo Sąjungos teisės taikymo galutiniu nacionalinio teismo sprendimu pripažinimas būtų nesuderinamas su teisinio tikrumo ir *res judicata* galios principais. Minėtos valstybės atstovai nurodė, jog įstatymai neleidžia teismų sprendimų ginčyti kitaip nei apeliacine tvarka. Taip siekiama apsaugoti laimėjusios šalies interesus ir sustiprinti bendrąjį interesą – užtikrinti teisinio tikrumo principą. Anksčiau Teismas išreiškė ketinimą riboti veiksmingos gynybos principą, siekdamas užtikrinti tokius nacionalinėms teisminėms sistemoms būdingus principus kaip teisinio tikrumo principą ir jį išreiškiantį *res judicata* principą (remiamasi sprendimu *Eco Swiss* byloje). Todėl valstybės atsakomybės už teismo padarytą pažeidimą pripažinimas tik sukeltų teisinę sumaištį ir neaiškumą bylos šalims dėl jų padėties. Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 25. Prancūzijos vyriausybė pridūrė, kad absoliučios galutinio teismo sprendimo galios principas yra labai svarbus teisės viršenybė ir pagarba teismo sprendimams grindžiamose teisės sistemose. Pripažinus valstybės atsakomybę už teismo padarytą Sąjungos teisės pažeidimą, šia viršenybė ir pagarba būtų suabejota. Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 23.

¹⁴⁷ Jungtinės Karalystės vyriausybė tvirtino, kad teisminės valdžios autoritetas ir reputacija sumažėtų, jei dėl teismo klaidos ateityje galėtų būti pareikštas ieškinys dėl žalos atlyginimo. Trečia, ji teigia, kad teisminės valdžios nepriklausomumas yra pagrindinis visų valstybių narių konstitucinės teisės sistemų principas, kurio vis dėlto niekada negalima laikyti visiškai įgyvendintu. Valstybės atsakomybės už teismo sprendimus pripažinimas galėtų sukelti pavojų šiam nepriklausomumui. Be to Jungtinės Karalystės vyriausybė nurodė, kad būtų sudėtinga nustatyti, kuris teismas yra kompetetingas spręsti bylas dėl valstybės atsakomybės būtent Jungtinėje Karalystėje, atsižvelgiant tiek į jos centralizuotą teismų sistemą, tiek į griežtą stare decisis principo taikymą. Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 26.

¹⁴⁸ Jungtinės Karalystės vyriausybė teigė, kad valstybių atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų neteisėtų veikų pažeistų šį konstitucinį principą, nes nebūtų teismų, kurie galėtų nešališkai išnagrinėti veiksmų neteisėtumo klausimą. Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 21.

¹⁴⁹ P. Wattel išreiškė nuomonę, kad valstybės atsakomybės dėl teismų tariamai neteisėtų veikų numatymas iš esmės prailgins teismo procesą ir taip sukels daugiau abejonių dėl protingos proceso trukmės reikalavimo laikymosi, dėl ko padaugės ieškinių prieš valstybę EŽTT. Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We cannot go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 181.

¹⁵⁰ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 302.

Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, kad dauguma mokslininkų iškelia bendro pobūdžio vieno ar kito principo pažeidimo problemą, neanalizuodami konkretaus principo sampratos. Tiek Teismas sprendime *Köbler* byloje, tiek generalinis advokatas, minėtoje byloje pateikdamas nuomonę, apsiriboja lakonišku nuomonės išreiškimu, nesigilindami į principų turinį. Todėl siekdama detaliai išanalizuoti galimus konstitucinę reikšmę turinčių principų pažeidimus, autorė visų pirma pristato diskusijas sukėlusią problemą ir, siekdama įvertinti problemos mastą ir pateikti savo nuomonę, nustato nagrinėjamo principo turinį. Juo remdamasi, autorė vertina, ar analizuojamas principas gali būti pažeistas įgyvendinant valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų. Atkreiptinas dėmesys, jog šiuo darbu autorė nesiekia detaliai išanalizuoti nurodytų principų sampratos, todėl nepateikiama autorės individuali nuomonė dėl diskusinių principų turinio aspektų. Principų samprata yra analizuojama tiek, kiek yra būtina siekiant išspręsti esminį klausimą, - ar konkretus principas negali būti kliūtis valstybės atsakomybei dėl galutinės instancijos teismų veikų įgyvendinti. Todėl neatsižvelgiama į tai, kokią reikšmę nagrinėjamiems principams suteikia atskirų valstybių konstitucijos. Siekiama nustatyti daugumai ES valstybių narių bendrą principo turinio standartą, kurį, autorės nuomone, reprezentuoja ET rėmuose priimtų dokumentų, ypač EŽTK nuostatos. Į atskirų valstybių nacionalinės teisės aktus atsižvelgiama tik tuo atveju, jeigu tai padeda išryškinti tuos probleminius nagrinėjamo principo aspektus, kurie yra svarbūs nurodytam esminiui klausimui išnagrinėti.

Taip pat būtina atkreipti dėmesį į tai, kad, atsižvelgdama į analizuojamo konstitucinio principo turinio specifiką, autorė vertina, ar, pirma, principo *ipso facto* nepažeidžia pats valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų egzistavimas, antra, ar nagrinėjami principai nėra kliūtis ieškiniui dėl žalos atlyginimo nagrinėti žemesnės instancijos teisme, bei, trečia, ar teisė į teisingą teismą užtikrinama ieškinį nagrinėjant galutinės instancijos teisme, dėl kurio sprendimų yra skundžiamasi. Tokį autorės pasirinkimą lėmė valstybių narių praktikoje įgyvendinant valstybės atsakomybės principą susiklosčiusi situacija. Kaip parodė valstybių narių teisės aktų bei praktikos, egzistavusios priimant *Köbler* sprendimą, analizė, vienintelė Ispanija leido pateikti tokio tipo ieškinį, ir kompetenciją jį nagrinėti buvo priskirta Aukščiausiam Teismui (isp.- *Tribunal Supremo*). Po 2003 m. *Köbler* doktrina buvo pritaikyta keletoje valstybių, kur ieškinys dėl žalos atlyginimo dėl galutinės instancijos teismų veikų, nesant specialios tvarkos, buvo pateiktas žemesnės instancijos teismams, pagal kompetenciją sprendžiantiems klausimus dėl žalos atlyginimo. Pvz., Jungtinėje Karalystėje asmuo kreipėsi į Aukštąjį Teismą (Karalienės Suolo Skyrių) (angl. - *High Court (Queen's Bench Division)*), prašydamas žalos atlyginimo dėl Apeliacinio Teismo (angl. - *Court of*

Appeal) padaryto ES teisės pažeidimo¹⁵¹. Lietuvoje dėl Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo galimo ES teisės pažeidimo pareiškėjas kreipėsi į žemesnės instancijos Vilniaus apygardos administracinį teismą¹⁵².

2.1. Galimas teisinio tikrumo principo pažeidimas

2.1.1. Teisinio tikrumo užtikrinimo problema

Teisinio tikrumo principo galimo pažeidimo problema *Köbler* byloje analizuota per dviejų teisinio tikrumo aspektų, *res judicata* galios ir teismų autoriteto visuomenėje užtikrinimo, prizmę.

Köbler byloje TT atmetė Jungtinės Karalystės, Prancūzijos bei Austrijos argumentus, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veiksmų ar neveikimo pažeistų *res judicata* principą¹⁵³. Teismas motyvavo tuo, kad procesu dėl žalos atlyginimo siekiama kitokio tikslo nei tuo procesu, kurio rezultatas – galutinės instancijos teismo sprendimas – įgavo *res judicata* galią. Valstybės atsakomybės principas, pagal TT, būdingas Sąjungos teisei sistemai, reikalauja teisės į kompensaciją, bet ne tokio teismo sprendimo peržiūrėjimo¹⁵⁴. Todėl, Teismo manymu, valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų šio principo nepažeidžia.

Analogišką išvadą padarė ir generalinis advokatas M.P. Léger. Generalinis advokatas rėmėsi tradicine *res judicata* principo definicija, kuri numato, kad *res judicata* principas taikomas tik tuo atveju, jeigu išpildytos analogiškų šalių, ieškinio dalyko ir pagrindo sąlygos. Jo manymu, ieškiniui prieš valstybę dėl galutinės instancijos teismų veiksmų ar neveikimo *res judicata* principas nebūtų taikomas, kadangi nėra išlaikytas “trigubo identiškumo” testas, kurio sąlygos yra ne alternatyvios, o kumuliatyvios¹⁵⁵. Vėliau, kitoje byloje komentuodamas *Köbler* sprendimą, M.P. Léger konstatavo, kad į teisminių funkcijų pobūdį bei teisinio tikrumo svarbą TT atsižvelgė numatydamas, kad atsakomybė gali kilti tik išskirtiniais atvejais, kai galutinės instancijos teismas taikomą teisę

---

¹⁵¹ *Cooper v Attorney General* [2008] EWHC 2285 (QB)

¹⁵² 2008 m. balandžio 24 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis byloje Nr. AS⁴⁴⁴-199/2008

¹⁵³ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239. Reikia pastebėti, kad šis argumentas nėra naujas. Ilgą laiką jis buvo naudotas kaip kontraargumentas tarptautiniams ieškiniams dėl nacionalinių teismų priimtų sprendimų. Ginčyta, kad sprendimas, įgavęs *res judicata* galią vienoje valstybėje, turi būti pripažintas kaip galutinis ir už jos sienų. Jeigu galutinis sprendimas įpareigoja ginčo šalis, užsieniečiai negali būti traktuojami skirtingai. Teigta, kad šios doktrinos nepaisymas prilygtų vieno iš pagrindinių suvereniteto atributų pažeidimui. Kitos pozicijos šalininkai (pvz. H. Grotius), kurių nuomonė atsispindėjo tarptautinių teismų sprendimuose, teigė, kad *res judicata* galią sprendimas turi tik tos valstybės, kur sprendimas buvo priimtas, jurisdikcijoje. Argumentuota, kad sprendžiant tarptautinės valstybės atsakomybės klausimą ne tik skiriasi šalys, bet sprendimo turinys taip pat lieka “neperžiūrėtas”. Nacionalinis teisėjas sprendžia nacionalinės teisės klausimus (jie gali būti susiję su tarptautine teise, bet nebūtinai taip yra), tuo tarpu tarptautinis tribunolas nagrinėja, ar nacionalinis teismas sprendimu nepažeidė valstybės priimtų tarptautinių įsipareigojimų. Freeman, A.V. *The International Responsibility of States for Denial of Justice*. London, New York, Toronto: Longmans, Green and Co., 1970, p. 34-35.

¹⁵⁴ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.

¹⁵⁵ Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.

pažeidžia pakankamai rimtai¹⁵⁶.

Mokslinėje literatūroje tokia Teismo ir generalinio advokato pozicija sulaukė ypač daug kritikos. G. Anagnostaras¹⁵⁷ ir P.J. Watel¹⁵⁸, vertindami ES teisminės institucijos praktiką, išreiškė nuomonę, kad Teismas į *res judicata* principą tinkamai neatsižvelgė. G. Anagnostaras nurodė, kad TT, leisdamas netiesiogiai ginčyti galutinės instancijos teismo nustatytus faktus bei galutines išvadas faktų bei teisės klausimais, pažeidžia bylinėjimosi baigtumo reikalavimą, kuris nustatytas siekiant teisinio tikrumo bei taikos. Tokių problemų nekyla, kai galutinės instancijos teismas pats nustato, kad žemesnės instancijos teismai pažeidė individo teises, o ieškinys dėl žalos atlyginimo dėl teismų sprendimų, kurių neteisėtumo faktas nustatytas galutinės instancijos teismo sprendimu, tokiu atveju traktuojamas kaip natūralus sekmuo ir nepažeidžia teisinio tikrumo principo¹⁵⁹. Analogiškas pasiūlymas pateikiamas ir XV-ame Europos teisės koliokviame suformuluotuose civilinės atsakomybės už žalą, padarytą neteisėtais teisėjo veiksmais, principuose, kurie *inter alia* numato, kad žala atlyginama tik jeigu neteisėtas sprendimas, dėl kurio atsirado žala, *panaikintas apeliacine, kasacine ar kita tvarka*¹⁶⁰.

Panašią nuomonę išdėsto ir A.S. Zuckerman, teigdamas, kad problema, kaip spręsti tas situacijas, kai galutinės instancijos teismai klysta, nėra būdinga tik ES teisei. Priešingai, šis klausimas yra universalus ir su juo susiduriama visose teisės sistemose, kadangi nei viena jų negali garantuoti teismo proceso, kuriame nebūtų padaroma klaidų. Iki šiol ši problema, mokslininko manymu, buvo sprendžiama taikant *res judicata* principo taisyklę¹⁶¹.

Antras argumentas, susijęs su kitu teisinio tikrumo aspektu, Teismo taip pat buvo atmestas. Jungtinės Karalystės vyriausybė, pateikdama savo poziciją *Köbler* byloje, teigė, kad tai, jog bus pripažinta, kad teisminė klaida gali būti pagrindu žalos atlyginimo ieškiniui, sumenkins teismų autoritetą ir reputaciją¹⁶². TT šiuo aspektu tik pabrėžė galutinės instancijos teismo svarbą asmens teisių gynimui ir nurodė, jog teisė tam tikromis sąlygomis reikalauti klaidingu teismo sprendimu padarytos žalos atlyginimo taip pat gali būti vertinama kaip gerinanti teisės sistemos kokybę ir kartu didinanti teisminės valdžios autoritetą.¹⁶³

---

¹⁵⁶ Opinion of Advocate General Léger Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 50.

¹⁵⁷ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 289-290.

¹⁵⁸ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We cannot go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 177, 187.

¹⁵⁹ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 289-290.

¹⁶⁰ Mikelėnas, V. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. 2-asis leid. Vilnius, 1997, p. 141-142.

¹⁶¹ Zuckerman, A. S. „Appeal“ to the High Court Against House of Lords Decisions on the interpretation of Community Law – Damages for Judicial error. *Civil Justice Quarterly*. 2004, 23, p. 10.

¹⁶² Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 26.

¹⁶³ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 34

Reikia pastebėti, kad nei TT, nei M.P. Léger, nei nurodyti mokslininkai *res judicata* sampratos bei teismų autoriteto visuomenėje įtakos teisiniui tikrumui užtikrinti detaliau neanalizuoja. Siekiant įvertinti, ar teisinio tikrumo principas tikrai gali būti pažeistas sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų, visų pirma būtina įvertinti minėtus aspektus.

2.1.2. *Res judicata* samprata ir teismų autoriteto visuomenėje įtaka teisinio tikrumo užtikrinimui

Materialinius teisinius ir procesinius teisinius padarinius sukelia tik įsiteisėjęs teismo sprendimas. Sprendimo įsiteisėjimui nacionaliniuose įstatymuose paprastai numatomas tam tikros trukmės terminas, kurio metu su teismo sprendimu nesutinkantys dalyvaujantys byloje asmenys gali realizuoti teisę į apeliaciją¹⁶⁴.

Su tuo susijusi viena pagrindinių įsiteisėjusio teismo sprendimo savybių – *res judicata* (lot. - reikalas išspręstas) galia¹⁶⁵, kuri reiškia teismo sprendimo išimtinumą bei nenuginčijamumą proceso šalims¹⁶⁶ ir yra laikoma konstitucinę reikšmę turinčiu teisinėje valstybėje garantuojamos teisės viršenybės aspektu¹⁶⁷.

Mokslinėje literatūroje nekyla ginčų dėl *res judicata* reikšmės. F. De Ly ir A. Sheppard šio principo svarbą teisinėje sistemoje atskleidžia analizuodami jo pagrindą, kurį sudaro dvi lotyniškos

---

¹⁶⁴ Driukas, A., Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 741.

¹⁶⁵ Glannon, J. W. *Res Judicata is claim preclusion whereas collateral estoppel is issue preclusion!* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <<http://www.caught.net/prose/resjud.htm>>. Teisinėje literatūroje anglų kalba nurodomi keli šias sąvokas apibūdinantys terminai: *res judicata*, *claim preclusion*, *issue preclusion*, *collateral estoppel*. Paprastai terminai „*issue preclusion*“ ir „*collateral estoppel*“ yra tapatinami ir vartojami kaip sinonimai, reiškiantys kelio persvarstyti išnagrinėtus klausimus užkirtimą, o *res judicata* doktrina apibūdinama kaip apimanti „*claim preclusion*“ ir „*issue preclusion*“. Tačiau pasitaiko mokslininkų, atskiriančių *res judicata* ir *collateral estoppel* kaip dvi skirtingas doktrinas, kurių vienos turinį išreiškia atitinkamai „*claim preclusion*“, kitos – „*issue preclusion*“ reikalavimas (Glannon, J.V. *Res Judicata is claim preclusion whereas collateral estoppel is issue preclusion!* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-06]. <<http://www.caught.net/prose/resjud.htm>>). Taip pat yra mokslininkų, kurie užima tarpinę poziciją: teigdami, kad *res judicata* doktrina sudaryta iš dviejų elementų, pirmąjį jų - draudimą persvarstyti reikalavimą - vadina „formalioju“ arba „tikruoju“ *res judicata* (plačiau žr. Problems of *res judicata* created by expanding „cause of action“ under code pleading. *University of Pennsylvania Law Review*. 1956, 104: p. 956 ir Wong, J. Court or arbitrator. Who decides whether *res judicata* bars subsequent arbitration under the federal arbitration act. *Santa Clara Law Review*. 2005, 46: p. 53).

¹⁶⁶ Driukas, A., Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 746.

¹⁶⁷ Pastebėtina, kad *res judicata* svarba pripažinta ne tik nacionaliniu mastu, bet ir tarptautiniame lygmenyje. TTT Statuto 38 str. 1 (c) dalis numato, kad TTT, spręsdamas jam perduotus ginčus, taiko civilizuotų tautų pripažintus bendrojo teisės principus. F. De Ly ir A. Sheppard pastebi, kad Patariamojo Teisininkų komiteto, įsteigto NTTT statutui parengti, nariai A. Ricci-Busatti ir R. Phillimore dar Statuto rengimo stadijoje teigė, kad *res judicata* yra tautų pripažintamas bendrasis principas. Pastebėta, kad *res judicata* doktrina daugelį amžių egzistavo skirtingose teisinėse kultūrose. Ji buvo numatyta Romėnų teisėje, randama senovės indų civilizacijos teisiniuose tekstuose. Todėl vėliau perimtas į šiuolaikines teises sistemas *res judicata* principas laikomas bendruoju teisės principu, pripažintu civilizuotų tautų. Nurodo Ly, de F., Sheppard, A. *Interim Report: "Res judicata" and Arbitration*, p. 18 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <<http://www.ila-hq.org/pdf/Int%20Commercial%20Arbitration/Report%202004.pdf>>. NTTT ir TTT šį principą ne kartą taikė praktikoje, nurodydami, kad teisinių santykių stabilumas reikalauja, kad ginčas pasibaigtų. Žr. *Polish Postal Service in Danzig (Judgement)* [1925] PICJ Series B, 11, p. 30; *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgement) [2007] ICJ Reports 2007, para. 115-116. Taip pat žr.: *Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906 (Honduras v. Nicaragua)* [1960] ICJ Reports 1960, p. 192; *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain)* (Judgement) [2001] ICJ Reports 2001, para. 303.

sentencijos: 1) *Interest reipublicae ut sit finis litium* („viešas interesus reikalauja, kad bylinėjimasis baigtųsi“); 2) *Nemo debet bis vexari pro una et eadem causa* („nė vienas negali būti persekiojamas antrą kartą dėl tos pačios priežasties“). Atitinkamai, mokslininkų manymu, pirmoji sentencija atspindi viešos (valstybės) politikos interesus, o antroji – teisingumo asmenų atžvilgiu būtinybę. Taigi viena vertus, pats teismų kaip institucijų, vykdančių teisingumą pobūdis reikalauja, kad jų sprendimai būtų autoritetingi: nacionaliniai teismai, ypač galutinės instancijos, neteikia „konsultacinių išvadų“, kurios niekam neprivalomos. Sprendimo galutinumo reikalauja ir teisingumo administravimo efektyvumo bei ekonomiškumo principai. Kita vertus, *res judicata* – santykių tarp šalių stabilumo ir teisinio tikrumo garantas: įsiteisėjus sprendimui to paties ginčo šalys negali reikšti pakartotinio reikalavimo, identiško pirmajam, taip apsaugant šalis nuo nesibaigiančio bylinėjimosi ir su tuo susijusių išlaidų. Tai skatina šalis pasitikėti teismų sistema, apsisaugant nuo nesuderinamų ir prieštaringų sprendimų to paties reikalavimo atžvilgiu¹⁶⁸.

Atskleidžiant šio principo turinį reikia atkreipti dėmesį į keletą aspektų. Visų pirma, tiek ES teisėje¹⁶⁹, tiek taikant EŽTK¹⁷⁰ pripažįstama, kad *res judicata* principas turi tam tikras subjektines, objektines bei laiko ribas, t.y. ta pati šalis negali pateikti analogiško reikalavimo (ieškinio su tapačiu dalyku ir pagrindu), nukreipto prieš tą pačią šalį¹⁷¹.

Antra, skiriami materialūs ir procesiniai *res judicata* galios teisiniai padariniai. V. Mikelėnas nurodo, kad „procesinis teismo *res judicata* padarinys, kad jo negalima ginčyti įprasta, t.y. apeliacine tvarka (...). Materialūs sprendimo *res judicata* padariniai yra dvejopi: pirma, šalys negali pakartotinai pareikšti tapataus ieškinio (...) ir, antra, sprendimas gali būti naudojamas kaip *reikalavimo pagrindas* kitoje civilinėje byloje“¹⁷².

Taip pat reikia atkreipti dėmesį į dar vieną su teisinio tikrumo užtikrinimu siejamą civiliniame procese vartojamą sąvoką – teismo sprendimo prejudicialumą, kurią reikia atskirti nuo *res judicata*

¹⁶⁸ Wong, J. Court or arbitrator. Who decides whether *res judicata* bars subsequent. *Santa Clara Law Review*. 2005, 46, p. 54.

¹⁶⁹ Joined Cases 97/86, 193/86, 99/86 and 215/86, *Asteris and Others v Commission* [1988] ECR 2181, para. 27; Joined Cases C-442/03 P and C-471/03 P, *P & O European Ferries (Vizcaya) and Diputación Foral de Vizcaya v Commission* [2006] ECR I-4845, para. 44, 47; Case C-308/07 P, *Gorostiaga Atxalandabaso v Parliament* [2009] ECR I-0000, para. 57; Case C-440/07 P, *Commission v Schneider Electric* [2009] ECR I-0000, para. 113; Case C-2/08 *Fallimento Olimpclub* [2009] ECR I-0000, para. 22; Case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199; Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177.

¹⁷⁰ Be to, EŽTT, aiškindamas Konvencijos 6 str. 1 d. nuostatą ne kartą pažymėjo, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą turi būti aiškinama atsižvelgiant į Konvencijos preambulę, kurioje, *inter alia*, teisės viršenybė yra bendras Europos valstybių paveldas. Vienas iš pagrindinių teisės viršenybės aspektų yra teisinio tikrumo principas, kuris *inter alia* reikalauja, kad teismams galutinai išspręsdus klausimą, jų sprendimai nebūtų kvestionuojami. Taigi EŽTK *res judicata* vertina ne tik kaip bendrąjį teisės principą, bet ir kaip Konvencijos garantuojamą teisę, kurią pažeidus, valstybei kyla atsakomybė. *Brumărescu v. Romania*, no. 28342/95, § 61, ECHR 1999-VII; *Ryabykh v. Russia*, no. 52854/99, § 51-56, ECHR 2003-IX; *Roşca v. Moldova*, no. 6267/02, § 24, 22 March 2005.

¹⁷¹ Hisserich, E. L. The collision of declaratory judgments and *res judicata*. *UCLA Law Review*. 2000, 48: p. 163-164. F. de Ly ir A. Sheppard pabėžia, kad *res judicata* principo, kuris bendrosios teisinės sistemoje iš esmės reiškė draudimą persvarstyti reikalavimą, šiuolaikinė samprata bendrojoje teisinėje sistemoje yra platesnė: ginčo šalis ne tik negali vėl pareikšti to paties reikalavimo, dėl kurio jau priimtas sprendimas, bet ir bet kokio reikalavimo, kuris susijęs su pirminiu ir kuris galėjo būti išnagrinėtas nagrinėjant pirminį ieškinį (plačiau žr.: Ly, de F., Sheppard, A. Interim Report: "Res judicata" and Arbitration" [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-06]. <<http://www.ila-hq.org/pdf/Int%20Commercial%20Arbitration/Report%202004.pdf>>)

¹⁷² Mikelėnas, V. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. 2-asis leid. Vilnius, 1997, p. 152.

sąvokos. Teismo sprendimo prejudicialumas reiškia, kad teismo sprendimui, nutarčiai ar nutarimui įsiteisėjus, šalys ir kiti byloje dalyvavę asmenys bei jų teisių perėmėjai teismo nustatytų faktų ir teisinių santykių nebegali ginčyti kitose bylose¹⁷³.

Michael J. Waggoner pastebi, kad tradiciškai draudimas persvarstyti klausimus (t.y. teismo sprendimo prejudicialumas – aut. past.) taip pat reikalavo abipusiškumo: jis galioja tik ginčo šalims ir neįpareigojo kitų asmenų. Tačiau paskutiniu metu, kaip pastebi mokslininkas, daugelyje jurisdikcijų šio reikalavimo atsisakyta ir abipusiškumo reikalavimas praranda savo griežtumą: nesusiję ieškovai, kuriuos sieja analogiškas reikalavimas, gali remtis vieno iš tokių ieškovų byloje jau nustatytais faktais prieš tą patį atsakovą, ir atvirkščiai¹⁷⁴.

Nagrinėjant kitą šalių iškeltą teisinio tikrumo aspektą, pastebėtina, kad pagarba teismams tarptautinės teisės aktuose yra formuluojama kaip vienas iš teisminės sistemos efektyvumo ramsčių bei, pabrėžtina, siejama su teisėjo veiksmais.

Teismo autoriteto klausimas keliamas Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (94) 12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens. Komitetas pažymi, kad teisėjai turi turėti pakankamus įgaliojimus ir galimybę jais naudotis, kad galėtų vykdyti savo pareigas (*inter alia* užtikrinti tinkamą įstatymų taikymą (V principas) ir palaikyti savo autoritetą ir teismo orumą (II principas)¹⁷⁵.

Europos Teisėjų Patariamoji Taryba 2002 m. lapkričio 19 d nuomonėje dėl principų ir taisyklių, reguliuojančių teisėjų profesinę elgseną, ypač etiką, nesuderinamą elgesį bei nešališkumą iš esmės pabrėžia tą patį. Ji nurodo, kad viešas pasitikėjimas ir pagarba teisminei valdžiai yra teisminės sistemos efektyvumo garantas, tačiau kartu paaiškina, kad teisėjų elgsenys, atliekant savo profesines pareigas, visuomenės narių yra laikomas esminiu, tam, kad teismai būtų pasitikimi¹⁷⁶.

---

¹⁷³ Driukas, A., Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 750.

¹⁷⁴ Waggoner, M. J. Fifty years of *Bernhard v. Bank of America* is enough: collateral estoppel should require mutuality but res judicata should not. *Review of Litigation*. 1993, 12: p. 403-404. Reikia pastebėti, kad teismo sprendimo prejudicialumas teisinėje literatūroje vertinamas įvairiai. Teisės teoretikas M. Gurvičius, nagrinėdamas teismo sprendimo prejudicinę galią, pastebi tai, kad kai kurių valstybių (pvz., Vokietijos, Italijos) civilinio proceso įstatymuose yra įtvirtintas principas, deklaruojantis, jog teismo sprendimo teisinė galia neapima išnagrinėtos bylos faktinių aplinkybių. Tačiau M. Gurvičius teigia, jog teismo sprendimo teisinėje galioje, neapimančioje bylos aplinkybių prejudicialumo, nėra teisminio silozizmo, t.y. to faktinio aplinkybių konstatavimo, kuris glūdi teismo sprendimo pagrįstume. Гурвич, М. А. *Судебное решение*. Москва, 1976, с. 163. Mokslininką nurodyto Baublys, G. *Teismo sprendimas kaip teisingumo aktas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius, 2001, p. 95. Jam priešina G. Baublys, nurodydamas, kad „teismo išvada dėl konkrečios ginčijamos teisės ar teisinio santykio yra daug vertingesnė savo kokybe nei sprendimo motyvai. Teisinės praktikos požiūriu, teismo sprendimai, suteikiantys prejudicinę galią sprendimą grindžiantiems prejudiciniais faktams, sudaro palankias sąlygas teisiniams prieštaravimams atsirasti. (...) Prieštaravimas atsiranda tada, kai įsiteisėjusiu teismo sprendimu yra pripažinti klaidingi teisiniai faktai, t.y. įsiteisėjusio teismo sprendimo pagrįstumas yra abejotinas. Tokiu atveju, kaip pastebi Ž. Stalevas, vieno teismo klaidos bus perkeliamos iš bylos į bylą, taip pažeidžiant tiesos nustatymo bei teismo laisvės vertinant įrodymus, principus“. Baublys, G. *Teismo sprendimas kaip teisingumo aktas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius, 2001, p. 95.

¹⁷⁵ 1994 m. spalio 13 d. ET MK rekomendacija Nr. R (94) 12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <[http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/legal_professionals/judges/instruments_and_documents/R\(94\)12%20Lithuania.pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/legal_professionals/judges/instruments_and_documents/R(94)12%20Lithuania.pdf)>.

¹⁷⁶ Opinion No. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour

Visi paminėti dokumentai aiškiai rodo, kad tarp teisėjo tinkamo pareigų atlikimo ir teismo reputacijos yra tiesioginis ryšys. Pagarba teismui yra vienas iš svarbių veiksmingos teisminės gynybos pagrindų, tačiau ja pirmiausia pavesta rūpintis teisėjui. Teisėjo veiksmai, atliekant profesines pareigas, kurių viena svarbiausių – tinkamas teisės taikymas, turi tiesioginę įtaką teismo reputacijai, taigi teisėjas negali pateisinti tuo, kad teisminė valdžia praras autoritetą, jeigu bus pareikalauta iš valstybės žalos atlyginimo už netinkamą profesinės pareigos atlikimą, žinoma su sąlyga, kad neteisėtas sprendimas, dėl kurio atsirado žala, *panaikintas apeliacine, kasacine ar kita tvarka*¹⁷⁷.

Analizuojant pasitikėjimo teismine valdžia įtaką teisinio tikrumo užtikrinimui taip pat atkreipiamas dėmesys į EŽTK aiškinimo praktiką, kuri išryškina dar vieną aspektą. EŽTT jurisprudencijoje pabrėžia, kad tam tikrais atvejais, teisinio tikrumo principas gali būti kvestionuojamas ir tuomet, kai nacionalinių teismų sprendimai yra nenuoseklūs. Nors teismas laikosi pozicijos, kad skirtingų instancijų teismų sprendimų nenuoseklumas yra būdingas daugeliui valstybių, tačiau praktikos nenuoseklumas galutinės instancijos teismo praktikoje nėra suderinamas su proceso teisingumu, ypač atsižvelgiant į tokių teismų funkciją – išspręsti žemesnių instancijų teismų sprendimų konfliktus¹⁷⁸.

2.1.3. Galimas teisinio tikrumo principo ir valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų nesuderinamumas

Analizuojant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų ir *res judicata* suderinamumo klausimą, reikia sutikti su generalinio advokato M.P. Léger bei TT pozicija, kad “trigubo identiškumo” testo reikalavimas, tam, kad būtų nenagrinėjimas ieškinys prieš valstybę dėl žalos atlyginimo, nėra išlaikytas.

---

and impartiality, para. 22 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <-[https://wed.coe.int/ViewDoc.jsp?-Ref=CCJE\(2002-\)OP3&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wed.coe.int/ViewDoc.jsp?-Ref=CCJE(2002-)OP3&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3)>. JTO rezoliucijomis patvirtintų *Pagrindinių teismų nepriklausomumo principų* 8 punkte teisėjai taip pat įpareigojami veikti taip, kad būtų išsaugota teismo kaip institucijos garbė. 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. JTO rezoliucijomis Nr. 40/32 bei 40/146 patvirtinti pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai, para. 8 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp50.htm>.

¹⁷⁷ Teismo autoriteto klausimas santykiyje su valstybės atsakomybe taip pat nėra naujas ir mokslinėje literatūroje. Pvz., B. Bengtsson, analizuodamas Belgijos Aukščiausio Teismo sprendimą *de Keyser* byloje, netiesiogiai leido suprasti, kad, jo manymu, labiau neigiamai paveikti teismų reputaciją gali tai, kad valstybė atsisako mokėti kompensaciją dėl klaidingo sprendimo ar netgi nepriima ieškinio nagrinėjimui, nei tai, jog valstybė prisiima atsakomybę dėl teisėjo neapdairumo atsiradusio nesuderinamumo su teise. Bengtsson, B. Governmental Liability for faulty judgment? *European Review of Private Law*. 1994, 2: p. 114.

¹⁷⁸ *Broniowski v. Poland*, no. 31443/96, § 151, 22 June 2004; *Beian v. Romania*, no. 30658/05, § 33, 6 December 2007; *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, no. 48553/99, § 97, 27 July 2002; *Paduraru v. Romania*, no. 63252/00, § 98, 1 December 2005.

Visų pirma, gali skirtis ieškinio šalys, t.y. pirmasis ginčas gali būti kilęs tarp privačių asmenų. Tokiu atveju, nepriklausomai nuo to, koks būtų ieškinio dalykas ir pagrindas, ieškinys nebus identiškas, kadangi ieškinys dėl žalos atlyginimo nukreiptas prieš valstybę. Tačiau galimi ir tokie atvejai, kai šalys sutaps, pvz., jeigu pirmasis ginčas bus kilęs tarp privataus asmens ir valstybės dėl žalos, padarytos neteisminių institucijų neteisėtais veiksmais, atlyginimo. Pavyzdyje nurodytu atveju sutaptų ir ieškinių dalykai – ieškovo (privataus asmens) per teismą pareikštas materialusis teisinis reikalavimas (atlyginti žalą). Visgi netgi tokiu atveju pirmasis ir paskesnis ieškiniai nebus identiški, nes skirsis ieškinio faktiniai pagrindai. Pirmuoju atveju ieškovas ginčytų neteisminių institucijų veiksmų teisėtumą, kitu – galutinės instancijos teismo sprendimą. Taigi trigubo identiškumo testo reikalavimas išlaikytas nebūtų bet kuriuo atveju.

Kitą mokslinėje literatūroje keliamą problemą atspindi teiginys, kad TT neatsižvelgia į tą faktą, kad paprastai procese dėl valstybės atsakomybės pirminio proceso metu priimtas teismo sprendimas turi *res judicata* galią ir juo remiamasi šiame procese. Teigiama, kad jeigu į *res judicata* principą iš tikrųjų atsižvelgiama, teismas, sprendžiantis valstybės atsakomybės klausimą ir nustatantis, *inter alia*, ar buvo galutinės instancijos teismo neteisėti veiksmai, galutinės instancijos teismo sprendimą vertins kaip teisėtą¹⁷⁹. Kitaip tariant, jeigu galutinės instancijos teismas pripažino, kad asmuo tam tikros teisės neturi, tai asmuo negali dėl tokios teisės nesuteikimo išsireikalauti žalą.

Vertinant šį argumentą, dar kartą atkreipiamas dėmesys į tai, kad būtina atskirti *res judicata* ir sprendimo prejudicinę galią (t.y. draudimą ginčyti išgaliojusiame teismo sprendime nustatytus faktus kitose bylose). Autorės manymu, aukščiau įvardinta situacija kaip tik ir yra susijusi su teismo sprendimo prejudicialumu. Asmenims ginčijant teismo pirminėje byloje nustatytus faktus, galimos situacijos, kai galutinės instancijos teismo sprendimu nustatytos faktinės aplinkybės ar pritaikyta ES teisė bus iš naujo perkvalifikuojami žemesnės instancijos teismo byloje dėl žalos atlyginimo, ir toks perkvalifikavimas reikš, kad galutinės instancijos teismas pažeidė ES teisę. Tokiu būdu, tose valstybėse, kur egzistuoja bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai, gali susidaryti situacija, kai asmeniui skundžiantis dėl žalos, padarytos specializuotos kompetencijos galutinės instancijos teismo sprendimu, bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismas nustato, kad minėta teisminė institucija neteislingai pritaikė ES teisę (buvo padarytas pakankamai arba nepakankamai rimtas pažeidimas), dėl ko asmeniui kilo žalingi padariniai. Tokiu atveju vienu metu galioja du savo esme vienas kitam dėl teisės aiškinimo prieštaraujantys galutinės instancijos teismų sprendimai. Autorės manymu, tokia situacija gali būti vertinama sekančiai.

---

¹⁷⁹ Classen, C. D. Case C-224/01, Gebhard Köbler v Republik Österreich, Judgment of 30 September 2003, Full Court. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 818.

Visų pirma, dėl jau anksčiau nurodytų priežasčių, priešingai nei teigia kai kurie mokslininkai, ji nepažeidžia *res judicata* galios, tačiau nėra suderinama su teismo sprendimo prejudicialumu, kuris teisėje nustatytas, siekiant užtikrinti teisinį tikrumą.

Antra, kyla pagrįstų abejonių, ar tokia situacija suderinama su EŽTT aukščiau minėta praktika dėl nacionalinių teismų sprendimų nenuoseklumo. Ypač pažymėtini tie atvejai, kai pripažįstama, jog ES teisė pažeista, tačiau pažeidimas nepakankamai rimtas, kaip kad reikalauja TT, ir žala nėra atlyginama. Tai neabejotinai gali sąlygoti nepasitikėjimo teismine sistema ir atitinkamai teisinio netikrumo atsiradimą.

Analizuojant galutinės instancijos teismo autoriteto praradimo klausimą, dėmesys atkreipiamas į dvi skirtingas situacijas. Esant negalutinės instancijos teismo atsakomybei galutinį ir neskundžiamą sprendimą dėl esamos teisminės klaidos priima galutinės instancijos teismas, dėl to turintis didžiausią autoritetą ir pagarbą visuomenėje. Kai kalbama apie atsakomybę dėl ES teisės pažeidimo ir TT neturint kompetencijos išspręsti atsakomybės klausimo, atsakomybės klausimo nagrinėjimas, nesant institucinių pokyčių valstybėje, patikimas žemesnės instancijos nacionalinėms teisminėms institucijoms. Esant tokiai situacijai visuomenėje gali susiformuoti išankstinė nuomonė dėl būsimo netinkamo teisės pritaikymo, dėl galutinės instancijos teismų teisėjų kvalifikacijos stokos, dėl ko prarandamas pasitikėjimas teismine valdžia, ypač galutinės instancijos teismais.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių ES teisę, įgyvendinimas nepažeidžia *res judicata* principo, tačiau kvestionuoja teismo sprendimo prejudicinę galią. Asmenims ginčijant teismo pirminėje byloje nustatytus faktus, galutinės instancijos teismo sprendimu nustatytos faktinės aplinkybės ar pritaikyta ES teisė gali būti iš naujo perkvalifikuojami žemesnės instancijos teismo byloje dėl žalos atlyginimo, kas sąlygos dviejų galutinių vienas kitam prieštaraujančių sprendimų buvimą. Tokia situacija gali sukelti nepasitikėjimo teismine sistema ir atitinkamai teisinio netikrumo atsiradimą.

2.2. Galimas teismo nepriklausomumo principo pažeidimas

2.2.1. Teismo nepriklausomumo užtikrinimo problema

Generalinis advokatas M.P. Léger, paneigdamas Prancūzijos, Jungtinės Karalystės ir Austrijos argumentus dėl galimo teismų nepriklausomumo principo pažeidimo¹⁸⁰, išreiškė nuomonę, kad teismų nepriklausomumo argumentas nėra tinkamas kalbant apie Sąjungos teisę (kaip ir apie tarptautinę teisę): valstybės narės negali teisintis nacionalinėje teisinėje sistemoje priimtomis nuostatomis, egzistuojančia praktika ar susiklosčiusiomis aplinkybėmis, siekdamos išvengti pareigų pagal ES teisę vykdymo¹⁸¹. Teismų nepriklausomumo klausimas turėtų būti labiau aktualus kalbant ne apie valstybės atsakomybę, o apie asmeninę teisėjų atsakomybę ir akcentuojama, jog, nepaisant šio argumento teisėtumo, nemažai valstybių priėmė nuostatas dėl valstybės atsakomybės dėl teismų neteisėtų sprendimų¹⁸². TT iš esmės pritarė tokiai pozicijai, lakoniškai konstatuodamas, kad valstybės atsakomybės, esant Teismo nustatytoms sąlygoms, numatymas, šiam principui jokio pavojaus nekelia¹⁸³.

---

¹⁸⁰ A.V. Freeman pastebi, kad teismų nepriklausomumo principas (būtent teisminės valdžios nepriklausomumas pagal valdžių padalinimo doktriną nuo kitų valdžių) ilgą laiką buvo pristatomas kaip argumentas neigiant tarptautinę valstybės atsakomybę dėl nacionalinių teismų veikų, ir buvo ne kartą taikytas tarptautinių teisminių institucijų. Pvz. garsioje *Yulle, Shortridge & Co.* byloje, kurioje ieškinyis dėl žalos, padarytos Portugalijos teismo sprendimu, atlyginimo buvo pateiktas Britanijos kompanijos, Hamburgo Senatas, pasirinktas spręsti ginčą, nusprendė, kad “būtų neteisinga Portugalijos Karališkos Valdžios atsakyti už savo teismų neteisėtus veikas, kadangi pagal Portugalijos konstituciją teismai yra “visiškai nepriklausomi nuo Vyriausybės, ir ji jokiais priemonėmis negali įtakoti teismų sprendimo”. Panašiai *Croft* byloje Hamburgo Senatas nusprendė, kad valstybei negali kilti tarptautinė atsakomybė dėl administracinės institucijos, turėjusios teisminius įgaliojimus, sprendimų, kadangi ji, aiškindama teisę, nesivadovavo jokiais “aukštesniais nurodymais”. Komentuodamas minėtas istorines tendencijas, A.V. Freeman pažymi, kad, žvelgiant iš šiuolaikinės teisės pozicijų, šis argumentas yra ypatingai silpnas, kadangi, kaip šiuo metu dažnai nurodoma, teisminė valdžia, būdama nepriklausoma nuo valdžios, nėra nepriklausoma nuo valstybės kaip vieneto ir, sprendžiant tarptautinio pobūdžio klausimus, yra laikoma tokia pačia valstybės sudedamąja dalimi kaip ir vykdomoji valdžia. Jeigu valstybei nekyla atsakomybė dėl teisminės valdžios sprendimų dėl pastarosios nepriklausomumo, tuomet nekils ir dėl įstatymų leidžiamosios valdžios, kadangi parlamentas taip pat yra nepriklausomas nuo vykdomosios valdžios. Kaip nurodė pripažintas tarptautinės teisės specialistas Anzilotti, teisminės valdžios nepriklausomumas yra konstitucinės teisės principas, taikomas santykiams tarp teisminės valdžios ir kitų valstybės valdžių. Santykiuose su užsienio valstybėmis, priešingai, valstybė, o ne atskiros jos valdžios yra laikoma tarptautinės teisės subjektais. Freeman, A. V. *The International Responsibility of States for Denial of Justice*. London, New York, Toronto: Longmans, Green and Co., 1970, p. 30-31.

¹⁸¹ Generalinis advokatas nurodo į TT sprendimą byloje 77/69, *Commission v Belgium* [1970] ECR 237, para. 15 bei byloje 8/70, *Commission v Italy* [1970] ECR 961, para. 9. Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 89. Panašios nuomonės laikėsi ir generalinis advokatas L.A. Geelhoed, pateikdamas nuomonę byloje *Commission v Italy*. Generalinis advokatas nurodė, kad teisminės valdžios nepriklausomumas negali būti priežastimi konstatuojant, kad Sutartis buvo pažeista teismų sprendimais, nesuderimais su ES teise. Nepriklausomumas, generalinio advokato manymu, reiškia, kad ginčus sprendžiantiems teismams negali būti daromas joks išorinis, ypač kitų valstybės institucijų, poveikis. Tačiau teisminė valdžia veikia kaip valstybės valdžios aparato sudedamoji dalis, o jos veiklos ribas apibrėžia nacionalinė konstitucija ir kiti teisės aktai. Jeigu nacionaliniai teisės aktai leidžia teisę aiškinti pažeidžiant Sąjungos įsipareigojimus, tokia teisinė tvarka turi būti keičiama modifikuojant teisinį reglamentavimą. Sąjungos teisės požiūriu, nacionalinė teisė privalo užtikrinti, kad Sąjungos teisė būtų įgyvendinama, ir iš visų valstybės institucijų reikalaujama jų kompetencijos ribose aktyviai įgyvendinti šią pareigą, prirėikus net imtis kitų institucijų elgesį koreguojančių veiksmų. Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-129/00, *Commission of the European Communities v. Italian Republic* [2003] ECR I-14637, para. 56. Nors generalinis advokatas kalbėjo apskritai apie valstybės atsakomybę dėl teismų sprendimų, autorės manymu, būtina atkreipti dėmesį, kad minėtoje byloje klausimą dėl galimos valstybės atsakomybės sprendė ne nacionalinis teismas, o TT.

¹⁸² Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 89-91.

¹⁸³ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 42.

Mokslinėje literatūroje, analizuojančioje galimą šio principo pažeidimą, išreikšta dvejopo pobūdžio nuomonė.

Pirmajai nuomonei atstovaujanti didžioji dauguma mokslininkų (H. Toner, G. Anagnostaras, B. Hofstätter, etc.) laikosi pozicijos, kad teismų nepriklausomumo principas įgyvendinant valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų veikų, pažeistas nebus. Pvz., H. Toner, vertindama TT ir generalinio advokato M.P. Léger poziciją, pažymi, kad valstybės atsakomybės principo išplėtimas apimant teismų sprendimus kaip atsakomybės pagrindą labai neigiamai nepaveiks nei asmeninės teisėjų nepriklausomybės, nei teismų nepriklausomybės kaip instituto. Mokslininkė remiasi dar 1984 m. teisėjų asociacijos išreikšta pozicija, kad „nepriklausomumas nereiškia atsakomybės už savo veiksmus nebuvimo. Supratimo, kad teisėjas nėra suvaržytas teisės reikalavimų, anksčiau ar vėliau bus atsisakyta, ir bus imtasi saugoti ne tiek teisėjui būtiną veiksmų laisvę, kiek saugomasi nuo jo savivalės“¹⁸⁴.

G. Anagnostaras, analizuodamas valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų prigimtį, nurodo, kad atsakomybė šiuo atveju turi būti traktuojama ne kaip politinių valdžios institucijų kišimasis į teisminių funkcijų vykdymą, o kaip valstybės pareiga atlyginti žalą, padarytą tų subjektų (šiuo atveju teismų), prieš kuriuos negalimas tiesioginis ieškinys. G. Anagnostaras taip pabrėžia, kad teismų nepriklausomumas liktų nepažeistas tik tuo atveju, jeigu nebūtų galimas atgręžtinis reikalavimas, nukreiptas prieš tiesiogiai ES teisę pažeidusį teisėją¹⁸⁵.

B. Hofstätter taip pat neigia bet kokią teismų nepriklausomumo principo pažeidimo galimybę ir TT poziciją šiuo aspektu laiko pagirtina. Mokslininko teigimu, vienas pagrindinių teisės viršenybės elementų yra galimybė reikalauti žalos, padarytos *jure imperii* neteisėtais veiksmais, atlyginimo. Absoliutizmas saugojo monarchus ir jų subjektus nuo atsakomybės, susijusios su jų funkcijų vykdymu. Teisėjai, kaip *jure imperii* atstovai privalo laikytis nacionalinės teisės nuostatų, kurios sudedamoji dalis – ES teisė. Todėl netiesioginis jų sprendimų, susijusių su ES teise, teisėtumo peržiūrėjimas nepažeidžia jų nepriklausomumo¹⁸⁶.

R. Dougan, atstovaujanti priešingą nuomonę turinčius mokslininkus, mano, jog sprendimą dėl pažeidimo kvalifikavimo priimant žemesnės instancijos teismui, galimo teismų nepriklausomumo principo, įtvirtinto EŽTK 6 str., pažeidimo klausimas gali kilti kiekvieną kartą, kai nacionalinis

---

¹⁸⁴ H. Toner nurodo į UN Social Defence Unit/International Association of judges. *The role of the judge in contemporary Society*. Rome, 1984, p. 20. Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: p. 173.

¹⁸⁵ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public law*. 2001, 7 (2): p. 287-288.

¹⁸⁶ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 93. Remiasi Kluth, W. Die Haftung der Mitgliedstaaten für Gemeinschaftsrechtswidrige höchstrichterliche Entscheidungen – Schlussstein im System der gemeinschaftsrechtlichen Staatshaftung. *DVBL*. 2004, 119: p. 393, 395.

teismas teisės pažeidimą kvalifikuos kaip nepakankamai rimtą arba priteis, ieškovo manymu, pernelyg mažą žalos atlyginimą¹⁸⁷.

Siekiant įvertinti mokslininkų pozicijų pagrįstumą būtina nustatyti, kokia yra teismų nepriklausomumo principo reikšmė ir samprata, ar šis principas apskritai suderinamas su valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų principu, taip pat ar teismų nepriklausomumo principas gali būti pažeistas įgyvendinant valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų.

2.2.2. Teismo nepriklausomumo principo samprata

Teisėjų ir teismo nepriklausomumas yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga, vienas svarbiausių teisingumo vykdymo principų, fundamentalus demokratinės teisinės valstybės bruožas. Šio principo laikomasi visose demokratinėse valstybėse, o jo atsisakymas yra imanentinis totalitarinio ir autoritarinio režimo bruožas¹⁸⁸. V. Valančius pabrėžia, kad „teismo ir teisėjų nepriklausomumas yra pamatinė visuomenės teisė, kad būtų nagrinėtų nešališkas, neutralus ir kvalifikuotas teisėjas. Konstitucinio teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo svarba bei reikšmė gali atsiskleisti tik teisės viešpatavimo mintimi paremtoje šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje“¹⁸⁹. J. Abrosimova teisminei valdžiai skirtoje studijoje teigia, kad teisėjų nepriklausomumo principas yra teisingumo vykdymo pagrindas, turintis ypatingą reikšmę, nes jame koncentruojama teisminei valstybei būdinga valdžių padalijimo idėja. Nepriklausoma teisminė valdžia, kaip centrinis mechanizmas, kuris užtikrina žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių įgyvendinimą, garantuoja realią konstitucijos ir teisės viršenybę, yra bet kurios demokratinės valstybės kertinis akmuo¹⁹⁰.

Mokslinėje literatūroje, nagrinėjančioje teismų nepriklausomumo principo turinį, nurodoma, kad šis principas gali būti suprantamas dvejopai. Pirma, jis reiškia *funkcinį* arba *institucinį* teismų nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios. Bet koks šių valdžių kišimasis į teismų veiklą, susijusią su teisingumo vykdymu, finansiniu ir organizaciniu bei kitokiu teismų priklausomumu nuo kitų valdžių reiškia šio principo pažeidimą¹⁹¹. Šio nepriklausomumo

¹⁸⁷ Gordon, R. *EU Law in Judicial Review*. Oxford: Oxford University Press, 2007, para. 5.163.

¹⁸⁸ LR Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 101-2264.

¹⁸⁹ Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Rankraštis. Vilnius, 2000, p. 104-105.

¹⁹⁰ Петрухина, И. Л. (red.). *Судебная власть*. Москва, 2003, c. 240. Mokslininkės nuomonė cituojama Šinkūnas, H. *Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Rankraštis. Vilnius, 2004, p. 73. Pažymėtina, kad šio principo svarba pabrėžiama ne tik atskirose valstybėse, bet ir tarptautiniu mastu. Šis principas įtvirtintas VŽTD 10 str. (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės Žinios. 2006. Nr. 68-2497), TPPTP 14 (1) str. (Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios. 2002. Nr. 77-3288), TTT Statuto 16-18 str.

¹⁹¹ Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. I dalis*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 155.

aspekto turinį sudaro ekonominės, socialinės ir teisinės garantijos¹⁹². Antra, šis principas reiškia *asmeninį* teisėjo nepriklausomumą sprendžiant ir nagrinėjant konkrečias bylas, t.y. teisėjo nepriklausomumą nuo bylos šalių, jų atstovų, teismo pirmininko ar kitų kolegų. Taigi šiuo aspektu teismų ir teisėjų nepriklausomumas reiškia ir teisėjo nešališkumą, situaciją, kai teisėjas priimdamas sprendimą, nebuvo nei objektyviai, nei subjektyviai veikiamas pašalinių veiksnių¹⁹³.

Mokslininkų nuomonė iš esmės atspindi EŽTT aiškinant EŽTK garantuotą teisę į teisingą teismą suformuluotą praktiką. Atskleisdamas Konvencijos 6 str. nuostatos, numatančios, kad „sprendžiant tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų (...) klausimą, asmuo turi teisę, kad bylą (...) išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas“, turinį EŽTT suformulavo kriterijus, kuriais remdamasis sprendžia, ar buvo pažeistas išorinis (kitaiip doktrinoje vadinamas instituciniu arba funkcinu) teismų nepriklausomumo aspektas. Sprendžiant *inter alia* atsižvelgiama į keturis pagrindinius kriterijus: narių paskyrimo būdą, jų darbo trukmę, garantijas nuo išorinio spaudimo bei išorinį/objektyvų nepriklausomumą¹⁹⁴.

Visgi kitaip nei mokslinėje literatūroje, EŽTT subjektyvaus nešališkumo elemento, kurį išskiria greta objektaus aiškindamas Konvencijos 6 str. įtvirtintą nešališkumo sąlygą, netapatina su teismo nepriklausomumu. EŽTT praktikoje pabrėžia, kad glaudžiai susijusios yra išorinio/objektyvaus nepriklausomumo ir objektyvaus nešališkumo sąvokos, todėl dažnai jas nagrinėja kartu¹⁹⁵. Visgi atsižvelgdama į tai, kad objektyvus nešališkumas yra tik vienas ir teismo nešališkumo aspektų, ir siekdama aiškiai išdėstyti su nepriklausomumu ir nešališkumu susijusias problemas, toliau šioje dalyje autorė analizuoja tik *funkcinį* arba *institucinį* teisėjų ar teismų nepriklausomumo aspektą, kurį reprezentuoja pirmieji trys EŽTT įvardinti kriterijai (narių paskyrimo būdas, jų darbo trukmė, garantijos nuo išorinio spaudimo). Objektyvaus nepriklausomumo bei subjektyvaus ir objektyvaus nešališkumo aspektai bus nagrinėjami kalbant apie galimą nešališkumo principo pažeidimą.

---

¹⁹² Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Rankraštis. Vilnius, 2000, p. 26.

¹⁹³ Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. I dalis*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 155-156. Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Rankraštis. Vilnius, 2000, p. 50-51.

¹⁹⁴ *Langborger v. Sweden*, no. 1179/84, § 32, 9 June 1986; *Campbell and fell v. United Kingdom*, no. 7819/77 and 7878/77, § 77-82, 28 June 1984; *Findlay v. the United Kingdom*, no. 22107/93, § 73, *Reports* 1997-I. Pastebėtina, kad teismo nešališkumas yra laikomas išvestine sąvoka iš teismo nepriklausomumo ir tarptautiniuose dokumentuose. Pvz., tiek ET MK rekomendacija dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens, tiek 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. JTO rezoliucijomis patvirtinti pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai nurodo tik į teismų nepriklausomumą, tačiau iš šių dokumentų turinio, ypač nuorodos į minėtus tarptautinius aktus (VŽTD, TPPTP, EŽTK), garantuojančius teisę ne tik į nepriklausomą, bet ir nešališką teismą (ET MK rekomendacija dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens preambulė, V principo a, b, c, d punktai; JTO rezoliucija patvirtintų pagrindinių teismų nepriklausomumo principų preambulė, 2 punktas) galima suprasti, kad jie skirti ne tik garantuoti teismo nepriklausomą, bet ir teismo nešališkumą. 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. JTO rezoliucijomis nr. 40/32 bei 40/146 patvirtinti pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp50.htm>.

¹⁹⁵ *Cooper v. the United Kingdom*, no. 48843/99, § 104, ECHR 2003-XII; *Brudnicka and Others v. Poland*, no. 54723/00, § 40, ECHR 2005-II.

2.2.3. Teismo nepriklausomumo ir valstybės atsakomybės dėl teismų neteisėtų veikų santykis

Kalbant apie teismų nepriklausomumo ir valstybės atsakomybės dėl teismų neteisėtų sprendimų santykį, reikia pastebėti, jog iki sprendimo priėmimo *Köbler* byloje mokslinėje literatūroje ginčų dėl to, kad teismų nepriklausomumo principas iš esmės negali tapti šydu, apsaugančiu teisėjus nuo nesąžiningų veiksmų, teisės ignoravimo ir nekvalifikuotumo, nekilo. H. Šinkūnas pabrėžia, jog „teigiant, kad yra teisė į teisminę gynybą, ir pripažįstant jos garantavimą teise reikalauti, kad valstybė apgintų pažeistą teisę ar interesą, būtina pripažinti kitą dalyką: teisė į teisminę gynybą būna reali tik tuomet, jeigu, nepagrįstai nesuteikus gynybos ar suteikus neadekvačią ar neefektyvią gynybą, asmuo turi realią galimybę, įstatymu įtvirtintą kaip teisę, reikalauti atlyginti dėl šios priežasties atsiradusią žalą. Todėl teisė į teisminę gynybą yra reali tiek, kiek įmanoma įpareigotą asmenį patraukti atsakomybėn. Ši problema tampa dar aktualesne žinant nepaprastai padidėjusį teismų vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje. Teismas sprendžia beveik visus ginčus dėl teisės. Be to, sprenddamas bylas, teismas turi labai plačius įgaliojimus, kuriuos nemokšiškaai įgyvendinant bylos šalims ar tretiesiems asmenims gresia didžiulė turtinė ir neturtinė (moralinė) žala“¹⁹⁶.

S. Shetreet ir M. Cappelletti taip pat nagrinėja teismų nepriklausomumo klausimą ir, nurodydami egzistuojančias grėsmes teismų nepriklausomumui, taip pat nemini teismų atsakomybės. Atvirksčiai, valstybės atsakomybę jie laiko vienu iš faktorių, saugančių teismų nepriklausomumą, ypač tokiais atvejais, kai teisėjų atžvilgiu galioja imunitetas įvairiems procesiniams veiksams¹⁹⁷.

Taigi teisinėje literatūroje pabrėžiama būtinybė numatyti civilinę atsakomybę už žalą, padarytą teismams vykdant teisingumą, nors ir būtų nustatytos griežtos atsakomybės kilimo sąlygos. Taip pat sutariama ir dėl to, kad teismo nepriklausomumo principas šiuo atveju apsaugomas numatant ne asmeninę teisėjo, o valstybės atsakomybę dėl teisminės valdžios veiksmų ar neveikimo, vykdant teisingumą¹⁹⁸. 2002 m. lapkričio 19 d. Europos Teisėjų Patariamiosios Tarybos nuomonėje „*Dėl*

---

¹⁹⁶ Šinkūnas, H. *Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Rankraštis. Vilnius, 2004, p. 118.

¹⁹⁷ Shetreet, S., Seschenes, J. (ed.). *Judicial independence: the contemporary debate*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1985, p. 414-421. Nurodo Toner, H. *Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III)*. *Yearbook of European law*. 1997, 17: p. 173. Cappelletti, M. *Who watches the watchmen. The judicial process in comparative perspective*. Oxford: Clarendon press, 1989, p. 63.

¹⁹⁸ Toks reikalavimas taip pat numatomas JT GA patvirtintuose „*Pagrindiniuose teisminės valdžios nepriklausomumo principuose*“, kur pasakyta, kad teisėjams pagal valstybės įstatymus suteikiamas imunitetas nuo civilinių ieškinių, kuriais reikalaujama atlyginti žalą, padarytą neteisėtais veiksmais ar neveikimu vykdant teismines funkcijas (16 principas). Panaši nuostata numatyta ir ET patvirtintoje *Europos chartijoje dėl teisėjų statuso*, kurios 5.2 punktas nurodoma, kad valstybė užtikrina žalos, atsiradusios dėl neteisėto sprendimo ar dėl neteisėto teisėjo elgesio jam vykdant savo tarnybines pareigas, atlyginimą. Statutas gali nustatyti, kad valstybė turi teisę nustatytais terminais teisme reikalauti žalos atlyginimo iš teisėjo, šiurkščiai ir neatleistinai nežinojusio normų, pagal kurias jis vykdė savo pareigas. Prieš kreipiantis į kompetentingą teismo instituciją, reikalingas išankstinis nepriklausomos institucijos, numatytos 1.3 punkte, sutikimas (H. Šinkūnas kaip nepriklausomos institucijos pavyzdį pateikia Teismų

principų ir taisyklių, reguliuojančių teisėjų profesinę elgseną, ypač etiką, nesuderinamą elgesį bei nešališkumą“ pažymima, kad apibūdinant civilinės atsakomybės taikymo galimybę teisėjui, būtina laikytis bendro principo, eliminuojančio galimybę teisėjui asmeniškai atsakyti savo turtu už byloje priimtą klaidingą sprendimą; asmuo nukentėjęs nuo neteisingo teismo sprendimo, turi teisę reikalauti kompensacijos iš valstybės, kuri gali atsakyti už teisėjo klaidas ir atlyginti žalą. Europos Teisėjų Patariamiosios Tarybos manymu, asmeninė teisėjų atsakomybė būtų nesuderinama su teisėjų nepriklausomumo principu¹⁹⁹.

Tačiau šiuo atžvilgiu taip pat būtina pažymėti, kad nei šioje nuomonėje, nei ET patvirtintoje *“Europos chartijoje dėl teisėjų statuso”* teismai nediferencijuojami, t.y., kitaip nei *Köbler* sprendime, neišskiriami *galutinės* ir *„negalutinės“* instancijos teismai. Todėl klausimas dėl teismo nepriklausomumo ir valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų suderinamumo yra aktualus ir į jį būtina atsakyti, atsižvelgiant į aukščiau pateiktą nepriklausomumo principo sampratą.

Autorės manymu, valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, savaime nepažeidžia institucinio arba funkcinio teismų nepriklausomumo aspektų.

Visų pirma, valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų savaime neįtakoja nei teisėjų paskyrimo, nei jų kadencijos trukmės. Šios teismų nepriklausomumo sąlygos turi būti garantuojamos nagrinėjant visas bylas, nesvarbu, ar jos nagrinėjamos žemesnės instancijos, ar kasacinės instancijos teismuose.

Antra, tokios atsakomybės galimybė taip pat savaime nesuponuoja, kad teisėjas patirs neleistiną išorinį poveikį, kuris teismų nepriklausomumo principo kontekste yra siejamas su kitų valdžių kišimusi į teismų veiklą, susijusią su teisingumo vykdymu, ekonominėmis, socialinėmis ir teisinėmis garantijomis. Be to valstybės atsakomybė nesiejama su asmenine teisėjų atsakomybe, kas galėtų įtakoti teismo, nagrinėjančio ieškinį dėl žalos atlyginimo, sprendimą.

Visgi šie argumentai neleidžia daryti išvados, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų nepažeis teismų nepriklausomumo principo. Reikia priminti, kad funkcinis arba institucinis nepriklausomumas yra tik viena iš nepriklausomumo garantijų. Siekiant užtikrinti teismų nepriklausomumą, taip pat turi būti garantuotas išorinis/objektyvus nepriklausomumas. Šis aspektas toliau nagrinėjamas nešališkumo principo kontekste.

---

tarybą). Šinkūnas, H. *Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Rankraštis. Vilnius, 2004, p. 118

¹⁹⁹ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality, para. 55-57 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2002\)OP3-&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorL ogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2002)OP3-&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorL ogged=c3c3c3)>.

2.3. Teismo nešališkumo principo galimas pažeidimas

2.3.1. Teismo nešališkumo problema

TT, atmesdamas Jungtinės Karalystės argumentą dėl galimo teismo nešališkumo principo pažeidimo, nenagrinėjo šio principo sampratos ir nevartojo „nešališkumo“ termino. Teismas apsiribojo lakonišku konstatavimu, kad nesant reglamentavimo atitinkamu klausimu ES mastu, kompetentingo teismo, nagrinėsiančio ieškinius dėl žalos atlyginimo, paskyrimas ir su tuo susijusių procesinių taisyklių nustatymas yra nacionalinės teisinės sistemos reikalas. TT neturi spręsti nacionalinių teismų jurisdikcijos klausimų²⁰⁰. Tai iš esmės turėtų būti suprantama, kaip įpareigojimas nacionaliniams teisės subjektams patiems garantuoti, kad subjektas, nagrinėjantis reikalavimus dėl žalos atlyginimo, bus nešališkas.

J. Komárek kritikuoja tokią Teismo strategiją. Mokslininko manymu, nacionalinės autonomijos principas ne visuomet teisingai taikomas, kadangi kai kada TT šį principą naudoja kaip priedangą, padedančią apsisaugoti nuo sudėtingų nacionalinių teismų klausimų. Vienas ryškiausių tokių klausimų yra būtent kompetentingos institucijos, galinčius nagrinėti, ar galutinės instancijos teismas pažeidė ES teisę, nebuvimas²⁰¹.

Autorės manymu, tokia teismo pozicija, viena vertus, yra sveikintina, kadangi ES teisė privalo garantuoti nacionalinę procesinę autonomiją ir negali jos pažeisti. Kita vertus, užtikrinant ES teisės įgyvendinimą daugiausia problemų kyla ne su atitinkamų ES teisės nuostatų pagrindimu, o su jų įgyvendinimu nacionalinėje ES narių teisėje, ypač tokiais atvejais kaip šis, kai valstybės teigia, kad vienokia ar kitokia be jų sutikimo „kuriama“ ES teisės nuostata pažeidžia jų konstitucinius principus, kuriuose įtvirtintas vertybes gina ir tarptautinės teisės aktai.

Visgi tam, kad būtų galima pagrįstai teigti, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų neteisėtų sprendimų atveju pažeidžia teismo nešališkumo principas, būtina nustatyti šio principo turinį, kriterijus, į kuriuos atsižvelgiant vertinamas galimas pažeidimas, bei įvertinti galimą teismo nešališkumo principo pažeidimą.

---

²⁰⁰ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 46. Taip nurodydamas TT pasirėmė praktika ankstesnėse bylose: Case 33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG and Rewe-Zentral AG v Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ECR 01989, para 5; Case 45/76, *Comet BV v Produktschap voor Siergewassen* [1976] ECR 2043, para. 13; Case 68/79, *Hans Just I/S v Danish Ministry for Fiscal Affairs* [1980] ECR 501, para. 25; Case C-312/93, *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v Belgian State* [1995] ECR I-4599, para. 12, Case C-446/93 *SEIM - Sociedade de Exportação e Importação de Materiais Lda v Subdirector-Geral das Alfândegas* [1996] ECR I-73, para. 32 bei C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v Bundesbaugesellschaft Berlin mbH* [1997] ECR I-4961, para. 40.

²⁰¹ Komárek, J. Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order. *Common Market Law Review*. 2005, 42: p. 29.

2.3.2. Teismo nešališkumo principo turinys

Teismo nešališkumas gali būti aiškinamas kaip būseną, kuomet yra išlaikoma pusiausvyra tarp bylos šalių, kitaip tariant išlaikomas neutralumas, ir pats teisėjas nesiekia palaikyti nė vienos iš bylos šalių²⁰². Teismų nešališkumui esant vienai iš vertybių, ginamų EŽTK teisės normomis, tiek institucijos, veikiančios pagal nacionalinės teisės nuostatas, tiek steigiamos ES teisės, privalo sudaryti visas sąlygas jų kompetencijos ribose šiam principui įgyvendinti ir jo nepažeisti.

Piersack v. Belgium byloje EŽTT, analizuodamas Konvencijos 6 str. 1 d., pirmą kartą suformulavo šio principo reikšmę, nurodydamas, kad nešališkumas reiškia nuomonės iki bylos nagrinėjimo apie bylą ar tendencingumo nebuvimą²⁰³. Be to, kaip minėta atskiriant teismo nepriklausomumą nuo nešališkumo, EŽTT praktikoje aiškiai išskiria du nešališkumo aspektus²⁰⁴:

1) teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t.y. nė vienas teismo narys neturi turėti asmeninio išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, jeigu nėra tam prieštaraujančių įrodymų²⁰⁵.

2) teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, t.y. jis turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę. Šiuo požiūriu netgi tai, kaip situacija atrodo, gali būti kažkiek svarbu. Nuo to priklauso pasitikėjimas, kurį demokratinėje visuomenėje teismai turi įkvėpti žmonėms ir, visų pirma, bylos šalims. Tačiau vien asmens manymas, kad teismas šališkas, nėra teismo šališkumą įrodantis kriterijus. Toks manymas turi būti objektyviai pagrįstas²⁰⁶. Kaip minėta anksčiau, toks pat turinys priskiriamas ir išoriniam/objektyviam nepriklausomumui.

Labai taikliai subjektyvaus ir objektyvaus teismo sąvokas yra pateikęs mokslininkas S. Trechsel, nurodydamas, kad subjektyvus nešališkumas yra kategorija, vertinama iš bylos šalies perspektyvos, t.y. ar teisėjas yra nešališkas ieškovo arba atsakovo akimis. Tuo tarpu objektyvus nešališkumas yra vertinamas iš eilinio žmogaus perspektyvos, t.y. nustatoma, ar teisėjas gali būti objektyviai nešališkas, jį vertinant eilinio žmogaus akimis²⁰⁷. Tam kad valstybė būtų pripažinta pažeidusi įsipareigojimus, kylančius iš Konvencijos 6 str. 1 d., pakanka įrodyti, jog teismas pažeidžia bent vieną iš nešališkumo aspektų²⁰⁸.

²⁰² *Karttunen v. Finland*, no. 387/1989, § 7.2., U.N. Doc CCPR/C/46/D/387/1989 (1992).

²⁰³ *Piersack v. Belgium*, no. 8692/79, § 30, A53, 01 October 1982.

²⁰⁴ *Daktaras v Lithuania*, no. 42095/98, § 30, ECHR 2000-X; *Academy Trading Ltd. and Others v. Greece*, no. 30342/96, § 43, 4 April 2001; *Kyprianou v. Greece*, no. 73797/01, § 118-119, ECHR 2005-XIII; *Sacilor Lormines v. France*, no. 65411/01, 9 November 2006.

²⁰⁵ *Hauschildt v. Denmark*, no. 10486/83, A 154, 24 May 1989. EŽTT manymu, tokia prezumpcija yra būtina ir sudaro svarbų teisės viršenybės elementą, būtent kad teismo sprendimas turi būti galutinis ir įpareigojantis, kol aukštesnės instancijos teismas jo nepanaikino kaip neteisėto.

²⁰⁶ *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, no. 19874/92, § 58, Reports 1996-III; *Wettstein v. Switzerland*, no. 33958/96, § 44, ECHR 2000-XII; *Castillo Algar v. Spain*, no. 28194/95, ECHR 1998-VIII.

²⁰⁷ Trechsel, S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 62.

²⁰⁸ *Langborger v. Sweden*, no. 1179/84, § 32, 9 June 1986.

2.3.3. Galimas teismo nešališkumo principo pažeidimas nagrinėjant ieškinį dėl valstybės atsakomybės

Tam, kad būtų galima teigti, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo sprendimų numatymas pažeidžia teismų nešališkumo principą, reikia įrodyti, kad pagal nacionalinę teisę nėra galimybės išnagrinėti tokio skundo nepažeidžiant nešališkumo reikalavimo, kuris suprantamas, kaip minėta anksčiau, kaip apimantis subjektyvų ir objektyvų kriterijus.

Kiek tai susiję su subjektyviuoju teismo nešališkumo aspektu, pažymėtina, kad šis kriterijus siejamas ne su teismu, bet su atskirais teismo nariais ir jų išankstiniu nusistatymu. Dėl šios priežasties subjektyvaus teisėjo nešališkumo įvertinimas priklauso nuo kiekvienos bylos aplinkybių ir negali būti vertinimas šiuo atveju, kai yra nagrinėjamas tik teorinis galimo teismų nešališkumo principo pažeidimas, įpareigojus valstybę atlyginti žalą, padarytą galutinės instancijos teismo tariamai neteisėtais sprendimais.

Analizuojant, ar nagrinėjamu atveju galėtų būti pažeistas objektyvusis nešališko teismo kriterijus, būtina identifikuoti, kokios abejonės kiltų dėl teismo nešališkumo, nagrinėjant bylą dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismo veiksmais, atlyginimo, ir ar jas galima objektyviai pagrįsti.

Visų pirma, iškeliami abejonė dėl žemesnės instancijos teismo teisėjų kompetencijos nagrinėti bylą, kurioje būtina nustatyti galutinės instancijos teismo sprendimo neteisėtumo faktą. Jeigu bylą dėl žalos atlyginimo nagrinės žemesnės instancijos teismas, jis, kaip minėta anksčiau, turės spręsti dėl galutinės instancijos teismo sprendimo teisėtumo. Galutinės instancijos teismas paprastai sudaromas iš aukščiausios kvalifikacijos specialistų, kurių nuomonė laikoma autoritetingiausia, atitinkamai iš tokių teisėjų sudarytų teismų sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. Taigi žemesnės instancijos teisėjai, sprenddami, ar galutinės instancijos teismas pažeidė ES teisę, kokio sunkumo pažeidimas padarytas, ar jis buvo padarytas tyčia, etc., gali būti netiesiogiai įtakojami galutinės instancijos teismo autoritetingos nuomonės.

Kita abejonė dėl teismo objektyvaus nešališkumo siejama su galimybe, kad tiek teisės sistemose, kuriose teismai specializuojasi, tiek tose sistemose, kurios įtvirtina vientisą teismų sistemą, gali susidaryti situacija, kad, skundžiant sprendimus apeliacine bei kasacine tvarka, galutinį sprendimą dėl žalos atlyginimo priims tas teismas, kurio sprendimo teisėtumas yra ginčijamas byloje dėl žalos atlyginimo. H. Toner manymu, problemų nekiltų, jeigu asmens teises, kylančias iš ES teisės reikalavimų, būtų pažeidęs specializuotas teismas, tačiau, mokslininkės įsitikinimu, būtų sunku užtikrinti nešališkumo reikalavimą, jeigu galutinės instancijos teismas turėtų spręsti dėl savo

veiksmų teisėtumo ir pagrįstumo²⁰⁹. Panašios nuomonės laikosi ir M. Dougan bei T. Tridimas, teigdami, jog nacionalinio teismo, kuris nagrinės ieškinį dėl žalos, padarytos galutinės instancijos tariamai neteisėta veika, sprendimas bus skundžiamas, taigi galutinės instancijos teismas turės pasisakyti dėl to, ką jis jau nusprendė pirminėje byloje, o tai, mokslininkų manymu, pažeis ne tik EŽTK 6 str²¹⁰, bet ir ES bendruosius principus²¹¹. T. Tridimas bei G. Anagnostaras taip pat atkreipia dėmesį į jau darbe minėtą generalinio advokato M.P. Léger nuomonę byloje *Baustahlgewebe v. Commission*, kur generalinis advokatas išdėstė poziciją, jog BT neturėtų turėti jurisdikcijos spręsti ieškinius dėl žalos atlyginimo, kai tokios žalos priežastis yra jo paties veiksmai ar neveikimas, nes tai keltų abejones dėl teismo nešališkumo²¹².

Analizuojant, ar pirmoji abejonė yra pagrįsta, pastebėtina, kad žemesnės instancijos teismui sprendžiant dėl galutinės instancijos teismo sprendimo teisėtumo gali kilti klausimas, ar tokiu atveju teisėjas gali ginčą išspręsti be išankstinio nusistatymo, vadovaujantis teise ir savo teisine sąmone. Europos Teisėjų Patariamoji Taryba pabrėžia, kad teismų hierarchinė sistema kartais gali sukelti pavojų teismų asmeniniam nepriklausomumui²¹³, kuris, kaip jau minėta anksčiau, iš esmės gali būti sutapatinamas su objektyviu teismų nešališkumu. Autorės manymu, šis atvejis kaip tik toks: hierarchinės sistemos buvimas gali suponuoti žemesnės instancijos teismo teisėjo išankstinį nusistatymą sekti galutinės instancijos teisme priimtu teisėtu galutiniu ir neskundžiamu sprendimu.

Kiek tai susiję su antrąja abejone, kyla klausimas, ar teisėjų priėmusių sprendimą, kurio teisėtumą ginčijant reikalaujama žalos atlyginimo, nusišalinimas nuo bylos dėl žalos atlyginimo nagrinėjimo išsprendžia galimą galutinės instancijos teismo nešališkumo problemą. Kitaip tariant, ar kitų galutinės instancijos teismo teisėjų paskyrimas reikš, kad teismas nesusidarys išankstinės nuomonės dėl sprendžiamo klausimo, įtakotas kolegų sprendimo pirminėje byloje.

Autorės manymu, galutinės instancijos teismas galėtų nagrinėti ieškinį dėl žalos atlyginimo, kai skundžiamasi dėl jo paties veiksmų, nepažeisdamas objektyvaus teismo nešališkumo. Ši išvada galima su sąlyga, kad yra pateikiamos tokios garantijos, kurios pašalina su galimu nešališkumu susijusias abejones. Manytina, kad tokios abejonės būtų pašalintos, jeigu sprendimą priimtų teisme

---

²⁰⁹ Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: p. 187.

²¹⁰ Tridimas, T. State Liability for Judicial acts. Remedies unlimited? In *European Legal Dynamics. Revised and updated edition of 30 years of European Legal Studies at the College of Europe*. Brussels: Peter Lang, 2007, p. 154.

²¹¹ Dougan, M. *National remedies before The Court of Justice: issues of harmonisation and differentiation*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 200, p. 251.

²¹² Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public law*. 2001, 7(2): p. 296; Tridimas, T. State Liability for Judicial acts. Remedies unlimited? In *European Legal Dynamics. Revised and updated edition of 30 years of European Legal Studies at the College of Europe*. Brussels: Peter Lang, 2007, p. 154.

²¹³ Opinion no 1 (2001) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges, para. 6 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2001\)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2001)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3)>.

dirbančių teisėjų dauguma arba labiausiai patyrę teismo teisėjai (nuo sprendimo priėmimo nusišalinus pirminėje byloje bylą nagrinėjusiems teisėjams). Be to, tai atitiktų tarptautinę ir nacionalinę praktiką, kai dėl teisėjų padarytos klaidos sprendžia kiti teismo nariai. Pvz.:

1. dėl akivaizdžios klaidos byla atnaujinama ir sprendimas peržiūrimas to paties teismo, kuris jį priėmė, senato, plenarinės sesijos arba specialios kolegijos, kurią sudaro labiausiai patyrę teisėjai;

2. Europos žmogaus teisių teisme dėl galimos trijų ar septynių teisėjų klaidos sprendžia didžioji kolegija, sudaryta iš 17 teisėjų.

Teismų nešališkumo principo pažeidimo nebūtų išvengta tik tuo atveju, jeigu sprendimas pirminėje byloje buvo priimtas daugumos teismo teisėjų.

Remiantis aukščiau išdėstytais argumentais, autorė daro išvadą, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų tariamai neteisėtų sprendimų, klausimą nagrinėjant įprastine hierarchine tvarka taip, kaip nagrinėjami kiti ieškiniai prieš valstybę dėl žalos atlyginimo, gali būti neužtikrintas EŽTK 6 str. garantuojamas teismų nešališkumo principas. Teisėjas, sprendžiantis dėl galutinės instancijos teismo sprendimo teisėtumo, kaltės ir kitų aplinkybių negali būti objektyviai nešališkas, kadangi, esant hierarchinei teismų sistemai, valstybė neturi galimybių suteikti tokias garantijas, kurios pašalintų bet kokią su nešališkumu susijusią abejonę. Kadangi objektyvus teismo nešališkumas yra vienas iš teismo nepriklausomo aspektų, šiuo atveju bus pažeistas ir nepriklausomumo principas.

2.4. Reikalavimo išnagrinėti bylą per įmanomai trumpiausią laiką galimas pažeidimas

2.4.1. Įmanomai trumpiausio bylos nagrinėjimo užtikrinimo problema

Pažymėtina, kad įmanomai trumpiausio bylos nagrinėjimo (kitaip protingos proceso trukmės) problema *Köbler* ieškinio nagrinėjimo metu nebuvo keliamas. Dėl šios priežasties, jos neanalizavo nei TT, nei generalinis advokatas M.P. Léger. Kaip minėta anksčiau, klausimas, ar nacionalinis teismas gali išnagrinėti ieškinį dėl žalos atlyginimo, nepažeidęs EŽTK įtvirtinto reikalavimo bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką, nagrinėjamas mokslinėje literatūroje. Teigiama, kad valstybės atsakomybės dėl teismų neteisėtų sprendimų numatymas iš esmės prailgintų teismo procesą ir taip sukeltų daugiau abejonių dėl protingos proceso trukmės reikalavimo laikymosi, dėl ko padaugėtų ieškinių prieš valstybę EŽTT²¹⁴.

---

²¹⁴ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We cannot go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 181.

Siekiant įvertinti, ar tokia mokslinė nuomonė yra pagrįsta, būtina nustatyti reikalavimo bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką turinį, identifikuoti kylančias problemas ir įvertinti jas EŽTT jurisprudencijos atžvilgiu.

2.4.2. Teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką samprata

Kadangi nagrinėjamas klausimas buvo siejamas su EŽTK, svarbu nustatyti, kokią sampratą reikalavimas bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką įgauna EŽTK kontekste.

Primintina, jog EŽTK 6 str. 1 d. kiekvienam asmeniui, esančiam valstybės, išipareigojusios pagal EŽTK nuostatas, jurisdikcijoje, garantuoja, kad „kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų (...) klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą *per įmanomai trumpiausią laiką* (...) išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas“.

EŽTK 6 str. 1 d. formuotė aiškiai nurodo, kad teisė į bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką galioja ne tik vykdant baudžiamąjį persekiojimą, bet ir civilinėse bylose²¹⁵. Civilinėse bylose šiuo reikalavimu siekiama užtikrinti teisingumo vykdymą be jokių delsimų, kurie galėtų pakenkti jo veiksmingumui bei patikimumui²¹⁶. Šis reikalavimas užtikrina ne tik pareiškėjo teises, bet ir apskritai siekia garantuoti tinkamą teisingumo vykdymą. Kadangi ieškinys dėl žalos, padarytos tariamai neteisėtomis teismų veikomis, atlyginimo nagrinėjamas nacionaliniuose teismuose, asmenys, manantys, kad buvo pažeistas protingos proceso trukmės reikalavimas, gali inicijuoti dar vieną ieškinį prieš valstybę dėl žalos, padarytos tariamai neteisėtais teismų sprendimais, atlyginimo EŽTT.

Konvencija neįvardina konkretaus laiko duomens ir nurodo į “protingos trukmės” sąvoką, kuri aiškinama ir jos turinys plėtojamas EŽTT praktikoje. Nors EŽTT taip pat nenurodo tikslaus termino, kuriam pasibaigus valstybė automatiškai būtų laikoma pažeidusi Konvencijos 6 str. 1 d., EŽTT jurisprudencija šiuo klausimu yra pakankamai aiški. Įvardinami kriterijai, į kuriuos atsižvelgdamas EŽTT kiekvienu atskiru atveju vertina, ar nebuvo pažeistas bylos nagrinėjimo per įmanomai trumpiausią laiką reikalavimas. Teismas įvertina: 1) bylos sudėtingumą, kuris priklauso nuo kiekvienos bylos aplinkybių; 2) ieškovo bei kompetentingų valstybės institucijų, tame tarpe ir nacionalinių teismų, elgesį, 3) pareiškėjo padėtį (kuo pareiškėjas rizikuoja)²¹⁷. Be minėtų kriterijų taip pat visuomet būtina nustatyti atskaitos tašką, nuo kurio yra skaičiuojamas bylos nagrinėjimo

²¹⁵ Clayton, R. Tomlinson, H. *The Law Under the European Convention*. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 105; *König v. Germany*, no. 6232/73, § 90, A27, 26 June 1978.

²¹⁶ *Bottazzi v. Italy*, no. 34884/97, § 22, 28 July 1999; *Scordino v. Italy*, no. 36813/97, § 224, 29 March 2006.

²¹⁷ *König v. Germany*, no. 6232/73, § 99, A27, 26 June 1978; *Bottazzi v. Italy*, no. 34884/97, § 22, 28 July 1999; *Yavuz v. Austria*, no. 46549/99, § 36-40, 27 May 2004; *Fehr v. Austria*, no. 19247/02, § 19-26, 3 February 2005; *Blum v. Austria*, no. 31655/02, § 22-24, 3 February 2005.

terminas, kitaip tariant laikotarpis, kurį EŽTT vertina. Pagal EŽTT praktiką visuomet yra vertinamas visas bylos procesas, nuo pat jo pradžios iki galutinio ir privalomo sprendimo priėmimo, arba kai išnaudotos visos veiksmingos vidaus gynybos priemonės²¹⁸.

2.4.3. Galimas teisės į protingos trukmės procesą pažeidimas nagrinėjant ieškinį dėl valstybės atsakomybės

Atsižvelgiant į tokią protingos proceso trukmės sampratą, analizuotini anksčiau minėti P.J. Wattel argumentai, kad valstybės atsakomybės dėl teismų tariamai neteisėtų veikų numatymas iš esmės prailgins teismo procesą ir taip sukels abejonių dėl protingos proceso trukmės reikalavimo laikymosi²¹⁹.

Kaip minėta, civilinėse bylose proceso trukmė skaičiuojama nuo tos datos, kai pateiktas ieškinys, o baigiasi tuomet, kai išnaudotos visos veiksmingos teisinės gynybos priemonės. Pirminis ieškinys, kuriame tiesiogiai sprendžiamas ES teisės taikymo klausimas, bei ieškinys dėl žalos, sukeltos dėl netinkamo ES teisės pritaikymo pirminiame ieškinyje, yra du skirtingi neidentiški reikalavimai. Žalos atlyginimo prašo šalis, kurios pozicijos nacionalinis teismas nepalaiko pirminėje byloje. Taigi ir tai, ar teismai nepažeidė protingos proceso trukmės reikalavimo, bus vertinama atskirai tiek pirminės bylos, tiek bylos dėl žalos atlyginimo nagrinėjimo atveju. Todėl, autorės manymu, mokslininko teiginys, kad nagrinėjamo ieškinio galimybė „iš esmės prailgins teismo procesą“, jį suprantant kaip apimantį tiek pirmąjį, tiek antrąjį ieškinius, yra nepagrįstas EŽTT praktikos atžvilgiu.

Pažymėtina, kad anksčiau minėtas P.J. Wattel teiginys nagrinėtinas ir kitu aspektu. Analizuotina, ar ieškinio prieš valstybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimais padarytos žalos nagrinėjimas *ipso facto* nesuponuoja vieno fundamentaliausių teisės į teisingą teismą reikalavimų pažeidimo, kitaip tariant, ar galima preziumuoti, kad ieškinio prieš valstybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimais padarytos žalos negalima išnagrinėti nepažeidus reikalavimo bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką. Analizuojant šį aspektą, vertintini atskiri nepagrįstai ilgą bylos nagrinėjimo trukmę lemiantys kriterijai.

Kaip minėta anksčiau, bylos sudėtingumas 6 str. prasme nėra konkreti sąvoka ir priklauso nuo kiekvienos bylos aplinkybių. Todėl EŽTT dėl to sprendžia kiekvienu konkrečiu atveju. Klausimas kyla tik dėl to, ar nacionalinės konstitucinės kliūtys sprendžiant šį reikalavimą *ipso facto* nereiškia,

---

²¹⁸ *Köning v. Germany*, no. 6232/73, § 98, A27, 26 June 1978; *Vocaturò v. Italy*, no. 11891/85, § 14, A206-C, 24 April 1991; *Kudla v. Poland*, no 30210/96, § 122, 26 October 2000.

²¹⁹ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We cannot go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 181.

kad byla bus išnagrinėta pažeidžiant Konvencijos 6 str. Autorės manymu, tolesni argumentai suponuoja neigiamą atsakymą.

Taikant teisę, kai galimi konstitucinės reikšmės nuostatų pažeidimai, arba kyla neaiškumų dėl ES teisės turinio, teismai kreipiasi tiek į savo šalies konstitucines normas aiškinančias institucijas, tiek į TT dėl ES teisės išaiškinimo, kas iš esmės prailgina procesą, kadangi minėtose institucijose dėl didelio užimtumo procesas trunka ištisius metus. Tačiau pats kreipimasis į šias institucijas savaime nereiškia neprotingai ilgo proceso, kadangi į nacionalines konstitucijos normas aiškinančias institucijas kreipiamasi laikantis nacionalinės teisės imperatyvių reikalavimų, o į TT – įsipareigojimų pagal ES teisę. Atkreiptinas dėmesys, jog klausimas dėl proceso uždelsimo pastarosiose institucijose sprendžiasi skirtingai.

Kiek tai susiję su nacionalinėmis konstitucijos nuostatas aiškinančiomis institucijomis, pažymėtina, kad joms, kaip ir kitas teisės normas taikantiems ir aiškinantiems nacionaliniams teisiniams organams, taikoma EŽTK 6 str. 1 d. nuostata, reikalaujanti bylas nagrinėti per protingą laiką. Byloje *Ruiz-Mateos v. Spain* EŽTT pastebėjo, kad aiškinantis, ar proceso trukmė atitinka Konvencijos reikalavimus, proceso konstituciniame teisme trukmė turėtų būti įvertinta, kadangi šio proceso išvados gali įtakoti paprastų teismų sprendimus²²⁰. Taip pat EŽTT išaiškino, kad valstybė negali remtis dideliu institucijos užimtumu, kaip argumentu dėl pernelyg ilgai užsitęsusios proceso trukmės, kadangi Konvencijos 6 str. 1 d. numato valstybėms pareigą modeliuoti nacionalinės teisės sistemą taip, kad teismai galėtų vykdyti iš Konvencijos išplaukiančias pareigas²²¹. Taigi esant nepagrįstam proceso vėlavimui nacionalinėje konstitucinėje priežiūroje vykdančioje institucijoje, valstybė gali būti pripažinta pažeidusi Konvencijos 6 str. 1 d. numatytus įsipareigojimus.

Kiek kitokia situacija susidaro tuomet, kai procesas užsitęsia nacionaliniam teismui kreipusis su prejudiciniu klausimu į TT.

Pažymėtina, kad EŽTT neturi kompetencijos spręsti, ar TT, kaip ES institucija, pažeidė EŽTK, kadangi ES kol kas nėra Konvencijos dalyvė. Nacionalinis teismas, pateikdamas prejudicinį klausimą, įgyvendina įsipareigojimus pagal Sutarties 267 str. (ex 234 str.), o EŽTK netrukdo tapti kitų tarptautinių sutarčių dalyvėmis. ES Sutarties 6 str. numato, kad pagrindinės teisės, kurias garantuoja EŽTK, ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, sudaro Sąjungos teisės bendruosius principus. Taigi ES gerbia pagrindines teises, garantuotas EŽTK, ES institucijos, tame tarpe ir TT, į jas atsižvelgia, jas saugo ir gina savo veiklos metu. Atitinkamai

---

²²⁰ *Ruiz-Mateos v. Spain*, no. 12952/87, § 35, A262, 23 June 1993; Taip pat žr.: *Deumeland v. Germany*, no. 9384/81, § 77, A100, 29 May 1986; *Poiss v. Austria*, no. 9816/82, § 52, A117, 23 April 1987; *Bock v. Germany*, no. 11118/84, § 37, A150, 29 March 1989.

²²¹ *Tusa v. Italy*, no. 13299/87, § 17, A231-D, 27 February 1992; *Giancarlo Lombardo v. Italy*, no. 12490/86, 21, A249-C, 26 November 1992.

procesui TT taip pat taikomas “protingos proceso trukmės” reikalavimas. Tačiau nesant galimybės EŽTT vertinti TT veiksmų EŽTK prasme, pažeidimo klausimas galėtų būti sprendžiamas tik ES teisminės institucijos²²². Byloje *Pafitis and Others v. Greece* EŽTT konstatavo, kad, sprendžiamas dėl proceso ilgumo, jis neatsižvelgia į laiką, kuriuo prailgėjo procesas dėl prejudicinio sprendimo pateikimo (šioje byloje procesas dėl prejudicinės procedūros pailgėjo 2 metais, 7 mėnesiais ir 9 dienomis). EŽTT nuomone, nors iš pirmo žvilgsnio šis laikotarpis gali pasirodyti pakankamai ilgas, atsižvelgimas į jį gali neigiamai paveikti procedūrą, sukurtą Sutarties 267 str. (ex 234 str.), ir pažeisti šiuo straipsniu siekiamus tikslus²²³.

Remiantis šiais argumentais, darytina išvada, kad valstybei atsakomybė dėl TT užsitęsusio proceso kilti neturėtų.

Analogiškai, autorės manymu, turėtų būti vertinama mokslinėje literatūroje vykstanti diskusija dėl to, kaip “protingos proceso trukmės” reikalavimo kontekste EŽTT įvertintų situaciją, kai žemesnės instancijos nacionalinis teismas, negalėdamas spręsti dėl galutinės instancijos teismo veiksmų teisėtumo, kreipiasi į TT, prašydamas atsakymo į prejudicinius klausimus, o TT neatsako į visus pateiktus klausimus arba savo nuožiūra juos perfrazuoja²²⁴. P.J. Wattel kelia klausimą, ar nacionalinis teismas, negalėdamas spręsti dėl aukštesnio teisminėje hierarchijoje teismo veikimo ar neveikimo taikant ES teisę, turėtų kreiptis antrą kartą, kas reikštų keletą metų prailgėjusį procesą²²⁵.

Kaip jau minėta anksčiau, EŽTT neturi kompetencijos aiškinti bei taikyti ES teisės, taigi nacionaliniams teismams vykdant įsipareigojimus pagal ES teisę, t.y. pakartotinai kreipiantis į EŽTT dėl neaiškaus ES teisės turinio, dėl to prasitęsusi proceso trukmė neturėtų būti vertinama kaip įsipareigojimų pagal EŽTK pažeidimas.

Remiantis aukščiau išdėstytais argumentais galima daryti išvadą, jog teisės pateikti ieškinį dėl žalos atlyginimo prieš valstybę suteikimas *ipso facto* nereiškia, kad valstybė gali pažeisti reikalavimą bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką. Visų pirma, procesas pirminėje byloje ir byloje dėl žalos atlyginimo yra vertintini kaip du skirtingi procesai, todėl proceso dėl žalos

---

²²² Autorė pastebi, kad TT šis klausimas jau buvo keltas 1998 m. gruodžio 17 d. byloje *Baustahlgewebe GmbH v Commission of the European Communities*, kurioje ieškovas skundėsi dėl pernelyg ilgo proceso BT. Teismas, analizuodamas reikalavimą bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką, atkreipė dėmesį į tuos pačius reikalavimus, kuriuos suformulavo EŽTT anksčiau darbe minėtoje praktikoje. TT pažymėjo, kad proceso trukmės „protingumą“ lemia kiekvienos bylos aplinkybės, ypač bylos svarba suinteresuotam asmeniui, bylos sudėtingumas bei ieškovo ir atsakingų institucijų elgesys. Priteisdamas žalos atlyginimą ieškovui TT taip pat konstatavo, kad procesas buvo svarbus ne tik ieškovui, jo konkurentams, bet ir trečiosioms šalims, turėjusioms finansinių interesų. Teismo manymu, ieškovas pastebimai neprisidėjo prie ilgos proceso trukmės, (procesas truko 5 metus ir 6 mėnesius), ir toks uždelsimas negalėjo būti pateisintas sunkumais, su kuriais susiduria ES teismai, ypatingai kalbų naudojimu, bei ypatingomis aplinkybėmis, nes procesas nebuvo sustabdytas, remiantis BT darbo tvarkos taisyklių nuostatomis.

²²³ *Pafitis and Others v. Greece*, no. 20323/92, § 95, Reports 1998-I.

²²⁴ Ypatingai daug dėmesio į šį diskusinį klausimą atkreipia P. J. Wattel. Kaip pavyzdį, kai Teismas neatsako į pateiktą klausimą, mokslininkas pateikia TT sprendimą byloje C-168/01, *Bosal Holding BV v Staatssecretaris van Financiën* [2003] ECR I-09409 kuriame TT neatsakė į antrą prejudicinį klausimą. Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We cannot go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 182.

²²⁵ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We cannot go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 182.

atlyginimo buvimas savaime nereiškia, kad valstybė pažeidžia Konvencijos 6 str. reikalavimus. Antra, negalima prezumpcija, kad procesas prieš valstybę dėl žalos, padarytos galutinės instancijos tariamai neteisėtomis veikomis, atlyginimo (antrinis procesas) bus *ipso facto* neproporcingai ilgas. Nepagrįstai neužvilkinus proceso, kas kiekvienu konkrečiu atveju būtų vertinama atsižvelgiant į EŽTT suformuluotus kriterijus, taikomus procesui visuose nacionaliniuose teismuose, įskaitant konstitucinį teismą, valstybei atsakomybė dėl EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimo nekils.

2.5. Galimas nediskriminacijos principo pažeidimas

2.5.1. Diskriminavimo problema, numačius valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų

Kaip minėta anksčiau, galimą diskriminacijos principo pažeidimo klausimą iškėlė G. Anagnostaras. Mokslininkas teigia, nors ES teisė neįpareigoja suteikti analogiškos apsaugos nacionalinės teisės nuostatomis (t.y. numatyti atsakomybę dėl galutinės instancijos sprendimų, kai žala padaroma pažeidžiant nacionalinės teisės normas – aut. past.) valstybei narei būtų sunku praktiškai užtikrinti dviejų skirtingų atsakomybės režimų įgyvendinimą, ir be to, toks skirtingas ES teisės ir nacionalinės teisės traktavimas negalėtų būti pateisintas ES teisinės sistemos ypatumais ar jos viršenybe nacionalinės teisės atžvilgiu. Tai, kad panašios situacijos yra traktuojamos skirtingai, mokslininko manymu, laikytina konstitucinės reikšmės nediskriminacijos principo pažeidimu²²⁶.

Siekiant įvertinti iškeltos problemos pagrįstumą, būtina nustatyti nediskriminacijos principo reikšmę bei jo turinį. Įvardinus principo turinio kriterijus, jų kontekste bus vertinama, ar valstybė pažeistų minėtą principą, leisdama kreiptis dėl žalos atlyginimo galutinės instancijos teismams pažeidus ES teisę, ir nesudarydama galimybės kreiptis dėl žalos atlyginimo, esant nacionalinės teisės pažeidimui.

2.5.2. Nediskriminacijos principo samprata

---

²²⁶ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 302. Reikia pastebėti, kad tokia situacija, kai suteikiamos nevienodos galimybės ginti pažeistas teises, susidarė Prancūzijoje. Prancūzijoje Valstybės Taryba (pranc. - *Conseil d'Etat*) *Darmont* (Cons. d'État, Assemblée, 29 décembre 1978, Rec. p. 542) sprendimu pripažino, kad atsakomybė dėl teismo veiksmų galima, tačiau tik nustačius teismo sprendimo neteisėtumo faktą ir didelę teismo kaltę. 2008 m., spręsdama *Gestas* bylą (Cons. d'État, 18 juin 2008, Gestas, no 295831), *Conseil d'Etat*, atsižvelgdama į TT praktiką, konstatavo, kad nacionalinės teisės pažeidimų atžvilgiu lieka galioti *Darmont* sprendime suformuluotos sąlygos, tuo tarpu esant skundams dėl ES teisę pažeidžiančių veiksmų, taikomi TT suformuluoti kriterijai.

Nediskriminacijos principas yra vienas iš svarbiausių žmogaus teisių apsaugos elementų²²⁷, kai vertinant jį kartu su visų asmenų lygybės principu, sukuriama pagrindai gerbti žmogaus orumą ir pagrindą jam. Tai universalus pobūdžio²²⁸ pamatinis šiuolaikinės demokratinės valstybės principas, turintis konstitucinės reikšmės principo galią ir įtvirtintas valstybių konstituciniuose įstatymuose.

Atskleidžiant nediskriminacijos principo turinį ypač svarbi EŽTK 14 str. analizė, kadangi šiame Konvencijos straipsnyje vartojama sąvoka „be diskriminacijos“ EŽTT bei buvusios Komisijos praktikoje aiškinama remiantis šios sąvokos supratimu, kuris bendras daugumai demokratiškos Europos valstybių²²⁹.

Analizuojant šio straipsnio turinį, svarbu pažymėti, kad šis straipsnis netaikomas atskirai, kadangi yra veiksmingas tik kartu su kitomis Konvencijos ir jos protokolų nuostatų užtikrintomis teisėmis ir laisvėmis. Tačiau 14 str. taikymas nesuponuoja minėtų materialinių nuostatų pažeidimo, taigi šiuo požiūriu jis yra savarankiškas. 14 str. gali būti taikomas, tik jei bylos faktai patenka į kitų materialinių nuostatų veikimo sferą²³⁰.

Toks 14 str. supratimas rodo, kad valstybių atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų taikant ES teisę, bet ne nacionalinę teisę numatymas *ipso facto* nepažeidžia EŽTK, kadangi ši situacija nepažeidžia jokios materialios EŽTK nuostatos. Tačiau nepriklausomai nuo to, svarbu nustatyti, kaip EŽTT aiškina draudimą diskriminuoti, kadangi, kaip jau minėta anksčiau, EŽTK aiškinimo praktikoje atskleidžiamas valstybėms dalyvėms bendras nediskriminacijos principo supratimas bei, antra, bet kuri valstybė, laikanti save teisine ir demokratine, įtvirtinusi tam

---

²²⁷ Analizuojant tarptautinę teisę pastebėtina, kad JT nuo pat susikūrimo pradžios inicijavo kovą prieš diskriminaciją, įgyvendindamos kompetenciją žmogaus teisių apsaugos srityje. Vienas iš JT tikslų, įtvirtintų Chartijoje ragina skatinti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms be išskyrimo rasės, lyties, kalbos ar religijos pagrindu. Šiuo metu, nediskriminacijos principas yra tapęs viena esminių žmogaus teisių teisės taisyklių. Be to, visuotinai pripažįstama, jog asmenų lygybės principas yra paprotinė bendrosios tarptautinės teisės norma, o draudimas diskriminuoti lyties, rasės ir etninės pagrindais turi *jus cogens* normos statusą. Makkonen, T. The principle of non-discrimination in international human rights law and EU law [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <http://iom.fi/elearning/files/european_law/essential_reading/Principle_of_Non_Discrimination.pdf>. Nemažiau svarbesnė reikšmė asmenų nediskriminavimo principui suteikiama ir ES teisėje. Pažymėtina, kad, pirma, nediskriminacijos principas yra laikomas bendroju ES teisės principu, privalomu tiek Sąjungai, tiek valstybėms narėms. Antra, diskriminacijos panaikinimas yra įvardinamas kaip Sąjungos veiklos tikslas bei pagrindas Sąjungai veikti, priimant atitinkamus teisės aktus, draudžiančius diskriminuoti. Bei, trečia, draudimas diskriminuoti su nebaigtiniu diskriminacijos pagrindų sąrašu buvo įtvirtintas ES pagrindinių teisių Chartijoje (21 (1) str.), kuri privaloma ES institucijoms ir ES teisę įgyvendinančioms valstybėms narėms. Craig, P., Burca, de G. EU law. *Text, cases and materials*. 3-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 387-389. Generalinis advokatas Tesoro nurodo, kad tokia reikšmė nediskriminavimo principui ES teisėje suteikiama tikslingai: ne tik todėl, kad šis principas yra šiuolaikinių nacionalinių teisės sistemų kertinis akmuo, bet ir dėl specifinio ES, kaip ekonominės veiklos reguliatorės, pobūdžio. Jeigu šioje srityje tos pačios situacijos yra reglamentuojamos skirtingai, to padarins yra ne tik teisinė nelygybė, bet ir konkurencijos iškreipimas, kuris nesuderinamas su bendros rinkos koncepcija²²⁷. Lygybė – ne tik konstitucinio pobūdžio būtinybė, bet ir integracijos pagrindas. Tridimas, T. *The general principles of EC law*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 45.

²²⁸ Jočienė, D., Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės Projektų ir Tyrimų centras, 2005, p. 222.

²²⁹ Ibid., p. 234.

²³⁰ *Dudgeon v. the United Kingdom*, no. 7525/76, § 67, A 45, 22 October 1981; *Inze v. Austria*, no. 8695/79, § 36, A126, 28 October 1987; *Karlheinz Schmidt v. Germany*, no. 13580/88, § 22, A 291-B, 18 July 1994; *Chassagnou and Others v. France* [GC], nos. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, § 89, ECHR 1999-III; *Thlimmenos v. Greece*, no. 34369/97, § 40, 6 April 2000, ECHR 2000-IV; *Timishev v. Russia*, nos. 55762/00 and 55974/00, § 53, ECHR 2005-XII; *Kafkaris v. Cyprus*, no. 21906/04, § 159, 12 February 2008.

tikras žmogaus teises savo vidaus teisėje, privalo jas garantuoti nepaisant atitinkamo tarptautinio dokumento²³¹.

Laikoma, kad tam tikras elgesys, veikimas arba neveikimas, yra diskriminacinis, kai:

1. Asmenims naudojantis Konvencijos garantuojamomis teisėmis su jais yra nepagrįstai skirtingai elgiamasi panašiose situacijose;
2. Toks skirtingas traktavimas negali būti objektyviai ir pagrįstai pateisintas;
3. Tarp taikomos priemonės ir ta priemone siekiamo tikslo nėra išlaikytas atitinkamas proporcingumo santykis²³².

Taigi nevienodas elgesys bus laikomas diskriminaciniu tik tokiu atveju, kai vienodoje padėtyje esantiems asmenims bus suteikiamos nevienodos teisinės garantijos, ir toks elgesys bus nepateisinamas ir neproporcingas.

2.5.3. Galimas nediskriminacijos principo pažeidimas, valstybei atsakant dėl su Europos Sąjungos teise nesuderinamų teismų sprendimų

Analizuojant šį aspektą, visų pirma būtina įvertinti, ar asmenys, kuriems teises suteikia ES teisė, ir individai, kuriems teises suteikia nacionalinė teisė, yra vienodoje teisinėje padėtyje.

Reikia pažymėti, kad ES veikla neapima visų sričių, o yra grindžiama kompetencijos tarp valstybių ir ES pasidalijimu – vienoje srityse sprendimus priima nacionalinės, kitose ES institucijos. Dėl to asmuo, kuris savo interesus gina remdamasis ES teise, ir individas, kurio teisinę padėtį nustato nacionalinė teisė, niekuomet neįgyvendina vienodų teisių. Atitinkamai ES teisėms ginti teisinės gynybos priemonės numato ES teisė (tik jeigu ji nereguliuoja, taikoma nacionalinė teisė), nacionalinės teisės suteikiamoms teisėms – nacionalinė teisė. Valstybė neprivalo garantuoti, kad skirtingoms teisėms (net garantuojamoms nacionalinės teisės) būtų užtikrinama vienoda teisinė apsauga, Pvz. administracinėje teisenoje kasacija gali būti negalima, tuo tarpu bendrojoje teisenoje asmuo gali galėti pateikti kasacinį skundą. Vėlgi, kasacinio skundo pateikimas gali būti ribojamas, ir ne visos teisės gali būti ginamos kasacine tvarka. Atitinkamai, jeigu kompetenciją veikti valstybė tarptautine sutartimi perleidžia tarptautinei organizacijai, sutartyje gali būti numatyti tam tikri

---

²³¹ Jočienė, D., Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 243. Autorės manymu, nagrinėjamo aspekto atžvilgiu svarbią reikšmę turi ir Konvencijos 12 Protokolas, reikalaujantis be jokios diskriminacijos garantuoti „naudojimąsi bet kokia teise, numatyta valstybės vidaus teisėje“. Kaip nurodo D. Jočienė, Konvencijos 12 Protokolas, nepapildydamas pačios Konvencijos naujomis materialinėmis teisėmis, išskyrus pateikiamą naują ir platesnę nediskriminavimo principo sąvoką, plečia EŽTK taikymo sferą: nediskriminacijos principas, numatytas šiame protokole, bus taikomas visų valstybės numatytų žmogaus teisių atžvilgiu. Jočienė, D., Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 242-243.

²³² *Inze v. Austria*, no. 8695/79, § 41, A126, 28 October 1987; *Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, no. 55480/00 and 59330/00, § 38, 51, ECHR 2004-VIII, 27 July 2004; *Willis v. the United Kingdom*, no. 36042/97, § 48, ECHR 2002-IV, *Okpisz v. Germany*, no. 59140/00, § 33, 25 October 2005; *Oršuš and Others v. Croatia*, no. 15766/03, § 149, 16 March 2010.

kriterijai, ribojantys kreipimosi teisę. Pvz. EŽTT galima kreiptis ne dėl visų, o tik dėl Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimo. Asmenys, kurie siekia apginti teises, kurių EŽTK neįtvirtina, šios teisinės gynybos priemonės neturi.

Minėti argumentai, autorės manymu, suponuoja išvadą, kad asmenys, kurie savo interesus gina, remdamiesi ES teise, bei asmenys, savo teises kildinantys iš nacionalinės teisės nuostatų, nėra vienodoje teisinėje padėtyje. Todėl sunku sutikti su G. Anagnostaru, kad tokia situacija galėtų būti traktuojama kaip diskriminacijos principo pažeidimas EŽTK prasme.

2.6. Ieškinio prieš valstybę nagrinėjimas, nepažeidžiant konstitucinės reikšmės principų

Pastebėtina, kad mokslinėje literatūroje, analizuojančioje valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos veikų klausimą, dažniausiai apsiribojama problemų iškelimu, bet ne galimu jų sprendimu. Tai gali būti paaiškinama tuo, kad kompetentingos institucijos, galinčios nagrinėti ieškinius prieš valstybę dėl žalos atlyginimo, identifikavimas neatsiejamas nuo nacionalinių procesinių teisės normų bei vienoje ar kitoje valstybėje egzistuojančios teisminės santvarkos ypatumų. Visgi iškeltos problemos ir atitinkamai problemų pagrįstumą įvertinanti EŽTK ir kitų tarptautinių dokumentų nuostatų analizė parodė, kad klausimą dėl galutinės instancijos teismo pažeidimo rimtumo sprendžiant žemesnės instancijos teismams, kyla pavojus, kad bus pažeisti nepriklausomumo ir nešališkumo principai, teisinio tikrumo principai.

Atsižvelgus į bendrus konstitucinius standartus, kuriuos reprezentuoja EŽTK nuostatos, bei nacionalinėje teisėje galinčias kilti problemas, manytina, kad efektyviausias būdas išspręsti TT suformuluoto principo įgyvendinimo valstybėse narės problemą yra valstybės atsakomybės klausimo sprendimo patikėjimas tarptautinei institucijai. Todėl svarstytinios galimybės:

- 1) suteikti TT kompetenciją spręsti dėl nacionalinių teismų įvykdyto pažeidimo prejudicinio klausimo procedūros metu;
- 2) suteikti TT kompetenciją spręsti ieškinį dėl žalos atlyginimo, asmeniui į TT kreipiantis tiesiogiai;

Analizuojant pirmąjį pasiūlymą, reikia pastebėti, kad SESV galimybės TT spręsti klausimą dėl nacionalinės teisės atitikimo ES teisei ar dėl nacionalinio teismo sprendimo suderinamumo su ES teise tiesiogiai nenumato. Visgi TT *Köbler* byloje, nepaisydamas Jungtinės Karalystės vyriausybės nuomonės, kad TT negali spręsti dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų teisėtumo,

nes tai šiam Teismui suteiktą tokią galią, kurios nesiekė suteikti Sutarties kūrėjai²³³, konstatavo, jog Austrijos teismo veiksmai ES teisę pažeidžia nepakankamai rimtai.

Mokslinėje literatūroje tokia Teismo pozicija ypač kritikuotina. J. Komárek darbe, skirtame TT galios bei jurisdikcijos Sutarties rėmuose analizei, išreiškia nuomonę, kad atsakomybės ieškiny vertintinas kaip netiesioginė apeliacijos galimybė. *Köbler* sprendimas rodo TT pastangas sustiprinti jo sprendimų galią, numatant jų nevykdymo pasekmes (TT sprendimo neįgyvendinimas gali būti pagrindu atsakomybei kilti), kas TT jurisdikcijai suteikia federalinį pobūdį. Mokslininko manymu, tai rodo, kad TT veikia kaip ES aukščiausiasis teismas, nors tokia jurisdikcija Sutartyje jam nesuteikta²³⁴.

J. P. Buttimore pabrėžia, kad kiek tai susiję su Sąjungos ir nacionalinės teisės santykiu, Sąjungos teisėje nėra hierarchinės ar apeliacinės teismų sistemos. TT ir nacionaliniai teismai ES teisės atžvilgiu veikia kaip partneriai. Todėl TT, sprenddamas dėl galutinės instancijos teismų tariamai neteisėtų sprendimų prejudicinės procedūros metu, iškreiptų šios procedūros bei bendradarbiavimo su nacionaliniais teismais esmę, kadangi, priešingai nei nustatyta Sutartyje, TT, o ne nacionalinis valstybės narės teismas priimtą sprendimą ne tik dėl teisės, bet ir faktų klausimais²³⁵.

J.E. Pfander pabrėžia, kad TT formaliai neturi kompetencijos peržiūrėti nacionalinio galutinės instancijos teismo sprendimo, arba to, kaip toks teismas pasinaudojo atsakymu į prejudicinį klausimą. Priešingai, Sutartis tokią teisę palieka nacionaliniams teismams. TT sprendimas *Köbler* byloje ženkliai keičia kompetencijos ribas. TT įgauna svarbesnį vaidmenį vertinant, kaip nacionalinis teismas taiko ES teisę. Nacionaliniam teismui, nagrinėjančiam bylą dėl žalos atlyginimo, nusprendus kreiptis į TT, TT suteikiama galimybė „pamatuoti“ nacionalinio teismo norą atsižvelgti į TT praktiką, suformuluotą ankstesniame prejudiciniame sprendime (jeigu nacionalinis teismas pagrindinėje byloje, kaip pvz. *Köbler* byloje, kreipėsi į TT – *autorės pastaba*). Šios pasekmės išplečia TT kaip arbitro, sprendžiančio, ar valstybių narių teismai pakankamai paklūsta ES teisės reikalavimams, vaidmenį²³⁶.

TT praktikoje pastebimą tendenciją pasisakyti dėl bylos esmės kritikuoja ir generalinis advokatas D.R.J. Colomer, pateikdamas nuomonę *Recheio-Cash & Carry SA* byloje. Generalinis advokatas pabrėžia, kad laikydamasis 267 str. (ex 234 str.) reikalavimų, TT pateikia išsamų

---

²³³ Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 21.

²³⁴ Komárek, J. Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order. *Common Market Law Review*. 2005, 42: p. 10, 14-15, 33.

²³⁵ Buttimore, J. State liability for judicial error: A Bridge too far? *Irish Journal of European Law*. 2004, 2: p. 451.

²³⁶ Pfander, J. E. Government Accountability In Europe: A Comparative Assessment. *Geo. Wash. Int'l L. Rev.* 2003, 35: p. 277-278.

Sąjungos teisės išaiškinimą bei tiksliai nuorodas nacionaliniams teismams dėl ES teisės taikymo. Tačiau TT šiuo straipsniu nėra suteikta kompetencija taikyti teisę, kadangi tai kenkia bendradarbiavimui tarp teismų, o bendradarbiavimas reikalauja tikslaus teismams priklausančios jurisdikcijos laikymosi²³⁷. Spręsdamas dėl bylos esmės Teismas elgiasi kaip spręsdamas tiesiogiai jam adresuotą ieškinį ir taip, nesilaikydamas Sutarties nuostatų, įgyja neribotą jurisdikciją, tuo pažeisdamas absoliučią nacionalinio teismo jurisdikciją spręsti dėl bylos esmės. D.R.J. Colomer nurodo, kad 267 str. (ex 234 str.) sistema išryškina skirtumą tarp integracijos ir nuostatų taikymo ir pripažįsta teisėtus nacionalinio teismo įgaliojimus užtikrinant Sąjungos teisės vienodumą. Šios užduoties įgyvendinimas, D.R.J. Colomer manymu, reikalauja skrupulingo kompetencijos padalijimo laikymosi²³⁸. Generalinis advokatas sutinka, kad tarp teisės taikymo ir aiškinimo yra nedidelis skirtumas, nes sunku aiškinti nuostatą jos netaikant arba ją taikyti neaiškinant. Tačiau TT turėtų vengti užimti nacionalinio teismo vietą ir apriboti savo jurisdikciją prejudicinės procedūros reikalavimais²³⁹.

Šioms pozicijoms priešingą nuomonę išdėsto mokslininkų mažumą šiuo aspektu atstovaujantis B. Hofstätter. Mokslininkas teigia, jog baimė, kad TT įgaus pastebimai didesnę galią, yra nepagrįsta. Nacionaliniai teismai, mokslininko teigimu, gali būti tikri, kad tuo atveju, jeigu jie *bona fide* įgyvendins ES teisę, netgi tinkamai jos netaikydami, išvengs valstybės atsakomybės. Be to, pats valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų tariamai neteisėtų sprendimų buvimas nereiškia, kad nacionalinis teismas dėl bet kurio su ES teise susijusio klausimo turi kreiptis į TT teismą. Šie argumentai B. Hofstätter leidžia daryti išvadą, kad atsakomybės principo taikymo išplėtimas, apimant tariamai su ES teise nesuderinamus nacionalinių teismų sprendimus, *de facto* neišplečia Teismo kompetencijos²⁴⁰.

Autorės manymu, vertinant TT kompetenciją teoriškai, reikia sutikti su daugumos mokslininkų nuomone, kad Teismas kompetencijos vertinti nacionalinio teismo veikų neturi, nes SESV 267 str. (ex 234 str.) šiai tarptautinei teisminei institucijai suteikia teisę priimti prejudicinį sprendimą dėl

---

²³⁷ Generalinis advokatas D.R.J. Colomer remiasi TT sprendimu byloje 93/78 *Lothar Mattheus* [1978] ECR 2203, para. 5

²³⁸ Generalinis advokatas D.R.J. Colomer remiasi Lagrange, M. *L'action préjudicielle dans le droit interne des États membres et en droit communautaire. Revue trimestrielle de droit européen*. 1974: p. 268.

²³⁹ Opinion of General Advocate Colomer in Case C-30/02, *Recheio - Cash & Carry SA v Fazenda Pública/Registo Nacional de Pessoas Colectivas, and Ministério Público* [2004] ECR I-06051, para. 35. Kaip pavyzdį, kai TT pažeidė savo kompetencijos ribas, D.R.J. Colomer nurodo TT sprendimą *Köbler* byloje. Generalinis advokatas pažymi, kad TT nustatė valstybės atsakomybės sąlygas ir konstatavo, kad jas taiko nacionaliniai teismai. Tačiau TT nepaisė savo paties apibrėžtų jurisdikcijos ribų ir jas pažeidė, kvalifikuodamas Austrijos teismo veiksmus kaip nepakankamai rimtai pažeidžiančius ES teisę. Generalinis advokatas nurodo ir kitas bylas, kuriose, jo manymu, TT pažeidė savo jurisdikcijos ribas, pvz., Case C-383/99 P, *Proctor & Gamble* [2001] ECR I-6251, Case C-255/00, *Grundig Italiana SpA v Ministero delle Finanze* [2002] ECR I-08003. Opinion of Advocate General Colomer in Case C-30/02, *Recheio - Cash & Carry SA v Fazenda Pública/Registo Nacional de Pessoas Colectivas, and Ministério Público* [2004] ECR I-06051, para. 35.

²⁴⁰ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 120.

SESV išaiškinimo, Sąjungos institucijų aktų galiojimo ir išaiškinimo. Tačiau, autorės nuomone, tokia kompetencija jam turėtų būti suteikta dėl žemiau nurodytų priežasčių:

1) tarptautinės teisminės institucijos kaip subjekto, galinčio spręsti dėl galutinės instancijos teismo sprendimų, numatymas nepažeistų nepriklausomumo ir nešališkumo principų reikalavimų. TT suteikus kompetenciją spręsti dėl pažeidimo rimtumo prejudicinės procedūros metu, nacionaliniam teismui liktų įvertinti žalos ir priežastinio ryšio sąlygas. Taigi asmenys su ieškiniu dėl žalos atlyginimo galėtų kreiptis pagal dabar valstybėse galiojančią tvarką, o nacionalinis teismas gavęs tokį klausimą kreiptųsi į TT.

2) nei nacionaliniu, nei ES lygmeniu nereikėtų kurti naujų institucijų.

3) atsižvelgiant į praktikoje susiklosčiusią situaciją, tokios kompetencijos įgyvendinimas TT nebūtų naujiena (kaip minėta, pasitaiko atveju, kai TT įvertina valstybės institucijų sprendimų teisėtumą).

Be to, literatūroje dažna nuomonė, kad siekiant išvengti galimo konstitucinių principų pažeidimo, skundus dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, turėtų nagrinėti tarptautinė teisminė institucija. Pvz., J. P. Buttimore mano, jog TT yra tas teismas, kuris vienintelis galėtų vertinti, ar nacionalinis galutinės instancijos teismas veikė suderinamai su ES teisės reikalavimais²⁴¹.

Manytina, kad kompetencijos nagrinėti skundus prieš valstybę dėl ES teisės pažeidimo suteikimas TT, jam patikint teisę spręsti tiek dėl pažeidimo rimtumo, tiek dėl žalos ir priežastinio ryšio, teoriškai taip pat būtų efektyvus būdas, sprendžiant aukščiau įvardintas problemas. Visų pirma, kaip ir pirmuoju atveju, toks procesas nepažeistų nepriklausomumo ir nešališkumo principų reikalavimų. Antra, šis procesas pagal jo turinį turėtų vadintis „apeliacija“, o ne procesu dėl žalos alyginimo. Tai išspręstų teisinio netikrumo problemą, kuri atsiranda vienu metu galiojant keliems prieštarangiems galutinės instancijos teismo sprendimams.

Visgi reikia atsižvelgti į tai, kad tokios kompetencijos priskyrimas sąlygotų tiesioginius pokyčius TT, ir reikėtų išspręsti toliau išvardintus klausimus:

1) Reikėtų sukurti peticijų priimtino mechanizmą;

2) Reikėtų išspręsti padidėjusio darbo krūvio problemą, kuri ir šiuo metu yra ypač aktuali TT.

To būtų išvengta ir panašus rezultatas pasiektas dėl pažeidimumo rimtumo nuspendžiant prejudicinės procedūros metu, žalos bei priežastinio ryšio klausimą paliekant nagrinėti nacionalinėms teisminėms institucijoms. Manytina, kad pastarasis problemos sprendimo būdas būtų efektyviausias.

---

²⁴¹ Buttimore, J. State liability for judicial error: A Bridge too far? *Irish Journal of European Law*. 2004, 2: p. 457.

Visgi atsižvelgiant į tai, kad Lisabonos Sutartis pakeitimų valstybės atsakomybės pagal privačių asmenų ieškinius srityje nenumatė, valstybės, siekdamos tinkamai vykdyti iš ES teisės ir kitų tarptautinių sutarčių kylančius įsipareigojimus, turėtų paskirti kompetentingas institucijas, galinčias spręsti ieškinius dėl žalos atlyginimo. Kadangi tam tikro mechanizmo pagal nacionalinę teisę sukūrimas priklauso nuo atskiros valstybės teismų sistemos bei egzistuojančių materialinės ir procesinės teisės nuostatų, galimas praktinis nagrinėjamos problemos sprendimas nacionaliniu mastu bus nagrinėjamas LR teisės kontekste V darbo dalyje.

Apibendrinant aukščiau išdėstytus argumentus ir pasiūlymus, galima daryti išvadą, kad efektyviausiai nagrinėjamą problemą galima išspręsti suteikiant TT kompetenciją dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimo teisėtumo pasisakyti prejudicinio sprendimo pateikimo metu.

2.7. Apibendrinimas

Analizė parodė, jog valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų įgyvendinimas pažeidžia ne *res judicata* principą, o teismo sprendimo prejudicinę galią. Asmenims ginčijant teismo pirminėje byloje nustatytus faktus, galutinės instancijos teismo sprendimu nustatytos faktinės aplinkybės ar pritaikyta ES teisė gali būti iš naujo perkvalifikuojami žemesnės instancijos teismo byloje dėl žalos atlyginimo, kas sąlygos dviejų galutinių vienas kitam prieštaraujančių sprendimų buvimą. Tokia situacija gali sukelti nepasitikėjimo teismine sistema ir atitinkamai teisinio netikrumo atsiradimą.

Remiantis EŽTK bei kitais tarptautiniais dokumentais galima teigti, kad valstybės atsakomybė dėl teismų sprendimų nepažeidžia konstitucinę svarbą tiek nacionalinėje, tiek ES, tiek tarptautinėje teisėje turinčio teismų nepriklausomumo principo, jeigu teismo veikos neteisėtumas įrodomas apeliacine arba jai prilyginta tvarka, skundžiant galimai neteisėtą teismo sprendimą. Tačiau valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos neteisėtų sprendimų įgyvendinimas nacionaliniuose teismuose, kai dėl tokios teismo padarytos klaidos turi spręsti žemesnės instancijos teismo teisėjas, kelia pagrįstų abejonių dėl galimo teismų nepriklausomumo (objektyvaus teismo nešališkumo) užtikrinimo. Esant hierarchinei teismų sistemai, valstybė neturi galimybių suteikti garantijas dėl visiško teismų nešališkumo ir tais atvejais, kai ieškinį dėl žalos atlyginimo nagrinėja galutinės instancijos teismas, ir kai sprendimą pirminėje byloje priėmė to teismo teisėjų dauguma.

Teisės pateikti ieškinį dėl žalos atlyginimo prieš valstybę suteikimas *ipso facto* nereiškia, kad valstybė gali pažeisti reikalavimą bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką. Procesas pirminėje byloje ir byloje dėl žalos atlyginimo yra vertintini kaip du skirtingi procesai, todėl

proceso dėl žalos atlyginimo buvimas savaime nereiškia, kad valstybė pažeidžia Konvencijos 6 str. reikalavimus. Taip pat, negalima preziumuoti, kad procesas prieš valstybę dėl žalos, padarytos galutinės instancijos tariamai neteisėtais sprendimais, atlyginimo (antrinis procesas) bus *ipso facto* neproporcingai ilgas. Nepagrįstai neužvilkinus proceso, kas kiekvienu konkrečiu atveju būtų vertinama atsižvelgiant į EŽTT suformuluotus kriterijus, taikomus procesui visuose nacionaliniuose teismuose, įskaitant konstitucinį teismą, valstybei atsakomybė dėl EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimo nekils.

EŽTK taip pat nebus pažeista, jeigu valstybė, įgyvendinanti įsipareigojimus garantuoti asmeniui teisę kreiptis į teismą dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, atlyginimo, analogiškai negins iš nacionalinės teisės kylančių teisių. Tokią išvadą sąlygoja asmenų, savo interesus ginančių remiantis ES teise, bei asmenų, savo teises kildinančių iš nacionalinės teisės nuostatų, nevienoda teisinė padėtis.

Atitinkamų EŽTK nuostatų analizė bei iškeltų probleminių klausimų įvertinimas rodo, kad klausimą dėl galutinės instancijos teismo pažeidimo rimtumo sprendžiant žemesnės instancijos teismams, kils pavojus, kad bus pažeisti nepriklausomumo ir nešališkumo principai, teisinio tikrumo reikalavimas. Manytina, kad efektyviausiai nagrinėjamą problemą galima išspręsti suteikiant TT kompetenciją dėl valstybės galutinės instancijos teismų sprendimų teisėtumo pasisakyti prejudicinio sprendimo procedūros metu.

III. VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖS DĖL GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMŲ KILIMO SĄLYGOS

Prieš pradėdant detalią valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų sąlygų analizę, būtina priminti, kad valstybės deliktinės atsakomybės sąlygos bus analizuojamos nenukrypstant nuo įvade apibrėžto tyrimo objekto. Kaip minėta anksčiau, autorė nesiekia išnagrinėti visų valstybės deliktinės atsakomybės pagal ES teisę taikymo probleminių klausimų. Atitinkamai valstybės atsakomybės sąlygų tyrimas apsiriboja tų aplinkybių analize, kurios lemia valstybės atsakomybės dėl *nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų* kilimą. Be abejonės reikia sutikti, kad šis tyrimas negali būti atliktas išsamiai, neatsižvelgus į TT jurisprudenciją, kur keliamas klausimas dėl valstybės atsakomybės dėl vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios veikų, pažeidžiančių ES teisę²⁴², kadangi būtent šiose bylose buvo suformuluotos valstybės deliktinės atsakomybės sąlygos. Taigi nors autorė ir remiasi šia TT praktika, jos pagrindinis tikslas išlieka atskleisti valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų sąlygų ypatumus.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad autorė pateikia tik ES teisės formuluojamų specifinių valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų sąlygų analizę, iš esmės nenagrinėdama tų sąlygų, kurias ES teisė palieka suformuluoti nacionalinei teisei. Prie tokių aplinkybių priskiriami priežastinio ryšio ir asmens patirtos žalos reikalavimai. Tokių autorės pasirinkimą lemia tai, kad šios sąlygos pakankamai detaliai išnagrinėtos prof. dr. V. Mikelėno²⁴³ bei dr. S. Selelionytės-Drukeininės²⁴⁴ darbuose, skirtuose valstybės atsakomybės probleminių klausimų analizei. Atitinkamai priežastinio ryšio reikalavimas nagrinėjamas tik tokia apimtimi, kiek kyla diskusija, ar šios sąlygos turinys turėtų būti nustatomas remiantis nacionaline, ar ES teise.

3.1. Tinkamo atsakomybės subjekto problema

3.1.1. „Galutinės instancijos teismo“ samprata

---

²⁴² Mintyje turimi TT sprendimai bylose: C-6/90 and 9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic* [1991] ECR I-05357; C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] E.C.R. I-1029; C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer v. Federal Republic of Germany* [1996] E.C.R. I-4867; C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] E.C.R. I-2553, etc.

²⁴³ Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

²⁴⁴ Selelionytė-Drukeininė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

Pradedant valstybės atsakomybės sąlygų analizę, visų pirma būtina nustatyti, dėl kokio subjekto veiksmų valstybei kyla atsakomybė, t.y. atskleisti TT vartojamos „galutinės instancijos teismo“ sąvokos prasmę. Siekiant tikslesnės ir detalesnės analizės „galutinės instancijos teismo“ sąvoka bus skaidoma ir analizuojami du jos struktūriniai elementai, t.y. nustatoma, ką TT vadina „galutine instancija“ ir ką laiko „teismu“.

Visų pirma reikia pažymėti, kad nei *Köbler* byloje, nei vėlesnėse bylose, kuriose nagrinėjamas valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, nesuderinamų su ES teise, klausimas, TT neaiškino „galutinės instancijos teismo“ sąvokos. Tačiau išvada, kad „galutinės instancijos teismo“ kategorija, nesant TT paaiškinimo, turėtų būti nustatoma remiantis nacionaline teise, būtų pirmalaikė.

Pastebėtina, kad „nacionalinio teismo“ sąvoką TT yra išaiškinęs savo jurisprudencijoje, interpretuodamas ir taikydamas Sutarties 267 str. (ex 234 str.), kuris, kaip minėta anksčiau, numato nacionalinių teismų teisę ir (ar) pareigą kreiptis į TT su prašymu pateikti prejudicinį sprendimą²⁴⁵. TT ne kartą pažymėjo, kad klausimas, ar institucija, kuri kreipiasi į TT, yra teismas ar tribunolas 267 str. (ex 234 str.) prasme, atsakomas remiantis išimtinai ES teise²⁴⁶. Kyla klausimas, ar šis teiginys gali būti taikomas kalbant apie valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismo veikų.

Analizuojant šį aspektą, dar kartą primintina, kad SESV tiesiogiai neįtvirtina privataus asmens teisės pareikšti ieškinį prieš valstybę, kai žalą padaro teisminė valdžia. Tačiau, kaip minėta anksčiau, TT *Köbler* byloje pažymėjo, kad tokia teisė yra teisės pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo prieš bet kurią valstybės instituciją sudedamoji dalis²⁴⁷. Taigi ši teisė, kaip ir nacionalinio teismo teisė kreiptis į TT su prašymu pateikti prejudicinį sprendimą, yra ES teisės, o ne nacionalinės teisės garantuojama teisė. Taigi ir šios teisės turinio sąvokos turėtų būti aiškinamos remiantis ES teisės normomis. Be to, reikia pastebėti, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės

---

²⁴⁵ SESV 267 str. (ex 234 str.) numato, kad ESTT jurisdikcijai priklauso priimti prejudicinį sprendimą dėl: a) Sutarčių išaiškinimo; b) Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir išaiškinimo. Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme, tas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti Teismą priimti dėl jo prejudicinį sprendimą. Tokiam klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo kreipiasi į Teismą. Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme nagrinėjant bylą, susijusią su sulaikytu asmeniu, Teismas sprendimą priima kiek galima greičiau.

²⁴⁶ Case 61/65, *G. Vaassen-Göbbels (a widow) v Management of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf* [1966] ECR I-261; Case 14/86, *Pretore di Salò v Persons unknown* [1987] ECR I-2545, para. 7; Case 109/88, *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark v Dansk Arbejdsgiverforening, acting on behalf of Danfoss* [1989] ECR I-3199, para. 7; Case C-393/92, *Municipality of Almelo and others v NV Energiebedrijf Ijsselmij* [1994] ECR I-1477; Case C-111/94, *Job Centre Coop. ARL*. [1995] ECR I-3361, para. 9; Case C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v Bundesbaugesellschaft Berlin mbH* [1997] ECR I-04961, para. 23.

²⁴⁷ TT nurodė, kad valstybės atsakomybės principas taikomas bet kuriuo atveju, kai valstybė narė pažeidžia ES teisę, nepriklausomai nuo to, kokios valstybės institucijos veikimas ar neveikimas buvo tiesioginė pažeidimo priežastis. Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 31. Tai Teismas jau buvo konstatavęs bylose C-46/93 to C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1996] ECR I-1029, para. 32; C-302/97, *Klaus Konle v Republik Österreich* [1999] ECR, I-3099, para. 62 ir C-424/97, *Salomone Haim v Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein* ECR I-5123, para. 27.

instancijos teismų sprendimų klausimas kilo dėl to, kad Austrijos Aukščiausiasis Teismas, pasinaudodamas 267 str. (ex 234 str.) numatyta procedūra, kreipėsi į TT dėl Sutarties 45 str. (ex 39 str.) išaiškinimo, tačiau vėliau nutarė atsiimti prašymą dėl prejudicinio sprendimo ir atsižvelgti į ankstesnę TT praktiką. Todėl TT *inter alia* analizavo, ar Austrijos Aukščiausiasis Teismas kaip galutinės instancijos teismas tinkamai vykdė savo pareigas, numatytas 267 str. (ex 234 str.) ir ar dėl to galėtų kilti atsakomybė. Toks Sutarties 267 str. (ex 234 str.) ir valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veiksmų sugretinimas leidžia manyti, kad „teismo“ sąvoka, naudojama valstybės atsakomybės kontekste, yra tapati „teismo“ sąvokai, pateiktai 267 str. (ex 234 str.) Todėl, autorės manymu, sprendžiant tinkamo valstybės atsakomybės subjekto problemą taikytinos ne nacionalinės, o ES teisės nuostatos.

Tokia išvada leidžia grįžti prie analizės, ką TT vadina „galutine instancija“ ir ką laiko „teismu“

Reikia pažymėti, kad nei ES Steigiančiosios sutartys, nei vėlesni ES teisės aktai „teismo“ sąvokos nedetalizuoja, todėl, kaip minėta anksčiau, teismo sampratą pateikia TT savo jurisprudencijoje.

Mokslinėje literatūroje neginčijama, kad pagal 267 str. (ex 234 str.) teismais gali būti pripažintos ir tos institucijos, kurios nėra laikomos teisminėmis institucijomis pagal nacionalinės teisės nuostatas²⁴⁸. Teismas įvardina specialus kriterijus, kuriuos turi atitikti institucija, kad įgytų nacionalinio teismo statutą 267 str. (ex 234 str.) prasme²⁴⁹. Nustatoma: ar (1) institucija yra įsteigta remiantis teisės aktais, (2) ar jos veikla yra nuolatinio pobūdžio, ar (3) jos jurisdikcija yra privaloma, ar (4) jos procedūra yra *inter partes*, ar (5) ji taiko teisės aktų nuostatas ir ar (6) tokia institucija yra nepriklausoma. Taip pat prie šių kriterijų priskirtinas ir tiesiogiai TT neišskirtas, tačiau praktikoje taikytas kriterijus, kuris išskiriamas ir mokslinėje literatūroje²⁵⁰, - reikalavimas, kad institucija vykdytų teismines funkcijas ir sprendimai būtų privalomi.

Mokslinėje literatūroje diskutuojama, ar institucija, turinti teismo statusą pagal nacionalinę teisę, *ipso facto* įgyja nacionalinio teismo statusą pagal ES teisę, ar turi būti vertinama, remiantis aukščiau išvardintais kriterijais. W.K. David, Q.C. Anderson ir M. Demetriou teigia, kad nacionalinio teismo statusą pagal nacionalinę teisę turinti institucija automatiškai netampa nacionaliniu teismu Sutarties 267 str. (ex 234 str.) prasme. Mokslininkai nurodo į TT sprendimą *Corbiau* byloje, kur Liuksemburgo Mokesčių Direktorius nebuvo pripažintas teismu, nors

---

²⁴⁸ David W.K., Anderson Q.C., M. Demetriou. *References to the European Court*. 2 leid. London: Sweet&Maxwell, 2002, para. 2-004; Chalmers, D. Tomkins, A. *European Union Public Law. Text and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 293.

²⁴⁹ Case C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v Bundesbaugesellschaft Berlin mbH* [1997] ECR I-04961, para. 23.

²⁵⁰ David W.K., Anderson Q.C., M. Demetriou. *References to the European Court*. 2 leid. London: Sweet&Maxwell, 2002, para. 2-005.

Liuksemburgo Valstybės Taryba (pranc. - *Conseil d'Etat*) du kartus savo sprendimuose konstatavo, kad direktorius priima „teisminio pobūdžio sprendimus“²⁵¹. Priešingai, generalinis advokatas D. R. J. Colomer laikosi nuomonės, kad institucijos, priskiriamos nacionalinei teisminei sistemai, visuomet yra teismai 267 str. (ex 234 str.) prasme. *Corbiau* byla, generalinio advokato nuomone, yra išskirtinė dėl to, kad Mokesčių Direktorius kaip teismo statusas buvo ginčijamas paties Liuksemburgo autoritetingų mokslininkų darbuose.

Autorės manymu, reikėtų pritarti generalinio advokato D. R. J. Colomer pozicijai. Jeigu teismas yra nacionalinės teismų sistemos dalis, jis paprastai atitinka TT aukščiau išvardintus kriterijus. Taigi tikrinimas, ar institucija, laikoma nacionaliniu teismu pagal nacionalinę teisę, yra nacionalinis teismas 267 str. (ex 234 str.) prasme, turėtų būti atliekamas tik kilus abejonei, ar kokios nors valstybės nacionalinis teismas tikrai atitinka minėtus kriterijus.

Toliau analizuojant „galutinės instancijos teismo“ sąvoką būtina nustatyti, kaip 267 str. (ex 234 str.) prasme suprantama formuluotė „galutinės instancijos teismas“²⁵².

Mokslinėje literatūroje išskiriamos dvi teorijos, taikomos nustatant, ar teismas gali būti laikomas *galutinės instancijos* teismu pagal 267 str. (ex 234 str.) – abstraktumo ir konkretumo (angl. - *abstract theory, concrete theory*)²⁵³.

H. G. Schermers ir D. F. Waelbroeck pažymi, kad pirmaisiais Sąjungos gyvavimo metais kilo diskusijos dėl to, kaip turėtų būti suprantama 267 str. (ex 234 str.) 3 d. Mokslininkai nurodo, kad ES teisės tyrėjai pasidalino į dvi stovyklas. Vieni laikėsi nuomonės, kad daugiskaitos forma vartojamas terminas „sprendimai“ nurodo tik į tuos teismus, kurie įprastai priima tik galutinius sprendimus²⁵⁴. Šių teismų sprendimai, šios grupės tyrėjų nuomone, yra svarbiausi vienodam ES teisės taikymui, kadangi jais formuojama vieninga teismų praktika, kuria vadovaujasi žemesnių instancijų teismai. Dėl šių priežasčių „abstraktumo teorijos“ šalininkai manė, kad tik „aukščiausios“ instancijos valstybių narių teismai privalo kreiptis į TT, kai kyla abejonių dėl ES teisės aiškinimo. Kiti tyrėjai gynė konkretumo teoriją ir laikėsi nuomonės, kad 267 str. (ex 234 str.) 3 d. yra adresuota visiems

---

²⁵¹ David W.K., Anderson Q.C., M. Demetriou. *References to the European Court*. 2 leid. London: Sweet&Maxwell, 2002, para. 2-004.

²⁵² Reikia pastebėti, kad 267 str. (ex 234 str.) nenaudoja „galutinės instancijos“ teismo sąvokos. SESV 267 str. (ex 234 str.) 3 d. nurodoma, kad į TT kreipiasi tas nacionalinis teismas, „kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas“.

²⁵³ Craig P., De Búrca G. *EU Law: Text, cases and materials*. 3 leid. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 438; Chalmers, D., Tomkins, A. *European Union public law: text and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 298; Schermers H. G., Waelbroeck D. F. *Judicial protection in the European Union*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001, p. 267, para. 550. Foster N. *Foster on EU law*. Oxford: University Press, 2006, p. 196.

²⁵⁴ Pvz. Lietuvoje tai būtų Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Austrijoje – Oberste Gerichtshof, Verwaltungsgerichtshof, Verfassungsgerichtshof, Belgijoje – La Cour de Cassation, Le Conseil d'Etat, Danijoje – Højesteret, Vokietijoje – Die Obersten Gerichtshöfe des Bundes, Prancūzijoje – La Cour de Cassation, Le Conseil d'Etat, Suomijoje – Korkein Oikeus, Korkein Hallinto-Oikeus, Graikijoje – Ανώτατο Δικαστήριο, Airijoje – The Supreme Court, Italijoje – La Corte Suprema di Cassazione, Consiglio di Stato, Liuksemburge – La Cour Supérieure de Justice, veikiantis kaip kasacinė instancija, Olandijoje – de Hoge Raad, Ispanijoje – El Tribunal Supremo, Švedijoje – Högsta Domstolen, Jungtinėje Karalystėje – The House of Lords.

teismams, kurie konkretų klausimą sprendžia kaip galutinės instancijos teismai. Tyrėjai oponavo, kad daugelyje valstybių mažesnės svarbos klausimus kaip galutinės instancijos teismai sprendžia žemesnės instancijos teismai (pvz., Lietuvoje kai kurias bylas kaip galutinės instancijos teismas sprendžia Lietuvos apeliacinis teismas – aut. past.). Taigi jeigu jiems nebus taikoma 267 str. (ex 234 str.) 3 d., tam tikra ES klausimų grupė niekuomet nepasieks TT²⁵⁵.

Analizuodami TT praktiką, aiškinant 267 str. (ex 234 str.) nuostatas, H.G. Schermers, D. F.Waelbroeck, P. Craig bei G. De Búrca vieningai laikosi nuomonės, kad Teismo praktika šiuo aspektu iki šiol nėra visiškai aiški. Mokslininkai pripažįsta, kad sprendimas *Costa ENEL*²⁵⁶ byloje leidžia daryti prielaidą, kad TT laikosi „konkretumo teorijos“, tačiau abejoja, ar šia formuluote Teismas siekė išspręsti minėtą klausimą. Visų pirma, tyrėjai iškelia abejonę, ar „konkretumo teorijos“ teorijos taikymas nesukels problemų apeliacinės instancijos teismams nustatant, ar jie yra laikomi teismais, kurių sprendimai negali būti skundžiami, jeigu tam, kad sprendimas galėtų būti apskūstas kasacine tvarka reikalingas kasacinės instancijos teismo leidimas skūsti ginčijamą sprendimą²⁵⁷. H. G. Schermers ir D. F.Waelbroeck kaip argumentą tokiai pozicijai pagrįsti taip pat nurodo, kad tiek teisėjas A.M. Donner, tuo metu buvęs TT prezidentu, tiek generalinis advokatas M. Lagrande, pateikęs nuomonę *Costa ENEL* byloje, savo vėlesnėse publikacijose teigė, kad šis klausimas liko neišspręstas²⁵⁸.

D. Chalmers ir A.Tomkins laikosi priešingos pozicijos ir teigia, kad klausimas dėl vienos ar kitos teorijos taikymo ES teisėje jau išspręsta *Lyckeskog* byloje²⁵⁹, kurioje TT pasirinko

---

²⁵⁵ Schermers H. G., Waelbroeck D. F. *Judicial protection in the European Union*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001, p. 267, para. 550

²⁵⁶ Šioje byloje į TT kreipėsi Italijos nacionalinio teismo (it. - *giudice conciliatore*) teisėjas. Nors šios teismo sprendimus tam tikrais atvejais buvo galima skūsti aukštesnės instancijos teismui, tačiau teisės pralaimėjusi šalis nebūtų turėjusi, kadangi buvo bylinėjama dėl pakankamai mažos sumos. Nepriklausomai nuo to, TT šiuo konkrečiu atveju minėtą teismą traktavo kaip galutinės instancijos teismą 267 str. (ex 234 str.) prasme, nurodydamas, kad pagal 267 str. (ex 234 str.) nacionaliniai teismai, kurių sprendimai, kaip yra šioje byloje, yra neskundžiami, privalo kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo.

²⁵⁷ Craig P., De Búrca G. *EU Law: Text, cases and materials*. 3 leid. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 438; Schermers H. G., Waelbroeck D. F. *Judicial protection in the European Union*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001, p. 268, para. 551. P. Craig bei G. De Búrca pateikia Jungtinės Karalystės pavyzdį, kai Apeliacinio Teismo sprendimai gali būti skundžiami Lordų Rūmams, tačiau tik tuo atveju, jeigu yra gautas Apeliacinio teismo ar Lordų Rūmų leidimas skūsti (ang. leave to appeal). Minėtų tyrėjų manymu, jeigu Apeliacinis Teismas nesikreipia į TT ir galima skūsti tokį sprendimą, tai 267 str. (ex 234 str.) straipsnio prasme Lordų Rūmai bus galutinės instancijos teismas. Tačiau jeigu sprendimo skūsti Lordų Rūmai neleidžia, tuomet galutinės instancijos teismu turėtų būti laikomas Apeliacinis teismas, kuris nesikreipė dėl prejudicinio sprendimo. H.G. Schermers ir D.F.Waelbroeck mano, kad toks 267 str. (ex 234 str.) 3 dalies traktavimas nėra tikslingas, nes pernelyg apsunkina darbą tų žemesnės instancijos teismų, kurie priima sprendimus, kurių skundimo galimybė priklauso nuo aukštesnės instancijos teismo leidimo.

²⁵⁸ Schermers H. G., Waelbroeck D. F. *Judicial protection in the European Union*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001, p. 268, para. 551

²⁵⁹ *Lyckeskog* byloje ieškovo R. Lyckeskog buvo nuteistas Švedijos Apskrities teismo (*Strömstad*) dėl pasikėsinimo gabenti kontrabandą, kai 1998 m. šis asmuo bandė iš Norvegijos į Švediją įvežti 500 kg ryžių ir nesumokėjo mokesčių. Kaltintojai teigė, kad asmuo viršijo Švedijos teisės aktų numatytą 20 kg neapmokestinamą kiekį, ir kiek tai susiję su EB Reglamente Nr. 918/83 taikymu, (kuris leido įvežti tokį ryžių kiekį asmeniniam vartojimui) laikėsi pozicijos, kad šis kiekis buvo skirtas ne asmeniniam, o komerciniam vartojimui. R. Lyckeskog skundė šį sprendimą aukštesnės instancijos teismui, kurio sprendimai galėjo būti skundžiami ir kasacine tvarka, tačiau tokia skundimo galimybė priklausė nuo to, ar kasacinės instancijos teismas suteiks leidimą skūstis (ang. - *leave to appeal*). Apeliacinės instancijos teismas kreipėsi į TT, siekdamas išsiaiškinti, ar jis yra laikomas teismu, kuris privalo kreiptis į TT remiantis 267 str. (ex 234 str.) 3 d. Case C-99/00, *Criminal proceedings against Kenny Roland Lyckeskog* [2002] ECR I-04839.

„konkretumo teoriją“²⁶⁰. Minėtoje byloje TT konstatavo, kad apeliacinių teismų sprendimai, kurie gali būti skundžiami aukščiausiems teismams, nėra sprendimai „valstybės narės teismo ar tribunolo, kurie negalėtų būti toliau skundžiami remiantis nacionaline teise“²⁶¹.

Reikia pažymėti, kad nors mokslininkai D. Chalmers bei A. Tomkins, nurodydamas į TT sprendimą *Lyckeskog* byloje, neanalizuoja anksčiau minėtų tyrėjų iškelto argumento dėl „konkretumo teorijos“ taikymo valstybėje narėje problemų, manytina, kad šis sprendimas aiškiai išsprendžia ir šiuos diskusinius aspektus.

Lyckeskog byloje Švedijos teismas klausė, ar jis laikomas teismu, kurio sprendimai negali būti skundžiami, kai jo sprendimą galima apskusti tik tokiu atveju, jeigu galutinės instancijos teismas paskelbė skundą priimtinu. Dėl šio klausimo tarp valstybių nebuvo vieningos nuomonės: išreikšta dvejopa pozicija.

Danijos vyriausybės atstovai teigė, kad toks teismas turėtų būti laikomas teismu, kurio sprendimo negalima kvestionuoti, ir savo poziciją grindė nurodydami į dvi bylas: minėtą TT sprendimą *Costa ENEL* byloje, kurioje TT konstatavo, jog nacionaliniai teismai, kurių sprendimai, yra neskundžiami, privalo kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo bei sprendimą *Hoffmann-La Roche* byloje, kur TT pabrėžė, kad pagrindinis 267 str. (ex 234 str.) tikslas yra užtikrinti, kad ES teisė būtų aiškinama ir taikoma vienodai visose valstybėse narėse, ir užkirsti kelią bet kokiai nacionalinei institucijai veikti nesuderamai su ES teise²⁶².

Švedijos ir Suomijos vyriausybės, priešingai, laikėsi pozicijos, jog vien tas faktas, jog teismo sprendimai gali būti skundžiami, yra pagrindas teigti, kad šiems teismams netaikomas 267 str. (ex 234 str.). Sprendimo dėl priimtumo mechanizmas tik riboja ieškovų lūkesčius, kad pateiktas apeliacinis skundas bus išnagrinėtas. Jungtinė Karalystė taip pat pastebi, kad šis mechanizmas neatima galimybės pateikti apeliacinį skundą. Be to, kaip nurodė tiek Jungtinė Karalystė, tiek EK, galutinės instancijos teismas, spręsdamas dėl apeliacinio skundo priimtumo, pats gali ir privalo kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo, jeigu kyla Sąjungos teisės aiškinimo klausimas²⁶³.

TT konstatavo, kad faktas, jog apeliacinio skundo svarstymui reikalingas išankstinis galutinės instancijos teismo sprendimas dėl skundo priimtumo, nereiškia, kad šalys netenka šios teisinės gynybos priemonės. Tačiau jeigu kyla klausimas dėl ES teisės aiškinimo ar galiojimo, galutinės instancijos teismas privalo kreiptis prejudicinio sprendimo arba spręsdamas klausimą dėl priimtumo, arba vėlesnėje stadijoje. Todėl, TT manymu, nacionaliniai teismai, kurių sprendimus

---

²⁶⁰ Chalmers, D., Tomkins, A. *European Union public law: text and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 196.

²⁶¹ Case C-99/00, *Criminal proceedings against Kenny Roland Lyckeskog* [2002] ECR I-04839, para. 16.

²⁶² *Ibid.*, para. 11.

²⁶³ *Ibid.*, para. 12, 13.

galima skųsti, tačiau skundų nagrinėjimas priklauso nuo galutinės instancijos teismo išankstinio leidimo, nelaikomi galutinės instancijos teismais pagal 267 str. (ex 234 str.)²⁶⁴.

Remiantis tokia Teismo pozicija, galima pritarti D. Chalmers bei A. Tomkins nuomonei, jog klausimas dėl vienos ar kitos teorijos taikymo ES teisėje išspręstas. TT aiškiai išreiškia poziciją, kad pagal 267 str. (ex 234 str.) pareigą kreiptis turi ne tik tie teismai, kurie įprastai veikia tik kaip kasacinės instancijos teismai, bet ir tie teismai, kurie konkrečioje byloje priima galutinius ir neskundžiamus sprendimus. Taigi TT nors tiesiogiai neįvardina, tačiau, manytina, kad laikosi „konkretumo teorijos“.

Analizuojant valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų ir atsižvelgiant į aukščiau padarytą išvadą dėl konkretumo teorijos pripažinimo TT praktikoje, galima tvirtinti, kad taikant valstybės atsakomybės principą atsakomybė valstybei galėtų kilti dėl tokio teismo, kuris konkrečioje byloje priima galutinį ir neskundžiamą sprendimą, sprendimo.

3.1.2. Konstitucinis teismas kaip galutinės instancijos teismas

Nustačius, jog „galutinės instancijos teismas“ valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų kontekste gali būti apibrėžiamas kaip bet kokia teismines funkcijas vykdanti institucija, kurios sprendimų, nesuderinamų su ES teisės reikalavimais, asmuo neturi teisės skųsti, būtina nustatyti, ar konstitucinio teismo sprendimai taip pat gali būti pagrindu valstybės atsakomybei kilti.

Visų pirma reikia pastebėti, kad mokslinėje literatūroje klausimas, ar konstitucinis teismas yra „galutinės instancijos“ teismas valstybės atsakomybės kontekste, autorės žiniomis nėra keltas. Visgi jau seniai diskutuojama dėl to, ar konstitucinis teismas yra „teismas“ 267 str. (ex 234 str.) prasme.

Prof. dr. E. Jarašiūnas, analizuodamas nurodytą klausimą, pastebi, jog 2002 m. gegužės 14-16 d. Briuselyje vykusios Europos konstitucinių teismų XII konferencijos medžiagoje nurodoma, kad nacionalinių pranešimų analizė leidžia daryti išvadą, kad yra dvi minėto santykio suvokimo tendencijos.

Pagal pirmąją koncepciją, išdėstytą Vokietijos, Ispanijos, Italijos konstitucinių teismų pranešimuose, Sąjungos teisė ir vidaus teisė - dvi netapačios ir skirtingos teisės sistemos.

---

²⁶⁴ Case C-99/00, *Criminal proceedings against Kenny Roland Lyckeskog* [2002] ECR I-04839, para. 16-19. D. Chalmers bei A. Tomkins nurodo, kad atsižvelgdami į šį sprendimą Jungtinės Karalystės Lordų Rūmų Apeliacinis Komitetas pateikė rekomendaciją, kuriai buvo pritarta, kuri numatė išimti taisyklei, kad sprendžiant, ar leisti teikti skundą dėl žemesnės instancijos sprendimo, neprivaloma nurodyti priežasčių. Pakeitimu numatyta, kad bylose, kuriose kyla ES teisės taikymo klausimas, apeliacinis komitetas nurodys priežastis, kodėl nėra pagrindo kreiptis į TT, kad šis priimtų prejudicinį sprendimą. Jeigu kreipimasis yra reikalingas, Lordų Rūmai, prieš nusprenddami dėl apeliacinio skundo priimtumo, kreipsis į TT. Chalmers, D., Tomkins, A. *European Union public law: text and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 197.

Konstitucinis teisingumas vykdomas srityje, kuri skiriasi nuo Sąjungos teisės srities. Konstituciniam teismui pavesta spręsti, ar įstatymai neprieštarauja Konstitucijai, o TT jurisdikcijai priklauso sutartys ir antrinė teisė. Taigi konstituciniai teismai nėra teismai Sutarties 267 str. (ex 234 str.) 3 d. prasme.

Kitokia koncepcija atspindėta Austrijos, Belgijos ir Portugalijos konstitucinės justicijos institucijų pranešimuose. Juose teigiama, kad konstitucinis teismas, norėdamas išsiaiškinti įstatymo, perkeliančio Sąjungos teisę į šalies vidaus teisę, prasmę, turi kreiptis į TT ir prašyti išaiškinimo.

Komentuodamas minėtas tendencijas, profesorius pažymi, kad pirmajai koncepcijai būdingas teisinės doktrinos nuoseklumas, aiškus nacionalinės ir Bendrijų teisės skyrimas. Antroji koncepcija grindžiama siekimu užtikrinti vienodą teisinę praktiką, joje prioritetas teikiamas pragmatiniam teisės taikymo aspektui²⁶⁵.

Reikia pastebėti, kad iki šiol į TT prejudicinio sprendimo yra kreipęsi 4 konstituciniai teismai. Austrijos Konstitucinis Teismas (vok. - *Verfassungsgerichtshof*) kreipėsi tris kartus²⁶⁶, Belgijos Arbitražinis Teismas (pranc. - *Cour d'arbitrage*), šiuo metu Belgijos Konstitucinis Teismas (pranc. - *Cour constitutionnelle*) - šešis²⁶⁷, LR Konstitucinis Teismas ir Italijos Konstitucinis Teismas (it. - *Corte costituzionale*) - po kartą²⁶⁸. Šiose bylose kelto teismo prašymo priimtumo klausimo analizė leidžia teigti, kad TT praktikoje neabejotinai atsispindi antroji koncepcija. Nagrinėdamas pirmą Austrijos Konstitucinio Teismo kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo, TT pažymėjo, kad nacionalinės teisės nuostatos dėl teismų darbo organizavimo ir kompetencijos neturi įtakos sprendžiant, ar besikreipianti institucija yra „teismas“ SESV 267 str. (ex 234 str.) prasme²⁶⁹. Taigi, žvelgiant iš ES teisės pozicijų, konstitucinis teismas negali pateisinti savo nesikreipimo į TT dėl prejudicinio sprendimo išskirtiniu konstituciniu statusu²⁷⁰. Ar konstitucinis teismas yra teismas

---

²⁶⁵ Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija. LR Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo aštuntosios konferencijos „Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė“, vykusios 2003 m. birželio 24-27 d. Druskininkuose, medžiaga. Vilnius: LR Konstitucinis Teismas, 2004, p. 30-31.

²⁶⁶ Case C-143/99, *Adria-Wien Pipeline and Wietersdorfer & Peggauer Zementwerke ('Adria-Wien Pipeline')* [2001] ECR I-8365; Case C-171/01, *Wählergruppe Gemeinsam* [2003] ECR I-4301; Joined Cases C-465/00, C-138/01 and C-139/01, *Oesterreichischer Rundfunk and Others* [2003] ECR I-4989.

²⁶⁷ Case C-93/97, *Fédération belge des chambres syndicales de médecins* [1998] ECR I-4837, Order of the Court in Case C-480/03, *Hugo Clemens, b.v.b.a. Valkaniersgilde against the Walloon region, Council of Ministers* [2005] OJ C 6, p. 22. Case C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone and Others* [2007] ECR I-5305; Case C-212/06, *Gouvernement de la Communauté française and Gouvernement wallon* [2008] ECR I-0000; Case C-73/08, *Nicolas Bressol and Others and Céline Chaverot and Others v Gouvernement de la Communauté française*: Reference for a preliminary ruling from the Cour constitutionnelle [2008] OJ C 116, p. 10; C-389/08, *Base and Others*: Reference for a preliminary ruling from the Grondwettelijk Hof [2008] OJ C 285, p. 27.

²⁶⁸ Case C-169/08, *Presidente del Consiglio dei Ministri v Regione autonoma della Sardegna* [2009] ECR I-00000; Case C-239/07, *Julius Sabatauskas and Others* [2008] ECR I-00000.

²⁶⁹ C-143/99, *Adria-Wien Pipeline and Wietersdorfer & Peggauer Zementwerke ('Adria-Wien Pipeline')* [2001] ECR I-8365, para. 17-19. TT rėmėsi sprendimais ankstesnėse bylose: Case 65/81 *Reina* [1982] ECR 33, para. 7; Case C-10/92, *Balocchi* [1993] ECR I-5105, para. 16; Case C-39/94, *SFEI and Others* [1996] ECR I-3547, para. 24.

²⁷⁰ Nors ypatingas konstitucinių teismų statusas paprastai pateikiamas kaip argumentas, dėl ko konstituciniai teismai turėtų nesikreipti prejudicinio sprendimo, prof. dr. V. Valančius atkreipia dėmesį, kad teisinėje literatūroje yra nuomonių, kad šių teismų rangas lemia jų pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo nagrinėjant klausimus, susijusius su ES teise, kai jiems būtinas TT

SESV 267 str. (ex 234 str.) prasme nustatoma remiantis anksčiau išvardintais TT suformuluotais kriterijais. Šis aspektas plačiau nagrinėtas byloje *Julius Sabatauskas and Others*.

Generalinė advokatė J. Kokott, pateikdama išvadą šioje byloje, nurodė, jog konstituciniai teismai neabejotinai turi teismui būdingų požymių ir patenka į teismo sąvoką Sutarties 267 str. (ex 234 str.) prasme²⁷¹. Analizuodama, kokius “teismo” kriterijus konstitucinis teismas atitinka, J. Kokott išreiškė nuomonę, kad pvz., LR Konstitucinis Teismas priima teismo pobūdžio sprendimą ir šiuo atžvilgiu nėra svarbu, ar konstitucinės priežiūros procedūra Seimo narių grupės prašymu turi *inter partes* pobūdį ar ne. Lemiamą reikšmę, advokatės manymu, veikia tai, kad procesas nebūtų administracinio pobūdžio, kurio šalys yra privatus asmuo ir teismas, vykdamas administracinės institucijos funkcijas ir teismas neveiktų vien kaip konsultacinė institucija. LR Konstitucinis Teismas, kaip jis pats pažymėjo kreipimėsi į TT, konstitucinės priežiūros procedūroje turi teisę priimti *erga omnes* poveikio sprendimą, paskelbdamas nacionalinį įstatymą netaikytinu²⁷².

Reikia pastebėti, jog analogiška Teismo pozicija atsispindėjo ir prejudiciniame sprendime *Julius Sabatauskas and Others*. TT konstatavo, jog į jį kreipėsi LR Konstitucinis Teismas ir tai, kad jo sprendimai yra privalomi²⁷³. Teismas preziumavo, jog LR Konstitucinis Teismas yra “teismas” Sutarties 267 str. (ex 234 str.) prasme, nepasisakymas dėl jo kaip “teismo” statuso. Tai leidžia manyti, kad TT konstitucinių teismų statuso atžvilgiu taiko prezumpciją, ir konstitucinio teismo kaip „teismo“ statuso klausimą detaliau nagrinėtų tik tuo atveju, jeigu jam kiltų abejonės.

Kitas tiesiogiai su nagrinėjama tema susijęs klausimas yra tas, ar konstitucinis teismas gali būti laikomas „galutinės instancijos teismu“.

Reikia priminti, jog anksčiau nagrinėjant „galutinės instancijos teismo“ sąvoką buvo padaryta išvada, jog taikant valstybės atsakomybės principą atsakomybė valstybei galėtų kilti dėl bet kokio teismo, kurio sprendimo negalima skųsti, veiksmų ar neveikimo, nesuderinamo su ES teise. Jeigu šią taisyklę pritaikytume konstituciniam teismui, prieitume nelogiškos išvados. Konstitucinio teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, taigi tai reikštų, jog asmuo, manantis, kad konstitucinis teismas pažeidė ES teisę, visuomet gali kreiptis dėl žalos atlyginimo.

Autorės manymu, anksčiau padaryta išvada gali būti taikoma tik ES teisę tiesiogiai byloje taikantiems teismams, kuriems ES teisė numato aukščiau įvardintas pareigas. Atitinkamai pagal ES teisę, konstitucinis teismas pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo įgyja tik tuo atveju, jeigu jis sprendžia ES ir nacionalinės teisės, tame tarpe ir Konstitucijos, atitikimo klausimą, ir pasirėmęs

---

išaiškinimas arba teisės akto galiojimo patvirtinimas ar paneigimas. Kavainė, S., Valančius, V. Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje. Vilnius: VI Registrų centras, 2009, p. 377.

²⁷¹ Opinion of General Advocate Kokott in Case C-239/07, *Julius Sabatauskas and Others* [2008] ECR I-00000.

²⁷² Ibid., para. 17-18.

²⁷³ Case C-239/07, *Julius Sabatauskas and Others* [2008] ECR I-00000, para. 15.

atlikta analize, gali tam tikrą teisės normą pritaikyti konkrečiam teisiniam santykiui sureguliuoti. Atitinkamai, tik tokiu atveju, kai konstitucinis teismas privalo kreiptis į TT prejudicinio išaiškinimo, valstybei kyla pareiga atlyginti dėl ES teisės pažeidimo atsiradusią žalą. Į klausimą, ar konkrečios valstybės konstitucinio teismo sprendimas gali būti pagrindu valstybės atsakomybei, galima atsakyti tik išanalizavus tos institucijos veiklą reglamentuojančius teisės aktus.

3.2. Pažeista nuostata siekiamos suteikti teisės reikalavimas

Pastebėtina, kad TT *Köbler* ir vėlesniuose sprendimuose, kuriuose sprendžiamas valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų klausimas, šios sąlygos turinio nenagrinėja (nors praktikoje taiko), apsiribodamas konstatavimu, kad valstybės atsakomybei atsirasti pirmiausia būtina, kad pažeista teisės nuostata būtų siekiama asmenims suteikti tam tikras teises, kurias jie galėtų ginti nacionalinėse teisminėse institucijose²⁷⁴. Todėl norint nustatyti šios sąlygos turinį, kuri ji įgauna sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, būtina sisteminė TT praktikos analizė.

Pažymėtina, kad formuluotė “pažeista nuostata turi būti siekiama suteikti asmenims teises” nėra nauja TT praktikoje. Ji suformuluota TT jurisprudencijoje dėl tiesioginio veikimo, kur, kaip minėta anksčiau, subjektyvaus intereso buvimas yra viena iš sąlygų tam, kad asmuo galėtų prašyti ES teisės nuostatą taikyti nacionaliniame teisme.

Teismo jurisprudencija, sprendžianti ES teisės nuostatų tiesioginio veikimo klausimus, aiškiai parodo, kad tiesiogiai veikiančios nuostatos suteikia individams teises²⁷⁵. Kitaip tariant, vien tik sąvoka tiesioginis veikimas reiškia, kad tokios nuostatos yra pakankamai aiškios, tikslios ir besąlyginės bei užtikrina tam tikrą padėtį individams²⁷⁶, ir atvirkščiai, aiškios, tikslios, besąlyginės nuostatos, suteikiančios tam tikras teises individams, suponuoja tiesioginį veikimą. Kaip pavyzdines nuostatas iš visų, suteikiančių tam tikras teises ES teisės nuostatų, TT išskiria Sutarties 34 str. (ex 28 str.), numatantį draudimą valstybėms narėms nustatyti kiekybinius ar

²⁷⁴ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 51.

²⁷⁵ Gasparon, P. The transposition of the principle of Member State liability into the context of external relations. *European Journal of International Law*. 1999, 10 (3): p. 605; González, C. P. *Responsabilidad del Estado frente a Particulares por Incumplimiento del Derecho Comunitario*. Valencia: Tirant lo blanch, 2001, p. 171-177. C.P. González pažymi, kad šią išvadą patvirtina TT pozicija eilėje bylų. Pvz., *Dillenkofer ir Nordbrook* byloje TT konstatavo, kad atitinkamai Direktyvos 90/314/EB dėl suorganizuotų kelionių, atostogų ir suorganizuotų išvykų 7 str. ir Direktyva 81/851/EB dėl teisės aktų veterinarijos medicinių produktų derinimo suteikia teisės individams, nevertodamas teisioginio veikimo termino. Žr. Joined Cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer et al. v Bundesrepublik Deutschland* [1996] ECR I-4867; Case C-127/95, *Norbrook Laboratories Ltd v Ministry of Agriculture, Fisheries and Food* [1998] ECR I-01531.

²⁷⁶ Gasparon, P. The transposition of the principle of Member State liability into the context of external relations. *European Journal of International Law*. 1999, 10 (3): p. 615. Platesnė tiesioginio veikimo analizė pateikiama nagrinėjant nacionalinių teismų pareigas.

panašaus pobūdžio apribojimus prekių importui²⁷⁷, Sutarties 49 str. (ex 43 str.), draudžiantį bet kokius įsisteigimo laisvės apribojimus²⁷⁸, taip pat Sutarties 35 str. (ex 29 str.), kuris nors ir numato vien tik valstybių narių pareigą netaikyti kiekybinių apribojimų prekių eksportui, kartu, TT manymu, suteikia iš šios pareigos išplaukiančias teises individams, kurias nacionaliniai teismai įpareigoti ginti²⁷⁹. Taigi galima daryti išvadą, kad tuo atveju, kai individas savo teises kildina iš tiesiogiai veikiančių ir todėl tiesiogiai taikomų direktyvos nuostatų, praktinių problemų nekyla. Jis gali jomis remtis nacionaliniame teisme ir reikalauti, kad jam būtų atlyginti nuostoliai, padaryti neteisėtai teisminių institucijų veiksmais ar neveikimu, jeigu nacionalinis teismas atsisako taikyti tiesioginio veikimo nuostatą.

Reikia pastebėti, kad mokslinėje literatūroje iš esmės nekyla diskusijų dėl klausimo, ar netiesioginio veikimo nuostatos gali sukurti asmenims teises, ko pasekoje galėtų kilti atsakomybė valstybei. Dažniausia nurodoma, kad galimybė inicijuoti procesą dėl valstybės atsakomybės ir žalos atlyginimo priklauso nuo to, kokių tiesioginio veikimo kriterijų nuostata neatitinka²⁸⁰. Išskirtini keli atvejai:

1) ES teisės nuostata nėra tiesiogiai veikianti, *nes nesiekia suteikti jokių teisių individams*. Tokios nuostatos negali būti pagrindu valstybės atsakomybei kilti²⁸¹. Pvz., Direktyvos dėl atliekų²⁸² nuostatos, numatančios valstybių narių pareigą informuoti Komisiją apie bet kokias priemones, kuriomis siekiama skatinti atliekų produkcijos mažinimą ar jų perdirbimą, yra grynai “tarpinstitucinio“ (angl. - *inter-institutional*) pobūdžio ir negali įtakoti trečiųjų šalių teisinės padėties²⁸³.

2) ES teisės nuostata nėra tiesiogiai veikianti, *nes negali būti tiksliai identifikuotas arba suteikiamos teisės turinys, arba naudos gavėjas*. Jei nei teisės turinys, nei naudos gavėjas remiantis

---

²⁷⁷ Sprendime byloje 74/76, *Iannelli & Volpi v Meroni* [1977] ECR 557 TT nustatė, kad draudimas įtvirtintas Sutarties 36 str. (ex 30 str.) yra privalomas, aiškus, tikslus ir jį įgyvendinant negalima jokia valstybių narių ar ES institucijų intervencija. Dėl šios priežasties tai yra tiesiogiai veikianti nuostata ir suteikia individams teises, kurias nacionaliniai teismai privalo ginti.

²⁷⁸ Joined Cases C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029, para. 23. Sprendime byloje 2/74, *Jean Reyners v Belgian State* [1974] ECR 631 TT konstatavo, kad Sutarties 49 str. (ex 43 str.) pasibaigus pereinamajam laikotarpiui yra tiesioginio veikimo nuostata nepaisant to, kad nėra priimtų direktyvų, reikalingų pasiekti, kad įsisteigimo laisvė būtų užtikrinta tam tikroje veiklos srityje, kaip reikalauja Sutarties 50 str. (ex 43 str.) bei 53 str. (ex 47 str.).

²⁷⁹ Case 83/78, *Pigs Marketing Board v Redmond* [1978] ECR 2347; Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] ECR I-2553, para. 32.

²⁸⁰ Duogan, M. *National remedies before the Court of Justice: issues of harmonisation and differentiation*. Oregon: Oxford and Portland Oregon, 2004, p. 57.

²⁸¹ *Ibid.*, p. 240; Caranta, R. Governmental Liability after Francovich. *Cambridge Law Journal*. 1993 (52): p. 272-297; Barav, A. Damages against the State for failure to implement E.C. directives. *New Law Journal*. 1991, 141: p. 1584.

²⁸² Council Directive 75/442/EEC of 15 July 1975 on waste [1975] OJ L 194, p. 39.

²⁸³ Case 380/87, *Enichem Base and others v Comune di Cinisello Balsamo* [1989] ECR 2491, para. 6-11; Case C-159/00, *Sapod Audic v Eco-Emballages SA* [2002] ECR I-5031, para. 63; Case C-222/02, *Peter Paul, Cornelia Sonnen-Lütte and Christel Mörkens v Bundesrepublik Deutschland* [2004] ECR I-9425, para. 32, 47. Mokslininkas R. Caranta pažymi, kad tuo atveju, kai teisės nuostata įtvirtina tik formalius reikalavimus, kuriuos reikia išpildyti prieš nustatant tam tikrą draudimą, kuris pats iš savęs nėra neteisėtas, tokios teisės nuostatos pažeidimas nepažeidžia asmens subjektyvios teisės, todėl negali įtakoti to asmens teisinės padėties. Todėl daugelyje šalių, ypač Prancūzijoje, vien dėl formalaus ar procedūrinio pažeidimo atsakomybė valstybė nekyla. Caranta, R. Governmental Liability after Francovich. *Cambridge Law Journal*. 1993 (52): p. 272-297.

ES teisės nuostatomis negali būti nustatomas, tokioje situacijoje efektyvios teisminės gynybos principas negali būti taikomas ir valstybės atsakomybė nekyla²⁸⁴. Tokios ES teisės nuostatos pavyzdys – buvęs EB Sutarties 293 str. (Lisabonos Sutartimi panaikintas), numatantis valstybių narių pareigą vesti derybas, tartis dėl dvigubo apmokestinimo panaikinimo jų piliečių atžvilgiu ES ribose²⁸⁵.

3) *ES teisės nuostatos suteikiamos teisės turinys ir naudos gavėjas yra aiškūs*, tačiau remiantis ES teisės nuostatomis negali būti identifikuotas asmuo ar institucija, kuriuos ES teisė įgalioja atlikti tam tikras pareigas, pvz., suteikia priežiūros funkcijas. Tokios kvestionuojamos teisės nuostatos negali būti laikomos aiškėmis ir besąlyginėmis, nes neatitinka visų tiesioginio veikimo kriterijų nepaisant to, kad aiškiai suteikia teisę privatiems asmenims²⁸⁶. Taigi nuostata negalės būti taikoma tiesiogiai, tačiau valstybė privalės imtis visų priemonių, kad nuostatos turinys būtų apibrėžtas, ir kad asmuo galėtų pasinaudoti jam suteiktomis teisėmis. To nepadarius, kils valstybės atsakomybė.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad valstybės atsakomybė kils tik tais atvejais, kai remiantis ES teisės nuostatomis bus galima *identifikuoti ES teisės nuostata suteikiamos teisės turinį ir naudos gavėją*²⁸⁷, nepriklausomai nuo to, ar ES teisės akto nuostata bus tiesioginio ar netiesioginio veikimo.

---

²⁸⁴ Anagnostaras, G. State liability and alternative courses of action: how independent can an autonomous remedy be? *Yearbook of European law*. 2001-2002, 21: p. 355.

²⁸⁵ Case 137/84, *Criminal proceedings against Robert Heinrich Maria Mutsch* [1985] ECR 2681, Case C-336/96, *Mr and Mrs Robert Gilly v Directeur des services fiscaux du Bas-Rhin* [1998] ECR I-2793, para..

²⁸⁶ Sprendime byloje *Francovich* TT nustatė, kad Tarybos Direktyva Nr. 80/987/EB, *dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su darbuotojų apsauga jų darbdaviui tapus nemokiam, suderinimo* (Council Directive 80/987/EEC of 20 October 1980 on the approximation of the laws of the Member States relating to the protection of employees in the event of the insolvency of their employer [1980] OJ L 283, p. 23) nėra aiški ir besąlyginė, nes konkrečiai neįvardina asmenų, kurie yra atsakingi už išmokų darbuotojams mokėjimą. TT konstatavo, kad tokio finansavimo modelio pasirinkimas direktyvoje yra valstybės teisė, o ne pareiga, ir šiuo atžvilgiu jai palikta itin plati diskrecija apsispręsti. Tačiau kartu Teismas pabrėžė, kad galimybė reikalauti žalos atlyginimo iš valstybės privalo būti suteikta ir turi būti leista ja pasinaudoti, kai ES teisės nuostatų efektyvumas priklauso nuo valstybės narės valingų veiksmų ir, kurių nesant, individai negali įgyvendinti ES teise jiems suteiktų teisių. Taip pat žr.: Case C-131/97, *Annalisa Carbonari and Others v Università degli studi di Bologna, Ministero della Sanità, Ministero dell'Università e della Ricerca Scientifica and Ministero del Tesoro* [1999] ECR I-1103 ir Case C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v Bundesbaugesellschaft Berlin mbH* [1997] ECR I-4961.

²⁸⁷ Iš esmės analogiškos išvadą padaro ir generalinis advokatas M.P. Léger. Generalinio advokato nuomone, reikalavimas, kad pažeista nuostata suteiktų teises individui nereiškia, kad teisės norma turi būti tiesioginio veikimo. Pakanka, kad nuostatoje būtų įtvirtintos tam tikros teisės individui ir jų turinį būtų galima nustatyti pakankamai tiksliai. Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 124. Neginčydamas aiškaus nagrinėjamos kategorijos turinio ES teisėje, M. F. Granger abejoja dėl galimybės vienodai taikyti šią atsakomybės sąlygą valstybėse narėse. Mokslininkė nurodo, kad šios sąlygos įgyvendinimas priklauso nuo nacionalinio teisinio reguliavimo. Problemų nekils tose valstybėse, kur pakanka vien pažeidimo fakto, kad valstybei kiltų atsakomybė (pvz. Ispanijoje, Prancūzijoje). Tačiau šios sąlygos egzistavimą bus sudėtinga įrodyti, jeigu valstybė laikosi "subjektyvios pozicijos" (pvz. tokios pozicijos laikosi Vokietija, Olandija ir Jungtinė Karalystė). Pateikiamas Jungtinės Karalystės teisminės praktikos pavyzdys. Likviduojamo Tarptautinio kredito ir prekybos banko (angl. - *Bank of Credit and Commerce International*) indėlininkai pateikė ieškinį dėl žalos atlyginimo prieš Anglijos banką, teigdami, kad netinkamai prižiūradamas minėtą likviduojamą banką, Anglijos bankas pažeidė Pirmąją bankų direktyvą (angl. - *First Banking Directive*). Anglijos ir Velso Aukščiausias Teismas konstatavo, kad Direktyva nenumato tokios pareigos prižiūrėti, kad valstybei kiltų atsakomybė, nes direktyva tiesiogiai ieškovui jokių teisių nesuteikia. Ši Anglijos ir Velso Aukščiausio teismo praktika buvo patvirtinta tiek Apeliacinio teismo, tiek Lordų rūmų. Lordų rūmai nesikreipė prejudicinio sprendimo, nes taikė acte clair doktriną. Mokslininkės manymu, teisės norma tikrai nebuvo aiški, ką rodo ir prie Apeliacinio teismo sprendimo pateikta atskiroji nuomonė (angl. - *dissenting opinion*), kurioje išreiškiama nuomonė, jog Pirmoji bankų direktyva aiškiai apibrėžia pareigas valstybėms narėms ir priežiūros institucijoms, kurias pažeidus indėlininkai įgyja teisę į žalos atlyginimą. Granger, Marie-Pierre F. National Applications Of Francovich And The Construction of a European Administrative Ius Commune. *European Law Review*. 2007, 32(2): p. 176-177.

Nustačius, kad pagrindinė nagrinėjamos valstybės atsakomybės sąlygos funkcija – naudos gavėjo teisinės padėties identifikavimas²⁸⁸, analizuotinas klausimas, į ką turi būti atsižvelgiama nustatant, kas yra tam tikro teisės akto naudos gavėjas ir kokias teises atitinkamos teisės normos jam suteikia.

Reikia pastebėti, kad nepaisant to, kad mokslininkai sutaria dėl to, jog TT reikalauja ne kad pažeista nuostata *suteiktų* teises, bet kad ja būtų *siekama suteikti* teises, nuomonės dėl kriterijų, į kuriuos reikia atsižvelgti identifikuojant siekiamos suteikti teisės turinį ir naudos gavėją, skiriasi. Vieni mokslininkai (pvz., A. Barav) nurodo, kad nagrinėjama atsakomybės sąlyga turi būti suprantama kaip reiškianti, jog pagrindinis Direktyvos tikslas turi būti teisių individams sukūrimas. Kita mokslininkų grupė (G. P. González, S. Prechal) išreiškia nuomonę, kad toks aiškinimas yra per daug siauras (ribojantis asmenų teises). C.P. González pabrėžia, kad direktyva neturi būti siekiama išimtinai sukurti teises individams. Teisės aktas gali turėti kitą tikslą, kurio įgyvendinimas praktikoje sąlygos tam tikrų teisių suteikimą individams. Tokiu atveju užtenka, kad teisių suteikiamas būtų būtina pažeistos ES teisės normos įgyvendinimo pasekmė²⁸⁹. Plačiausiai nagrinėjanti šį klausimą S. Prechal atkreipia dėmesį į keletą aspektų. Mokslininkė nurodo, kad, visų pirma, būtina atsižvelgti į taikytino teisės akto nuostatas bei tikslą, kurio siekiant teisės aktas priimtas²⁹⁰. Sąjungos teisė gali suteikti teises individams *expressis verbis*, tačiau, kaip TT nurodė dar *Van Gend en Loos*²⁹¹ byloje, valstybėms narėms ir Sąjungos institucijoms numatytos pareigos gali suponuoti teises individams²⁹². Antra, teisės akto tikslas gali rodyti, kad juo siekiama sukurti tam tikras teises, tačiau tam tikrais atvejais tokių teisių turinio nustatymas gali būti paliktas valstybių narių diskrecijai. Taigi valstybės institucijoms paliktos diskrecijos laisvės apimtis, nustatoma atsižvelgiant į įgyvendinimų ar taikomų instrumentų turinį, bus esminis faktorius identifikuojant suteikiamos teisės turinį²⁹³. Mokslininkė pastebi, kad Teismo praktika rodo, jog netgi tuo atveju, kai nacionalinės institucijos turi diskreciją įtakoti tam tikroje teisės akto nuostatoje įtvirtintos teisės turinio nustatymą, nuostata gali būti pagrindas valstybės atsakomybei kilti. Pvz. *Annalisa Carbonari*²⁹⁴ byloje *inter alia* buvo sprendžiamas klausimas, ar laiku Italijoje

---

²⁸⁸ Opinion of General Advocate Tesauro in Joined Cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer et al. v Bundesrepublik Deutschland* [1996] ECR I-4867.

²⁸⁹ González, C. P. *Responsabilidad del Estado frente a Particulares por Incumplimiento del Derecho Comunitario*. Valencia: Tirant lo blanch, 2001, p. 171-177.

²⁹⁰ Pvz. *Dillenkofer* byloje TT atkreipė dėmesį, jog nagrinėjamos Direktyvos 90/314/EB preambulė pakartotinai nurodo į tikslą apsaugoti vartotojus; direktyvos 7 str. formuluotė taip pat rodo, kad siekiama identiško tikslo. Tagi tas faktas, kad direktyva siekta apsaugoti ir kitus interesus, TT manymu, neįtakoja išvados, kad nagrinėjama nuostata norėta suteikti individualias teises. Joined Cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer et al. v Bundesrepublik Deutschland* [1996] ECR I-4867.

²⁹¹ Case 26/62, *Van Gend en Loos* [1963] ECR 1.

²⁹² Prechal, S. *Directives in EC Law*. 2-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 113.

²⁹³ *Ibid.*, p. 127.

²⁹⁴ Case C-131/97, *Analisa Carbonari and Others v. Università degli Studi di Bologna and Others* [1999] ECR I-01103, para. 54. Nurodo Prechal, S. *Directives in EC Law*. 2-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 128

neįgyvendintos Direktyvos dėl gydytojų veiklos²⁹⁵ nuostatos, numatančios medicinos praktikantams teisę į darbo užmokestį, yra tiesiogiai veikiančios. Nors direktyva nenumatė nei išmokos apskaičiavimo tvarkos, nei to, koks išmokos dydis turėtų būti laikomas “tinkamu”, nei kokia institucija yra atsakinga už išmokų mokėjimą, TT konstatavo, kad direktyvos nuostatos įtvirtino pakankamai tikslią ir besąlyginę pareigą valstybėms narėms užtikrinti, kad praktika būtų apmokama. Visgi kartu Teismas pažymėjo, kad šios pareigos egzistavimas *ipso facto* neįgalina nacionalinio teismo išspręsti minėtų Direktyva neaptartų klausimų, tačiau pastarasis kai kuriems neišspręstiems aspektams gali “suteikti tam tikrą turinį”, vykdydamas pareigą aiškinti nacionalinę teisę sutinkamai su ES teise. Todėl nors direktyvos nuostatos negali būti tiesiogiai taikomos nacionaliniuose teismuose, gali kilti atsakomybė valstybei.

S. Prechal taip pat atkreipia dėmesį, jog ieškiniu dėl atsakomybės ginama tik individuali teise, ne viešas interesas. S. Prechal atkreipia dėmesį į teisėjo F.A. Schockweiler pateiktą nagrinėjamos atsakomybės sąlygos aiškinimą, kur minėtas TT teisėjas nurodė, jog vartodamas formuluotę “*siekimas individams suteikti teises*”, TT siekė pabrėžti, jog valstybės atsakomybė neturėtų kiltų pažeidus “bendrus interesus” (pranc. – *simple intérêt*), kuriuos buvo siekiama apsaugoti direktyvos nuostatomis. Pateikdamas pavyzdinius teisės aktus, kurie jo manymu, nesuteikia teisių individams, mokslininkas nurodė direktyvas dėl aplinkosaugos²⁹⁶. S. Prechal manymu, tokia pozicija TT buvo atmesta dar 1991 m., TT priėmus sprendimus bylose prieš Vokietiją²⁹⁷, taikant 260 str. (ex 228 str.) procedūrą. Vienoje iš jų TT konstatavo, kad nagrinėjama direktyva numatant detalias nuostatas, reikalaujančias valstybes nares numatyti eilę draudimų, leidimų išdavimo bei priežiūros procedūras, iš esmės siekiama apsaugoti Sąjungos požeminius vandenis; taigi šios direktyvos nuostatų tikslas sukurti teises ir pareigas individams²⁹⁸. Remdamasi tokia Teismo retorika mokslininkė daro išvadą, kad svarbiausias yra ne bendras tikslas, kuriuo siekiama direktyva, bet atskiromis nuostatomis suteikiama apsauga.

Analizuojant kategorijos “*siekimas privatiems asmenims suteikti teises*” turinį, taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad TT bylose *Köbler* ir *Francovich* nagrinėjamą sąlygą formuluoja skirtingai. *Francovich* byloje TT konstatavo, kad atsakomybė valstybei gali kilti tik tuo atveju, jei: 1) direktyvos nuostata suteikia tam tikras teises individams; 2) remiantis direktyvos turiniu galima

---

²⁹⁵ Council Directive 75/363/EEC of 16 June 1975 concerning the coordination of provisions laid down by law, regulation or administrative action in respect of activities of doctors [1975] OJ L 167, p. 14–16.

²⁹⁶ Barav, A. Omnipotent Courts. In Curtin, D., Heukels, T. (Eds.) Institutional dynamics of European Integration. Essays in honour of Henry G. Schermers. II tomas. Dordrecht: Nijhoff, 1994. Nurodo: Prechal, S. *Directives in EC Law*. 2-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 119.

²⁹⁷ Case C-59/89, *Commission v Germany* [1991] ECR I-2607, Case C-58/89, *Commission v Germany* [1991] ECR I-4983, Case C-361/88, *Commission v Germany* [1991] ECR I-2567, Case C-131/88, *Commission v Germany* [1991] ECR I-825. Nurodo: Prechal, S. *Directives in EC Law*. 2-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 119.

²⁹⁸ Case C-131/88, *Commission v Germany* ECR I-825, para. 7. Nurodo: Prechal, S. *Directives in EC Law*. 2-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 120.

identifikuoti šių teisių turinį. Tuo tarpu sprendime *Köbler* byloje²⁹⁹ TT pabrėžė, kad atsakomybei atsirasti būtina tik tai, kad ES teisės nuostata reikštų *tam tikrų teisių individams suteikimą*.

Analizuotina, ar Teismas, priimdamas vėlesnį sprendimą ir performuluodamas reikalavimus, siekė pakeisti valstybės atsakomybės nagrinėjamos valstybės atsakomybės sąlygos turinį.

Nagrinėdamas šį probleminį aspektą, T. Tridimas, autorės manymu, pagrįstai pažymi, kad TT savo jurisprudencijoje nė karto neužsimena, kad direktyvos neperkėlimas į nacionalinę teisę per nustatytą terminą (*Francovich* bylos dalykas – autorės pastaba) kaip ES teisės pažeidimas skirtusi nuo Sutarties nuostatos pažeidimo (*Brasserie du Pêcheur* bylos dalykas – autorės pastaba)³⁰⁰. Esminis reikalavimas vis tiek išlieka tas pats – iš ES teisės nuostatos turi būti aišku, kokia teisė suteikiama individui, ir ar ji suteikiama. Taigi, mokslininko manymu, priežastis, dėl ko TT naudojo skirtingą formuluotę, yra ta, kad Teismas siekė pabrėžti skirtingus aspektus. *Francovich* byloje buvo svarbu atskirti tiesiogiai veikiančias direktyvos nuostatas nuo tų, kurios nėra pakankamai aiškios, kad galėtų tiesiogiai veikti, tačiau yra pakankamas pagrindas reikalauti iš valstybės, kad ši atlygintų žalą, padarytą pažeidžiant iš ES teisės kylančias pareigas; *Brasserie* byloje toks išskyrimas nebuvo būtinas³⁰¹. Be to, kiekvieną kartą sprendžiamas klausimą, ar tam tikras ES teisės aktas suteikia teises individams, Teismas visuomet analizuoja, ar šių teisių turinys yra pakankamai aiškus³⁰². Taigi *Francovich* ir kitose bylose (tame tarpe ir *Köbler*) įvardintas reikalavimas, kad teisės nuostata, kuria remiamasi nacionaliniame teisme, suteiktų teises individams, savo turiniu iš principo nesiskiria, nepaisant to, kad TT naudoja skirtingas formuluotes³⁰³.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų kils tik tais atvejais, kai remiantis pažeistomis ES teisės nuostatomis bus galima *identifikuoti ES teisės nuostata suteikiamos teisės turinį ir naudos gavėją*. Kadangi teisminės valdžios ypatumai neįtakoja šios sąlygos taikymo, jos turinys nustatomas remiantis TT praktika bylose dėl tiesioginio veikimo bei valstybės atsakomybės dėl kitų valstybės institucijų veikų, kuri aiškiai rodo, kad svarbiausias kriterijus identifikuojant individualią teisę yra ją įtvirtinančios teisės akto bei atskirų jo nuostatų tikslas bei turinys.

---

²⁹⁹ TT praktika šios sąlygos atžvigių keitėsi *Brasserie du Pêcheur* sprendime ir vėlesnėje praktikoje, tame tarpe ir *Köbler* sprendime, šiuo aspektu buvo nuosekli.

³⁰⁰ Tridimas, T. *The general principles of EC law*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 331.

³⁰¹ Tridimas, T. *The general principles of EC law*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 327.

³⁰² Joined cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer et al. v Bundesrepublik Deutschland* [1996] ECR I-4867.

³⁰³ Analogiškos išvados prieina vėlesnėse bylose nuomones pareiškę generaliniai advokatai F.G. Jacobs ir V. Trstenjak ir Opinion of General Advocate Jacobs in Case C-150/99, *Svenska staten (Swedish State) v Stockholm Lindöpark AB and Stockholm Lindöpark AB v Svenska staten (Swedish State)* [2001] ECR I-493, para. 51; Opinion of General Advocate Trstenjak in Case C-445/06, *Danske Slagterier v Bundesrepublik Deutschland* [2009] ECR I-00000, para. 54.

3.3. Pakankamai rimtas teisės pažeidimas

3.3.1. Nacionalinių teisminių institucijų pareigos pagal Europos Sąjungos teisę

3.3.1.1. Įsipareigojimų pagal Europos Sąjungos teisę priskyrimas teisminėms institucijoms

Nagrinėjamos problemos kontekste svarbu nustatyti, kokie teisminių institucijų veiksmai ar neveikimas pažeidžia ES teisę ir kokiais atvejais jie gali būti kvalifikuojami kaip veikos, pakankamai rimtai pažeidžiančios ES teisę bei užtraukiančios atsakomybę valstybei.

Reikia pastebėti, kad Sutartis aiškiai formuluoja tik vieną pareigą, tiesiogiai adresuotą teismams. Sutarties 267 str. (ex 234 str.) įpareigoja valstybės narės teismą, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas, kreiptis į TT, jei iškyla neaiškumų dėl tų klausimų, kurių aiškinimas priklauso TT kompetencijai. Kitas pareigas, tiesiogiai adresuojamas nacionaliniam teismui, TT išvedė iš ES teisės nuostatų jas aiškindamas. Labiausiai tam pasitarnavo ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.)³⁰⁴, įpareigojęs valstybes nares imtis visų atitinkamų bendrų ar specialių priemonių, kurios užtikrintų šios Sutarties ir Sąjungos institucijų nustatytų pareigų vykdymą, taip pat nesimti jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti Sutarties tikslų. Šis straipsnis nenumatė konkrečių priemonių, neapibrėžė konkrečių veiksmų, o nurodė bendro pobūdžio pareigas valstybės institucijoms, kurių nesilaikant kyla pavojus veiksmingam ES teisės įgyvendinimui. TT pažymėjo, kad pareiga imtis priemonių ar susilaikyti nuo veiksmų pagal ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.) įpareigoja visas institucijas jų kompetencijos ribose, įskaitant ir teismus³⁰⁵.

Reikia pastebėti, kad dauguma mokslininkų³⁰⁶, analizuodami TT praktiką ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.) taikymo ir aiškinimo byloje, nepateikia ir net nesiekia pateikti išsamaus

---

³⁰⁴ J. T. Lang pažymi, kad vienas pats ES Sutarties 3 (a) (ex EB Sutarties 10 str.) nesukuria įsipareigojimų; jis taikomas kartu su kitomis ES teisės nuostatomis arba principais, arba Sąjungos politikos tikslais. Lang, J. T. The duties of cooperation of national authorities and courts under article 10 EC: two more reflections. *European Law Review*. 2001, 26 (1): p. 84-93. Taip pat reikia pastebėti, kad nors SESV pakeitė straipsnio numerį, jo turinys liko toks pat.

³⁰⁵ Case C-129/96, *Inter-Environnement Wallonie ASBL prieš Région wallonne* [1997] ECR I-7411, para. 40; Case C-106/89, *Marleasing prieš Comercial Internacional de Alimentación* [1990] ECR I-4135, para. 8; Case C-72/95, *Kraaijeveldt al. v. Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland* [] ECR I-5403, para. 55.

³⁰⁶ J. T. Lang ir S. Žaltauskaitė-Žalimienė yra vieni iš nedaugelio autorių, kurie pateikia pavyzdinį teisminių institucijų pareigų sąrašą. S. Žaltauskaitė-Žalimienė apsiriboja bendro pobūdžio teismų pareigų išvardijimu, kurioms priskiria pareigą taikyti tiesiogiai veikiančias ES teisės nuostatas ir aiškinti nacionalinę teisę sutinkamai su ES teise, pareigą kreiptis į TT preliminaraus nutarimo, jei kyla ES teisės aiškinimo ir galiojimo klausimas bei pareigą taikyti laikinąsias priemones, kad būtų užtikrinta veiksminga ES teisės nuostatų apsauga, net jei tokios galimybės nenumato nacionalinė teisė. Žalimas, D., Žaltauskaitė – Žalimienė, S. ir kiti. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 867. J. T. Lang ne tik nurodo minėtos mokslininkės įvardintas pareigas, bet ir jas detalizuoja, atsižvelgdamas į atskirų TT sprendimų turinį (pvz., nurodoma pareiga ginti ES teises, atsižvelgiant į lygiateisiškumo ir efektyvumo principus; pareiga vengti konfliktų su TT praktika; pareiga vengti konfliktų su Komisijos sprendimais; pareiga taikyti ES teisę savo iniciatyva, etc.). Lang, J. T. Developments, Issues, And New Remedies. The Duties of National Authorities and Courts under Article 10 of the EC Treaty. *Fordham Int'l L.J.* 2004 (27): p. 1908-1912.

įsipareigojimų sąrašo. To priežastys gali būti nesunkiai paaiškinamos. Akivaizdu, kad XX amžiaus viduryje priimta, nors ir keliskart keista Sutartis tiesiogiai negali sureguliuoti visų jos reguliavimui patikėtų santykių. Todėl, kintant gyvenimo sąlygoms, priimama vis daugiau ES teisės aktų, keičiami seniau galioję, taip pat vis aktualesnė tampa TT veikla, ypač aiškinant ES teisės aktus. Atitinkamai plėtojasi TT praktika, kinta ir tam tikrų anksčiau išaiškintų pareigų turinys, atsiranda naujos pareigos.

Visgi siekiant nustatyti, kokie teisminių institucijų veiksmai ar neveikimas galėtų būti pagrindas atsakomybei, manytina, kad tokį sąrašą (nors ir pavyzdinį), atsižvelgiant į egzistuojančią Teismo praktiką, pateikti yra tikslinga. Siekdami užtikrinti veiksmingą ES teisės taikymą, teismai privalo:

1. taikyti tiesiogiai veikiančias ES teisės nuostatas;
2. aiškinti nacionalinę teisę sutinkamai su ES teise;
3. kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, jei kyla ES teisės aiškinimo ir galiojimo klausimas;
4. pareiga taikyti laikinąsias priemones, kad būtų užtikrinta veiksminga ES teisės nuostatų apsauga.

3.3.1.2. Pareiga taikyti tiesiogiai veikiančias Europos Sąjungos teisės nuostatas

Tiesioginio veikimo doktrina³⁰⁷, o kartu ir nacionalinių teisminių institucijų pareiga taikyti tiesiogiai veikiančias teisės normas buvo suformuluota dar 1963 m., TT priėmus sprendimą *Van*

---

³⁰⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad Sutartis nemini “tiesioginio veikimo” sąvokos. Ji suformuluota TT praktikoje. Sutartyje vartojamas tik “tiesioginio taikymo” terminas. Akivaizdu, kad šie terminai kalbiniu atžvilgiu yra skirtingi, ir tarp mokslininkų kyla nemažai diskusijų dėl jų turinio tapatumo. Šias diskusijas ypač skatina tai, kad tiek TT, tiek generaliniai advokatai kai kuriose bylose šias sąvokas vartoja kaip sinonimus (pvz. sprendime *Politi* byloje) (Soloveičikas, D. Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir jos taikymas – dvi skirtingos tapačios doktrinos dalys? *Jurisprudencija*. 2007, 4(94). Kai kurie mokslininkai (N. Foster, J. A. Winter, D. Edwards, K. Lenaert) teigia, kad šios sąvokos nėra tapačios, todėl neturėtų būti maišomos. N. Foster pastebi, kad tiesioginis taikymas, terminas, jau anksčiau pripažintas tarptautinės teisės, turėtų būti naudojamas nusakyti teisės inkorporavimo į nacionalinės teisės sistemą būdą. Tai reiškia, kad valstybės narės privalo neperkėlinėti Sąjungos reglamentų į nacionalinę teisę, išskyrus tuos atvejus, kai tokią būtinybę numato reglamentas (žr. Case C- 128/78, *Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* [1979] ECR 00419). Tuo tarpu tiesioginio veikimo terminas yra sąvoka, skirta pažymėti iš ES teisės kylančių teisių, kuriomis teismuose gali remtis individai, įgyvendinimą. (Foster, N. *Foster on law*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.) A. Winter nurodo, jog, tai, kad ES teisė yra sudėtinė valstybės teisinės sistemos dalis, *ipso facto* nereiškia, kad ši teisė yra *tiesiogiai veikianti*. Mokslininko teigimu, ši teisė gali būti laikoma *tiesiogiai taikoma*, nes ji iš esmės yra valstybės – narės *corpus iuris* dalis. Tačiau tam, kad ES teisės norma galėtų būti laikoma *tiesiogiai veikianti*, būtina, jog, kaip pažymi D. Edwards, konkretus teisės subjektas galėtų pasiremti konkrečioje byloje tikslia ES teisės norma ir reikalauti jos gynimo bei, remdamasis ja, – įgyvendinti konkrečią subjekcinę teisę (Winter, J.A. Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law. *Common Market Law Review*. 1972: p. 429; Edward, D. Direct Effect – Myth, Mess or Mystery? [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-08-19]. <http://www.amicuria.eu/library/edward_direct-effect.pdf>), taip pat žr. Lenaerts, K., Nuffel, P. V. *Constitutional law of the European Union*. London: Sweet&Maxwell Limited, 2005, p. 703). Kiti autoriai (pvz. R. H. Lauwaars) teigia, kad ES teisės tiesioginio taikymo ir jos veikimo koncepcijų išskyrimas yra betikslis, nes jeigu šių koncepcijų atribojimas yra grindžiamas teisės subjekto *locus standi*, kylančio iš tokio akto, buvimu, tai tiek, pvz., reglamentai, tiek ir direktyvos gali būti teisių šaltiniai, kas panaikina ribą, skiriančią minėtas koncepcijas (Lauwaars, R.H. *Lawfulness and Legal Force of Community Decisions: Some Considerations on the Binding Decisions which the Council and the Commission can take by Virtue of the Treaty establishing the European Economic Community*. Leiden: Sijthoff, 1973, p. 14). Autorės manymu, reikėtų pritarti mokslininkams, besilaikantiems pozicijos, jog minėtos sąvokos yra skirtingos. Atkreiptinas dėmesys, kad šios sąvokos teoriškai nėra taikomos visiems teisės aktams. Tiesioginio taikymo sąvoka yra skirta apibūdinti reglamentus, o tiesioginis veikimas gali būti priskiriamas tiek reglamentams, tiek direktyvoms, tiek Sutarties straipsniams, tiek sprendimams, lygiai taip pat kaip ir sutartims, kurių viena iš šalių yra Bendrija (Foster, N. *Foster on law*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.). Pvz. vykdydama savo įsipareigojimus pagal pastarąsias sutartis,

Gend & Loos byloje. Teismas, nepaisydamas trijų valstybių, tuo metu sudariusių pusę ES narių, prieštaravimo³⁰⁸, konstatavo, kad tam tikros ES teisės nuostatos gali būti tiesiogiai veikiančios, t.y. gali sukurti asmenims teises, kurias individai gali nedelsdami įgyvendinti nacionaliniuose teismuose, o nacionaliniai teismai, atitinkamai, privalo jas ginti³⁰⁹.

Remiantis TT praktika, susijusia su tiesioginiu ES teisės nuostatų veikimu, kuri buvo plėtojama vėlesnėse bylose, galima teigti, jog ne visos ES teisės nuostatos yra tiesiogiai veikiančios; atitinkamai ne visos ES teisės normos nacionalinis teismas turi taikyti, sprenddamas individualų ginčą. Tiesioginis ES teisės nuostatų veikimas priklauso nuo teisės akto pobūdžio bei tam tikrų specifinių sąlygų, kurios nėra tiesiogiai įvardintos Sutartyje; jas formuluoja TT jurisprudencijoje. Taigi, kalbant apie pareigą taikyti ES teisę, svarbu aptarti, į kuriuos ES teisės aktus nacionalinės teisminės institucijos turėtų atsižvelgti, sprendamos ginčus, o kurie jų neįpareigoja.

Analizuodama šį klausimą, autorė siūlo ES teisės aktus pagal jų privalomąją galią³¹⁰ bei jų tiesioginio veikimo galimybę bei tiesioginio veikimo sąlygas išskirti į tris grupes, kurių kontekste ir būtų analizuojama nacionalinio teismo pareiga taikant savo valstybės teisę atsižvelgti ar neatsižvelgti į atitinkamus ES teisės aktus.

1) Pirmą grupę sudarytų privalomi ES teisės aktai - *ES sutartis, reglamentai ir sprendimai*, kuriais asmenys, nustačius, kad juose įtvirtintos nuostatos suteikia individams teises, yra aiškios, tikslios, besąlygiškos ir nereikalauja aktyvių nacionalinio įstatymo leidėjo veiksmų, turi teisę tiesiogiai remtis nacionaliniuose teismuose. ES Sutarties bei reglamentų nuostatos įpareigoja valstybės nares ir jų jurisdikcijoje esančius fizinius bei juridinius asmenis, todėl nacionaliniai teismai ne tik privalo atsižvelgti į šiais teisės aktais numatytą teisių ir įpareigojimų turinį, bet ir šių teisės aktų nuostatas, esant nurodytomis sąlygoms, taikyti sprendami ginčus³¹¹.

---

valstybė gali pasirinkti jų inkorporavimo į nacionalinę teisę būdą, o įgyvendindama direktyvas valstybė derina savo teisę su ES teise priimdama nacionalinius teisės aktus ar juos keisdama. Vienodai suprantant šias sąvokas, teisės aktams būtų suteikiamos jiems nebūdingos savybės, direktyvos bei sprendimai savo pobūdžiu prilygtų reglamentams.

³⁰⁸ Tuo metu buvo laikomasi nuomonės, kad tiesioginis taikymas yra būtina tiesioginio veikimo sąlyga. Kadangi 288 str. (ex 249 str.) tiesioginio taikymo savybę priskyrė tik reglamentams, manyta, kad tik reglamentai gali veikti tiesiogiai. Scott, D., Felix, A. *Principles of Administrative law*. London, Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1997, p. 278.

³⁰⁹ Case 26/62, *Van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration* [1963] ECR I.

³¹⁰ Pastebėtina, kad teisės aktai ir jų privalomoji galia įvardijama SESV 288 str. (ex 249 str.) Jame nurodoma, kad reglamentas yra privalomas visas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse. Direktyva yra privaloma kiekvienai valstybei narei, kuriai ji skirta, rezultato, kurį reikia pasiekti, atžvilgiu, bet nacionalinės valdžios institucijos pasirenka jos įgyvendinimo formą ir būdus. Sprendimas yra privalomas visas (sprendimas, kuriame nurodomi jo adresatai, yra privalomas tik tiems adresatams), o rekomendacijos ir nuomonės neturi privalomosios galios.

³¹¹ Sutarties nuostatų tiesioginio veikimo klausimas buvo pirmasis TT nagrinėtas klausimas, susijęs su ES teisės tiesioginio veikimo galimybe. Sprendime anksčiau minėtoje *Van Gend en Loos* byloje TT nurodė, kad Sutarties 30 str. (ex 25 str.) nurodo aiškų ir besąlyginį draudimą, kuris yra ne teigiamas, o neigiamas įpareigojimas. Dar daugiau, šios teisės normos atžvilgiu negali būti daromos jokios išlygos, kurie šio straipsnio taikymą padarytų priklausomą nuo pozityvių valstybės įstatymo leidėjo veiksmų. Remdamasis šiais argumentais TT konstatavo, kad Sutarties 30 str. (ex 25 str.) turi būti aiškinimas kaip tiesiogiai veikianči teisės nuostata, sukurianti asmenims teises, kurias privalo ginti nacionaliniai teismai. Case 26/62, *Van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration* [1963] ECR I. Reglamentų tiesioginis veikimas buvo patvirtintas byloje *Commission v. Italy*. TT konstatavo, kad reglamentai yra tiesiogiai taikomi visose valstybėse narėse nuo juose nurodytos datos, o jos nesant, nuo ES sutartyje nurodytos datos, kas suponuoja, jog bet koks aiškinimas, ribojantis reglamentų tiesioginį veikimą ir sudarantis kliūtis jų vieningam taikymui, yra priešingas ES teisei. (Case 39/72, *Commission v. Italy* [1973] ECR 101).

Sprendimai valstybėse narėse taip pat yra privalomi ir gali veikti tiesiogiai: jie gali suteikti teises ir numatyti pareigas juose nurodytiems adresatams be valstybių narių parlamentų ar vyriausybių įsikišimo, todėl nacionaliniai teismai, esant aiškiai, tiksliai ir besąlygiškai sprendimo nuostatai, kilus ginčui ją privalo taikyti³¹².

2) Antroji grupė apima teisės aktus (direktyvas), kurie, valstybei tinkamai vykdant įsipareigojimus juos įgyvendinti, nėra nei tiesiogiai nacionaliniuose teismuose taikomi, nei tiesiogiai veikiantys teisės aktai³¹³. S. Žaltauskaitė-Žalimienė pažymi, kad direktyvos adresuojamos valstybėms narėms, t.y., jų aukščiausioms institucijoms – parlamentams ir vyriausybėms, (kurios pasirenka jų įgyvendinimo formą), o ne teismams ir piliečiams. Todėl bendra taisyklė yra ta, kad valstybių narių piliečiams teises ir pareigas sukuria tik direktyvas įgyvendinantys nacionalinės teisės aktai³¹⁴.

Visgi, kaip teisingai pažymi S. Žaltauskaitė-Žalimienė, tai tik bendra taisyklė. *Van Duyn* byloje TT konstatavo, kad principinis draudimas atitinkamiems asmenims remtis direktyvoje nurodytais įsipareigojimais, būtų nesuderinamas su 288 str. (ex 249 str.) direktyvoms suteiktu privalomu poveikiu. Ypač tais atvejais, kai Sąjungos institucijos direktyva įpareigoja valstybes nares atitinkamai elgtis, naudingas tokios priemonės veikimas („*effet utile*“) būtų susilpnintas, jeigu pavieniai asmenys negalėtų ja remtis teisme, o nacionaliniai teismai negalėtų į ją atsižvelgti kaip į sudėtinę Sąjungos dalį³¹⁵. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad, nacionalinis teismas savo kompetencijos ribose privalo „imtis visų atitinkamų bendrų ar specialių priemonių, kad užtikrintų šios Sutarties ir Sąjungos institucijų nustatytų pareigų vykdymą“, jis privalo ištaisyti nacionalinių institucijų, atsakingų už direktyvos nuostatų įgyvendinimą, klaidas ir taikyti direktyvos nuostatas, jei jis nustato, kad: (a) direktyvos nuostatos suteikia individui teises, yra aiškios, tikslios, besąlyginės³¹⁶;

---

³¹² P. Craig ir G. de Búrca pastebi, kad TT delsė pripažinti, kad sprendimai gali būti tiesiogiai veikiantys, tačiau vis dėl tai padarė, nepaisant to fakto, kad Sutarties 288 str. (ex 249 str.) nekalbama apie sprendimų tiesioginio taikymo galimybę. Craig, P., Búrca, G. *EU law. Text, cases and materials*. 3 ed. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 392. Byloje *Franz Grad* Teismas *inter alia* pažymėjo, kad tai, jog reglamentai galioja tiesiogiai ir todėl jau vien tik dėl savo teisinės prigimties gali tiesiogiai veikti, nereiškia, kad kitos 288 str. (ex 249 str.) nurodytos teisės aktų kategorijos, pvz. sprendimai, niekada negali turėti panašaus poveikio. Principinis draudimas atitinkamiems asmenims remtis sprendime nurodytais įpareigojimams, Teismo manymu, būtų nesuderinamas 288 str. (ex 249 str.) sprendimams suteikiamu privalomuoju pobūdžiu. Sąjungos institucijoms sprendimu įpareigojus valstybę elgtis tam tikru būdu, tokios priemonės efektyvumas būtų susilpnintas, jeigu pavieniai asmenys negalėtų šia priemone remtis teisme, o nacionaliniai teismai negalėtų į ją atsižvelgti kaip į sudėtinę Sąjungos teisės dalį. Case 9/70, *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein* [1970] ECR 825, para. 5.

³¹³ SESV 288 str. (ex 249 str.) numato, kad „direktyva yra privaloma kiekvienai valstybei narei, kuriai ji skirta, rezultato, kurį reikia pasiekti atžvilgiu, bet nacionalinės valdžios institucijos pasirenka jos įgyvendinimo formą ir būdus“. Į atskirą grupę šie teisės aktai išskiriami dėl jų specifiškumo, kuris sąlygoja specifines tiesioginio veikimo, kuris aptariamas vėliau, sąlygas.

³¹⁴ Žalimas, D., Žaltauskaitė – Žalimienė, S. et al. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 852-853.

³¹⁵ Case 41/74, *Van Duyn v. Home Office* [1974] ECR1337, para. 12.

³¹⁶ *Van Duyn* byloje TT nurodė, kad kiekvienu atskiru atveju turi būti patikrinta, ar aptariama norma pagal savo teisinę prigimtį, turinį ir formuluotę gali tiesiogiai veikti santykiuose tarp valstybių narių ir pavienių asmenų. Vertindamas, ar 1964 m. vasario 25 d. Direktyvos 64/21 3 str. 1 dalyje įtvirtinta norma, numatanti, jog imantis viešosios tvarkos priemonių lemiamą reikšmę gali turėti tik individualus atitinkamo asmens elgesys, gali būti laikoma tiesioginio veikimo norma, TT pažymėjo, kad ja siekiama apriboti atitinkamų valstybės institucijų galimybę veikti savo nuožiūra, kuri joms pagal nacionalinę teisę paprastai suteikiama nagrinėjant užsieniečių atvykimo ir apsisojimo klausimus. Teismas nurodė, kad, visų pirma, šioje normoje įtvirtintas įpareigojimas, kuris nėra apribotas jokia išlyga ar sąlyga ir pagal savo prigimtį nereikalauja iš Sąjungos institucijų ar valstybių narių imtis jokių papildomų

(b) direktyvos perkėlimo terminas pasibaigęs³¹⁷; ir (c) valstybė narė laiku neįgyvendino direktyvos arba ją įgyvendino netinkamai³¹⁸.

Pažymėtina ir tai, kad ES teisė numato galimybę tiesiogiai direktyvos nuostatomis remtis ieškinyje prieš valstybę, bet ne ieškinyje prieš privatų asmenį, t. y. galimas tik tiesioginis vertikalus, bet ne horizontalus direktyvų veikimas.

3) Trečią teisės aktų grupę sudaro neprivalomi, tiesiogiai netaikomi ir tiesiogiai veikti negalintys teisės aktai, tokie kaip *rekomendacijos* ir *nuomonės*. Minėti aktai yra skirti padėti rengti privalomus ES antrinės teisės aktus, nes išdėsto kitų ES institucijų, valstybių narių ir kitų suinteresuotų subjektų nuomones atitinkamais klausimais. Tačiau nepaisant to, kad šie teisės aktai valstybių neįpareigoja, valstybės narės paprastai atsižvelgia į nuomones bei rekomendacijas ar teikia paaiškinimus, kodėl atskirais atvejais to nepadarė. Toks netiesioginis įsipareigojimas kyla iš ištikimybės ES principo, įtvirtinto ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.). Taigi nacionaliniai teismai taip pat taiko nacionalinę teisę atsižvelgdami į rekomendacijas, susijusias su nagrinėjamu teisiniu ginču, jeigu jos paaiškina ES ir nacionalinės teisės normas³¹⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad tuo atveju, jeigu privaloma ES teisės norma (Sutarties, reglamento, sprendimo nuostata) suteikia individui teises, yra aiški, tiksli ir besąlyginė, nacionalinis teismas privalo ją taikyti, sprenddamas bet kurį ginčą, kuriame kyla ES taikymo klausimas. Analogiškomis sąlygomis gali būti taikoma ir valstybės narės laiku neįgyvendinta arba netinkamai įgyvendinta direktyva, jeigu yra pasibaigęs jos įgyvendinimo terminas ir ES taikymo klausimas keliamas ieškinyje prieš valstybę. Šių pareigų pažeidimas nesuderinamas su ES teisės reikalavimais.

3.3.1.3. Pareiga aiškinti nacionalinę teisę suderinamai su Europos Sąjungos teise

Kaip minėta anksčiau minėta, TT ne kartą pabrėžė, kad pagal Sutartį galimas tik tiesioginis horizontalus, bet ne vertikalus direktyvų veikimas. Visgi, siekdamas užtikti ES teisės efektyvų

---

priemonių. Antra, kadangi kalbama apie valstybių narių įsipareigojimą, taikant vieno iš pagrindinių asmenims teises suteikiančio principo išimtis, neatsižvelgti į jokiais už asmeninio elgesio ribų esančias aplinkybes, teisinis tikrumas reikalauja, kad atitinkami asmenys galėtų remtis šiuo įpareigojimu. Dėl šių priežasčių TT priėjo išvados, kad nagrinėjama direktyvos nuostata suteikia asmenims teises, kuriomis jie gali remtis valstybės narės teismuose ir kurias nacionaliniai teismai privalo saugoti. Case 41/74, *Van Duyn v Home Office* [1974] ECR 1337, para. 13-15. Taip pat žr.: Case 152/84, *Marshall* [1986] ECR 723, para. 46, 49; Case C-72/95, *Kraaijeveld* [1996] ECR I-5403, para. 59; Case 287/98, *Linster* [2000] ECR I-6917, para. 37-39; Case C-187/00, *Kutz-Bauer* [2003] ECR I-2741, para. 69, 71.

³¹⁷ Žr. Case 148/78, *Criminal proceedings against Tullio Ratti* [1979] ECR 1629, para. 47.

³¹⁸ Žr. Case 8/81, *Ursula Becker v Finanzamt Münster-Innenstadt* [1982] ECR 53, para. 25; Joined cases C-87/90, C-88/90 and C-89/90, *A. Verholen and others v Sociale Verzekeringsbank Amsterdam* [1991] ECR I-3757, para. 15.

³¹⁹ Žalimas, D., Žaltauskaitė-Žalimienė, S. ir kiti. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 858. Šią išvadą S. Žaltauskaitė-Žalimienė daro remdamasi TT sprendimu *Grimaldi* byloje, kurioje TT pažymėjo, kad nacionaliniai teismai, nepaisant rekomendacijų rekomendacinio pobūdžio, privalo atsižvelgti į rekomendacijas sprenddami ginčus tuomet, kai jos padeda teisingai išaiškinti nacionalinę teisę, kuria įgyvendinama ES teisė, arba papildo privalomas Sąjungos teisės normas. Case 322/88, *Salvatore Grimaldi v Fonds des maladies professionnelles* [1989] ECR 4407, para. 18.

teisės įgyvendinimą netgi tuo atveju, kai tiesioginis jos nuostatų taikymas negalimas, TT savo praktikoje³²⁰, remdamasis ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.), suformulavo alternatyvią priemonę, užtikrinančią ES teise suteikiamų teisių apsaugą – nacionalinių teismų pareigą interpretuoti nacionalinę teisę³²¹ sutinkamai su Direktyvos nuostatomis.

Būtina atkreipti dėmesį į šios pareigos įgyvendinimo subjektines, objektines ir laiko ribas. Visų pirma, šis principas, kaip minėta anksčiau, taikomas ne tik sprendžiant ginčą tarp valstybės ir individo, bet ir ginčo tarp dviejų privačių individų atveju³²². Antra, sutinkamai su teise turi būti aiškinamas ne tik konkretus direktyvą įgyvendinantis teisės aktas, bet ir bet koks su Direktyvos reguliavimo objektu susijęs dokumentas³²³. Trečia, nacionaliniai teismai pozityvią pareigą aiškinti nacionalinę teisę sutinkamai su direktyvos nuostatomis įgyja tik tuomet, kai pasibaigia direktyvos įgyvendinimo terminas³²⁴.

Negalima nepastebėti to, kad kai kurie mokslininkai kritikuoja netiesioginio veikimo principą kaip priemonę, užtikrinančią vienodą ES teisės taikymą, dėl to, kad šio principo efektyvumas priklauso nuo to, ar teismai pagal kiekvienos valstybės narės konstitucines nuostatas turi teisę interpretuoti nacionalinę teisę sutinkamai su ES teise. Pvz., J. Steiner ir L. Woods nuomone, aptariamam atveju lieka nedaug erdvės netiesioginio veikimo principo pasireiškimui³²⁵. Jų teigimu, daugiausia problemų kelia nuostatos, kurios numato tik tiesioginio ES teisės nuostatų taikymo

---

³²⁰ Case 79/83, *Dorit Harz v Deutsche Tradax GmbH* [1984] ECR 1921; Case 80/86, *Criminal proceedings against Kolpinghuis Nijmegen BV* [1987] ECR 3969; Case 14/83, *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 1891; Case C-106/89, *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135, Case C-63/97, *Bayerische Motorenwerke AG (BMW) and BMW Nederland BV v Ronald Karel Deenik* [1999] ECR I-905; Joined Cases C-240/98 to C-244/98, *Océano Grupo Editorial and Salvat Editores* [2000] ECR I-4941; Case C-408/01, *Adidas-Salomon AG and Adidas Benelux BV v Fitnessworld Trading Ltd* [2003] ECR I-12537.

³²¹ Ši pareiga taip pat vadinama netiesioginio veikimo, netiesioginio trečiojo direktyvų veikimo arba derančios interpretacijos (angl. - *consistent interpretation*) principu. Plačiau žr.: Drake, S. Twenty years after Von Colson: the impact of “indirect effect” on the protection of the individual’s Community rights. *European law review*. 2005, 30 (3): p. 329-348.

³²² Case C-106/89, *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135, para. 7-8.

³²³ Joined cases C-397-403/01 *Pfeiffer v. Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV* [2004] ECR I-8835, para. 115.

³²⁴ Reikia pastebėti, kad iki sprendimo *Adeneler* byloje Teismo pozicija šiuo aspektu nebuvo visiškai aiški. Iš *Marshall II* sprendimo akivaizdu, kad pareiga aiškinti nacionalinę teisę sutinkamai su Direktyvos nuostatomis kyla tuomet, kai pasibaigia direktyvos įgyvendinimo terminas (Case C- C-271/91, *M. Helen Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority* [1993] ECR I-04367). Visgi Sprendime *Inter-Environnement Wallonie* byloje TT nurodė, kad nors valstybės narės nėra įpareigos šiuos veiksmus atlikti anksčiau, nei pasibaigė minėtas terminas, šiuo periodo metu jos privalo susilaikyti nuo priemonių, galinčių žymiai apsunkinti direktyvoje numatyto tikslo pasiekimą. Vertindamas šį klausimą ir sprenddamas ar taikyti nacionalinės teisės nuostatas nacionalinis teismas privalo atsižvelgti į tai, ar priimtomis nuostatos siekiama visiškai įgyvendinti direktyvą, ar jos yra tokios nesuderinamos su direktyva, kad galima preziumuoti, kad tikslas direktyvos tikslas nebus pasiektas pasibaigus įgyvendinimo terminui, ar šias nuostatas dar galima pakeisti (Case C-129/96, *Inter-Environnement Wallonie ASBL prieš Région wallonne* [1997] I-7411, para. 42-48). Iš tiesų, kaip pastebi P. Craig ir G. de Búrca, nemažai generalinių advokatų laikėsi analogiškos pozicijos ir atrodė, kad netiesiogiai TT minėta poziciją patvirtino *Pupino* byloje (žr. Opinion of Advocate General Jacobs in Case C-106/89 *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135, para. 9; Opinion of Advocate General Tizzano in Case 144/04 *Mangold v. Helm* [2005] ECR 9981, para. 117-120; Opinion of Advocate General Kokott in Case C-313/02 *Wippel v. Peek Cloppenburg* [2004] ECR I-9483, para. 59-63; Case C-105/03 *Criminal proceedings against Maria Pupino* [2005] ECR I-5285). Visgi *Adeneler* byloje, apibendrinamas savo praktiką byloje dėl “netiesioginio veikimo”, TT nurodė, kad nacionaliniai teismai pareigą aiškinti nacionalines teisės normas sutinkamai su Direktyvos nuostatomis turi nuo Direktyvos įgyvendinimo pasibaigimo termino. Tačiau jau nuo direktyvos įsigaliojimo datos nacionaliniai teismai privalo susilaikyti nuo tokio nacionalinės teisės aiškinimo, kuris gali žymiai apsunkinti direktyvoje numatyto tikslo pasiekimą (Case C-212/04, Konstantinos Adeneler el al. v. Ellinikos Organismos Galaktos [ELOG] [2006] ECR I-6057). Nurodo Craig, P., Búrca, G. *EU law. Text, Cases and Materials*. 4-tas leid. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 287-292.

³²⁵ Steiner, J., Woods, L. *Textbook on EC law*. 8-tas leid. London: Blackstone, 2003, p. 111.

galimybę, bet neįgalina nacionalinių teismų aiškinti nacionalinės teisės, atsižvelgiant į direktyva sukurtą teisinį režimą. Autorės manymu, toks mokslininkų argumentas yra vertas dėmesio, nes netiesioginio veikimo principą dėl aiškiai apibrėžtos teismų kompetencijos ne visuomet lengva pritaikyti. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad netiesioginio veikimo principas nėra absoliutus, jis nereikalauja nacionalinės teisės aiškinimo *contra legem*. *Verholen* byloje TT numatė galimybę nacionaliniam teismui aiškinant nacionalinės teisės nuostatas neatsižvelgti į direktyvos nuostatas, jeigu nacionalinės normos įtvirtina aiškiai priešingas direktyvos nuostatoms taisykles ir pagal bylos aplinkybes būtinybė apsaugoti vienos šalies teises yra svarbesnė nei direktyvos taikymas³²⁶. *Pfeiffer* byloje TT taip pat pabrėžė, kad nacionalinis teismas ES teisės efektyvumą turi siekti užtikrinti, atsižvelgdamas į jam nacionalinės teisės suteiktą kompetenciją³²⁷. Tokia TT pozicija, autorės manymu, rodo, kad TT sprendžia dileminį klausimą: kaip maksimaliai užtikrinti ES teisės efektyvumą ir nepažeisti bendrųjų teisės principų. Nacionaliniai teismai negali pradėti vykdyti įstatymo leidėjo funkcijų, taigi TT suformulavus absoliutų netiesioginio veikimo principą, jis galėjo tapti neįgyvendinimas.

3.3.1.4. Pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo

Nacionaliniams teismams taikant ir aiškinant teisę, neišvengiamai kyla klausimų dėl ES teisės turinio ar atskirų jos teisės aktų galios. Sutarties 267 str. (ex 234 str.) numato, kad iškilus ES teisės aiškinimo ir galiojimo klausimui valstybės narės teisme, nacionalinis teismas, manydamas, kad išspręsti bylai reikia priimti sprendimą šiuo klausimu, *gali prašyti*³²⁸ TT prejudicinio sprendimo, tuo tarpu nacionalinis teismas, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau skundžiamas, kilus abejonių dėl ES teisės turinio ir galios, „*kreipiasi*“ į Teismą.

Aiškindamas 267 str. (ex 234 str.) turinį, TT ne kartą pažymėjo, kad formuluotė „*kreipiasi*“ reiškia ne diskreciją, o pareigą galutinės instancijos teismui kreiptis į TT prejudicinio sprendimo TT kompetencijos klausimais³²⁹, kurią nacionaliniai teismai gali realizuoti bet kurioje teisminio

³²⁶ Joined cases C-87/90, C-88/90 and C-89/90 *A. Verholen and others v Sociale Verzekeringsbank Amsterdam* [1991] ECR I-03757, para. 24, 26.

³²⁷ Joined cases C-397-403/01 *Pfeiffer v. Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV* [2004] ECR I-8835, para. 118. Craig, P., Búrca, G. *EU law. Text, Cases and Materials*. 4-tas leid. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 291.

³²⁸ Case C-99/00, *Criminal proceedings against Kenny Roland Lyckeskog* ECR [2002] I-4839, para. 19. TT patvirtino teismo, kurio sprendimus galima apskusti aukštesnės instancijos teismui, teisę nesikreipti preliminaraus nutarimo dėl Sąjungos teisės akto nuostatos išaiškinimo. Visgi dėl jeigu kyla pagrįstų abejonių dėl Sąjungos teisės akto teisėtumo, pareiga kreiptis į TT kyla kiekvienam teismui (Information note on references by national court for preliminary rulings [interaktyvus]. Luxembourg: ECJ, 2009 [žiūrėta 2010-02-20]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:297:0001:0006:EN:PDF>>).

³²⁹ SESV 267 str. (ex 234 str.) 1 d. numato, kad Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso priimti prejudicinį sprendimą dėl: a) šios Sutarties aiškinimo; b) Sąjungos institucijų aktų galiojimo ir išaiškinimo. R. Gordon taip pat išskiria atvejus, kai kreipimasis dėl prejudicinio sprendimo, remiantis TT suformuluota praktika, laikomas nepriimtiniu (angl. - inadmissible reference). Tai yra atvejai, kai: 1) TT nepateikiama pakankamai informacijos, kuri įgalintų Teismą priimti prejudicinį sprendimą (Case C-307/95, *Max Mara* [1995] ECR I-5083), para. 7-8); 2) pateikiamas klausimas, akivaizdžiai nesusijęs su byloje taikytina teise (angl. - manifestly

proceso stadijoje, t.y. tiek sprendžiant klausimą dėl ieškinio priimtinum, tiek vėliau³³⁰. Pagrindinė prašymo priimti prejudicinį sprendimą instituto numatymo priežastis yra sutrukdyti atsirasti ir nusistovėti nacionalinei teismų praktikai, klaidingai aiškinančiai arba neteisingai taikančiai Sąjungos teisę, todėl šios pareigos nustatymas yra susijęs su strategine padėtimi, kurią nacionalinėse teismų sistemose užima aukščiausieji teismai. Iš esmės pagal tradiciškai tokiems teismams priskiriamą teisės vienodinimo funkciją jie yra įpareigoti užtikrinti, kad kiti nacionaliniai teismai tinkamai ir veiksmingai taikytų Sąjungos teisę. Be to, jie yra paskutinė instancija galutiniams apeliaciniais skundams, kuriais siekiama užtikrinti teisių, kurias pagal Sąjungos teisę turi asmenys, apsaugą³³¹.

Reikia pažymėti, kad nepaisant griežtos Sutarties 267 str. (ex 234 str.) 3 d. formuluotės, pareiga kreiptis į TT išaiškinimo nėra absoliuti. Teismas, siekdamas išvengti pernelyg gausaus prašymų išaiškinti ES teisę antplūdžio, kas keltų pavojų efektyviam užduoties, patikėtos 267 str. (ex 234 str.), vykdymui, numatė keletą nagrinėjamos pareigos kreiptis į TT išimčių³³²:

(a) *Acte éclairé* atveju – kai ankstesniame TT sprendime tam tikras teisinis klausimas jau buvo išspręstas, nepriklausomai nuo proceso, kurio metu teisės klausimas buvo iškeltas, pobūdžio³³³.

(b) *Acte clair* atveju – kai ginčijamas klausimas gali būti išspręstas remiantis principu *in claris non fit interpretatio*, t.y. kai tinkamas ES teisės pritaikymas (ne išaiškinimas) yra toks akivaizdus, kad nekyla pagrįstų abejonių dėl to, kaip turėtų būti sprendžiamas kilęs ginčas³³⁴.

---

irrelevant) (Case C-343/90, *Dias v Director da Alfandega do Porto* [1992] ECR I-4673, para. 20, Case C-62/93, *Supergrass v Greece* [1995] ECR I-9883, para. 10); 3) pateikiamas hipotetinis klausimas: akivaizdu, kad siekiama teisės išaiškinimo, akivaizdžiai nesusijusio su faktinėmis bylos apinkybėmis, ieškinio dalyku ir pagrindu (Case C-415/93, *Union Royale Belge des Societes de Football Association v Bosman* [1995] ECR I-4921, para. 2); 4) piktnaudžiaujama prejudicinio sprendimo procesu (pvz. šalys „dirbtinai“ sukėlė ginčą tam, kad būtų kreiptasi į TT (Case 104/79, *Foglia v Novello* [1980] ECR 745, para. 9-11; Case 244/80, *Foglia v Novello* [1981] ECR 3045, para. 18; Case C-105/94, *Celestini v Saar-Sektelerei Faber* [1997] ECR I-2971, para. 23; Case C-28/95, *Leur-Bloom v Inspecteur der Belastingdienst* [1998] ECR I-04161, para. 26; Case C-318/00, *Bacardi-Martini v Newcastle United* [2003] ECR I-905, para. 43-44) arba netinkamai naudojamosi teise kreiptis į TT (pvz. nacionalinis teismas kreipiasi nespėdamas jokio ginčo (Case 338/85, *Pardini v Ministero del commercio con l'estero* [1988] ECR 2041, para. 11; Case 176/96, *Lehtonen v FRBSB* [2000] ECR I-000, para. 19; Case C-314/96, *Djabali v Caisse d'allocations familiales de l'Essonne* [1998] ECR I-1149, para. 21, 23).

³³⁰ Case C-99/00, *Criminal proceedings against Kenny Roland Lyckeskog* [2002] ECR I-4839, para. 18.

³³¹ Opinion of Advocate General Bot in case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 98.

³³² Negalima nepastebėti ir to, kad tokia teismo pozicija daugelį metų buvo griežtai kritikuojama, kaip neatspindinti tikrosios Sutarties 267 str. (ex 234 str.), numatančio įpareigojimą galutinės instancijos teismams kreiptis į TT, prasmės. Šios kritikos išdavoje buvo pasiūlyta pakeisti šio straipsnio formuluotę, numatant, kad galutinės instancijos teismas būtų įpareigotas kreiptis į TT tik tuo atveju, „kai kyla ypatingos svarbos ES teisei klausimas ir yra pagrįstų abejonių dėl teisingo atsakymo“. Nicos tarpvyriausybėje konferencijoje 2000 m. toks pasiūlymas buvo atmetas, o šio sprendimo priežastys viešai nepaskelbtos. Bernitz, U. *Controlling Member State Courts under EU Law: The Duty to Refer Cases to the ECJ and the Köbler Doctrine on Member State Liability* [interaktyvus]. Paper to be presented at a seminar in Harvard Law School. [Žiūrėta 2010-02-20]. <<http://www.law.harvard.edu/students/orgs/hela/papers/Article%20Harvard%20Controlling%20Member%20State%20Courts.doc>>.

³³³ Byloje *Da Costa* kilo toks pat klausimas, kuris buvo spręstas anksčiau *Van Gend en Loos* byloje. TT, atsakydamas į klausimą, nurodė į prejudicinį sprendimą minėtoje ankstesnėje byloje ir konstatavo, kad esant situacijai, kai iškelta klausimo aplinkybės yra iš esmės identiškos toms, kurios jau yra buvusios prejudicinio sprendimo objektu panašioje byloje, galutinės instancijos teismas gali nesikreipti į TT. Joined Cases 28/62 to 30/62, *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration* [1963] ECR 31. Nurodo Foster N. *Foster on EU law*. Oxford (N.Y.): Oxford University Press, 2006, p. 197. Taip pat žr. Case C-337/95, *Parfums Christian Dior SA and Parfums Christian Dior BV v Evora BV* [1997] ECR I-6013, para. 29.

TT ne kartą pastebėjo, kad prejudicinis klausimas atspindi dviejų teismų dialogą, kurio pradėjimas visiškai priklauso nuo to, ar nacionalinis teismas nuspręs, kad prašymas dėl prejudicinio sprendimo yra tinkamas ir būtinas³³⁵. Taigi tiek situacijos atitinkimo numatytiems išimtims vertinimas, tiek galutinis sprendimas dėl kreipimosi į TT priklauso nacionalinio teismo kompetencijai; TT tam įtakos neturi.

3.3.1.5. Pareiga taikyti laikinąsias priemones, kad būtų užtikrinta veiksminga Europos Sąjungos teisės nuostatų apsauga

Kalbant apie nacionalinio teismo pareigą taikyti laikinąsias apsaugos priemones (angl. - *interim measures, interim relief*), išskiriamos dvejopo tipo, vadinamosios *Factortame* ir *Z.A.P.* situacijos³³⁶.

Factortame tipo situacijoje nacionalinis teismas gali būti prašomas nagrinėjamoje byloje taikyti laikinąsias priemones (sustabdyti nacionalinio teisės akto galiojimą), kol sprendžiamas nacionalinės teisės atitikimo ES teisei klausimas. Pavyzdinėje *Factortame* byloje asmenys kreipėsi į teismą dėl naują žvejybos laivų registracijos sistemą numatančio Prekybinės žvejybos akto atitikimo ES teisei. Proceso metu ieškovai pateikė prašymą netaikyti naujai priimto teisės akto nuostatų, kol teismas byloje priims galutinį sprendimą. Pagal Anglijos teisę teismas neturėjo teisės netaikyti Parlamento priimto teisės akto tol, kol nebuvo nustatytas jo neteisėtumas. Lordų Rūmai (angl. - *House of Lords*), bylą sprenddami kaip galutinės instancijos teismas, kreipėsi į TT klausdami, ar ES teisė įpareigoja nacionalinius teismus taikyti laikinąsias apsaugos priemones, net jeigu nacionalinė teisė to neleidžia, siekiant apsaugoti iš ES kylančias teises. TT konstatavo, kad nacionalinis teismas privalo atidėti nacionalinės teisės nuostatas, kurios draudžia taikyti laikinąsias priemones, kad būtų užtikrinta veiksminga ES teisės nuostatų bei iš jų išplaukiančių individams suteikiamų teisių apsauga³³⁷.

---

³³⁴ Case 283/81, *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* [1982] ECR 3415, para. 21. Reikia pastebėti, kad kai kurie mokslininkai (pvz. B. H. ter Kuile) išskiria ir trečiąją išimtį, nurodydami, jog kreiptis nebūtina, kai teisės aiškinimo klausimas kyla bylą nagrinėjant supaprastinto proceso tvarka arba sprendžiant klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių paskyrimo ir kiekviena iš šalių turi teisę, kad ieškiny bus nagrinėjamas iš esmės, kur ginčą nagrinėjanti institucija galėtų kreiptis į TT pagal 267 str. (ex 234 str.) Kuile, B.H. To refer or not to refer: about the last paragraph of article 177 of the EC treaty. In Deirdre, C., Ton, H. (ed.). *Institutional dynamics of European integration*. Dordrecht, Boston: Martinus Nijhoff, 1994, p. 382. Manytina, kad toks išskyrimas nėra tikslingas, kadangi ginčą supaprastinto proceso tvarka nagrinėjanti institucija arba institucija, sprendžianti dėl laikinųjų apsaugos priemonių, nebus laikoma galutinės instancijos teismu ir nepateks į 267 str. (ex 234 str.) 3 d. taikymo sritį. Plačiau galutinės instancijos teismo samprata nagrinėta kalbant apie valstybės atsakomybės subjektus.

³³⁵ Case 126/80, *Maria Salonia v Giorgio Poidomani and Franca Baglieri* [1981] ECR 1563, para. 7.

³³⁶ Situacijos išskiriamos lyginant TT praktiką bylose dėl laikinos apsaugos suteikimo ir taip pavadintos atsižvelgiant į bylą, kuriose jos buvo analizuotos, pavadinimus (atitinkamai Case C-213/89, *R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1990] ECR I-2433, Joined cases C-143/88 and C-92/89, *Zuckerfabrik Süderdithmarschen v. Hauptzollamt Itzehoe and Zuckerfabrik Soest GmbH v. Hauptzollamt Paderborn* [1991] ECR I-415, Case C-465/93, *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft and Others v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* [1995] ECR I-3761, Case C-68/95, *T. Port GmbH & Co. KG v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung* [1996] ECR I-6065). Nurodo Apter, S.A. Interim Measures in EC Law: Towards a Complete and Autonomous System of Provisional Judicial Protection before National Courts? *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2003 (7(2)) [žiūrėta 2009-11-18]. <http://www.ejcl.org/72/art72-1.html>.

³³⁷ Case C-213/89, *The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1990] ECR I-2433, para. 299.

Esant *Z.A.P.* tipo situacijai, nacionalinis teismas gali būti prašomas sustabdyti nacionalinių teisės aktų, įgyvendinančių Sąjungos teisės aktus, kurių teisėtumas ginčijamas, taikymą arba netaikyti ginčijamų Sąjungos teisės aktų. *Zuckerfabric* ir *Atlanta* bylose Teismas konstatavo, kad Sutarties 288 str. (ex 249 str.) negali būti laikomas teisinės apsaugos, kurią Sąjungos teisė suteikia individams, kliūtimi³³⁸. Teismo manymu, Sąjungos teisės garantuota apsauga apima individų teisę nacionaliniuose teismuose kvestionuoti Sąjungos teisės aktų teisėtumą ir paskatinti teismus kreiptis į TT prejudicinio sprendimo. Nuo to momento, kai asmuo pasinaudoja šia teise, iki tol, kol Teismas priima prejudicinį sprendimą, nacionaliniai teismai privalo taikyti laikinąsias apsaugos priemones, tokias kaip nacionalinių teisės aktų, įgyvendinančių ginčijamus Sąjungos teisės aktus, arba ginčijamų Sąjungos teisės aktų netaikymą³³⁹.

Skirtingai nuo sprendimo *Factortame* byloje, *Zuckerfabric*, *Atlanta* ir *Port* bylose TT suformulavo kriterijus, į kuriuos nacionalinis teismas privalo atsižvelgti, sprenddamas, ar būtina imtis laikinųjų priemonių. TT konstatavo, kad vienodas Sąjungos teisės taikymas reikalauja, kad prašymas dėl Sąjungos reglamentu pagrįstų administracinių teisės aktų taikymo sustabdymo valstybėse narėse būtų tenkinamas esant vienodoms sąlygoms, ir kad šios aplinkybės sutampa su sąlygomis, kurioms esant laikinąsias apsaugos priemones taiko TT³⁴⁰. W. V. Gerven pastebi, kad iš nusistovėjusios TT praktikos aiškiai matyti, jog nacionalinis teismas, sprenddamas dėl laikinųjų priemonių paskyrimo, privalo įvertinti dvejopo pobūdžio aplinkybes. Visų pirma, nacionalinis teismas turi įvertinti, ar kyla rimtų abejonių (lot. - *fumus boni juris*) dėl Sąjungos priemonės galiojimo³⁴¹ ir, įsitikinęs, kad ginčijamos priemonės galiojimo klausimas dar nebuvo perduotas

---

³³⁸ *Zuckerfabric* byloje į TT kreipęsis nacionalinis teismas klausė, ar laikinųjų apsaugos priemonių nustatymas gali būti laikomas kliūtimi efektyviam EB antrinės teisės įgyvendinimui, kaip numatyta Sutarties 288 str. (ex 249 str.). Joined cases C-143/88 and C-92/89, *Zuckerfabrik Süderdithmarschen v. Hauptzollamt Itzehoe and Zuckerfabrik Soest GmbH v. Hauptzollamt Paderborn* [1991] ECR I-415, para. 15.

³³⁹ Joined cases C-143/88 and C-92/89, *Zuckerfabrik Süderdithmarschen v. Hauptzollamt Itzehoe and Zuckerfabrik Soest GmbH v. Hauptzollamt Paderborn* [1991] ECR I-415, para. 16-17; Case C-465/93, *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft and Others v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* [1995] ECR I-3761, para. 20-21. Reikia pastebėti, kad *Port* byloje, skirtingai nuo *Zuckerfabric* ir *Atlanta* bylų, situacija buvo susijusi su laikinos apsaugos taikymu prekybininkų, kurių teisinė padėtis, remiantis Sąjungos reglamentu, turėjo būti nustatyta Komisijos priimtu teisės aktu, (kurio ši institucija nepriėmė), atžvilgiu. Teismas pažymėjo, kad Sąjungos Sutartyje nėra nuostatos, leidžiančios kreipiantis prejudicinio sprendimo prašyti TT pasisakyti, ar ES institucija pažeidė ES teisę neveikimu. Todėl nacionalinis teismas, sprenddamas dėl Komisijos veiksmų teisėtumo, neturi teisės imtis laikinųjų apsaugos priemonių (tą gali padaryti tik TT arba BT). Visgi, kaip teisingai pastebi S.A. Apter, nepaisant skirtingos faktinės situacijos, sprendimas *Port* byloje nurodomas kaip tipinės situacijos struktūrinė dalis todėl, kad jame TT nustatė išorines nacionalinių teismų diskrecijos taikyti laikinąją apsaugą ribas, apribojant ją ginčiais, kuriuose kyla Sąjungos teisės aktų teisėtumo klausimas. Nurodo Apter, S.A. Interim Measures in EC Law: Towards a Complete and Autonomous System of Provisional Judicial Protection before National Courts? *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus], 2003 (7(2)) [žiūrėta 2009-11-18]. <<http://www.ejcl.org/72/art72-1.html>>. Case C-68/95, *T. Port GmbH & Co. KG v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung* [1996] ECR I-6065, para. 52-54.

³⁴⁰ Joined cases C-143/88 and C-92/89, *Zuckerfabrik Süderdithmarschen v. Hauptzollamt Itzehoe and Zuckerfabrik Soest GmbH v. Hauptzollamt Paderborn* [1991] ECR I-415, para. 26-27.

³⁴¹ *Ibid.*, para. 23-24; Case C-465/93, *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft and Others v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* [1995] ECR I-3761, para. 35-36; Case C-68/95, *T. Port GmbH & Co. KG v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung* [1996] ECR I-6065, para. 48. S.A. Apter pastebi, kad TT nenurodė, kokiais atvejais abejonė dėl Sąjungos teisės akto teisėtumo gali būti laikoma rimta, ir, tikriausiai, dėl subjektyvių faktorių, lemiančių rimtumo vertinimą, ateityje to taip pat nepadarys. Visgi Teismas pažymėjo, kad vertinant šį klausimą turi būti atsižvelgiama į Sąjungos institucijų kompetencijos ribas bei šiuo atžvilgiu suformuluotą TT praktiką, kas, mokslininko manymu, iš dalies pašalina minėtą neaiškumą. Apter, S.A. Interim Measures in

Teismui, kreiptis dėl prejudicinio sprendimo³⁴². Šių aplinkybių buvimas yra būtinas ir pakankamas laikinųjų priemonių „galimumui“. Antra sąlygų grupė apima aplinkybes, kurias būtina nustatyti tam, kad laikinosios priemonės virstų subjektine tam tikro asmens teise, t.y. būtų paskirtos. Nacionalinis teismas privalo nustatyti, ar nagrinėtinas klausimas yra ypatingos skubos klausimas³⁴³, ir atsižvelgti į Sąjungos interesus³⁴⁴, t.y. surasti balansą tarp Sąjungos ir individualaus intereso³⁴⁵.

Mokslinėje literatūroje ilgai diskutuota, ar laikinosios apsaugos taikymo sąlygos, būdingos *Z.A.P.* tipo situacijai, taikytinos ir esant *Factortame* tipo situacijai³⁴⁶. TT savo poziciją minėtu

---

EC Law: Towards a Complete and Autonomous System of Provisional Judicial Protection before National Courts? *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2003, 7(2) [žiūrėta 2009-11-18]. <<http://www.ejcl.org/72/art72-1.html>>.

³⁴² S.A. Apter nurodo, kad šis reikalavimas kelia TT praktikos aiškinimo problemų. Mokslininkas primena, kad *Hoffmann-La Roche* ir *Morson* sprendimuose (Case 107/76, *Hoffmann-La Roche v. Centrafarm* [1977] ECR 957; Case 35-6/82, *Morson v. The Netherlands* [1982] ECR 3723) TT konstatavo, jog nacionalinis teismas neprivalo kreiptis į TT, kai byla nagrinėjama supaprastinto proceso tvarka arba sprendžiamas klausimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių paskyrimo, su sąlyga, jog kiekviena iš šalių turi teisę į tai, kad ieškinyš būtų nagrinėjamas iš esmės, kur ginčą iš esmės nagrinėjanti institucija galėtų kreiptis į TT pagal 267 str. (ex 234 str.) S.A. Apter atkreipia dėmesį, kad skirtingai nuo situacijų *Zuckerfabrik* ir *Atlanta* byloje, *Hoffmann-La Roche* ir *Morson* atveju nebuvo iškilęs ES teisės akto teisėtumo klausimas, todėl pastarųjų sprendimų sprendimų išvados neturėtų būti automatiškai taikomos *Z.I.P.* tipo situacijoms. Apter, S.A. Interim Measures in EC Law: Towards a Complete and Autonomous System of Provisional Judicial Protection before National Courts? *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2003, 7(2) [žiūrėta 2009-11-18]. <<http://www.ejcl.org/72/art72-1.html>>.

³⁴³ „Ypatingos skubos“ sąlyga suponuoja, kad laikinosios priemonės turi būti paskirtos prieš priimant galutinį sprendimą, siekiant išvengti ieškoviui iki TT priimant sprendimą gresiančios sunkios ir nepataisomos žalos (lot. - *periculum in mora*). Įpatingai finansiniai nuostoliai nėra laikomi „nepataisoma“ žala, kadangi ji gali būti atlyginta, kai ES teisės aktas pripažįstamas negaliojančiu. Joined cases C-143/88 and C-92/89, *Zuckerfabrik Süderdithmarschen v. Hauptzollamt Itzehoe and Zuckerfabrik Soest GmbH v. Hauptzollamt Paderborn* [1991] ECR I-415, para. 28-29; Case C-465/93, *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft and Others v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* [1995] ECR I-3761, para. 40-41; Case C-68/95, *T. Port GmbH & Co. KG v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung* [1996] ECR I-6065, para. 48. S.A. Apter, aiškindamas šį kriterijų, nurodo į TT praktiką taikant Sutarties 278-279 str. (ex 242-243 str.), kur kaip sunki ir nepataisoma žala įvardijama tokia žala, kuri kelia grėsmę ieškovo išlikimui (Case 310/85R, *Deufil GmbH & Co KG v. Commission* [1986] ECR 537, para. 24; Case 152/88R, *Sofrimport SARL v. Commission* [1988] ECR 2931, para. 27; Cases C-51/90R and C-59/90R, *Cosmos-Tank BV, Matex Nederland BV and Mobil Oil BV v. Commission* [1990] ECR I-2167, para. 24), negali būti paskaičiuojama (Cases C-51/90R and C-59/90R, *Cosmos-Tank BV, Matex Nederland BV and Mobil Oil BV v. Commission* [1990] ECR I-2167, para. 24) arba kai kompensacija negali atstatyti ieškovo padėties į tą, kurioje jis buvo prieš žalai atsirandant (Case C-195/90R, *Commission v. Germany* [1990] ECR I-3351, para.). Nurodo Apter, S.A. Interim Measures in EC Law: Towards a Complete and Autonomous System of Provisional Judicial Protection before National Courts? *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2003, 7(2) [žiūrėta 2009-11-18]. <<http://www.ejcl.org/72/art72-1.html>>.

³⁴⁴ Šis kriterijus plačiau aptartas *Atlanta* byloje. TT nurodė, kad nacionalinis teismas, kuriam buvo pateiktas prašymas taikyti laikinąsias apsaugos priemones, privalo atsižvelgti į žalą, kurią laikinosios apsaugos priemonės gali padaryti teisei tvarkai, kurią Sąjungos teisės aktas nustatė visoje Sąjungoje. Darant prielaidą, kad dauguma teismų dėl analogiškų priežasčių taip pat taikytų laikinąsias apsaugos priemones, nacionalinis teismas privalo apsarstyti šį kumuliacinį poveikį ir prašančiojo asmens situacijos ypatumus, dėl kurių jis skiriasi nuo kitų atitinkamų ūkio subjektų. Case C-465/93, *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft and Others v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* [1995] ECR I-3761, para. 44. Jei laikinųjų apsaugos priemonių taikymas Sąjungoje gali sukelti finansinę krizę, nacionalinis teismas gali pareikalauti, kad laikinąsias apsaugos priemones taikyti prašantis asmuo pateiktų atitinkamas garantijas, kaip pvz. užstato pervedimas. Joined cases C-143/88 and C-92/89, *Zuckerfabrik Süderdithmarschen v. Hauptzollamt Itzehoe and Zuckerfabrik Soest GmbH v. Hauptzollamt Paderborn* [1991] ECR I-415, para. 32; Case C-465/93, *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft and Others v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* [1995] ECR I-3761, para. 45.

³⁴⁵ Gerven, W.V. General Course of Rights and Remedies in the Enforcement of European Community Law before National Courts. In *Collected courses of the Academy of European Law*. 1997, III(1). The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1997, p. 311.

³⁴⁶ W.V. Gerven ne kartą išreiškė savo nuomonę, kad abiem atvejais laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sąlygos turėtų būti vienodos. Mokslininkas nurodė, kad, pirma, *Zuckerfabrik* byloje nurodytos sąlygos yra suformuluotos remiantis principais, bendrais visų valstybių narių teisei, bei antra, tiek ES teisėje, tiek nacionalinėje teisėje galioja teisės aktų teisėtumo prezumpcija, taigi tiek *Z.A.P.*, tiek *Factortame* tipo situacijoje yra poreikis teisės aktų galiojimui apriboti tik išskirtiniais atvejais. Gerven, W.V. Bridging the Gap between Community and National Laws: Towards a Principle of Homogeneity in the Field of Legal Remedies? *Common Market Law review*. 1995, 32: p. 688. Nurodo Apter, S.A. Interim Measures in EC Law: Towards a Complete and Autonomous System of Provisional Judicial Protection before National Courts? *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2003, 7(2) [žiūrėta 2009-11-18]. <<http://www.ejcl.org/72/art72-1.html>>. Taip pat žr.: Gerven, W.V. General Course of Rights and Remedies in the Enforcement of European Community Law before National Courts. In *Collected courses of the Academy of European Law*. 1997, III(1). The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1997, p. 314-315. W.V. Gerven priešina S.A. Apter, teigdamas, jog TT suformuluotos sąlygos yra gerokai griežtesnės nei bendri minimalūs valstybėse dominuojantis laikinųjų apsaugos priemonių

klausimu išreiškė *Unibet* byloje. Prejudicinį klausimą pateikęs nacionalinis teismas klausė, ar, atsižvelgiant į Sąjungos teisės asmenims suteiktų teisių veiksmingos teisminės gynybos principą ir kilus abejonių dėl nacionalinių nuostatų atitikties šiai teisei, laikinosios apsaugos priemonės, sustabdančios minėtų nuostatų taikymą (tol, kol kompetentingas teismas nuspręs dėl jų atitikties Sąjungos teisei), taikomos vadovaujantis kompetentingo teismo taikytinos nacionalinės teisės nustatytais kriterijais ar Sąjungos teisės nustatytais kriterijais³⁴⁷. TT konstatavo, kad *Unibet* byla skiriasi nuo *Zuckerfabrik, Atlanta, ABNA*³⁴⁸ bylų, nes *Unibet* pateiktu laikinųjų apsaugos priemonių prašymu siekiama sustabdyti ne taikant Sąjungos teisės aktą, kurio teisėtumas yra ginčijamas, priimtos nacionalinės nuostatos poveikį, o nacionalinio įstatymo, kurio atitiktis Sąjungos teisei yra ginčijama, poveikį. Nesant nagrinėjamą klausimą reglamentuojančių Sąjungos teisės aktų, kiekvienos valstybės narės teisė turi nustatyti laikinųjų apsaugos priemonių, skirtų užtikrinti iš Sąjungos teisės kylančių asmenų teisių gynybą, taikymo sąlygas. Dėl šios priežasties laikinosios apsaugos priemonės, sustabdančios nacionalinių nuostatų taikymą, kol kompetentingas teismas nuspręs dėl jų atitikties Sąjungos teisei, taikomos vadovaujantis šio teismo taikytinos nacionalinės teisės nustatytais kriterijais³⁴⁹.

Apibendrinant pareigą taikyti laikinasias priemones, darytina išvada, kad nacionalinis teismas privalo garantuoti, kad būtų užtikrinta veiksminga ES teisės nuostatų bei iš jų išplaukiančių individams suteikiamų teisių apsauga tiek tuo atveju, kai kvestionuojamas nacionalinio teisės akto atitikimas ES teisei, tiek tada, kai kyla Sąjungos teisės akto teisėtumo klausimas. Ši pareiga nėra absoliuti: nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes bei TT suformuluotas sąlygas turi surasti balansą tarp Sąjungos, valstybės ir individualaus intereso.

Remiantis aukščiau išdėstyta analize, galima teigti, kad atsisakymas taikyti tiesiogiai taikomas ES teisės nuostatas, neteisingas ES nuostatų aiškinimas ir taikymas, nesikreipiant ar kreipiantis į TT prejudicinio sprendimo, atsisakymas taikyti nacionalinės teisės nuostatas, trukdančias įgyvendinti ES teises ar aiškinti nacionalinę teisę sutinkamai su direktyvos nuostatomis, pasibaigus jos įgyvendinimo terminui, pareigos kreiptis į TT pagal 267 str. (ex 234 str.) bei taikyti laikinąją apsaugą nevykdymas neabejotinai sudarys ES teisės pažeidimą. Visgi tam, kad valstybei kiltų atsakomybė, to nepakanka. TT *Köbler* byloje pabrėžė, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės

---

taikymo reikalavimai. Netgi jeigu ir galima sutikti su tuo, kad „rimtos abejonės“ dėl teisėtumo bei rimtos ir nepataisomos žalos sąlygos yra bendros valstybėms narėms, kiti reikalavimai, tokie kaip pareiga atsižvelgti į Sąjungos interesą, įskaitant garantijų pateikimą, yra griežtesni nei tie, kurie numatyti nacionalinėje teisėje. Todėl, mokslininko manymu, griežtų *Z.A.P.* tipo sąlygų perkėlimas *in totum Factortame* tipo situacijai nėra racionalus sprendimas. Apter, S. A. Interim Measures in EC Law: Towards a Complete and Autonomous System of Provisional Judicial Protection before National Courts? *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2003, 7(2) [žiūrėta 2009-11-18]. <<http://www.ejcl.org/72/art72-1.html>>.

³⁴⁷ Case C-432/05, *Unibet (London) Ltd and Unibet (International) Ltd v Justitiekanslern* [2007] ECR I-02271, para. 78.

³⁴⁸ Joined cases C-453/03, C-11/04, C-12/04 and C-194/04, *The Queen, on the application of ABNA Ltd and Others v Secretary of State for Health and Food Standards Agency* [2005] ECR I-10423.

³⁴⁹ Case C-432/05, *Unibet (London) Ltd and Unibet (International) Ltd v Justitiekanslern* [2007] ECR I-02271, para. 79-82.

instancijos teismų veikų gali kilti tik išskirtiniais atvejais, kai taikoma teisė buvo pažeista *akivaizdžiai* (angl. - *manifestly*)³⁵⁰. Padaryta išvada suponuoja būtinybę analizuoti pažeidimo „akivaizdumo“ nustatymo kriterijus.

3.3.2. Pažeidimo „akivaizdumo“ nustatymo kriterijai

3.3.2.1. Kriterijų išskyrimo problema

Kalbėdamas apie „pažeidimo rimtumo“ kriterijų, kurį, remdamasis ankstesne jurisprudencija, įvardino kaip vieną iš atsakomybės sąlygų, TT nurodė, jog ES teisės pažeidimas bus pakankamai rimtas (angl. – *sufficiently serious*) tik tuomet, jeigu jis akivaizdus (angl. - *manifest*). Nusprendamas dėl pažeidimo „akivaizdumo“ nacionalinis teismas turi įvertinti eilę kriterijų, tokių kaip pažeistos nuostatos tikslumas ir aiškumas, teisės klaidos pateisinamumas, Sąjungos institucijų pozicija, kai ji taikytina, galimas pareigos kreiptis į TT pažeidimas, bei nuspręsti, ar teisės klaida buvo padaryta tyčia³⁵¹.

Reikia pastebėti, kad Teismas šiuo aspektu laikėsi kitokios pozicijos, nei siūlė generalinis advokatas M.P. Léger. Nors advokato ir Teismo pozicija dėl to, kad valstybė dėl teismų veikų turėtų atsakyti tik išskirtiniais atvejais, esant rimtam teisės pažeidimui, sutapo, advokatas išreiškė kitokią nuomonę dėl kriterijų, taikytinų nustatant, koks pažeidimas gali būti laikomas pakankamai rimtu. M. P. Léger nurodė, kad svarbiausias faktorius, kurį reikia nustatyti, yra tai, ar klaida dėl teisės yra pateisinama ar ne. Advokato manymu, sprendimas turi priklausyti tik nuo pažeistos nuostatos tikslumo ir aiškumo bei TT praktikos taikomų klausimų buvimo³⁵². Nėra nei būtina, nei tikslinga atsižvelgti į tokius kriterijus kaip Sąjungos institucijų nuomonė bei tai, ar ES teisės pažeidimas yra tyčinis ar ne, o akivaizdus pareigos kreiptis į TT pažeidimas gali būti savarankišku valstybės atsakomybės pagrindu³⁵³.

Mokslinėje literatūroje TT pozicija sulaukė nemažai kritikos, dėl to, kad Teismas, keisdamas terminologiją, apsiribojo tik pavyzdinių kriterijų išvardijimu ir neišaiškino jų turinio. Mokslininkų manymu, iki šiol nėra aišku, kokia teisminė klaida bus pakankamai rimta, kad valstybei kiltų

---

³⁵⁰ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 53.

³⁵¹ *Ibid.*, para. 54-55.

³⁵² Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 139.

³⁵³ *Ibid.*, para. 155-156

atsakomybė³⁵⁴. Kai kurie autoriai išreiškia nuomonę, kad teismui vertėjo laikytis generalinio advokato pozicijos, kuri aiškesnė ir ją įmanoma taikyti³⁵⁵.

Siekiant įvertinti, kokie kriterijai teoriškai ir praktiškai gali lemti pažeidimo rimtumą, būtina nustatyti įvardintų kriterijų turinį bei jų taikymo praktiką.

3.3.2.2. Diskrecijos veikti, paliktos valstybei, apimtis

Skirtingai nei kalbėdamas apie įstatymų leidžiamąją ar vykdomąją valdžią, *Köbler* byloje TT diskrecijos laisvės kaip vieno iš kriterijų, vertinant pažeidimo rimtumą, neminėjo. Visgi atsižvelgiant į šio kriterijaus svarbą sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl kitų valdžios institucijų veikų, nagrinėtina šio kriterijaus vieta visų pažeidimo “rimtumo” kriterijų sistemoje ir analizuotinas klausimas, ar šis kriterijus taikomas nustatant, ar galutinės instancijos teismai ES teisę pažeidė pakankamai rimtai.

Analizuojant pirmąsias TT bylas valstybės atsakomybės srityje, akivaizdu, kad valstybės kompetencijos apimtis buvo svarbiausias kriterijus, apsprendžiantis klausimą dėl ES teisės pažeidimo rimtumo: kuo didesne sprendimų priėmimo laisve valstybės narės naudojosi, tuo mažiau buvo tikėtina, kad valstybė bus pripažįstama atsakinga už ES teisės pažeidimą³⁵⁶. Valstybei narei turint plačią diskreciją veikti savo nuožiūra ES mastu neharmonizuotose srityse arba įgyvendinant direktyvų nuostatas, kurios leidžia nukrypti nuo bendro elgesio standarto, ES teisės pažeidimas galėjo būti pripažintas pakankamai rimtu tik tokiu atveju, jeigu valstybė *akivaizdžiai ir grubiai* pažeidė savo įgaliojimų vykdymo ribas³⁵⁷. Tokia TT pozicija, pristatyta dar 1978 m. *HNL*³⁵⁸ byloje prieš EK ir Tarybą, vėliau buvo taikoma visų nacionalinės teisės subjektų, pažeidusių ES teisę, atžvilgiu. Minėtas teismo sprendimas grįstas tuo, kad įstatymų leidžiamosios valdžios laisvė negali būti varžoma neribota galimybe paduoti ieškinį dėl žalos atlyginimo³⁵⁹ vien dėl to, kad pastangos

---

³⁵⁴ Drake, S. State liability under Community Law for Judicial Error: A False Dawn for the Effective protection of the Individual's Community Rights. *Irish Journal of European Law*. 2004, 11: p. 49. Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 131.

³⁵⁵ Breuer, M. Judicial wrongs and Community law: the case Gerhard Köbler v. Austria. In Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: British Institute of international and comparative law, 2006, p. 393. Drake, S. State liability under Community Law for Judicial Error: A False Dawn for the Effective protection of the Individual's Community Rights. *Irish Journal of European Law*. 2004, 11: p. 50.

³⁵⁶ Dougan, M. *National remedies before The Court of Justice: issues of harmonisation and differentiation*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 244; Tridimas, T. State Liability for Judicial acts. Remedies unlimited? In *European Legal Dynamics. Revised and updated edition of 30 years of European Legal Studies at the College of Europe*. Brussels: Peter Lang, 2007, p. 151-152.

³⁵⁷ Case C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] E.C.R. I-1029.

³⁵⁸ Joined Cases 83 and 94/76, 4, 15 and 40/77, *HNL and Others v Council and Commission* [1978] E.C.R. 1209.

³⁵⁹ Opinion of General Advocate M. P. Léger in Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] E.C.R. I-2553.

patenkinti viešąjį interesą neigiamai veikia privačių asmenų interesus³⁶⁰. Suteikta galia įgyvendinti tautos suverenias teises³⁶¹ pateisina įstatymų leidžiamosios valdžios imunitetą bendrųjų atsakomybės sąlygų atžvilgiu, todėl valstybės atsakomybė dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmų gali kilti tik išimtiniais atvejais, o ne dėl bet kokio veiksmo ar neveikimo, išeinančio už įstatymų leidėjo diskrecijos ribų.

Tuo tarpu antrasis valstybės atsakomybės modelis, t.y. valstybės atsakomybė už ES teisės pažeidimus, kai jos kompetencija veikti yra ribota, grįstas ES teisės viršenybės principo pažeidimu³⁶². Ratifikuodamos steigiamąsias sutartis valstybės narės savanoriškai apribojo savo veiksmų laisvę įstatymų leidybos srityje pripažindamos ES teisės pirmenybės principą, todėl logiška teigti, kad valstybei narei neturint pasirinkimo galimybės nustatyti privalomą elgesio standartą, detalizuoti direktyvos nuostatas ar įgyvendinant direktyvos nuostatas pasinaudoti joje numatyta išimtimi, pakankamai rimto ES teisės pažeidimo faktui konstatuoti pakanka bet kokios valstybės narės veikos, nesuderinamos su ES teisės reikalavimais³⁶³.

Pastebėtina, jog kai kurie mokslininkai (pvz. M.P. Léger³⁶⁴, C. Hilson³⁶⁵) vėlesnę TT praktiką (sprendimus bylose *Haim*³⁶⁶, *Larsy*³⁶⁷, *Evans*³⁶⁸) aiškino kaip rodančią, jog šis išskyrimas prarado savo reikšmę ir diskrecija nėra lemiantis faktorius, nustatant, ar ES teisės pažeidimas yra rimtas. Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad *Haim* byloje TT konstatavo, jog “paprastas ES teisės pažeidimas gali sudaryti, bet nebūtinai sudaro pakankamai rimtą teisės pažeidimą” ir “tam, kad nustatytų, ar pažeidimas buvo pakankamai rimtas, sprendžiantis ginčą nacionalinis teismas privalo įvertinti visas jam žinomas bylos aplinkybes”. *Larsy* byloje Teismas nurodė, kad nacionalinė institucija neturėjo diskrecijos veikti, tačiau vertinant jos veiksmų teisėtumą *Brasserie* “subjektyvūs” kriterijai vistiek buvo taikomi³⁶⁹. *Evans* byloje Jungtinė Karalystė laiku neperkėlė direktyvos į nacionalinę teisę, ir TT nurodė, kad net ir tokiu atveju, sprendžiant dėl pažeidimo rimtumo, būtina atsižvelgti į visas bylos aplinkybes³⁷⁰. Todėl remiantis šia Teismo praktika

³⁶⁰ Case 83 and 94/76, 4, 15 and 40/77, *HNL and Others v Council and Commission* [1978] E. C. R. 1209.

³⁶¹ Opinion of General Advocate Capotorti in Joined Cases 83 and 94/76, 4, 15 and 40/77, *HNL and Others v Council and Commission* [1978] E.C.R. 1209.

³⁶² Opinion of General Advocate Léger in Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] E.C.R. I-2553.

³⁶³ Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] E.C.R. I-2553.

³⁶⁴ Opinion of General Advocate M. P. Léger in case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239, para. 138.

³⁶⁵ Hilson, C. The role of discretion in the EC law on non-contractual liability. *Common Market Law Review*. 2005, 42: p. 692, 693; Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239.

³⁶⁶ Case C-424/97, *Salomone Haim v Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein* [2000] E. C. R I-5123.

³⁶⁷ Case C-118/00, *Gervais Larsy v Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (INASTI)* [2001] E.C.R. I-5063.

³⁶⁸ Case C-63/01, *Samuel Sidney Evans v The Secretary of State for the Environment* [2003] E. C. R. I-14447.

³⁶⁹ Hilson, C. The role of discretion in the EC law on non-contractual liability. *Common Market Law Review*. 2005, 42: p. 692, 693.

³⁷⁰ Case C-63/01, *Samuel Sidney Evans v The Secretary of State for the Environment* [2003] E.C.R. I-14447, para. 85-88.

manytina, jog nacionalinis teismas, sprendžiantis dėl valstybės atsakomybės dėl įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios veiksmų, privalo įvertinti visas aplinkybes, sąlygojusias pažeidimo padarymą, ir valstybės diskrecijos apimtis tampa tik vienu iš kriterijų, vertintinų sprendžiant, ar pažeidimas buvo pakankamai rimtas.

Tokia pozicija TT buvo paneigta 2008 m. *Synthon* byloje, kur Teismas, primindamas savo praktiką *Brasserie du Pêcheur*³⁷¹, *Hedley Lomas*³⁷² bei *Robins and Others*³⁷³ bylose, diskrecijos apimtį įvardino kaip vieną iš svarbiausių kriterijų sprendžiant dėl pažeidimo rimtumo. TT, priešingai nei siūlė generalinė advokatė Y. Bot³⁷⁴, nurodė, kad pakankamai rimtas teisės pažeidimas bus tuomet, kai valstybė narė *akivaizdžiai* ir *šiurkščiai* nesilaiko nustatytų diskrecijos ribų, ir šiuo atžvilgiu reikia atsižvelgti į tokius kriterijus, kaip pažeistos normos aiškumo ir tikslumo laipsnis bei į diskrecijos, kurią nacionalinės valdžios institucijoms suteikia pažeista norma, apimtį. Jeigu valstybė narė negali rinktis, kokius teisės aktus jai priimti, ir jos diskrecija labai sumažinta arba netgi jos visai nėra, vien paprasto Sąjungos teisės pažeidimo gali pakakti įrodyti, jog padarytas pakankamai rimtas ES teisės pažeidimas³⁷⁵.

Įvertindami ypatingą nagrinėjimo kriterijaus reikšmę, mokslininkai (T. Tridimas, S. Prechal, M.P. Léger, A.S. Botella) kelia klausimą, ar diskrecijos apimtis yra kriterijus, taikytinas sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl teismų veikų. Dauguma jų išreiškia neigiamą poziciją.

T. Tridimas atkreipia dėmesį į tai, kad *Köbler* byloje Teismas nurodo tik į akivaizdų pažeidimą, o ne “*akivaizdų ir grubų įgaliojimų ribų*” pažeidimą. Terminologijos kitimas, mokslininko manymu, lengvai paaiškinamas. Terminas “*akivaizdus ir grubus įgaliojimų ribų*” pažeidimas nurodo į atvejus, kai įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia, kurdama įpareigojančias elgesio taisykles, naudojami plačia diskrecijos laisve. Nacionaliniai teismai diskrecijos kurti teisės normas neturi. Todėl, T. Tridimas manymu, diskrecijos laisvė nėra tinkamas kriterijus sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų³⁷⁶.

Generalinis advokatas M.P. Léger bei A.S. Botella³⁷⁷ taip pat laikosi nuomonės, kad diskrecija nėra tinkamas kriterijus, vertinant teismų veikas. Tik skirtingai nuo T. Tridimas, M.P. Léger savo

---

³⁷¹ Case C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029.

³⁷² Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] ECR I-2553.

³⁷³ Case C-278/05, *Carol Marilyn Robins and Others v Secretary of State for Work and Pensions* [2007] ECR I-01053.

³⁷⁴ Opinion of General Advocate Bot in Case C-452/06, *The Queen, on the application of Synthon BV v Licensing Authority of the Department of Health* [2008] ECR I-07681, para. 118-123. Generalinė advokatė Y. Bot laikėsi tos pačios pozicijos, kaip ir anksčiau įvardinti mokslininkai.

³⁷⁵ Case C-452/06, *The Queen, on the application of Synthon BV v Licensing Authority of the Department of Health* [2008] ECR I-07681, para. 37-38.

³⁷⁶ Tridimas, T. State Liability for Judicial acts. Remedies unlimited? In *European Legal Dynamics. Revised and updated edition of 30 years of European Legal Studies at the College of Europe*. Brussels: Peter Lang, 2007, p. 151-152.

³⁷⁷ Botella, A.S. La responsabilité de juge national. *Revue trimestrielle de droit européen*. 2004 (40), p. 303.

poziciją argumentuoja tuo, kad atsižvelgiant į TT praktiką, nustatant, ar buvo padarytas pakankamai rimtas pažeidimas, apskritai nereikia nustatyti, ar valstybė turėjo plačią diskreciją veikti ar ne³⁷⁸.

Mažumą mokslininkų, manančių, kad diskrecijos apimtis išlieka svarbi sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų, atstovauja S. Prechal. Analizuodama sprendimą *Köbler* byloje, mokslininkė teigia, jog negalima teigti, kad nacionalinis teismas diskrecijos laisvės neturėjo, kadangi taikoma ES teisės nuostata galėjo būti suprantama nevienareikšmiškai. Sprendimas atsiimti prejudicinius klausimus buvo neteisingas ir sudarė ES teisės pažeidimą, tačiau savo pobūdžiu nebuvo akivaizdžiai priešingas ES teisei, todėl negalėjo būti kvalifikuojamas kaip pakankamai rimtas ES teisės pažeidimas³⁷⁹.

Autorės manymu, tikslinga pritarti daugumos mokslininkų pozicijai. Nagrinėdami bylą, kurioje kyla su ES teise susijęs klausimas, nacionaliniai teismai nustato ES teisės normos turinį (jeigu jis neaiškus, kreipiasi į TT) ir teisės normą pritaiko ginčijamiems teisiniams santykiams. Netgi tuo atveju, kai nacionaliniai teismai aiškina nacionalinės teisės nuostatas sutinkamai su ES teise, jie negali sukurti atitinkamų įstatymo leidėjo neapibrėžtų sąvokų ar nustatyti detalias ES teisės akto įgyvendinimo taisykles, t.y. jie neturi kompetencijos kurti teisės normas. Atitinkamai diskrecijos apimties kriterijus vertinant teismų veikas neturėtų būti taikomas.

Visgi tokia išvada neleidžia teigti, kad šio kriterijaus netaikymas reiškia, jog valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų atsiradimo sąlygos yra ne tokios griežtos, kaip valstybės atsakomybės dėl kitų institucijų veikų. Kaip tiksliai dėmesį atkreipia T. Krümmel, M. R. D'Sa³⁸⁰, A. Albors-Llorens³⁸¹, T. Tridimas³⁸² bei D.S. Ramírez-Escudero³⁸³ TT, vietoj ankstesnėje praktikoje vartotos kategorijos „*akivaizdus ir grubus įgaliojimų ribų*“ pažeidimas, numato *akivaizdaus* ES teisės pažeidimo reikalavimą, taip sugriežtindamas pažeidimo rimtumo kategoriją. Taigi nors diskrecijos ribų kriterijus nėra taikomas, valstybės atsakomybė dėl teismų sprendimų gali kilti tik išskirtiniais atvejais, nacionaliniam teismui akivaizdžiai pažeidus teisę. Tai leidžia daryti išvadą, kad nepaisant įgaliojimų ribų kaip kriterijaus nevertinimo, valstybės atsakomybės dėl

---

³⁷⁸ Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239, para. 138. Kaip jau minėta anksčiau, pozicija, kad nereikia nustatyti, ar valstybė turėjo plačios ar siauros apimties diskrecijos veikti, Teismo buvo atmesta *Synthon* byloje.

³⁷⁹ Prechal, S., Van Roermund, B. *The Coherence of EU Law. The Search for Unity In Divergent Concepts*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 204.

³⁸⁰ Krümmel, T., D'Sa, R.M. Implementation by German Courts of the Jurisprudence of the European Court of Justice on State Liability for Breach of Community Law as Developed in Francovich and Subsequent Cases. *European Business Law Review*. 2009, 20 (2): p. 278.

³⁸¹ Albors-Llorens, Albertina. The Principle of State Liability in EC Law and The Supreme Courts of the Member States. *The Cambridge Law Journal*. 2007, 66: p. 271.

³⁸² Tridimas, T. State Liability for Judicial acts. Remedies unlimited? In *European Legal Dynamics. Revised and updated edition of 30 years of European Legal Studies at the College of Europe*. Brussels: Peter Lang, 2007, p. 152.

³⁸³ Ramírez-Escudero, D.S. Responsabilidad de los Tribunales Nacionales y Derecho Comunitario. *Revista de Poder Judicial*. 2003, 71: p. 238. Taip pat žr. European Union: Liability Of Member State Through Error By Court. Case Comment. *Public Law*. 2004, SPR: p. 191.

galutinės instancijos teismų veikų kilimo sąlygos išlieka mažų mažiausiai tokios pat griežtos kaip ir valstybės atsakomybės dėl kitų institucijų veikų.

3.3.2.3. Pažeistos nuostatos aiškumas, tikslumas bei pobūdis

3.3.2.3.1. Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškumo ir tikslumo nustatymas

Sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų teisės normos aiškumo ir tikslumo nustatymas tampa vienu iš svarbiausių kriterijų, kuriuos taikant vertinamas teisės pažeidimo rimtumas. Reikia pastebėti, kad taikytinos teisės turinio nustatymas yra viena esminių nacionalinio teismo veiklos dalių, kadangi prieš taikydamas teisę nacionalinis teismas visų pirma privalo išsiaiškinti ginčui taikytinos teisės normos turinį. Dažnai teisinėje praktikoje pasitaiko, kad nuostatai priskiriama prasmė yra nevienareikšmė ir diskutuotina tiek dėl naudojamų terminų, tiek dėl norminio konteksto, taip pat dėl suderamumo su tikslais, kurių konkrečia teisės norma siekiama³⁸⁴ ir į tai, TT manymu, būtina atsižvelgti vertinant ar valstybė pakankamai rimtai pažeidė savo įsipareigojimus.

Kriterijų kuriais atvejais nuostata turėtų būti laikoma aiški ir tiksli, TT nei *Köbler*, nei kitose bylose, kur nagrinėtas klausimas dėl valstybės atsakomybės, neįvardina. Tokią Teismo pozicija galima paaiškinti tuo, jog aiškios ir tikslios nuostatos reikalavimas nėra naujas TT praktikoje: kaip minėta anksčiau, kalbant apie nacionalinių teismų pareigas, nagrinėjamas reikalavimas suformuotas TT jurisprudencijoje, skirtoje tiesioginiam direktyvų veikimui.

Pastebėtina, kad nuostatos “tikslumas” yra visų pirma siejamas su nuostatų formulavimu³⁸⁵, o nuostatos “aiškumas” – su nuostatoje vartojamų terminų suprantamumu. Mokslinėje literatūroje neretai pažymima, kad TT nors ir išskiria šias sąvokas kaip savarankiškus terminus, dažnai juos vartoja pakeičiamai, taigi šios analizės kontekste minėti terminai bus traktuojami kaip sinonimai.

S. Prechal, analizuojanti pakankamo tikslumo kriterijų, pažymi, kad galima dvejopo pobūdžio situacija³⁸⁶. Pirma, nuostata bus laikoma pakankamai tiksli, jeigu ji yra aiškiai suformuluota, detali ir vienareikšmė³⁸⁷. TT, konstatuodamas, jog nuostata yra pakankamai tiksli, ne kartą nurodė į jos “aiškią kalbą”³⁸⁸. Antra, galimi atvejai, kai pati nuostata nebus aiškiai suformuluota ir detali, tačiau,

---

³⁸⁴ Mendazona E.C. La responsabilidad por actuaciones judiciales. el último gran paso en la responsabilidad de los estados por el incumplimiento del derecho comunitario. *Civitas. Revista Española de Derecho Europeo*. 2004, 10: p. 306.

³⁸⁵ Prechal, S. *Directives in EC Law*. 2-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 224.

³⁸⁶ *Ibid.*, p. 244.

³⁸⁷ Kaip tik šį atvejį atspindi Generalinio Advokato M. P. Léger paaiškinimas, jog “aiški ir tiksli nuostata” aiškina kaip atvejį, kai nuostatos formuluotė visų aspektų atžvilgiu yra tokia aiški ir tiksli bei vienareikšmė, kad ją belieka pritaikyti.

³⁸⁸ Case 71/85, *State of the Netherlands v Federatie Nederlands Vakbeweging* [1986] ECR 3855, Case C-236/92, *Comitato di Coordinamento per la Difesa della Cava and others v Regione Lombardia and others* [1994] ECR I-483, Case C-157/02, *Rieser*

kaip nurodo generalinis advokatas F.G. Jacobs, ji įgalins aiškų ir tikslų aiškinimą, t.y. remiantis kitomis to teisės akto nuostatomis bus galima aiškiai ir tiksliai nustatyti taikomos nuostatos turinį³⁸⁹. Tokiu atveju nuostata taip pat bus laikoma pakankamai tikslia ir aiškia.

3.3.2.3.2. Valstybės atsakomybės ribojimas atsižvelgiant į suteiktos pažeistos teisės normos pobūdį

Mokslinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės, ar valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų neturėtų priklausyti nuo pažeistos teisės pobūdžio.

Generalinio advokato M. P. Léger nuomone, TT praktika šiuo klausimu nėra aiški ir klausimas lieka atviras. Jo manymu, valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų, neturėtų būti apribota aukštesnio rango (angl. - *higher-ranking*) teisės normomis, dėl to, kad, visų pirma, sunku nustatyti, kokios nuostatos ES teisėje yra aukštesnio rango teisės normos, kadangi ES teisėje nėra normų hierarchijos. Antra, sąlyga, kad turi būti pažeista aukštesnio rango taisyklė, Teismo numatyta, siekiant nustatyti, ar galima nesutartinė Sąjungos atsakomybė, buvo panaikinta *Bergaderm and Goupil v Commission* sprendimu, kad būtų galima suvienodinti dviejų sistemų atsakomybę (Sąjungos ir valstybių narių). Taigi jeigu toks reikalavimas jau buvo panaikintas, nebūtų tikslinga jį vėl nustatyti³⁹⁰. P. J. Wattel, priešingai, mano, kad TT atsisakė minėto reikalavimo ir priešingai nei generalinis advokatas kritikuoja tokią praktiką.

Išreikšta mokslininkų pozicija vertintina dviejų aspektų atžvilgiu. Visų pirma, analizuotina, ar pažeistos teisės pobūdis turi įtakos sprendžiant valstybės atsakomybės klausimą, bei, antra, vertintinas tokio kriterijaus nustatymo tikslingumas.

Analizuojant pirmąjį aspektą visų pirma nustatyta „aukštesnio rango taisyklės“ samprata.

Pažymėtina, kad sąvoka „aukštesnio rango“ gali būti tapatinama tiek su nuostatos svarba, tiek su formalia hierarchine vienos normos viršenybe kitos teisės normos atžvilgiu. Mokslinėje literatūroje³⁹¹ vieningai pritariama, kad Sąjungos teisėje vieningų kriterijų nėra, taigi tiek nuostatos svarbumas, tiek jos formalus statusas gali turėti įtakos kvalifikuojant teisės normą kaip turinčią „aukštesnį rangą“. Aukštesnio rango teisės normomis TT buvo pripažintos Sutarties nuostatos (pvz.

Internationale Transporte GmbH v Autobahnen- und Schnellstraßen-Finanzierungs- AG (Asfinag). Nurodo Prechal, S. *Directives in EC Law*. 2-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 244.

³⁸⁹ Opinion of General Advocate Jacobs in Case C-150/99, *Svenska staten (Swedish State) v Stockholm Lindöpark AB and Stockholm Lindöpark AB v Svenska staten (Swedish State)* [2001] ECR I-493, para. 44.

³⁹⁰ Opinion of General Advocate Léger in case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239, para. 125-128. Opinion of Advocate General Tesouro in joined cases C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1996] E.C.R. I-1029, para 71-72.

³⁹¹ Arnall, A. Liability for Legislative acts under Article 215 (2) EC. In Heukels, T., McDonnell, A. *The Action for Damages in Community Law*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996, p. 138.

35 str. (ex 29 str.))³⁹², draudžiančios diskriminaciją, reglamento, kuriuo remiantis Sąjungos lygmeniu detalizuojamas teisinis reguliavimas, nuostatos³⁹³ bei teisės normos, įtvirtinančios bendruosius teisės principus, tokius kaip proporcingumas, teisinis tikrumas, teisėti lūkesčiai³⁹⁴.

Reikia pastebėti, kad TT “aukštesnio rango taisyklės” klausimo *Köbler* byloje tiesiogiai nepalietė. Komentuodamas sprendimą, generalinis advokatas M.P. Léger atkreipė dėmesį į Teismo vartojamų formuluočių *Köbler* bei *Brasserie du Pêcheur* byloje skirtumus. *Köbler* byloje TT nurodė, kad atsakomybė galima tik “išimtiniais atvejais, kai taikoma teisė pažeidžiama akivaizdžiai (angl. - *manifestly*)”. Tuo tarpu *Brasserie du Pêcheur* byloje Teismas konstatavo, kad valstybės atsakomybė gali kilti, tik kai valstybė narė *akivaizdžiai* ir *sunkiai* (angl. - *gravely*) pažeidžia turimos diskrecijos ribas. Atsižvelgdamas į tai, generalinis advokatas kelia klausimą, ar toks Teismo formulotės pakeitimas nereiškia, kad nustatant valstybės atsakomybę, netaikytina anksčiau ES nesutartinei atsakomybei taikytą, tačiau *Bergaderm and Goupil v Commission* byloje panaikinta, “aukštesnio rango taisyklės pažeidimo” sąlyga. M.P. Léger primena, kad nors *Brasserie du Pêcheur* byloje TT ir paminėjo sunkumo reikalavimą, kuris buvo taikytas anksčiau sprendžiant ES atsakomybės klausimus, valstybės atsakomybei dėl įstatymo leidėjo veiksmų jis taikytas nebuvo. Formuluodamas atsakomybės sąlygas *Köbler* byloje, TT “sunkumo” kriterijaus nemini, kas kelia klausimą, ar Teismas tuo siekė pabrėžti, kad pažeitos teisės pobūdis neturi įtakos pažeidimo rimtumui³⁹⁵.

Manytina, kad nepaisant aiškių formulotės skirtumų, “aukštesnio rango taisyklės pažeidimo” sąlyga nėra taikoma sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės. Visų pirma, nepaisant to, kad TT vartoja terminą “sunkiai”, nė vienoje iš bylų, skirtų valstybės atsakomybės klausimui nagrinėti, neanalizuoja, ar galimai pažeista taisyklė yra “aukštesnio rango”. Taip pat reikia pastebėti, kad Teismo jurisprudencijoje keičiasi ir anksčiau vartotos formulotės. Bylose dėl ES atsakomybės dėl įstatymo leidėjo veikų TT naudojo formulotę “pakankamai rimtas aukštesnio rango teisės normos pažeidimas” (angl. – *sufficiently serious violation of a superior rule of law*), tuo tarpu jurisprudencijoje dėl valstybės atsakomybės pereinama prie formulotės “pakankamai rimtas ES

---

³⁹² Case 43/72, *Merkur-Aussenhandels-GmbH v. Commission* [1973] ECR 1055; Case 153/73, *Holtz und Eillemsen GmbH v. Commission* [1974] ECR 675. P. 768. Taip pat žr. Joined Cases 83 and 94/76, 4, 15, 40/77, *HNL and Others v. Council and Commission* [1978] ECR 1209. Nurodo Arnall, A. Liability for Legislative acts under Article 215 (2) EC. In Heukels, T., McDonnell, A. *The Action for Damages in Community Law*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996, p. 138.

³⁹³ Case 74/74, *Comptoir National Technique Agricole (CNTA) SA v. Commission* [1975] ECR 533. P. 768.

³⁹⁴ *Unifruit Hellas v. Commission*. Nurodo Arnall, A. Liability for Legislative acts under Article 215 (2) EC. In Heukels, T., McDonnell, A. *The Action for Damages in Community Law*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996, p. 138-139.

³⁹⁵ Opinion of General Advocate Léger in Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 95-98.

teisės pažeidimas” (angl. - *sufficiently serious infringement of EC law*)³⁹⁶, kas, autorės manymu, suponuoja, jog pažeistos teisės normos pobūdis neturi įtakos pažeidimo rimtumui nustatyti.

Vertinant “aukštesnio rango taisyklės” pažeidimo sąlygos nustatymo tikslingumą, manytina, jog reikėtų pritarti generalinio advokato nuomonei ir pateiktiems argumentams. Taip pat reikėtų pastebėti, kad, pirma, valstybės atsakomybės dėl teismų veikų klausimas ir taip kyla tik išimtiniais atvejais, todėl “aukštesnio rango” taisyklės reikalavimo įvedimas valstybės atsakomybę dėl teisminės valdžios veikų paverstų teoriniu institutu. Antra, vertinant, ar nacionalinis teismas pažeidė aukštesnio rango taisyklę, ir, kaip minėta anksčiau, nesant aiškių kriterijų, taikytinų nustatant pažeistos teisės normos pobūdį, nacionalinis teismas, sprendžiantis žalos atlyginimo klausimą, turėtų kreiptis į TT dėl išaiškinimo, kadangi “aukštesnio rango” taisyklės sąvoka yra ES teisės terminas. Nesikreipimas į TT arba netinkamas nagrinėjamos sąvokos išaiškinimas taip pat galėtų būti traktuojamas kaip pagrindas valstybės atsakomybei dėl su ES teise nesuderinamų veikų.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, darytina išvada, jog pažeistos teisės pobūdis neturi įtakos vertinant galutinės instancijos teismo padaryto pažeidimo rimtumą, ir jo nustatymas valstybės atsakomybės dėl teisminės valdžios institute apskritai nėra tikslingas.

3.3.2.4. Klaidos dėl teisės atleistinumas

Kaip jau minėta anksčiau, generalinis advokatas M.P. Léger, skirtingai nei TT, klaidos pateisinamumą įvardina kaip pagrindinį kriterijų sprendžiant dėl ES teisės pažeidimo rimtumo, t.y. jeigu, atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes, nustatoma, kad klaida negali būti pateisinama, belieka konstatuoti, jog pažeidimas buvo pakankamai rimtas. Advokatas nurodo, kad sprendimas dėl klaidos dėl teisės atleistinumo yra priimamas atsižvelgiant į pažeistos nuostatos tikslumą ir aiškumą bei TT praktikos taikomu klausimu buvimą³⁹⁷. Pvz. valstybei atsakomybė kiltų, jeigu galutinės instancijos teismas priimtų sprendimą, prieštaraujantį ES teisei, nors taikomos nuostatos turinys būtų toks aiškus, kad jas beliktų taikyti. Taip pat, valstybė būtų atsakinga už galutinės instancijos teismo veiksmus, jeigu šis priimtų sprendimą, nesuderinamą su TT praktika. Ir priešingai, valstybė nebūtų atsakinga, jeigu galutinės instancijos teismas priimtų sprendimą, kuriame taikytų ES teisę, tačiau tokio taikymo teisingumą vėliau paneigtų TT savo jurisprudencijoje, su sąlyga, kad tuomet, kai nacionalinis teismas priėmė sprendimą, jis buvo suderinamas su esama TT praktika, ir buvo pakankamas pagrindas manyti, kad TT praktika nagrinėjamoje srityje išliks stabili. Generalinis

---

³⁹⁶ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239, Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177.

³⁹⁷ Opinion of Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 139.

advokatas mano, kad tik toks aiškinimas užtikrintų teisinių santykių stabilumą. Kartu M.P. Léger nurodo, kad darydamas tokią išvadą, jis atsižvelgia į TT jurisprudenciją, nuosekliai pabrėžiančią, jog TT ES teisės nuostatas aiškina taip, kaip jos turėjo būti suprantamos ir taikomos jų įsigaliojimo metu³⁹⁸.

Analizuojant šio kriterijaus turinį bei M.P. Léger poziciją, pastebėtini keli aspektai. Visų pirma, klaidos dėl teisės atlestinumas, kaip teisingai pažymi generalinis advokatas, nėra laikomas savarankišku pažeidimo rimtumo vertinimo kriterijumi. Sprendimas, ar klaida gali būti pateisinama, priklauso nuo kitų aplinkybių vertinimo. Tokia išvadą, autorės manymu, patvirtina ir TT praktika. TT savo jurisprudencijoje, kvalifikuodamas tam tikrus veiksmus, nagrinėjamo kriterijaus atskirai nuo kitų aplinkybių neanalizuoja ir specialaus turinio jam nesuteikia³⁹⁹. *Köbler* byloje, kvalifikuodamas Austrijos Aukščiausio Teismo veiksmus, TT klaidos pateisinamumo kriterijaus apskritai nemini⁴⁰⁰. Visgi, skirtingai nei generalinis advokatas nurodo, TT praktika rodo, kad būtina atsižvelgti ir į tokius kriterijus kaip ES institucijų pozicija, klaidos pobūdis (tyčinis ar ne) bei kitas bylai reikšmingas aplinkybes.

3.3.2.5. Tyčinis Europos Sąjungos teisės pažeidimo pobūdis

3.3.2.5.1. Kriterijaus taikymo problema

Reikia pastebėti, kad nors *Köbler* byloje TT ir įvardino minėtą aplinkybę, kaip kriterijų, taikomą sprendžiant klausimą dėl pažeidimo rimtumo, jos, kaip ir kitų aplinkybių turinys išaiškintas nebuvo ir ši aplinkybė tiesiogiai netaikyta sprendžiant Austrijos Aukščiausio Teismo atsakomybės klausimą.

Kaip minėta anksčiau, generalinio advokato M.P. Léger manymu, kalbant apie valstybės atsakomybę dėl teismų veiksmų, nėra nei būtina, nei tikslinga atsižvelgti į tai, ar ES teisės pažeidimas buvo tyčinis ar ne. M. P. Léger išreiškia nuomonę, kad būtų sunku įvertinti subjektyvų elementą, *a fortiori*, kai labai tikėtina, kad sprendimas buvo kolegialus. Generalinis advokatas

---

³⁹⁸ Generalinis advokatas nurodo į TT sprendimus bylose 61/79 *Denkavit italiana* [1980] ECR 1205, para. 16; C-367/93 - C-377/93 *Rodgers and Others* [1995] ECR I-2229, para. 42; C-197/94 and C-252/94 *Bautiaa and Société française maritime* [1996] ECR I-505, para. 47 ir C-231/96 *Edis* [1998] ECR I-4951, para. 15. Opinion of Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 140-143.

³⁹⁹ Tokią išvadą patvirtina ir F. Wooldridge bei M.R. D'Sa atlikta ankstesnės TT praktikos byloje dėl valstybės atsakomybės analizė. Wooldridge, F., D'Sa, M. R. ECJ Decides Factortame (No 3) and Brasserie du Pêcheur. *European Business Law Review*. 1996 (July): p. 164.

⁴⁰⁰ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 120-124.

mano, jog būtų keblu klausti nacionalinio teismo teisėjo, ar jo kolega piktavališkai siekė pažeisti teisę⁴⁰¹.

Mokslinėje literatūroje šio kriterijaus pritaikymas taip pat kritikuotinas. Kai kurie mokslininkai (M. Dougan, E.C. Mendazona) linkę manyti, kad taikant šį kriterijų, valstybės atsakomybė kiltų tik tuo atveju, jeigu būtų įrodyta, kad teisėjai buvo neleistinai skatinami priimti atitinkamą sprendimą⁴⁰². E. C. Mendazona nurodo, kad šis kriterijus galėtų būti pritaikytas, kai teismų veikos laikomos tyčinėmis tuomet, kai teismai ES teisę pritaiko priešingai, nei numato ES nuostatos ar TT praktika, arba kai teismai “maištauja” prieš ES teisės taikymą ir jos netaiko. Tačiau ir šiuo atveju, mokslininkas išreiškia abejonę dėl galimybės įvertinti subjektyvų (valinių) teisėjo elgesio elementą⁴⁰³.

Siekiant įvertinti mokslininkų kritikos pagrįstumą dėl nagrinėjamo kriterijaus nustatymo pagrįstumo ir išsiaiškinti, ar šis kriterijus pagrįstai kelia taikymo problemas, būtina įvertinti kaltės kriterijaus taikymą, sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl teismų veikų tarptautiniu bei nacionaliniu mastu, nustatyti TT vartojamos kategorijos “tyčinis pažeidimo pobūdis” (pranc. - *le caractère délibéré de la violation*, angl. - *intentional infringement*) turinį, ir įvertinti, ar ES teisėje egzistuoja vieninga kaltės samprata, o esant neigiamam atsakymui, - kaip nagrinėjamas kriterijus turėtų būti suprantamas ir taikomas.

3.3.2.5.2. Kaltės kriterijaus nustatymo pagrįstumas

Vertinant, ar kaltė pagrįstai įvardinta kaip kriterijus, į kurią būtina atsižvelgti sprendžiant valstybės atsakomybės dėl teismų veikų klausimą, būtina atitinkamų nacionalinių teisės sistemų nuostatų bei tarptautinių teisės normų analizė.

Reikia pastebėti, kad tarptautinėje teisėje tam, kad būtų nustatytas tarptautinio pažeidimo egzistavimas, kaltės arba blogų ketinimų (angl. - *wrongful intention*) reikalavimas nėra taikomas. Kitaip tariant, tarptautinė teisė nenumato, kad nesuderinamas su valstybės įsipareigojimais elgesys

---

⁴⁰¹ Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 154-156; Opinion of General Advocate Léger in Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177.

⁴⁰² Dougan, M. *National remedies before the Court of Justice: issues of harmonisation and differentiation*. Oregon: Oxford and Portland Oregon, 2004, p. 250. Mendazona E.C. La responsabilidad por actuaciones judiciales. el último gran paso en la responsabilidad de los estados por el incumplimiento del derecho comunitario. Civitas. *Revista Española de Derecho Europeo*. 2004, 10: p. 307.

⁴⁰³ Mendazona E.C. La responsabilidad por actuaciones judiciales. El último gran paso en la responsabilidad de los estados por el incumplimiento del derecho comunitario. Civitas. *Revista Española de Derecho Europeo*. 2004, 10: p. 307-308.

gali sukelti atsakomybę tik tuo atveju, jeigu jis bus padarytas tyčia arba dėl deramo kruopštumo trūkumo (angl. - *due diligence*)⁴⁰⁴.

Kiek tai susiję su nacionaline valstybių narių teise, pažymėtina, kad sprendžiant problemas, su kuriomis susiduria nukentėjusieji, siekdami gauti valdžios institucijų sukeltos žalos atlyginimą (dėl sudėtingo valstybės darinių darbo organizavimo, neaiškaus konkrečių funkcijų pasiskirstymo, kolegialaus darbo pobūdžio ir kitų panašių priežasčių daugeliu atveju nukentėjusysis bejėgis įrodyti konkretaus pareigūno kaltę arba tai padaryti jam labai sunku), nemažoje dalyje valstybių buvo atsisakyta kaltės kaip privalomos valstybės atsakomybės sąlygos⁴⁰⁵. Tokia valstybių praktika atspindėjo ir tarptautinių institucijų dokumentuose. 1984 m. rugsėjo 18 d. ET MK rekomendacijoje Nr. R 84 (15) numatyta, kad viešosios institucijos nesugebėjimas veikti pagal elgesio standartus, kurių iš jos galima protingai tikėtis, *turėtų būti preziumuojamas* aiškios teisinės taisyklės pažeidimo atvejais (I principas). Taigi prezumpcija teisinio tikrumo tikslais taikytina tik aiškių teisinių taisyklių pažeidimo atvejais. Į šią sąvoką patenka taisyklės, kurios buvo žinomos akta priimant (atliekant) ir nepatenka tos, kurios buvo išaiškintos teismų vėliau, interpretuojant normas jau po žalą sukėlusio akto (aiškinamojo memorandumo 19 p.). Prezumpcija paneigiama, t.y. viešoji institucija neatsako už žalą, sugebėjusi įrodyti, kad taisyklės pažeidimas neprilygsta reikalaujamam elgesio standartui (Aiškinamojo memorandumo 20 p.)⁴⁰⁶.

Visgi kaltės reikalavimas kai kuriose valstybėse išliko kaip viena iš sąlygų valstybės atsakomybei dėl teismų veikų kilti. Kaip minėta pirmoje dalyje, analizuojant valstybės atsakomybės dėl teismų veikų pagal ES teisę teisinius pagrindus, Prancūzijoje, Belgijoje bei Italijoje valstybės atsakomybė siejama su didelės kaltės (pranc. – *faute lourde*) egzistavimu.

Reikia priminti, kad Prancūzijoje pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis teismų atsakomybę yra Teisminės Sąrangos Kodeksas. Kodekso L141-1 str. numato, kad už netinkamą teisingumo

---

⁴⁰⁴ Crawford, J. *The International Law Commission's Articles on state liability: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge, Cambridge University Press 2002, p. 12.

⁴⁰⁵ Selelionytė-Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 110. Siekiant išspręsti minėtas problemas XIX a. pabaigoje Prancūzijoje pradėta vystyti tarnybos kaltės (pranc. - *faute de service*) doktrina (kitaiip dar vadinama anoniminės, organizacinės, institucinės kaltės doktrina). Prancūzijos teisė pasižymi tuo, kad neteisėtumas ir kaltė čia neišskiriama kaip dvi savarankiškos atsakomybės sąlygos, ir pagal bendrą taisyklę administracinio akto pripažinimas negaliojančiu dėl neatitikties teisėtumo standartams yra pakankama atsakomybės sąlyga. Fairgrieve, D. *State liability in tort*. Oxford: Oxford University press, 2003, p. 102-103. Nurodo Selelionytė-Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 107. Anoniminės arba organizacinės kaltės koncepciją taiko ir Vokietija. Remiantis galiojančia tarnybos kaltės teorija, kuri pirmiausia buvo pritaikyta privačioms įmonėms, o vėliau jos taikymas išplėstas ir valdžios institucijoms, nesvarbu, ar individualus pareigūnas asmeniškai atliko žalingą veiksmą – svarbu tik tai, ar tiriamu valdžios institucijos veiksmu buvo pažeista viešosios teisės taisyklė, reglamentuojanti išorinius santykius tarp valdžios pareigūno ir paveikto privataus asmens ar įmonės. Pareiga nepažeisti viešosios teisės tenka pačiai valdžios institucijai, taip pat ir pareiga tinkamai per savo atstovus organizuoti administracinį procesą. Fairgrieve, D. *State liability in tort*. Oxford: Oxford University press, 2003, p. 20-21. Nurodo Selelionytė-Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 108.

⁴⁰⁶ Selelionytė-Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 110.

vykdymą atsakinga yra valstybė, tačiau atsakomybė kyla tik esant didelei kaltei (pranc. - *faute lourde*) ar atsisakius vykdyti teisingumą (pranc. - *déni de justice*)⁴⁰⁷. Kadangi įstatymas nedetalizuoja „*faute lourde*“ sąvokos, jos turinys yra vystomas teismų, ypač Prancūzijos Kasacinio Teismo (pranc. - *Cour de Cassation*) praktikoje. Mokslininkai (G. Canivet, R. Errera, S. Guinchard) lūžio tašku *Cour de Cassation* jurisprudencijoje laiko 2001 m. vasario 23 d. sprendimą byloje *Consorts Bolle-Laroche c. Agent judiciaire du Trésor*, kuriame nacionalinis teismas iš esmės sušvelnino kriterijus, taikomus nustatant „*faute lourde*“ egzistavimą⁴⁰⁸. Teismas konstatavo, kad „*faute lourde*“ sudaro bet koks trūkumas (pažeidimas), pasireiškiantis faktu arba eile faktų, rodančių teisminės valdžios nesugebėjimą įgyvendinti jiems patikėtas funkcijas. Ginčijamas teismo elgesys lyginamas su abstrakčiu tinkamos teisminės veiklos modeliu, t.y. atsižvelgiama į tai, koks turėtų būti įprastai atidaus ir apdairaus teisėjo elgesys atitinkamoje situacijoje⁴⁰⁹.

Belgijoje, analogiškai, remiantis Kasacinio teismo praktika, neteisėto teismo sprendimo panaikinimas yra būtina atsakomybės sąlyga, bet nepakankama, kad kiltų valstybės atsakomybė, - reikia apsvarstyti panaikintą sprendimą priėmusio teisėjo elgesį, remiantis „*įprastai atidaus ir apdairaus teisėjo elgesio analogiškomis aplinkybėmis tuo pačiu metu*“ standartu⁴¹⁰. Kaltė nustatoma, jeigu įrodomos šios aplinkybės: 1) pradiniu sprendimu pažeista taisyklė buvo pakankama aiški ir žinoma priimant tą sprendimą ir 2) teismas, priimdamas neteisingą sprendimą, padarė akivaizdžiai nepateisinamą klaidą, atsižvelgiant į informaciją, kuri jam buvo prieinama⁴¹¹. Šios sąlygos yra kumuliatyvos: valstybės atsakomybė nekils, jeigu teismas padarė „*faute lourde*“, aiškindamas ypač neaiškiai suformuluotą teisės aktą⁴¹².

Italijos įstatymo Nr. 117/88 2 str. numato, kad kiekvienas asmuo, patyręs nepateisinamos žalos dėl teisėjo elgesio, akto ar jo priimtos priemonės, todėl kad teisėjas, vykdydamas savo funkcijas, elgėsi nepateisinamai nerūpestingai, esant didelei kaltei (it. – atitinkamai „*negligenza inescusabile*“),

---

⁴⁰⁷ Décret n°78-329 Instituant de code de l'organisation judiciaire, 16/03/1978 [interaktyvus]. Legifrance [žiūrėta 2010-02-23]: <http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common-jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19780318&numTexte=&pageDebut=01129&pageFin=>>. R. Errera, analizuodama šios įstatymų nuostatos taikymą teismų praktikoje, pastebi, kad 2002 m. birželio 28 d. sprendimu *Garde des Sceaux, ministre de la justice c. M. Magiera* byloje Conseil d'Etat pripažino, kad valstybė yra atsakinga dėl EŽTK 6 str. pažeidimo, kurį lėmė pernelyg ilgas bylos nagrinėjimas administraciniuose teismuose. Didelės kaltės kriterijus nebuvo taikytas. Errera, R. State Liability For Defective Functioning Of Justice. Case Comment. *Public Law*. 2004, WIN: p. 899.

⁴⁰⁸ Canivet, G. The responsibility of judges in France. In Andenas, M., Canivet, G., Fairgrieve, D. (ed.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: BIICL, 2006, p. 37; Errera, R. Le contrôle externe institutionnalisé: de la responsabilité des magistrats et du service public de la justice. In Andenas, M., Canivet, G., Fairgrieve, D. (ed.). *Independence, Accountability and the Judiciary*. London: BIICL, 2006, p. 295; Guinchard, S. *Responsabilités Encourues pour Fonctionnement Défectueux du Service Public de la Justice*. 2007, para. 26 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-10]. <http://www.dalloz.fr/>.

⁴⁰⁹ Guinchard, S. *Responsabilités Encourues pour Fonctionnement Défectueux du Service Public de la Justice*. 2007, para. 26 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-10]. <http://www.dalloz.fr/>.

⁴¹⁰ Van Gerven, W., Lever, J., Larouche, P. *Tort law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 388. Nurodo Selelonytė-Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008, p. 200.

⁴¹¹ Ibid., p. 200.

⁴¹² Guinchard, S. *Responsabilités Encourues pour Fonctionnement Défectueux du Service Public de la Justice*. 2007, para. 26 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-10]. <http://www.dalloz.fr/>.

“*colpa grave*”) arba atsisakė vykdyti teisingumą (it. – *diniogo de giustizia*), gali pradėti procesą prieš valstybę dėl savo žalos atlyginimo. Skirtingai nei Prancūzijoje ar Belgijoje, Italijos įstatymų leidėjas nepalieka nacionaliniams teismams diskrecijos aiškinti įstatyme naudojamas sąvokas ir jas apibrėžia pačiame įstatyme. Nurodoma, kad didelė kaltė (it. – *colpa grave*, pranc. tekste verčiama kaip *faute lourde*) yra suprantama kaip: a) sunkus įstatymo pažeidimas dėl nepateisinamo nerūpestingumo; b) tvirtinimas, kurį lemia nepateisinamas nerūpestingumas, jog yra aplinkybė, kurios buvimą neginčijamai paneigia bylos dokumentai; c) tvirtinimas, kurį lemia nepateisinamas nerūpestingumas, jog nėra aplinkybės, kurios buvimą neginčijamai įrodo bylos dokumentai; d) priemonės, susijusios su asmens laisve, priėmimas kitokiais nei įstatymu numatytais atvejais arba nepateikus motyvų. Taip pat apibrėžiamas ir atsisakymas vykdyti teisingumą. Jis tapatinamas su teisėjo atsisakymu atlikti veiksmus pagal savo kompetenciją, jų neatlikimu arba delsimu juos atlikti, jei, pasibaigus įstatymu numatytam terminui atlikti nagrinėjamą veiksma, šalis pateikė prašymą toki veiksma atlikti ir per trisdešimt dienų nuo minėto prašymo pateikimo kanceliarijoje dienos be pateisinamos priežasties nebuvo imtasi jokių priemonių⁴¹³.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad kai kurių valstybių narių (pvz. Prancūzijos, Belgijos, Italijos) nacionalinėje teisėje, skirtingai nei tarptautinėje teisėje, sprendžiant valstybės atsakomybės dėl teismų veikų klausimą kaltės kriterijus yra laikomas viena iš valstybės atsakomybės sąlygų ir paprastai nustatomas atsižvelgiant į padarytos klaidos rimtumą, pažeidimo akivaizdumą bei galimą pažeidimo pateisinimą.

Padaryta išvada kelia klausimą, kodėl formuodamas valstybės kaip vieningo subjekto sampratą, reikalingą pagrįsti valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų veikų, TT rėmėsi tarptautine teise, o formuodamas pažeidimo sąvoką į ją neatsižvelgė. Manytina, kad tokią poziciją lėmė minėtos valstybių narių praktikos egzistavimas. ES teisė įgyvendinama nacionaliniame lygmenyje, taigi kurdamas revoliucinę teisinę gynybos priemonę, TT stengėsi maksimaliai atsižvelgti į egzistuojančias teisinės valstybių narių tradicijas ir taip palengvinti šios teisinės gynybos priemonės taikymą. Dėl šios priežasties tyčinio pažeidimo pobūdžio kaip kriterijaus įtvirtinimas Sąjungos teisėje, autorės manymu, yra logiškas ir pagrįstas žingsnis.

3.3.2.5.3. Kaltės kriterijaus samprata ES teisėje ir jo taikymas ieškinyje prieš valstybę

---

⁴¹³ Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 3-5.

Prieš nagrinėjant kaltės kriterijaus pritaikymo galimybę ieškinyje dėl žalos atlyginimo prieš valstybę bei atskleidžiant jo turinį, visų pirma nustatytina kaltės vieta kitų valstybės atsakomybės sąlygų atžvilgiu.

TT savo jurisprudencijoje dėl valstybės atsakomybės ne kartą konstatavo, kad pareiga atlyginti individams jų patirtą žalą negali priklausyti nuo valstybės narės institucijos, atsakingos už ES teisės pažeidimo padarymą, kaltės⁴¹⁴. Savo poziciją dėl pažeidimo subjektyvaus elemento reikšmės TT grindė argumentu, kad kaltė savo turiniu vienoje valstybėje narėje skiriasi nuo kaltės sampratos, egzistuojančios kitos valstybės narės teisės sistemoje⁴¹⁵.

Kita vertus, reikia priminti, kad savo praktikoje TT taip pat įtvirtino taisyklę, kad tam tikri objektyvūs bei subjektyvūs faktoriai, susiję su kalte, numatyti nacionalinėje teisinėje sistemoje, gali būti taikomi vertinant, ar valstybės pažeidimas yra pakankamai rimtas⁴¹⁶. Todėl tarp kriterijų, į kuriuos nacionalinis teismas privalo atsižvelgti vertindamas valstybės elgesį, kaip nurodyta anksčiau, buvo numatytas įpareigojimas įvertinti, ar ES teisės pažeidimas yra tyčinis ar ne. Toks Teismo pasisakymas kelia klausimą, ką TT jurisprudencijos kontekste reiškia formuluotė „*negali priklausyti*“ (angl. - *cannot depend on*), t.y. tai, kad 1) kaltės faktorius visiškai neturi įtakos nustatant, ar valstybė narė atsakinga už ES teisės pažeidimą, ar tai, kad 2) kaltė turi įtakos, nustatant valstybės atsakomybės faktą, tačiau tai nėra lemiamas faktorius, kurį įvertinus būtų galima teigti, kad valstybė atsakinga dėl tam tikrų su ES nesuderinamų veikų.

Analizuojant šią situaciją nagrinėtinos dviejų bylų aplinkybės (*Brasserie du Pêcheur* ir *Traghetti*). Vokietijos federalinis teismas, spęsdamas *Brasserie du Pêcheur* bylą, susidūrė su nuostata, numatančia valstybės tarnautojo pareigą atlyginti žalą, kilusią tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžiant savo tarnybines pareigas, ir dėl to kreipėsi į TT⁴¹⁷. Nacionalinis teismas *inter alia* klausė, ar valstybės pareiga atlyginti žalą priklauso nuo teisę pažeidusių subjektų kaltės, atsižvelgiant į tą faktą, kad pagal Vokietijos teisę pats pažeidimo faktas suponuoja valstybės pareigą

---

⁴¹⁴ Joined Cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer et al. v Bundesrepublik Deutschland* [1996] ECR I-4867; Joined Cases C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029; case C-424/97, *Salomone Haim v Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein* [2000] E.C.R. I-5123.

⁴¹⁵ Case C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029, para. Ypatinę dėmesį generalinis advokatas Tesauras, pateikdamas nuomonę *Brasserie du Pêcheur* byloje, atkreipė į sunkumus apibrėžiant, koks elgesys turėtų būti laikomas tyčiniu, koks - neatsargiu, kartu pažymėdamas, kad teisiniai mechanizmai, kuriais remiantis kvalifikuojamas juridinių asmenų elgesys, priskiriant jiems tokį pat veikimo būdą kaip ir fiziniams asmenims, yra netikslingi ir netinkami nustatant valstybės atsakomybę. Opinion of Advocate General Tesauras in Joined Cases C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029, para. Tokiai pozicijai pritarta ir mokslinėje literatūroje. Žr.: Puder, M. G. Beer wars – a case study is the emerging European private law civil or common or mixed or sui generis? *Tulane European and Civil Law Forum*. 2005, 20.

⁴¹⁶ Case C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029.

⁴¹⁷ *Ibid.*

atlyginti žalą, nepriklausomai nuo to, kokia kaltės forma – tyčia ar neatsargumu – veikė teisę pažeidusi institucija.

Italijos nacionalinis teismas, sprenddamas *Traghetti* bylą, susidūrė su nacionalinės teisės nuostatomis, eliminuojančiomis valstybės atsakomybę dėl teismų veikų nesant didelės kaltės arba nepateisinamo nerūpestingumo. Nacionalinis teismas, kreipdamasis į TT, klausė, ar Sąjungos teisė ir ypač minėtame sprendime *Köbler* Teismo įtvirtinti principai draudžia tokias nacionalinės teisės nuostatas, kurios valstybės atsakomybę numato tik teisėjo didelės kaltės ir nepateisinamo nerūpestingumo atvejais. TT, patikslindamas ankstesnę praktiką, konstatavo, jog nacionalinė teisė gali nustatyti kriterijus, susijusius su pažeidimo pobūdžiu arba laipsniu, kurie turi būti įvykdyti, kad galėtų kilti valstybės atsakomybė už Sąjungos teisės pažeidimą, priskiriamą paskutinėje instancijoje sprendžiančiam teismui, tačiau šie kriterijai jokių atveju negali nustatyti griežtesnių reikalavimų nei tie, kurie kyla iš taikomos akivaizdaus teisės pažeidimo sąlygos⁴¹⁸.

Vertinant TT retoriką abejojose bylose, manytina, kad Teismo atsakymas, jog valstybės pareiga atlyginti individams jų patirtą žalą negali priklausyti nuo valstybės narės institucijos, atsakingos už ES teisės pažeidimo padarymą, kaltės, turėtų būti suprantamas kaip konstatavimas, kad kaltė nėra lemiamas kriterijus, apsprendžiantis valstybės atsakomybę, t. y. kaltė negali būti vertinama kaip savarankiška atsakomybės sąlyga, tokia kaip pakankamai rimtas teisės pažeidimas, tiesioginis priežastinis ryšys, etc. Atitinkamai kaltė buvo numatyta tik kaip vienas iš kriterijų, į kuriuos reikia atsižvelgti nustatant ES teisės pažeidimo pobūdį, t.y. kaip faktorius turintis įtakos nustatant, ar valstybė yra atsakinga už ES teisės pažeidimą.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta anksčiau, darytina išvada jog, skirtingai nuo anksčiau analizuoto nacionalinio teisinio reglamentavimo, ES teisėje kaltė nėra laikoma savarankiška valstybės atsakomybės sąlyga greta priežastinio ryšio bei teisės pažeidimo. Ji laikoma vienu iš faktorių, į kuriuos turi būti atsižvelgiama vertinant teisės pažeidimo „rimtumą“.

Nustačius kaltės vietą kitų valstybės atsakomybės sąlygų atžvilgiu, analizuotinas jos, kaip pakankamai rimto pažeidimo kriterijaus turinys.

Reikia pastebėti, kad TT šio kriterijaus turinio sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės nepaaiškina; jis plačiau neanalizuotas ir generalinių advokatų nuomonėse⁴¹⁹ bei mokslinėje literatūroje. Kaip vienas iš išskirtinių atvejų paminėtina generalinio advokato G. Tesouro nuomonė *Brasserie du Pêcheur* byloje, kur advokatas nurodė, jog kaltė ES teisės kontekste gali būti suprantama dvejopai: 1) kaip subjektyvus, arba kitaip tariant psichinis veiksnys, (faktorius,

⁴¹⁸ Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 44.

⁴¹⁹ Tokia susiklosčiusi situacija yra nesunkiai paaiškinama tuo, kad Generalinis advokatas M.P. Léger, kaip minėta anksčiau, pateikdamas nuomonę tiek *Köbler*, tiek *Traghetti* bylose apskritai siūlo atsisakyti šio kriterijaus.

požymis), kuris charakterizuoja teisės pažeidėjo galimą santykį su teise pažeidžiančia veika bei 2) kaip neteisėto subjekto elgesio, kuriam esant padaromas pažeidimas ir kyla atsakomybė, konstatavimas⁴²⁰. G. Tesauro nuomone, nustatant kuri kaltės sąvoka yra tinkama analizuojamos problemos kontekste, reikia pastebėti, kad sprendžiant valstybės atsakomybės klausimą nacionaliniame teisme svarbiausia teisėjo užduotis yra nustatyti ES pažeidimo sudėties elementus bei identifikuoti jų tarpusavio sąveikos pobūdį. Todėl, valstybės atsakomybės kontekste kaltė turi būti suprantama kaip teisės pažeidimo subjektyvus elementas, apibūdinantis neteisėtą subjekto elgesį, o ne kaip pažeidimo fakto konstatavimas⁴²¹.

Mokslinėje literatūroje tokia pozicija kritikuojama. L. Bergkamp mano, kad kaltę įtvirtindamas tik kaip vieną iš pakankamai rimto pažeidimo kriterijų, TT atmetė subjektyvią (moralinę) kaltės sampratą ir pasisakė už objektyviai vertinamą kaltės kriterijų, pagal kurį rimtas ES teisės pažeidimas *ipso facto* suponuoja kaltę⁴²².

Manytina, kad abiejų mokslininkų pozicijos nėra pakankamai tikslios, nors tuo pačiu nėra klaidingos. Reikia prisiminti, kad civilinėje teisėje kaltė yra suprantama objektyviai – kaip žalą padariusio asmens elgesio išorinis vertinimas pagal objektyvius elgesio standartus. Kalte civilinėje teisėje pripažįstama tai, kad asmuo nesugeba elgtis taip, kaip galima būtų protingai iš jo tikėtis. Ar asmuo kaltas ar ne, nustatoma taikant jo elgesiui protingo, apdairaus, rūpestingo žmogaus elgesio standartams. Taigi nors kaltė išlaiko savo subjektyvų pobūdį ir yra apibūdinama kaip asmens santykis su veika, tačiau yra vertinama pagal objektyvius elgesio standartus.

Manytina, kad analogiškai kaltės kriterijus turėtų būti aiškinamas ir sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl teismų veikų. Tai, autorės manymu, rodo ir TT retorika *British Telecommunications* byloje, kurioje nors ir nebuvo sprendžiamas klausimas dėl valstybės atsakomybės dėl teismų veiksmų, tačiau buvo pritaikytas kaltės kriterijus. Minėtoje byloje TT konstatavo, kad nepaisant to, jog valstybė neteisingai įgyvendino direktyvą, jos veiksmai buvo netyčiniai, nes *inter alia* direktyvos nuostatos nebuvo pakankamai aiškios ir tikslios⁴²³. Dėl šios priežasties valstybės pažeidimas nebuvo pakankamai rimtas, kad sukeltų valstybei pareigą atlyginti dėl tokio pažeidimo atsiradusius nuostolius. Tokia Teismo argumentacija rodo, kad nei tyčia, nei

---

⁴²⁰ Opinion of Advocate General Tesauro in Case C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029.

⁴²¹ Opinion of Advocate General Tesauro C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029. Taip pat reikia pastebėti, kad dar 1977 m. generalinis advokatas J.P. Warner, kalbėdamas apie valstybės atsakomybę pagal 258-260 str. (ex 226-228 str.), nurodė, kad ES teisę pažeidus nacionalinei teisminei institucijai, valstybės atsakomybės klausimas, taikant pažeidimo procedūrą, galėtų kilti tik tuo atveju, kai nacionalinis teismas tyčia ignoruoja arba nesilaiko ES teisės, tačiau nepateikė galimo tyčios apibrėžimo. Opinion of General Advocate Warner in Case 30/77, *Régina v Pierre Bouchereau* [1977] ECR I-01999.

⁴²² Bergkamp, L. *Liability and Environment*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishes, 2001, p. 182.

⁴²³ Case C-392/93, *R. v. H.M. Treasury, ex parte British Telecommunications Plc* [1996] ECR I-1631.

neatsargumas nėra preziumuojami – vienos ar kitos kaltės buvimas nustatomas atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes.

Kaip analogiją taikant šią bylą, panašiai gali būti aiškinami Austrijos Aukščiausio teismo veiksmai *Köbler* byloje. Šioje byloje, kur kaltės kriterijus nebuvo aiškiai pritaikytas, TT konstatavo, kad taikytina ES teisės nuostata nėra aiški, ir jurisprudencija nepateikia akivaizdaus atsakymo, kaip ji turėtų būti taikoma. Faktas, kad nacionalinis teismas neturėjo atsiimti savo prašymo dėl prejudicinio sprendimo, TT manymu, nepaneigia padarytos išvados, kad ES teisės pažeidimas nebuvo pakankamai rimtas⁴²⁴. Taigi nacionalinis teismas neteisingai suprato ir pritaikė TT sprendimą, tačiau jo veiksmai nerodė, kad teismas turėjo tikslą pažeisti ES teisę. Priešingai, akivaizdu, kad nacionalinis teismas siekė ES teisę pritaikyti teisingai, todėl ir kreipėsi prejudicinio sprendimo. Prašymą pateikti sprendimą atsiėmė tik gavęs iš TT *Schöning-Kougebetopoulou* sprendimo kopiją. Tai rodo, kad nacionalinis teismas veikė gera valia ir, vertinant objektyviai, ES teisės nepažeidė tyčia.

Remiantis šia TT praktika galima daryti išvadą, jog sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų pagal ES teisę, kaltės kriterijus yra suprantamas kaip elementas, apibūdinantis tyčią (neteisėtą subjekto elgesį, kuriuo aiškiai siekiama netaikyti arba neteisingai taikyti ES teisę), arba neatsargumą (nors ir nėra aiškiai išreikšto siekio, elgesys neatitinka normalių, įprastai reikalaujamų atidaus, rūpestingo asmens, atliekančio savo pareigas, elgesio kriterijų). Visgi, primintina, kad TT reikalauja įvertinti tik vieną kaltės formą – tyčią, taigi nenustačius, kad nacionalinis teismas aiškiai siekė netaikyti arba neteisingai taikyti ES teisę, kriterijus yra netenkinamas.

3.3.2.6. Europos Sąjungos institucijų pozicija

Kaip minėta anksčiau, priešingai nei siūlė generalinis advokatas M. P. Léger, TT konstatavo, kad sprendžiant valstybių atsakomybės klausimą vienas iš kriterijų, kuriuos būtina įvertinti, yra ES institucijų pozicija, ten kur ji taikytina. Generalinis advokatas M.P. Léger, motyvuodamas savo neigiamą poziciją šio kriterijaus taikymo valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų atžvilgiu, pažymėjo, kad priešingai nei įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia, galutinės instancijos teismai ne visuomet informuojami apie Komisijos elgesį, pvz. apie pradėtus pažeidimų procesus dėl nacionalinės teisės nesuderinamumo su ES teise⁴²⁵.

⁴²⁴ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 121-124.

⁴²⁵ Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 155.

Mokslinėje literatūroje (P. Wennerås, E. C. Mentazona) taip pat dominuoja nuomonė, kad šis kriterijus nėra svarbus sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Mokslininkų teigimu, nors ES institucijų nuomonė ir yra svarbi kitoms valstybėms institucijoms ir jos gali būti kaltinamos tuo, kad neatsižvelgia į patarimus, kaip taikyti ES teisę, nacionaliniai teismai turi atsižvelgti tik į TT nuomonę⁴²⁶. P. Wennerås taip pat pabrėžia, kad Sąjungos teisė pripažįsta valdžių padalijimo principą⁴²⁷.

Autorės manymu, generalinis advokatas M.P. Léger bei minėti mokslininkai neįvertina visų galimų situacijų, kai atsižvelgimas ar neatsižvelgimas į ES institucijų nuomonę gali turėti įtakos pažeidimo padarymui, todėl jų pozicija nėra tiksli.

Visų pirma, galimos situacijos, kai ES institucijų klaidinanti pozicija, aiškinant vienos ar kitos ES teisės normos turinį, į kurią nacionalinis teismas atsižvelgia, prisideda prie ES teisės pažeidimo padarymo. Tokiu atveju ES institucijų pozicija, ten, kur ji taikytina, tampa padėti „lengvinančia aplinkybe“, galinčia pašalinti pažeidimo „rimtumą“.

Kita vertus, ES institucijų pozicija gali būti situaciją „sunkinančia“ aplinkybe. Kaip bus analizuojama IV dalyje, pagal Sutarties 258, 260 str. (ex 226, 228 str.) EK gali pradėti „pažeidimo procedūrą“, priimti nepalankią valstybei nuomonę ir kreiptis į TT, kad šis priimtų galutinį teismo pobūdžio sprendimą dėl to, ar valstybė pažeidė ES teisę. Jeigu asmuo kreipiasi dėl to paties pažeidimo, tuomet TT sprendimas, kuriuo valstybė pripažįstama pažeidusi ES teisę, nacionaliniui teismui turėtų būti vienas iš svarbiausių kriterijų, sprendžiant dėl pažeidimo rimtumo.

Taip pat galimi atvejai, kai valstybė yra perdavusi dalį kompetencijos veikti tam tikroje situacijoje ES, ir šią kompetencijos sritį kuruoja neteisminės ES institucijos. Pvz. valstybės pagalbos bylose nacionalinis teismas, sprenddamas dėl pagalbos suteikimo teisėtumo, kaip jau minėta anksčiau, privalo atsižvelgti į EK sprendimą.

Šie argumentai leidžia manyti, kad ES institucijų pozicija, ten, kur ji taikytina, gali turėti įtakos sprendžiant dėl ES teisės pažeidimo rimtumo ir nacionalinis teismas turėtų į ją atsižvelgti.

3.3.2.7. Galimas pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo pažeidimas

3.3.2.7.1. 267 str. pažeidimas kaip pažeidimo pakankamo rimtumo nustatymo sąlyga

---

⁴²⁶ Wennerås, P. State Liability For Decisions Of Courts Of Last Instance In Environmental Cases. *Journal Of Environmental Law*. 2004, 16(3): p. 335; Mendazona, E.C. La responsabilidad por actuaciones judiciales. el último gran paso en la responsabilidad de los estados por el incumplimiento del derecho comunitario. *Civitas. Revista Española de Derecho Europeo*. 2004, 10: p. 308.

⁴²⁷ Wennerås, P. State Liability For Decisions Of Courts Of Last Instance In Environmental Cases. *Journal Of Environmental Law*. 2004, 16, 3: p. 335.

267 str. (ex 234 str.) pažeidimas kaip kriterijus vertinant pažeidimo rimtumą pirmą kartą numatytas *Köbler* byloje. TT, komentuodamas kriterijus, konstatavo, kad *inter alia* būtina atsižvelgti į tai, kaip nacionalinis teismas vykdo pareigą kreiptis į TT su prašymu pateikti prejudicinį sprendimą⁴²⁸. Visgi nors tiek TT, tiek generalinis advokatas M.P. Léger šį kriterijų taikė vertindami, ar Austrijos Aukščiausias Teismas pakankamai rimtai pažeidė teisę, kriterijaus pritaikymas sprendžiant valstybės atsakomybės klausimą, kelia daug diskusijų. Visų pirma, generalinis advokatas bei TT, įvertinę faktines bylos aplinkybes, padarė skirtingas išvadas. Reikia priminti, kad sprendžiamą bylą Austrijos Aukščiausias Teismas kreipėsi į TT su prašymu pateikti atsakymą į klausimą, kaip turėtų būti aiškinimas Sutarties 54 str. (ex 48 str.) bei Reglamento Nr. 1612/68 1-3 str. Tuo pat metu TT priėmė sprendimą *Schöning-Kougebetopoulou* byloje ir jo kopiją išsiuntė Austrijos Aukščiausiajam Teismui. Pastarasis, manydamas, kad klausimas išspręstas šiuo sprendimu, atsiėmė prašymą pateikti prejudicinį sprendimą ir, klaidingai aiškindamas ir taikydamas minėtą teismo sprendimą, priėmė su ES teise nesuderinamą sprendimą. TT konstatavo, kad taikytina ES teisės nuostata nėra aiški, ir jurisprudencija nepateikia akivaizdaus atsakymo, kaip ji turėtų būti taikoma. Faktas, kad nacionalinis teismas neturėjo atsiimti savo prašymo dėl prejudicinio sprendimo, TT manymu, nepaneigia padarytos išvados, kad ES teisės pažeidimas nebuvo pakankamai rimtas⁴²⁹. Generalinis advokatas M.P. Léger taip pat sutiko, kad nuostata nebuvo aiški, tačiau įvertinęs, jog nacionalinis teismas neteisingai pritaikė *CILFIT* bylos kriterijus, išreiškė nuomonę, kad Austrijos Aukščiausias Teismas padarė neatleistiną klaidą, todėl ES teisę pažeidė pakankamai rimtai⁴³⁰. Be to, TT nepaaiškino, kaip turėtų būti taikomas nagrinėjamas kriterijus ir kokiais atvejais nesikreipimas į TT dėl prejudicinio sprendimo galėtų sąlygoti pakankamai rimto pažeidimo buvimą.

Kriterijaus pritaikymas kritikuotinas mokslinėje literatūroje. P.J. Wattel manymu, tokia TT pozicija reiškia, kad valstybės atsakomybė, kurios pagrindas su ES teise nesuderinamas teismo sprendimas, kol kas yra labiau teorinis nei praktinis dalykas. Jo nuomone, tik visiškai nepaaiškinamas atsisakymas kreiptis prejudicinio sprendimo dėl ES teisės nuostatų išaiškinimo su sąlyga, kad proceso šalis pateikė tokį prašymą, galėtų būti kvalifikuojamas kaip pakankamai rimtas teisės pažeidimas. Mokslininkas primena, kad pareiga kreiptis į TT preliminaraus nutarimo nėra

---

⁴²⁸ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 54-55.

⁴²⁹ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 121-124.

⁴³⁰ Opinion of Advocate General Léger C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 165-174.

absoliuti. Atsisakymą kreiptis dėl ES teisės nuostatų išaiškinimo, teismai visada gali pagrįsti *acte clair* doktrina⁴³¹.

S. Drake nuomone, Teismas tokią poziciją pasirinko, siekdamas nuraminti valstybės atsakomybei dėl teismų veiksmų prieštaravusias valstybes. Teismas valstybės atsakomybę apribojo tik išskirtinai išimtiniais atvejais. Nėra aišku, kokioms aplinkybėms esant Sutarties 267 str. (ex 234 str.) pažeidimas bus laikomas pakankamai rimtu pažeidimu. S. Drake mano, kad Teismas turėjo laikytis generalinio advokato pozicijos⁴³².

Vertinant TT bei generalinio advokato pozicijas, būtina priminti, kad Teismas ir generalinis advokatas nurodė skirtingus kriterijus, kuriuos būtina įvertinti vertinant pažeidimo rimtumą. M.P. Léger, skirtingai nei TT, atsiribojo nuo tokių kriterijų kaip kaltė ar ES institucijų nuomonė. Įvertinęs pažeistos nuostatos aiškumą bei pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo vykdymą, generalinis advokatas padarė išvadą, kad nacionalinis teismas ES teisę pažeidė pakankamai rimtai. Autorės nuomone, laikantis tokios generalinio advokato pozicijos, sunku atskirti paprastą ES teisės pažeidimą nuo pakankamai rimto ES teisės pažeidimo, kadangi kaip jau minėta anksčiau, pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo visuomet atsiranda tuomet, kai ES teisės nuostata nėra aiški, o 267 str. (ex 234 str.) įtvirtintų pareigų pažeidimas visuomet suponuoja ES teisės pažeidimo buvimą⁴³³. Nors prieš vertindamas bylos aplinkybes generalinis advokatas nurodė, jog atsakomybės valstybė negali išvengti tuo atveju, kai galutinės instancijos teismas aiškiai pažeidžia pareigą kreiptis į TT prejudicinio sprendimo (pvz. jeigu taikytinos teisės atžvilgiu tuo metu, kai nagrinėjama byla, nėra jokios TT praktikos),⁴³⁴ akivaizdu, kad tokios griežtos pozicijos, vertindamas bylos aplinkybes, nesilaikė. TT praktika, nors ir ne visiškai aiški, šiuo klausimu jau egzistavo (sprendimas *Schöning-Kougebetopoulou* byloje). Todėl manytina, kad tokia generalinio advokato pozicija vertinant bylos aplinkybes, nors užtikrina didesnę ES teisės efektyvumą, nėra tiksli, nes iš esmės numato valstybės atsakomybę dėl 267 str. (ex 234 str.) įtvirtintos pareigos pažeidimo, nepriklausomai nuo pažeidimo aplinkybių.

Analizuojant TT pateiktą *Köbler* bylos aplinkybių vertinimą, akivaizdu, kad netinkamas pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo vykdymas byloje vertinamas tik kaip vienas iš kriterijų

---

⁴³¹ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: we can't go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 177-190; Davis, R. W. Liability in damages for a breach of Community law: some reflections on the questions of who to sue and the concept of „the State“. *European Law Review*. 2006, 31 (1): p. 69-80.

⁴³² Drake, S. State liability under Community Law for Judicial Error: A False Dawn for the Effective protection of the Individual's Community Rights. *Irish Journal of European Law*. 2004, 11: p. 49-50.

⁴³³ Vėlesnėje *Traghetti* byloje pateikdamas nuomonę, M.P. Léger nurodė, kai pažeista teisės norma yra aiški ir tiksli, teisės klaida yra dar mažiau pateisinama, nes jei aukščiausiasis teismas atsitiktinai nusprendžia normos netaikyti, pavyzdžiui, tuomet, kai, jo nuomone, norma prieštarauja kitoms normoms, kurių aiškinimas ar taikymas kartu su pažeista norma būtų sunkiai įmanomas, šis teismas taip pat privalo pateikti prejudicinį klausimą. Opinion of General Advocate Léger in Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 73.

⁴³⁴ Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 144-145.

nustatant pažeidimo rimtumą. Nepaisant to, kad nacionalinis teismas neteisingai taiko *CILFIT* doktriną, ir tai nėra suderinama su valstybės įsipareigojimais pagal 267 str. (ex 234 str.), kitų kriterijų (kaltės, institucijų pozicijos bei pažeistos nuostatos aiškumo) vertinimas TT leidžia daryti išvadą, kad pažeidimas nors ir buvo aiškus, bet nebuvo pakankamai rimtas, kad valstybei kiltų atsakomybė. Todėl siekiant nustatyti, kokiais atvejais netinkamas pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo vykdymas gali lemti valstybės atsakomybės buvimą, būtina jį analizuoti visų kriterijų kontekste.

3.3.2.7.2. 267 str. pažeidimas kaip savarankiškas valstybės atsakomybės pagrindas

Nepaisant aukščiau įvardintos TT pozicijos nagrinėjimo kriterijaus atžvilgiu, mokslinėje literatūroje vis dar diskutuojama, ar 267 str. (ex 234 str.) įtvirtintos pareigos pažeidimas negalėtų būti savarankišku pagrindu valstybės atsakomybei kilti, jeigu ES teisė nebuvo pažeista. Kadangi vėlesnės praktikos, kur būtų kvalifikuojamos nacionalinių teismų veikos nėra, mokslininkai atkreipia dėmesį į tą faktą, kad Austrijos teismas prašymą pateikti prejudicinį sprendimą atsiėmė ne savo iniciatyva, o gavęs pranešimą iš TT apie priimtą sprendimą *Schöningh-Kougebetopoulou* byloje, kas galėjo įtakoti vėlesnį Austrijos teismo veiksmų teisinį kvalifikavimą.

Mokslinėje literatūroje šis klausimas nagrinėjamas dviem aspektais. Diskutuojama, ar pareigos kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo pažeidimas turėtų būti traktuojamas kaip materialinės ar kaip procesinės teisės pažeidimas.

Analizuojant pirmąjį aspektą, daugiausia diskusijų kelia klausimas, ar Sutarties 267 str. (ex 234 str.) suteikia teises individams. Šią diskusiją, prie kurios vėliau prisijungė įvairūs mokslininkai, iniciavo Austrija, gindama savo interesus *Köbler* byloje. Minėta valstybė pareiškė, kad Sutarties 267 str. (ex 234 str.) nesuteikia individams teisių, todėl atsakomybė valstybei kilti negali⁴³⁵.

G. Anagnostaro manymu, pagrindinis 267 str. (ex 234 str.) tikslas yra efektyvus ES teisės taikymas bei efektyvi teisminė gynyba. Individai gauna netiesioginę naudą tuo aspektu, kad prejudicinis sprendimas patikslina tam tikras teisės normas ir leidžia teismui jas taikyti teisingai sprendžiant bylą. Tai nesukuria jokių savarankiškų taikytinų teisių, nepriklausančių nuo tų, kurių šaltinis – materialinės teisės nuostatos, dėl kurių teismas kreipiasi prejudicinio sprendimo⁴³⁶.

⁴³⁵ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 94.

⁴³⁶ Anagnostaras, G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*. 2006, 31(5): p. 746.

principle of governmental liability

Šią poziciją taip pat gina C. D. Classen. Mokslininkas pabrėžia, kad, pirma, nacionalinis teismas neprivalo vykdyti šalių prašymo kreiptis į TT dėl šalių norimo pateikti ES aiškinimo klausimo, t.y. šalys neturi reikalavimo teisės, į jų nuomonę teismas „gali atsižvelgti“⁴³⁷.

Autorės manymu, mokslininkų pozicija yra pagrįsta. Aiškindamas 267 str. (ex 234 str.) TT ne kartą nurodė, kad 267 str. (ex 234 str.) siekiama užtikrinti, kad ES teisė būtų vieningai taikoma visose valstybėse narėse, ir kad pagrindinis minėto straipsnio trečio paragrafo tikslas yra užkirsti kelią su ES teise nesuderinamos nacionalinės praktikos egzistavimui⁴³⁸. Taigi esminis dalykas, ko 267 str. (ex 234 str.) siekiama, yra ne apsaugoti individualų interesą, o sukurti bendrai taikytiną ES teisės aiškinimą. Tai leidžia manyti, kad ši norma teisių privačiam asmeniui nesuteikia, todėl 267 str. (ex 234 str.) pažeidimas negali būti laikomas materialinės teisės pažeidimu.

Analizuojant antrą aspektą ir Sutarties 267 str. (ex 234 str.) pažeidimą vertinant kaip procesinės teisės pažeidimą, reikia pastebėti, kad asmuo susidurtų su sunkumais įrodinėjant priežastinio ryšio egzistavimą, o nesant ES teisės pažeidimo – žalos egzistavimą.

Generalinis advokatas M.P. Léger išreiškia, autorės manymu, pagrįstą abejonę, kad bus sunku įrodyti, kad tarp pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo ir žalos, patirtos neteisingai išaiškinus ar pritaikius ES teisę, yra *tiesioginis* priežastinis ryšys. Priežastinio ryšio reikalavimas reiškia, kad individas turi įrodyti, jog *esama*, o ne *hipotetinė* žala jam buvo padaryta būtent dėl nesikreipimo į TT, ir ji nebūti kilusi, jeigu Aukščiausias Teismas būtų nusprendęs kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo, bei tai, kad, jeigu ir būtų kreipęsis, nacionalinis teismas būtų patenkinęs asmens ieškinį. M.P. Léger nuomone, įrodinėjimas lengvesnis, kai kalbama apie nematerialinę žalą, atsiradusią vien paties dėl pažeidimo fakto (sėkmingo ieškinio galimybės atėmimo).⁴³⁹

Mokslinėje literatūroje išdėstoma panaši pozicija. G. Anagnostaras nurodo, jog būtų ypač sudėtinga įrodyti, kad nacionalinis teismas būtų išsprendęs kitaip, jeigu jis būtų kreipęsis prejudicinio sprendimo. Taip pat sudėtinga įrodyti, kad jeigu nacionalinis teismas būtų vykdęs pareigas, numatytas 267 str. (ex 234 str.), ieškovas nebūtų patyręs žalos. Taigi vienintelė žala, kuri gali būti atlyginta pateikiant ieškinį dėl žalos atlyginimo yra ta, kuri atsirado dėl materialinės teisės pažeidimų. Jeigu byla yra išspręsta tinkamai pritaikius teisę, nepriklausomai nuo to, kad nacionalinis teismas nesikreipė prejudicinio sprendimo, nėra žalos, kurią būtų galima atlyginti⁴⁴⁰.

---

⁴³⁷ Classen, C. D. Case C-224/01, Gebhard Köbler v Republik Österreich, Judgment of 30 September 2003, Full Court. *Common Market Law Review*. 2004, 41: p. 821.

⁴³⁸ Case 107/76, *Hoffmann-La Roche* [1977] ECR 957, para 5, ir Case C-35 & 36/82, *Morson and Jhanjan* [1982] ECR 3723, para 8.

⁴³⁹ Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 149-151; analogiškas nuomonės generalinis advokatas laikėsi ir pateikdamas nuomonę vėlesnėse bylose. Žr. Opinion of General Advocate Léger in case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 79.

⁴⁴⁰ Anagnostaras, G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*. 2006, 31(5): p. 746.

Autorės manymu, aukščiau išdėstytos abejonės yra pagrįstos ir, nacionalinei teisei reikalaujant *tiesioginio* priežastinio tarp galutinės instancijos teismo neveikimo ir patirtos žalos egzistavimo, individui būtų sunku įrodyti, kad reali žala kilo ne dėl neteisingo teisės pritaikymo, o dėl nesikreipimo į TT.

Tokia išvada nereiškia, kad bylos, kurioje nacionalinis teismas pažeidžia 267 str. (ex 234 str.), šaliai nėra prieinamos jokios gynybos priemonės. Generalinio advokato M.P. Léger manymu, galutinės instancijos teismui pažeidus 267 str. (ex 234 str.) valstybei gali kilti atsakomybė dėl EŽTK pažeidimo. Pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo, M. P. Léger manymu, yra teisės ginčyti sprendimus teisme dalis. Generalinis advokatas teigia, kad nors teisė, kad būtų prašoma prejudicinio sprendimo nėra absoliuti, nėra visiškai neįmanoma, kad, esant tam tikroms aplinkybėms, nacionalinio teismo nesikreipimas į TT nepažeistų teisės į teisingą teismą, įtvirtintos EŽTK 6 (1) str., ypač kai toks sprendimas yra savavališkas⁴⁴¹.

Analizuojant EŽTK praktiką, akivaizdu, kad toks ieškinys yra įmanomas. EŽTT pastebi, kad Konvencija negarantuoja asmeniui teisės, kad nacionalinis teismas kreiptųsi į kitą nacionalinę ar tarptautinę instituciją prejudicinio sprendimo. Teisė į teismą, kurios vienas iš aspektų yra teisminės gynybos prieinamumas, nėra absoliuti. Jai taikomi apribojimai, ypač kiek tai susiję su skundo priimtimumo sąlygomis, kuriuos nustatydamas valstybė turi tam tikrą diskrecijos laisvę (angl. - *margin of appreciation*). Teisė, kad teismas kreiptųsi prejudicinio sprendimo, nėra absoliuti: nacionalinis teismas sprendžia, ar jis gali ir ar privalo pateikti prejudicinį klausimą. Kartu teismas pabrėžia, kad nėra neįmanoma, kad, esant tam tikroms aplinkybėms, galutinės instancijos teismo atsisakymas kreiptis negalėtų pažeisti teisės į teisingą teismą, numatytos Konvencijos 6 str. 1 para., ypač tuo atveju, jeigu sprendimas yra savavališkas⁴⁴².

---

⁴⁴¹ Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 146-147.

⁴⁴² *Peter Moosbrugger v Austria (dec.)*, no. 44861/98, § 2, 25 January 2000. *Coëme and Others v Belgium (dec.)*, no. 32492/96, 32547/96, 33209/96 and 33210/96, § 114, ECHR 2000-VII. Reikia pastebėti, kad kai kurių valstybių teismų praktikoje galutinės instancijos teismų nesikreipimas į TT jau yra pripažintas teisės į teisingą teismą bei efektyvios teisminės gynybos pažeidimu. Pvz. Ispanijos Konstitucinis teismas (isp. - *Tribunal Constitucional de España*) dar 2004 m. konstatavo, kad nacionalinis teismas, nesikreipdamas į TT prejudicinio sprendimo, pažeidė asmens konstitucines procesines garantijas, ir sprendimą panaikino, įpareigodamas priimti naują. Sentencia 58/2004 de Tribunal Constitucional de España (Sala Segunda), de 19 abril de 2004. Vėlesnėje praktikoje Konstitucinis teismas laikėsi tos pačios pozicijos, paaiškindamas, kad pažeidimas nustatomas tuomet, kai nacionalinis teismas aiškiai neteisingai aiškina ir taiko ES teisę, ir nesikreipia dėl ES teisės turinio nustatymo. Pabrėžiama, kad nacionalinis teismas gali nesikreipti tik tuomet, kai jam nekyla jokios abejonės dėl ES teisės turinio. Auto 263/2007 de Tribunal Constitucional de España (Sección Segunda), de 25 de mayo de 2007. Taip pat žr.: Auto 259/2007 de Tribunal Constitucional de España (Sección Primera), de 24 de mayo de 2007. Auto 256/2007 de Tribunal Constitucional de España (Sección Primera), de 23 de mayo de 2007. Auto 219/2007 de Tribunal Constitucional de España (Sección Segunda), de 18 de abril de 2007. R. A. Garcia, aiškindamas minėtą Konstitucinio teismo praktiką, teigia, kad šiuo atveju *recurso de amparo* (individualaus konstitucinio skundo) suteikiama apsauga yra nukreipta ne į apsaugą nuo ES teisės pažeidimo, o nuo savavališkų ir aiškiai nepagrįstų sprendimų. Plačiau žr.: Garcia, R.A. Spanish Constitutional Court. Judgement 58/2004, of 19 April 2004. Tax on the use of gambling machines. “Recurso de amparo” (individual appeal for constitutional protection) and EC preliminary ruling. Failure to request an EC ruling considered as a violation of the fundamental right to effective judicial protection. *Common Market Law Review*. 2005, 42: p. 539.

EŽTT tiksliai neapibrėžia, ką šio teisės į teisingą teismą kontekste reiškia “savavališkas” nesikreipimas prejudicinio sprendimo, tačiau iš jo praktikos akivaizdu, kad Konvencija būtų pažeista tik tokiu atveju, jeigu nacionalinis teismas nenurodytų priežasčių, kodėl nepateikia prejudicinio klausimo, arba tos priežastys būtų absoliučiai nelogiškos. Atkreipiamas dėmesys ir į tendenciją, kad EŽTT, sprenddamas, ar nesikreipimo atveju buvo pažeista Konvencija, nenagrinėja ES teisės turinio bei to, ar nacionalinis teismas teisingai taikė *acte clair* arba *acte éclairé* doktrinos kriterijus. Kad EŽTK nebūtų pažeista, pakanka argumentuoto sprendimo. Pvz. skundą *Dotta v Italy* EŽTT paskelbė nepagrįstu, nes nacionalinis teismas, atsisakydamas kreiptis prejudicinio sprendimo nurodė, kad taikytinos ES teisės normos dėl laisvo prekių judėjimo bei diskriminacijos buvo aiškios ir nekėlė jokių aiškinimo problemų⁴⁴³. Analogiškai sprendimą nesikreipti grindė ir *Conceil d'Etat* (Prancūzijos galutinės instancijos teismas), pabrėždamas, kad aiškinant Sutarties 59 str. (ex 52 str.) dėl laisvo darbuotojų judėjimo nesusidūrė su jokiais sunkumais, ir to pakako, kad skundas prieš valstybę EŽTT būtų paskelbtas nepriimtiniu dėl nepagrįstumo⁴⁴⁴.

Remiantis nurodyta EŽTT praktika, galima daryti išvadą, kad ieškinys dėl nematerialinės žalos atlyginimo dėl EŽTK 6 (1) str. pažeidimo būtų patenkintas tik tuo atveju, jeigu nacionalinis teismas nenurodo nesikreipimo į TT priežasčių ir tai nėra aišku iš bylos aplinkybių.

3.3.2.8. Sisteminis pakankamai rimto pažeidimo kriterijų vertinimas

Analizuojant TT praktiką, atkreiptinas dėmesys į du aspektus. Visų pirma, kaip pastebi generalinis advokatas M.P. Léger, TT nenustato įvardintų kriterijų hierarchijos⁴⁴⁵, nemini, kad vieni kriterijai būtų svarbesni už kitus. Antra, Teismas nenumato išsamaus kriterijų sąrašo (tai rodo Teismo vartojama formuluotė “tokius kriterijus kaip”)⁴⁴⁶, kas leidžia manyti, kad nacionalinis teismas, sprenddamas dėl pažeidimo rimtumo, gali atsižvelgti ir į kitas bylai reikšmingas aplinkybes, neišvardintas pavyzdiniame sąrašė⁴⁴⁷. Kita vertus, išvardintiems kriterijams, vertinant juos kitų kriterijų kontekste, turi būti suteikiamas ypatingas vaidmuo, t.y. visi kriterijai yra suvokiami kaip vieninga visuma, turi būti atsižvelgiama į visas bylai reikšmingas aplinkybes, tačiau pirmiausia į

⁴⁴³ *Dotta v. Italy (dec.)*, no. 38399/97, § 13, 07 January 1999.

⁴⁴⁴ *André Desmots v France (dec.)*, no. 41358/98, § 2, ECHR 2001-XI. Panašų sprendimą dėl skundo nepagrįstumo EŽTT priėmė 2001 m. spalio 4 d. byloje *Nicolas Calena Santiago v Spain*, no. 60350/00, § 11-12, 4 October 2001.

⁴⁴⁵ Opinion of General Advocate Léger in Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 70.

⁴⁴⁶ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.

⁴⁴⁷ R. Gordon, cituodamas Lord'ą Clyde kalbą nagrinėjant *Factortame (No 5)* bylą, nurodo tokius papildomus kriterijus kaip nukentėjusiojo elgesį po to, kai paaiškėjo, kad buvo padarytas pažeidimas, ir asmenų, kurių teisės pažeistos, asmenybes. Gordon, R. *EU Law in Judicial Review*. Oxford: Oxford University Press, 2007, para. 5.113. M. Künnecke kaip papildomą kriterijų įvardina kitų valstybių poziciją, kai ji taikytina. Künnecke, M. *Divergence and the Francovich Remedy in German and English Courts*. In Prechal, S., Van Roermund, B. (eds.) *The Coherence of EU Law. The Search for Unity In Divergent Concepts*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 233.

pažeistos nuostatos tikslumą ir aiškumą, teisės klaidos pateisinamumą, Sąjungos institucijų poziciją, kai ji taikytina, galimą pareigos kreiptis į TT pažeidimą, bei klaidos tyčinį ar netyčinį pobūdį.

Analizuojant nuo kurio kriterijaus nacionalinis teismas turėtų pradėti vertinti pažeidimo rimtumą, reikia pastebėti, kad TT konkrečios tvarkos nenumato. Visgi atsižvelgiant į tai, kad buvo padaryta teisės aiškinimo ar taikymo klaida, ką nacionalinis teismas nustato vertindamas pirmąją atsakomybės sąlygą, manytina, kad toliau tikslinga analizuoti klaidos padarymo priežastis bei tai, ar nacionalinis teismas galėjo tokios klaidos išvengti. Todėl pirmiausia analizuojamas pažeistos ES teisės nuostatos tikslumas ir aiškumas. Jeigu pažeista nuostata yra aiški ir tiksli, vertinamos priežastys, kurios lėmė aiškios ir tikslios nuostatos netinkamą aiškinimą ir taikymą, t.y. sprendžiama, ar teisės klaidą galima pateisinti. Prie klaidos padarymo gali prisidėti Sąjungos institucijos, pateikdamos klaidingą arba prieštaringą ES teisės nuostatos aiškinimą. Akivaizdu, kad teisės normai esant aiškiai ir tiksliai, nacionaliniam teismui nekyla pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo, taigi ši aplinkybė nagrinėjamu atveju nebus vertinama. Taip pat klaidos padarymą gali įtakoti nacionalinio teismo atsisakymas arba aiškus vengimas taikyti ES teisę. Įvertinus šias aplinkybes, sprendžiama, ar klaida dėl teisės yra pateisinama ar ne, nors reikia sutikti su generaliniu advokatu M.P. Léger, kad esant aiškiai ir tiksliai nuostatai klaidingą teisės aiškinimą pateisinti būtų ypač sunku⁴⁴⁸. Tai galėtų būti toks atvejis, kai nacionalinis teismas rodė aiškias intencijas laikytis ES teisės reikalavimų, tačiau kitų ES institucijų pozicija suklaidino nacionalinį teismą.

ES teisės nuostatai esant neaiškiai ir netiksliai, pirmiausia kyla klausimas, ar nacionalinis teismas kreipėsi į TT prejudicinio sprendimo, kadangi tik taip nacionalinis teismas gali išsiaiškinti tikrąjį ES teisės nuostatos turinį. Jeigu kreipėsi ir gavo išaiškinimą, analizuojama, kokios priežastys lėmė klaidos dėl teisės padarymą, ir ar toks suklydimas gali būti pateisinamas, atsižvelgiant į anksčiau paminėtas aplinkybes. Kaip tiksliai pažymi J.D. Janer Torrens ir G. Anagnostaras, jeigu nacionalinis teismas tai padarė nenurodydamas aiškių priežasčių, nesikreipimas gali būti faktorius, lemiantis pažeidimo rimtumą⁴⁴⁹. Jeigu nacionalinis teismas nusprendžia remtis *acte clair* doktrina, reikalingas detalus paaiškinimas. Pvz. nacionalinis teismas gali manyti, kad ES teisės nuostatų turinys yra aiškus ir neabejotinas, kad šalių pateikti klausimai jau yra atsakyti TT praktikoje. Tokiais atvejais tikroji nesikreipimo priežastis yra neteisingas ES teisės supratimas, kas ir sąlygoja neteisėto sprendimo priėmimą. Toks pažeidimas turėtų būti laikomas rimtu tik tuo atveju, jeigu būtų

---

⁴⁴⁸ Opinion of General Advocate Léger in Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 73.

⁴⁴⁹ Janer Torrens, J.D. Actuación de los Órganos Jurisdiccionales y Responsabilidad Patrimonial del Estado. Comentario a la sentencia C-173/03 (*Traghetti del Mediterraneo*), de 13 de junio de 2006. *Revista General de Derecho Europeo*. 2006, 11. Anagnostaras, G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*. 2006, 31(5): p. 745-746. Mokslininko manymu, taip pat turėtų būti vertinamos ir tų nacionalinių teismų, kurie atsiima prašymą pateikti prejudicinį sprendimą ir išsprendžia bylą pažeisdami ES teisės nuostatas veikos.

nustatyta, kad nacionalinis teismas aiškiai suprato būtinumą kreiptis prejudicinio sprendimo. Ir priešingai, jeigu yra priežasčių manyti kitaip, klaida turėtų būti laikoma pateisinama. E. C. Mendazona taip pat pagrįstai atkreipia dėmesį į klaidos dėl teisės turinį, nurodydamas, kad teisės pažeidimas gali būti pripažintas pakankamai rimtu, jeigu nacionalinis teismas teisės normą išaiškina visiškai neatsižvelgdamas į visuotinai priimto aiškinimo ribas, ir atvirkščiai teisės pažeidimas gali būti pripažintas nepakankamai rimtu, jeigu teisės normos aiškinta “racionaliai”⁴⁵⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad sprendžiant pažeidimo rimtumą būtina atsižvelgti į visas byloje esančias aplinkybes, ypač į pažeistos nuostatos tikslumą ir aiškumą, teisės klaidos pateisinamumą, Sąjungos institucijų poziciją, kai ji taikytina, galimą pareigos kreiptis į TT pažeidimą, bei klaidos tyčinį ar netyčinį pobūdį. Pažeidus tikslią ir aiškią nuostatą, klaida bus laikoma pateisinama tik išskirtiniais atvejais. Netikslios ir neaiškios klaidos pažeidimo atveju, lemiamą įtaką sprendžiant dėl pažeidimo rimtumo gali turėti pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo tinkamas nevykdymas bei nacionalinio teismo pateiktas paaiškinimas, pateisinantis įsipareigojimų pažeidimą.

3.4. Priežastinis ryšys tarp valstybės padaryto pažeidimo ir individo patirtos žalos

Reikia pastebėti, kad ši sąlyga TT jurisprudencijoje praktiškai neanalizuojama. TT *Köbler* byloje trumpai užsimena, kad faktas, ar tarp padaryto pažeidimo ir patirtos žalos buvo tiesioginis priežastinis ryšys, nustatomas nacionalinio teismo⁴⁵¹.

Generalinis advokatas M.P. Léger taip pat apsiriboja priminimu, kad nacionalinės teisės normos, reguliuojančios žalos atlyginimą neturi būti mažiau palankios, nei tos, kurios taikomos panašioms ieškiniams, kur ginčas kilęs ne dėl ES teisės, bet dėl nacionalinės teisės taikymo, nei praktiškai nepritaikomos arba pernelyg apsunkintos, kad būtų priteistas žalos atlyginimas⁴⁵².

Dėl neaiškios TT praktikos priežastinio ryšio reikalavimo turinio atžvilgiu mokslinėje literatūroje, skirtoje valstybės atsakomybės klausimams nagrinėti, diskutuojama dėl to, kuri teisė, ES ar nacionalinė, yra taikoma priežastinio ryšio turiniui atskleisti.

---

⁴⁵⁰ Mendazona E.C. La responsabilidad por actuaciones judiciales. el último gran paso en la responsabilidad de los estados por el incumplimiento del derecho comunitario. Civitas. *Revista Española de Derecho Europeo*. 2004, 10: p. 306-307.

⁴⁵¹ Joined cases C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1996] ECR I-1029; Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] ECR I-2553.

⁴⁵² Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 158

T. Tridimas laikosi pozicijos⁴⁵³, kad priežastinio ryšio apibrėžimui yra taikomos ES teisės nuostatos. Jo manymu, TT jurisprudencija šiuo klausimu turėtų būti aiškinama kaip nustatanti nacionaliniams teismams teisę remiantis konkrečios bylos aplinkybių visuma konstatuoti priežastinio ryšio tarp valstybės padaryto pažeidimo ir kilusios žalos buvimą arba nebuvimą. Tačiau tai nereiškia, kad priežastinio ryšio egzistavimo faktas turėtų būti nustatomas remiantis nacionaline teise. Skirtingose valstybėse narėse galiojant skirtingoms procesinėms teisinėms nuostatomis, toks pripažinimas sukeltų abejonių ES teisės veiksmingumu.

M. Dougan bei C. Kremer, atstovaujantys daugumos mokslininkų pozicijai, teigia, kad dabartinė TT jurisprudencija leidžia manyti, kad priežastinį ryšį reglamentuojančių nuostatų nustatymas priklauso nacionalinės teisinės sistemos subjektų kompetencijai. Nacionalinių subjektų valia šiuo atveju yra varžoma tik veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų⁴⁵⁴.

Autorės nuomone, nepaisant logiškų T. Tridimas argumentų dėl abejotino ES teisės veiksmingumo, egzistuojanti TT jurisprudencija nerodo, kad šio principo įgyvendinimo atžvilgiu ES mastu būtų nustatytas bendras standartas, pakeičiantis nacionalines teises nuostatas, reglamentuojančias priežastinį ryšį. Visų pirma, anstesnėje jurisprudencijoje TT ne kartą konstatavo, kad procesinių taisyklių nustatymas priklauso nacionalinės teisės sistemos subjektų kompetencijai, su sąlyga, kad jie laikosi veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų⁴⁵⁵. Be to, kol kas TT nė karto nepasisakė nei dėl kriterijų, taikomų šios kategorijos turiniui atskleisti, nei nurodė, kokioms aplinkybėms esant priežastinis ryšys galėtų būti konstatuotas, kas leistų spręsti apie šios kategorijos turinį. Iš TT praktikos akivaizdu tik tai, kad tai turi būti ne bet koks, o "tiesioginis" priežastinis ryšys. Tokia TT pozicija, autorės supratimu, suponuoja nuomonę, kad kategorijos "tiesioginis priežastinis ryšys" turinį nacionalinis teismas, sprenddamas dėl valstybės atsakomybės, gali nustatyti remiantis nacionalinės teisės, o ne ES teisės nuostatomis.

---

⁴⁵³ Tridimas, T. *Liability for breach of Community law: growing up and mellowing down?* Common Market Law Review. 2001, 38(2): p. 301-332.

⁴⁵⁴ Dougan, M. *National remedies before The Court of Justice: issues of harmonisation and differentiation*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 248; Kremer, C. *Liability for breach of European Community law: an analysis of the new remedy in the light of English and German law*. *Yearbook of European Law*. 22: p. 203.

⁴⁵⁵ Case 33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG v Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] E.C.R. 1997; Case 45/76, *Comet BV v Produktschap voor Siergewassen* [1976] E.C.R. 2053; Case C-128/93, *Fisscher v Voorhuis Hengelo and Stichting Bedrijfspensionenfonds voor de Detailhandel* [1994] ECR I-4583; Case C-410/92, *Elsie Rita Johnson v Chief Adjudication Officer* [1994] ECR I-5483; Case C-246/96, *Magorrian and Cunningham v Eastern Health and Social Services Board* [1997] ECR I-7153; Case C-78/98, *Shirley Preston and Othes v Wolverhampton Healthcare NHS Trust* [2000] ECR I-3201. Šią situaciją reikėtų atskirti tuo tos, kuri susidaro TT nagrinėjant ieškinį, nukreiptą prieš ES instituciją. Tam, kad kiltų ES atsakomybė, taip pat reikia nustatyti egzistuojant tiesioginį priežastinį ryšį tarp veikos ir pasekmių, tačiau dėl to, kad šį klausimą sprendžia TT, taikomas Sąjungos "tiesioginio priežastinio ryšio standartas". Plačiau žr.: Moniz, C.B. *Overview of the mechanisms of enforcement of community law*. In De Sousa, S. M., Wolfgang, H. (eds.) *Enforcing community law from Francovich to Köbler: twelve years of the state liability principle*. Köln: Bundesanzeiger, 2004.

Įvardintos pozicijos neįtakoja ir faktas, kad TT savo jurisprudencijoje, skirtoje valstybės atsakomybei, kartą nagrinėjo priežastinio ryšio klausimą⁴⁵⁶. Austrijos vyriausybė laiku neįgyvendino direktyvos dėl kelionių organizavimo⁴⁵⁷, *inter alia* numatančios kelionių organizatorių pareigą užtikrinti, kad paslaugų tiekėjo nemokumo atveju visi už kelionę mokėti pinigai būtų gražinti. Bankrutavus privačiam kelionių operatoriui, ieškovai (vartotojai) patyrė nuostolių, nes negalėjo tiesiogiai remtis direktyvos nuostatomis. TT konstatavo, kad ieškinys prieš Austriją dėl žalos atlyginimo negali būti atmestas, motyvuojant kelionių operatorių neapgalvotu, neatsargiu elgesiu. TT konstatavo, kad šis faktorius negali nutraukti egzistuojančio priežastinio ryšio, kadangi toks elgesys ir buvo vienas iš rizikos faktorių, nuo kurių direktyva siekė apsaugoti⁴⁵⁸. Tačiau kartu buvo atkreiptas dėmesys, kad priežastinio ryšio egzistavimas jau buvo nustatytas nacionalinio teismo sprendimu, kas dar kartą patvirtina faktą, kad priežastinio ryšio klausimo sprendimas yra patikimas nacionaliniam teismui, kuris remiasi nacionaline teise.

Remiantis aukščiau išdėstytais argumentais, galima daryti išvadą, kad, sprendžiant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų, nesuderinamų su ES teise klausimą, tiek priežastinio ryšio tarp pažeidimo ir pasekmių apibrėžimui, tiek jo nustatymui taikomos kiekvienos valstybės, kurioje nagrinėjamas atsakomybės klausimas, nacionalinės teisės normos.

3.5. Apibendrinimas

TT praktikos analizė rodo, kad taikant valstybės atsakomybės principą atsakomybė valstybei galėtų kilti dėl bet kokio teismo, kurio sprendimo negalima skųsti, sprendimo, nesuderinamo su ES teise. Konstitucinis teismas galutinės instancijos teismu gali būti laikomas tik tuo atveju, jeigu jis sprendžia ES ir nacionalinės teisės, tame tarpe ir Konstitucijos, atitikimo klausimą, ir pasirėmęs atlikta analize, gali tam tikrą teisės normą pritaikyti konkrečiam teisiniam santykiui sureguliuoti

Valstybės atsakomybė kils tik tais atvejais, kai remiantis ES teisės nuostatomis bus galima *identifikuoti ES teisės nuostata suteikiamos teisės turinį ir naudos gavėją*, nepriklausomai nuo to, ar ES teisės akto nuostata yra tiesioginio ar netiesioginio veikimo. Kadangi teisminės valdžios ypatumai neįtakoja šios sąlygos taikymo, jos turinys nustatomas remiantis TT praktika bylose dėl tiesioginio veikimo bei valstybės atsakomybės dėl kitų valstybės institucijų veikų, kuri aiškiai rodo,

---

⁴⁵⁶ C-140/97, *Walter Rechberger, Renate Greindl, Hermann Hofmeister and Others v Republik Österreich* [1999] E.C.R. I-3499.

⁴⁵⁷ Council Directive 90/314/EC of 13 June 1990 on package travel, package holidays and package tours [1990] OJ L 158.

⁴⁵⁸ Dougan, M. *National remedies before The Court of Justice: issues of harmonisation and differentiation*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 247.

kad svarbiausias kriterijus identifikuojant individualią teisę yra ją įtvirtinančios teisės akto bei atskirų jo nuostatų tikslas bei turinys.

Tam, kad valstybei nekiltų atsakomybė, nacionalinis teismas privalo taikyti tiesiogiai taikomas ES teisės nuostatas, kilus ES teisės aiškinimo ar galiojimo klausimui, kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, atsisakyti taikyti nacionalinės teisės nuostatas, trukdančias įgyvendinti ES teises ar aiškinti nacionalinę teisę sutinkamai su Direktyvos nuostatomis, pasibaigus jos įgyvendinimo terminui bei, esant būtinybei užtikrinti ES teisės įgyvendinimą, taikyti laikinąją apsaugą. Šių pareigų nesilaikymas visuomet sudarys ES teisės pažeidimą. Tačiau valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų kils tik tais atvejais, kai ES teisės pažeidimas bus *“pakankamai rimtas”*.

Sprendžiant dėl pažeidimo rimtumo būtina atsižvelgti į visas byloje esančias aplinkybes, ypač į pažeistos nuostatos tikslumą ir aiškumą, teisės klaidos pateisinamumą, Sąjungos institucijų poziciją, kai ji taikytina, galimą pareigos kreiptis į TT pažeidimą, bei klaidos tyčinį ar netyčinį pobūdį. Pažeidus tikslią ir aiškią nuostatą, klaida bus laikoma pateisinama tik išskirtiniais atvejais. Netikslios ir neaiškios klaidos pažeidimo atveju, lemiamą įtaką sprendžiant dėl pažeidimo rimtumo gali turėti pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo tinkamas nevykdymas bei nacionalinio teismo pateiktas paaiškinimas, pateisinantį įsipareigojimų pažeidimą. Skirtingai nuo valstybės atsakomybės dėl kitų institucijų veikų, sprendžiant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų klausimą diskrecijos apimties kriterijus nevertintinas. Nepaisant to, valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų sąlygos išlieka ne mažiau griežtos, kadangi TT kaip atsakomybės pagrindą įvardina *“akivaizdų”* ES teisės normų pažeidimą.

IV. ALTERNATYVIOS PAŽEISTŲ TEISIŲ TEISINĖS GYNYBOS PRIEMONĖS

4.1. Administracinių institucijų ir teismo sprendimų peržiūrėjimas

4.1.1. Administracinių institucijų pareiga peržiūrėti sprendimą

Įvertinus valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos sprendimų sąlygų turinį, akivaizdu, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų yra mažai tikėtina, kadangi atsakomybės sąlygos suformuluotos taip griežtai, kad valstybės atsakomybė gali kilti tik išskirtiniais atvejais. Tai suponuoja poreikį analizuoti, ar yra galimos alternatyvios pažeistų asmens teisių gynimo priemonės, kurias garantuotų ES teisės nuostatos.

Klausimas dėl sprendimo, pažeidžiančio ES teisę, peržiūrėjimo kaip galimos alternatyvios valstybės atsakomybei teisinės gynbos priemonės buvo spręstas iš esmės tuo pačiu metu, kaip ir valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų klausimas. Išnagrinėjęs *Kühne & Heitz* bylos aplinkybes⁴⁵⁹, TT nusprendė, jog vadovaujantis ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.) įtvirtintu bendradarbiavimo principu, už administracinio sprendimo priėmimą atsakinga administracinė institucija, esant asmens prašymui, privalo peržiūrėti šį sprendimą, jei įvykdytos keturios sąlygos: pirma, nacionalinė teisė administracinei institucijai leidžia atnaujinti procesą; antra, administracinės institucijos sprendimas įsigaliojo paskutinės instancijos nacionaliniam teismui dėl jo priėmus sprendimą; trečia, teismo sprendimas, atsižvelgiant į jo susiformavusią TT praktiką, grindžiamas klaidingu Sąjungos teisės aiškinimu, priimtu Sutarties 267 str. (ex 234 str.) 3 d. numatytais sąlygomis nesikreipus į TT prejudicinio sprendimo; ketvirta, suinteresuotas asmuo, sužinojęs apie vėlesnę TT praktiką, nedelsdamas kreipėsi į administracinę instituciją⁴⁶⁰.

---

⁴⁵⁹ 1986 m. - 1987 m. *Kühne & Heitz* į valstybes ne ES nares eksportavo vištieną. Muitinės deklaracijoje *Kühne & Heitz* minėtas prekes priskyrė kategorijai, kuriai buvo taikomas bendras muitų tarifas. Remdamasi šia deklaracija, *Productschap* (administracinė institucija) grąžino tam tikrą sumokėtų eksporto mokesčių dalį, tačiau vėliau peržiūrėjusi deklaraciją, minėta institucija prekes priskyrė kitai kategorijai ir pareikalavo grąžinti kompensuotą eksporto mokesčių dalį. *Kühne & Heitz* apskundė šį sprendimą nacionaliniam teismui (*College van Beroep voor het bedrijfsleven*), tačiau teismas 1991 m. lapkričio 22 d. sprendimu atmetė skundą. Po poros metų TT savo sprendime byloje C-151/93, *Voogd Vleesimport en -export* [1994] ECR I-4915 analogišką produkciją priskyrė tai pačiai kategorijai, kaip buvo priskyręs *Kühne & Heitz*. Remdamasi šiuo sprendimu, *Kühne & Heitz* pareikalavo administracinės institucijos (*Productschap*) sumokėti sumokėtą, vėliau kompensuotą ir galiausiai ieškovo grąžintą eksporto mokesčio dalį, bei sumą, kurią įmonė būtų gavusi kaip eksporto mokesčio kompensaciją, jeigu produkciją būtų buvusi priskirta reikiamai kategorijai. *Productschap* netenkino prašymo, todėl *Kühne & Heitz* apskundė šį sprendimą nacionaliniam teismui (*College van Beroep voor het bedrijfsleven*). Nacionalinis teismas, kreipdamasis į TT, nurodė, kad pagal Olandijos nacionalinę teisę administracinės institucijos visuomet turi teisę atnaujinti procesą dėl sprendimo (angl. – *to reopen decision*) ir išreiškė nuomonę, kad *Productschap* tinkamai neatsižvelgė į visas aplinkybes, teigdama, kad gali būti peržiūrimas tik 1991 m. lapkričio 22 d. teismo sprendimas. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, nacionalinis teismas klausė, ar tam, kad būtų užtikrintas visiškas ES teisės veiksmingumas, Sąjungos teisė reikalauja, kad administracinės institucija atnaujintų procesą dėl sprendimo, kuris įsigaliojo. Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 5-19.

⁴⁶⁰ Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 28.

Mokslinėje literatūroje TT sprendimas *Kühne & Heitz* byloje sulaukė nemažai kritikos. Labiausiai kritikuota TT pozicija kilus proceso atnaujinimo klausimui prioritetą suteikti nacionalinės procesinės autonomijos principui (nurodant, kad sprendimo peržiūrėjimo galimybė, nepaisant jo neatitikimo ES teisei, priklauso nuo nacionalinės teisės nuostatų), o ne ES teisės viršenybei (kaip tai buvo padaryta sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų). Akademinėje bendruomenėje išreikšta pozicija, kad rėmimasis nacionalinės teisės nuostatomis šiuo atveju lems skirtingą individualių teisių apsaugos lygį⁴⁶¹ bei nevienodą ES teisės taikymą⁴⁶². Tokiai pozicijai pritarė generalinis advokatas D.R.J. Colomer, pateikdamas nuomonę vėlesnėje *i-21 Germany and Arcor* byloje, pabrėžė, kad *Kühne & Heitz* byloje TT suklydo nurodęs į nacionalinę teisę, kas gali sukelti rimtų problemų užtikrinant vienodą teisių, kylančių iš ES teisės, apsaugą⁴⁶³.

Be TT pasirinktos argumentacijos pagrįstumo, sprendimas išryškino ir kitus probleminius aspektus, kurie tiesiogiai susiję su valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų taikymu. Iškilo klausimas, ar pareigą peržiūrėti sprendimą *Kühne & Heitz* sprendime įvardintomis sąlygomis turi ne tik administracinės institucijos, bet ir nacionaliniai teismai, ar sprendimo peržiūrėjimo procedūra turėtų būti laikoma savarankiška alternatyvia teisinės gynybos priemone, ar vidaus gynybos priemone, kurią privalu išnaudoti prieš pateikiant ieškinį dėl žalos atlyginimo.

4.1.2. Kühne & Heitz formulės taikymas nacionalinių teismų sprendimams

Reikia pastebėti, kad klausimas dėl nacionalinių teismų pareigos peržiūrėti teismo sprendimą keltas *Kapferer* byloje. Nagrinėjant bylą pirmos instancijos teisme atsakovas *Schlank & Schick GmbH* pareiškė, kad, remiantis Reglamentu Nr. 44/2001 *dėl jurisdikcijos civilinėse ir komercinėse bylose bei sprendimų pripažinimo ir vykdymo*, nacionalinis teismas neturi jurisdikcijos spręsti ginčą. Teismas atsakovo prieštaravimą dėl jurisdikcijos atmetė, tačiau, išspręsdamas bylą iš esmės, priėmė atsakovui palankų sprendimą. Dėl šios priežasties, ieškovui pateikus apeliacinį skundą, atsakovas nemanė esant tikslinga vėl ginčyti nacionalinio teismo jurisdikciją. Atitinkamai teismo sprendimo dalis, kurioje išspręstas jurisdikcijos klausimas, įsigaliojo. Apeliacine tvarka bylą nagrinėjantis teismas sustabdė bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į TT, klausdamas, ar ES Sutarties 3(a) str. (ex EB

---

⁴⁶¹ Coutron, A. Cour de Justice, 13 janvier 2004, *Kühne & Heitz NV/Productschap voor Pluimvee en Eieren*. *Revue des affaires européennes*. 2003-2004 (3): p. 417-434. Groussot, X., Minssen, T. Res Judicata in the Court of Justice Case-Law: Balancing Legal Certainty with Legality? *European Constitutional Law Review*. 2007 (3): p. 401.

⁴⁶² Peerbux-Beaugendre, Z. Une administration ne peut invoquer le principe de la force de chose définitivement jugée pour refuser de réexaminer une décision dont une interprétation préjudicielle ultérieure a révélé la contrariété avec le droit communautaire (Commentaire de l'arrêt de la CJCE du 13 janvier 2004). *Revue du droit de l'Union européenne*. 2004 (3): p. 566.

⁴⁶³ Opinion of Advocate General Ruiz-Jarabo Colomer in Joined Cases C-392/04 and C-422/04, *i-21 Germany GmbH and ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland* [2006] ECR I-08559, para. 67.

Sutarties 10 str.) įtvirtintas bendradarbiavimo principas įpareigoja nacionalinį teismą *Kühne & Heitz* nurodytomis aplinkybėmis peržiūrėti ir netaikyti tokio teismo sprendimo, kuris pažeidžia ES teisę⁴⁶⁴.

Generalinis advokatas A. Tizzano šiuo klausimu išreiškė neigiamą poziciją. A. Tizzano pabrėžė, kad *Kühne & Heitz* byloje buvo nagrinėjama tik galimybė peržiūrėti ES teisę pažeidžiantį galutinį administracinį sprendimą. Tai yra kitokio pobūdžio ir svarbos klausimas, nei tas, kuris susijęs su *res judicata*, fundamentalaus principo, būdingo teismų sprendimams, taikymu. Todėl, generalinio advokato manymu, *Kühne & Heitz* bylos išvados negali būti taikomos tokiai situacijai, kokia susiklosčiusi *Kapferer* byloje⁴⁶⁵.

TT, priimdamas sprendimą *Kapferer* byloje, konstatavo, kad Sąjungos teisė neįpareigoja nacionalinių teismų netaikyti procesinių taisyklių dėl sprendimo įsiteisėjimo (angl. - *finality*), netgi jeigu šių taisyklių netaikant atsirastų galimybė ištaisyti padarytą Sąjungos teisės pažeidimą⁴⁶⁶. Kartu Teismas nurodė, kad net jeigu *Kühne & Heitz* sprendime išdėstyti principai galėtų būti taikomi peržiūrint galutinės instancijos teismo sprendimą, sprendimo peržiūrėjimo sąlygos, išvardintos *Kühne & Heitz* sprendime, *Kapferer* byloje nebuvo įvykdytos⁴⁶⁷.

Reikia pastebėti, kad Teismo pozicija mokslinėje literatūroje sukėlė nemažai diskusijų ir vertintina nevienareikšmiškai.

Analizuodamas dviprasmišką TT poziciją, M. Taborowski išreiškė nuomonę, kad TT neatmeta galimybės taikyti *Kühne & Heitz* taisyklę galutiniams teismų sprendimams. Mokslininkas nurodė, kad mažų mažiausiai *Kapferer* byloje TT šį klausimą paliko atvirą: nors ir nebuvo būtina, TT nagrinėjo vieną iš sąlygų, numatytų *Kühne & Heitz*, ir konstatavo, kad ji nebuvo patenkinta⁴⁶⁸. Jeigu TT būtų siekęs *Kühne & Heitz* sprendimą taikyti tik galutiniams administraciniams sprendimams, jis tai galėjo padaryti *Kapferer* sprendime⁴⁶⁹, aiškiai nurodydamas, kad ES teisė jokiais atvejais nereikalauja peržiūrėti teismo sprendimo.

M. Attal, P. Remy-Corlay, A. Kostova-Bourgeix⁴⁷⁰ bei H. Guyader⁴⁷¹, priešingai, mano, kad *Kühne & Heitz* taisyklės galutinės instancijos teismų sprendimams netaikomos⁴⁷². M. Attal ir P.

⁴⁶⁴ Case C-234/04, *Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH* [2006] ECR I-02585, para. 18.

⁴⁶⁵ Opinion of Advocate General Tizzano in case C-234/04, *Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH* [2006] ECR I-02585, para. 25.

⁴⁶⁶ Case C-234/04, *Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH* [2006] ECR I-02585, para. 21.

⁴⁶⁷ Ibid. para. 23.

⁴⁶⁸ TT nustatė, kad Austrijos teisė tokiomis aplinkybėmis neleidžia atnaujinti proceso.

⁴⁶⁹ Taborowski, M. Joined Cases C-392/04 & C-422/04, i-21 Germany GmbH (C-392/04), Arcor AG & Co.KG (C-422/04), formerly ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 19 September 2006, not yet reported. *Common Market Law Review*. 2007 (44): p. 1480.

⁴⁷⁰ Kostova-Bourgeix, A. Un arrêt ayant acquis l'autorité de chose jugée ne peut être réexaminé, même s'il est contraire au droit communautaire. *La Semaine Juridique Edition Générale*. 2006 (43): II 10174.

⁴⁷¹ Guyader, H. Conditions d'examen des pourvois dirigés contre des arrêts de renvoi conformes à la position déjà acquise. *La Semaine Juridique Edition Générale*. 2007 (5): II 10016.

Remy-Corlay atkreipia dėmesį į TT vartojamų formuluočių *Kühne & Heitz* ir *Kapferer* bylose skirtumus, pažymėdami, kad *Kühne & Heitz* byloje TT nurodė, jog administracinę instituciją peržiūrėti sprendimą įpareigoja ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.), tuo tarpu pagal TT retoriką *Kapferer* byloje nacionaliniai teismai tokios pareigos esant toms pačioms aplinkybėms neturi⁴⁷³.

Analizuojant šį klausimą, autorės manymu, atkreiptinas dėmesys į keletą aspektų. Visų pirma, kaip jau buvo minėta anksčiau, *Köbler* byloje TT konstatavo, jog valstybės atsakomybės principas, būdingas ES teisei, reikalauja žalos atlyginimo, o ne teismo sprendimo, kuriuo padaryta žala, peržiūrėjimo⁴⁷⁴. Atsižvelgus į šią Teismo taisyklę, nestebina ir *Kapferer* byloje Teismo pasirinkta formulotė, nurodanti, kad “Sajungos teisė neįpareigoja nacionalinio teismo netaikyti procesinių taisyklių dėl sprendimo įsiteisėjimo”, ir atitinkamai peržiūrėti sprendimo.

Išlieka klausimas, kaip turi būti aiškinama TT formulotė „[...] jeigu *Kühne & Heitz* sprendime išdėstyti principai galėtų būti taikomi peržiūrint galutinės instancijos teismo sprendimą [...]”. Manytina, kad tai galėtų būti atvejai, kai nacionalinėje teisėje įtvirtintas lygiateisiškumo principas reikalautų vienodai kaip naujai paaiškėjusią aplinkybę vertinti klaidą, padarytą aiškinant ir taikant tiek nacionalinę, tiek ES teisę. Kitaip tariant, jeigu nacionalinė teisė leidžia atnaujinti procesą dėl galutinės instancijos teismo padarytos nacionalinės teisės aiškinimo ir taikymo klaidos, analogiška galimybė kreiptis dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo turėtų būti suteikiama ir paaiškėjus, jog neteisingai buvo išaiškinta ir pritaikyta ES teisė. Spręsdamas dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo, nacionalinis teismas turėtų dvejopo pobūdžio galimybes. Pirma, jis galėtų atsižvelgti į *Kühne & Heitz* sprendime suformuluotus keturis reikalavimus ir reikalauti šių sąlygų įvykdymo, tam, kad procesas būtų atnaujintas. Antra, teismas galėtų taikyti tuos pačius kriterijus, kurie yra suformuluoti nacionalinės teisės nuostatose dėl proceso atnaujinimo. Autorės manymu, būtent tokiu atveju “*Kühne & Heitz* sprendime išdėstyti principai galėtų būti taikomi peržiūrint galutinės instancijos teismo sprendimą”, ir būtent taip turėtų būti aiškinama TT retorika *Kapferer* byloje.

Todėl, atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, manytina, kad ES teisė neįpareigoja peržiūrėti galutinės instancijos teismų sprendimų, kartu atkreipiant dėmesį, kad tokią pareigą, esant galimybei sprendimą atnaujinti dėl nacionalinės teisės pažeidimo, gali suponuoti lygiateisiškumo

---

⁴⁷² Taip pat žr. La CJCE rappelle l'importance de la chose jugée. *La Semaine Juridique Administrations et Collectivités territoriales*. 2006 (13): act. 278; La CJCE rappelle l'importance de la chose jugée. *Dépêches JurisClasseur*. 2006: p. 361.

⁴⁷³ Attal, M. Procédure et arbitrage. *La Semaine Juridique Edition Générale*. 2007 (5): I 109; Remy-Corlay, P. Responsabilité de l'Etat pour violation par le juge national du droit communautaire. Pas d'obligation imposée au juge de réexaminer une décision judiciaire passée en force de chose jugée ni d'annuler cette décision si elle apparaît contraire au droit communautaire. *Revue Trimestrielle de Droit Civil*. 2006 (1): p. 732.

⁴⁷⁴ Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 39.

principas. Visgi net ir tokiu atveju įstatymų leidėjas turi teisę, bet ne pareigą taikyti *Kühne & Heitz* sprendime išdėstytus sprendimo peržiūrėjimo kriterijus.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši išvada negali būti taikoma tiems atvejams, kai nacionalinis teismas pažeidžia išimtinę ES institucijų kompetenciją spręsti tam tikrus klausimus.

Nurodytas aspektas buvo nagrinėtas *Lucchini* byloje⁴⁷⁵, kur galutinės instancijos teismas neatsižvelgė į EK sprendimą, kuriuo buvo nuspręsta, jog Italijos suteikta pagalba *Lucchini* kompanijai yra nesuderinama su ES teise. Sprendimas įsiteisėjo, buvo įvykdytas. Vėliau Italijos Ministerija, paraginta EK, priėmė sprendimą, įpareigojantį gražinti skirtą pagalbą. Kilo klausimas, ar yra įmanoma esant įvykdytam teismo sprendimui, įgijusiam *res judicata* galią, sugražinti suteiktą pagalbą iš privataus asmens, t.y. ar šiuo atveju nacionalinis teismas turėtų remtis *Kapferer* bylos nuostatomis ir peržiūrėti priimtą sprendimą.

Teismas, generalinis advokatas L.A. Geelhoed kaip ir dauguma į bylą įstojusių valstybių⁴⁷⁶ laikėsi pozicijos, kad *Corte d'appello di Roma* sprendimo galutumas ir neskundžiamumas negali

---

⁴⁷⁵ 1985 m. lapkričio 6 d. *Lucchini Siderurgica* pateikė prašymą dėl valstybės pagalbos. Italijos kompetentingos institucijos pranešė EK apie pagalbos *Lucchini Siderurgica* projektą. 1988 m. birželio 22 d. laišku EK paprašė papildomos informacijos apie investicijos, kurios atžvilgiu teikiama ši pagalba, pobūdį ir tiksliai prašomos paskolos sąlygas (palūkanų normą ir terminą). Italijos institucijos į šį laišką neatsakė. 1988 m. lapkričio 16 d. AGENSUD, tuo metu tapusi kompetentinga institucija valstybės pagalbos klausimais, atsižvelgdama į tai, kad greitai baigsis įstatyme nustatytas terminas sprendimui priimti (t. y. 1988 m. gruodžio 31 d.), nusprendė *Lucchini Siderurgica* laikinai skirti dalį sumos. Visgi suėjus terminui *Lucchini Siderurgica* pagalba dar nebuvo išmokėta, todėl ši įmonė 1989 m. balandžio 6 d. pateikė ieškinį prieš AGENSUD, prašydama pripažinti jos teisę į išmoką. 1989 m. spalio 18 d. EK laiške Italijos institucijoms nurodė, kad vis dar trūksta papildomų duomenų. Į šį laišką nebuvo atsakyta. 1990 m. birželio 20 d. sprendimu 90/555/EAPB EK pripažino, kad priemonė yra nesuderinama su bendrąja rinka. 1990 m. liepos 20 d. laišku EK pranešė Italijos valdžios institucijoms apie priimtą sprendimą. Nei *Lucchini Siderurgica*, nei Italijos vyriausybė sprendimo neapskundė. 1991 m. liepos 24 d. Italijos teismas patenkino *Lucchini Siderurgica* anksčiau pateiktą ieškinį. Jo sprendimas buvo grindžiamas nacionaliniu įstatymu, neatsižvelgiant į Komisijos nuomonę. 1994 m. gegužės 6 d. sprendimu *Corte d'appello di Roma* (Romos apeliacinės instancijos teismas) patvirtino šį sprendimą. Sprendimas įsigaliojo, nes jis negalėjo būti skundžiamas kasacine tvarka. Kadangi pagalba nebuvo išmokėta, *Lucchini Siderurgica* 1995 m. lapkričio 20 d. paprašė vykdomojo rašto. 1995 m. gruodžio 29 d. apie išduotą raštą buvo pranešta *Ministerio dell'Industria* (tuo metu kompetentinga valdžios institucija valstybės pagalbos klausimams spręsti). 1996 m. kovo 8 d. ministerija priėmė nutarimą, kuriuo ji, vykdydama *Corte d'appello di Roma* sprendimą, suteikė pagalbą. Šiame nutarime buvo išlyga, kurioje pažymėta, kad ši pagalba bus iš dalies ar visiškai sugražinta, jei jos skyrimo arba sumokėjimo atžvilgiu bus priimtas neigiamas Sąjungos sprendimas. Reikalaujama pagalbos suma buvo sumokėta. 1996 m. liepos 15 d. EK pranešė Italijos valdžios institucijoms, kad *Corte d'appello di Roma* sprendimas ir ministerijos nutarimas prieštarauja Sąjungos teisei. EK paragino Italijos valdžios institucijas atsiimti suteiktą pagalbą, nes priešingu atveju ji pateiks ieškinį dėl įsipareigojimų nevykdymo. Nauju nutarimu *Ministero dell'Industria* nusprendė atšaukti pagalbą ir nurodė ją sugražinti. *Lucchini Siderurgica* apskundė šį sprendimą Lacijaus regioniniam administraciniam teismui (*Tribunale amministrativo regionale del Lazio*). Šis nusprendė, kad teisė į pagalbos išmoką nebegali būti skundžiama, nes *Corte d'appello di Roma* sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas. Ministerijos vardu buvo pateikta apeliacija *Consiglio di Stato*. 2004 m. spalio 22 d. sprendimu *Consiglio di Stato* pateikė prejudicinį klausimą, kad būtų išspręstas klausimas dėl *Corte d'appello di Roma* galutinio ir neskundžiamo sprendimo ir Komisijos sprendimo suderinamumo. Case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199.

⁴⁷⁶ Italijos ir Nyderlandų vyriausybės nurodė, kad pripažįsta *res judicata* principo, kuris buvo taikytas minėtoje teismo praktikoje, svarbą, bet laikėsi nuomonės, kad šiuo atveju to principo taikyti negalima arba reikia padaryti išimtį. Italijos vyriausybė teigė, jog šiuo atveju *res judicata* principas nėra taikytinas, nes jis reiškia, kad sprendimas turi būti priimtas byloje, kurioje dalyvauja tos pačios šalys dėl to paties dalyko ir kuris grindžiamas tais pačiais argumentais. Šiuo atveju trečioji sąlyga nėra tenkinama, nes, pirma, civilinis procesas, kuris baigėsi *Corte d'appello di Roma* sprendimu, skiriasi nuo administracinio proceso, kuris tebevyksta prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme, ir, antra, dėl to, kad *Corte d'appello di Roma* nepriėmė sprendimo remdamasis ES teise ir neatsižvelgė EK sprendimą. Nyderlandų vyriausybė išreiškė nuomonę, kad yra susidariusi išskirtinė padėtis, todėl galima pagrįsti nukrypimą nuo *res judicata* ir nacionalinės procedūrinės autonomijos principų. Pasak Vyriausybės atstovų, iš esmės egzistuoja trys veiksniai: 1) teismo sprendimas, priimtas valstybės pagalbos srityje, kurioje EK turi išskirtinę kompetenciją; 2) anksčiau priimtas Komisijos sprendimas, iš kurio aiškiai matyti, kad vėliau priimtas teismo sprendimas prieštarauja Sąjungos teisei (šiuo atveju vyriausybė atkreipia dėmesį, kad visos valstybės narės įstaigos, įskaitant nacionalinį teismą, yra saistomos šioje srityje Komisijos priimto sprendimo); ir 3) nacionalinis teismas ir pradinės bylos šalys žinojo arba turėjo žinoti, kad pagalba jau buvo paskelbta nesuderinama su bendrąja rinka. Vyriausybės manymu, su valstybės pagalba susijusios Sutarties nuostatos netektų

užkirsti kelio susigražinti pagalbą, kuri buvo suteikta pažeidžiant atitinkamas Sąjungos teisės nuostatas. Nacionalinis teismas, įpareigotas taikyti Sąjungos teisės normas neperžengdamas savo kompetencijos ribų, privalo užtikrinti visišką šių normų veikimą, jei būtina, savo iniciatyva atsisakydamas taikyti bet kokią joms prieštaraujančią nacionalinės teisės nuostatą⁴⁷⁷. T.y. šiuo atveju taikomas ne nacionalinės procesinės autonomijos, o ES viršenybės principas, kas nagrinėjamame kontekste reiškia, jog kilus klausimui dėl galutinės instancijos teismo sprendimo atnaujinimo, kai yra paaiškėjusių aplinkybių dėl netinkamo ES aiškinimo ar taikymo, ir išimtinę kompetenciją toje reguliavimo srityje turi ES institucijos, nacionalinis teismas privalo netaikyti nacionalinės teisės nuostatų, trukdančių ištaisyti padarytą ES teisės pažeidimą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad ES teisė nereikalauja peržiūrėti įsiteisėjusio nacionalinio teismo sprendimo, nebent toks sprendimas pažeistų išimtinę ES institucijų kompetenciją spręsti atitinkamus klausimus.

4.1.3. Sprendimo peržiūrėjimo sąlygos

4.1.3.1. Teisė atnaujinti administracinį sprendimą

4.1.3.1.1. Teisės atnaujinti sprendimą numatymas nacionalinėje teisėje

Nepaisant to, kad nacionalinis teismas neturi pareigos taikyti *Kühne & Heitz* sprendime išdėstytą sprendimo peržiūrėjimo kriterijų, jų analizė yra aktuali ir reikalinga, kadangi jie yra taikomi sprendimus atnaujinančioms administracinėms institucijoms. Juos taikant administracinėse institucijose kylančios problemos gali sąlygoti įstatymo leidėjo pasirinkimą suformuluoti ES teisės pažeidimą kaip proceso atnaujinimo pagrindą teisminėje institucijoje.

Kaip minėta anksčiau, pirmoji sąlyga, kurią *Kühne & Heitz* sprendime TT nurodė kaip reikalavimą tam, kad sprendimas būtų peržiūrėtas, yra administracinės institucijos kompetencija spręsti minėtą klausimą, kylanti iš nacionalinės teisės nuostatų. Nagrinėjama sąlyga kelia daug probleminių klausimų, kadangi TT savo jurisprudencijoje įvardintų sąlygų turinio nepaaiškino.

---

prasmės, jei susidarius tokiai išimčiai padėčiai būtų nuspręsta, kad negalima vykdyti jokio gražinimo. Vienintelė Čekijos vyriausybė teigia, kad galutiniu ir neskundžiamu tapęs teismo sprendimas yra svarbesnis už Sąjungos interesą susigražinti pažeidžiant Sąjungos teisę suteiktą valstybės pagalbą, todėl šiuo atveju reiktų remtis sprendimais *EcoSwiss*, *Köbler*, *Kühne & Heitz* ir *Kapferer* bylose. Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199, para. 86. Case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199, para. 22-26.

⁴⁷⁷ Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199, para. 86. Case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199, para. 61, 63.

Reikia pastebėti, kad *Kühne & Heitz* byloje TT pozicija dėl to, kada galima teigti, jog nacionalinė teisė suteikia galimybę peržiūrėti administracinius sprendimus, nėra aiški, taigi galimos įvairios interpretacijos. *Kühne & Heitz* byloje analizuodamas Olandijos teisę TT pastebi, jog administracinei institucijai yra leidžiama atnaujinti procesą dėl galutinio administracinio sprendimo, su sąlyga, kad nebus pažeisti trečiųjų šalių interesai. Teismas atkreipia dėmesį, kad Olandijos nacionalinėje teisėje yra numatyti konkretūs proceso atnaujinimo ribojimai, ir reziuumuoja, kad administracinė institucija turės nuspręsti ar ji, atsižvelgdama į vėlesnę praktiką ir trečiųjų šalių interesus, turi atnaujinti procesą”. Visgi tai konstatavęs, TT suformuluoja dvi savarankiškas abstrakčias sąlygas, numatydamas, kad pirma, nacionalinė teisė administracinei institucijai turi suteikti teisę atnaujinti sprendimą bei, antra, jog nagrinėjamas sprendimas turi išsigalioji paskutinės instancijos nacionaliniam teismui dėl jo priėmus atitinkamą sprendimą⁴⁷⁸.

P.M. Rodríguez, analizuodamas Teismo praktiką, nurodo, jog galimas dvejopas nagrinėjamos sąlygos turinio aiškinimas – konkretus ir abstraktus (*isp. - interpretación concreta y genérica*). Viena vertus, galima suprasti, kad TT reikalauja, jog nacionalinė teisė aiškiai suteiktų administracinei institucijai kompetenciją peržiūrėti išsigaliojusį sprendimą, nepriklausomai nuo to, kad toks sprendimas yra patvirtintas nacionalinės teisminės institucijos. Mokslininkas nurodo, kad toks aiškinimas iki minimumo sumažina galimybę pasinaudoti sprendimo peržiūrėjimo procedūra, kadangi tik nedaugelyje teisės sistemų yra leidžiama peržiūrėti administracinį sprendimą tuomet, kai jis jau patvirtintas įsiteisėjusiu teismo sprendimu. Tokiu atveju būtų galėtų būti prieinamas tik teismo sprendimo peržiūrėjimas, kuriam yra taikomos griežtos sąlygos⁴⁷⁹. P. M. Rodríguez taip pat abejoja, ar aiškinant šią sąlygą pagal Olandijos teisę buvo tokia galimybė, t. y. ar Olandijos teisė leido peržiūrėti administracinį sprendimą esant dėl jo priimtam teismo sprendimui. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad *Kühne & Heitz* byloje Olandijos nacionalinis teismas (*College van Beroep*) klausė, ar neturėtų būti *numatyta* tokia atnaujinimo galimybė⁴⁸⁰.

Kita vertus, P.M. Rodríguez teigimu, ši sąlyga galėtų būti aiškinama kaip reikalaujanti, kad nacionalinė teisė administracinei institucijai suteiktų bendro pobūdžio teisę peržiūrėti savo sprendimus, kai kyla klausimas dėl jų teisėtumo. Mokslininko manymu, apie tokią galimybę kalbėjo ir Olandijos nacionalinis teismas, tvirtindamas, kad Olandijos teisė iš principo leidžia peržiūrėti

⁴⁷⁸ Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 25, 27, 28.

⁴⁷⁹ Rodríguez, M. P. La revisión de los actos administrativos firmes: ¿Un nuevo instrumento de garantía de la primacía y efectividad del derecho comunitario? Comentario a la sentencia del TJCE de 13 de enero de 2004, C-453/00, *Kühne & Heitz NV*. *Revista General de Derecho Europeo*. 2004, 5: p. 9-10. Mokslininkas kaip pavyzdį pateikia Ispanijos teisinį reguliavimą, pagal kurį administracinio sprendimo peržiūrėjimas yra negalimas, jeigu dėl jo yra priimtas teismo sprendimas. Pvz., Mokesčių įstatymo (Nr. 58/2003) 213.3 str. numato, kad esant įsiteisėjusiam teismo sprendimui jokių atvejų negalima peržiūrėti administracinių aktų dėl mokesčių mokėjimo ar sankcijų skyrimo, ar administracinių ginčų sprendimo.

⁴⁸⁰ Martín Rodríguez, P. La revisión de los actos administrativos firmes: ¿Un nuevo instrumento de garantía de la primacía y efectividad del derecho comunitario? Comentario a la sentencia del TJCE de 13 de enero de 2004, C-453/00, *Kühne & Heitz NV*. *Revista General de Derecho Europeo*. 2004, 5: p. 11.

įsigaliojusius sprendimus⁴⁸¹. Toks nagrinėjamos sąlygos aiškinimas, mokslininko manymu, yra tikslesnis. „Konkrečiau“ aiškinimo atveju, jeigu TT remiasi išimtinai tik galimybės peržiūrėti administracinius sprendimus, esant vėliau juos patvirtinančiam teismo sprendimui, įtvirtinimu nacionalinėje teisėje, jo argumentacijoje trūksta sąryšio su Sąjungos teisės viršenybės principu bei nacionalinių teismų pareiga bendradarbiauti, užtikrinant tinkamą teisės taikymą. Be to, abstraktus šios sąlygos aiškinimas daug prienamesnis individui, kadangi iš principo daugelis teisinių sistemų leidžia administracinėms institucijoms peržiūrėti savo sprendimus⁴⁸².

Nagrinėjamos sąlygos turinio atžvilgiu panašią mintį kelia ir M. Taborowski. Mokslininkui neaišku, ar galima traktuoti, kad nacionalinė teisė suteikia galimybę atnaujinti procesą, jeigu nacionalinė teisė leidžia panaikinti administracinės institucijos (arba teismo) sprendimą dėl naujai paaiškėjusių faktų, naujų įrodymais, bet ne dėl pasikeitusio teisės aiškinimo⁴⁸³.

Atsižvelgiant į prieštaringą TT retoriką *Kühne & Heitz* byloje, sunku daryti vienareikšmišką išvadą dėl nagrinėjamos nuostatos turinio. Nustatant, kuris – abstraktus ar konkretus – aiškinimas turėtų būti taikomas, taip pat reikėtų atsižvelgti į vėlesnę Teismo praktiką, kurioje detalizuojami proceso atnaujinimo kriterijai.

Prieš analizuojant vėlesnę TT praktiką, reikia priminti, kad Teismas, atkreipdamas dėmesį į ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.) svarbą, priešingai nei generalinis advokatas M.P. Léger⁴⁸⁴, pagrįsdamas sprendimą *Kühne & Heitz* byloje rėmėsi procesinės autonomijos principu, konstatuodamas, kad analizuojama pareiga pagal ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.) atsiranda tik tuomet, kai nacionalinė teisė leidžia atnaujinti procesą. Pagal nusistovėjusią TT praktiką, nesant Sąjungos teisės aktų atitinkamoje srityje, procesines taisykles, užtikrinančias teisės subjektams Sąjungos teisės suteikiamų teisių apsaugą, vadovaujantis valstybių narių procesinės autonomijos principu, turi nustatyti kiekvienos valstybės narės vidaus teisės sistema su sąlyga, kad

---

⁴⁸¹ 1992 m. birželio 4 d. Olandijos Administracinės teisės įstatymo (angl. - *general law on administrative law*) 46 str. numato, kad: 1) esant neigiamam [administracinės institucijos] sprendimui patenkinti asmens prašymą, kitas prašymas dėl to paties [administracinio] sprendimo gali būti pateiktas tik paaiškėjus naujiems faktams ar pasikeitus aplinkybėms; 2) Jeigu nesiremiam naujais faktais ar aplinkybių pasikeitimu, administracinė institucija gali atsisakyti peržiūrėti sprendimą, nurodydama į ankstesnį savo sprendimą dėl atsisakymo tenkinti prašymą. Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 4.

⁴⁸² Martín Rodríguez, P. La revisión de los actos administrativos firmes: ¿Un nuevo instrumento de garantía de la primacía y efectividad del derecho comunitario? Comentario a la sentencia del TJCE de 13 de enero de 2004, C-453/00, *Kühne & Heitz NV*. *Revista General de Derecho Europeo*. 2004, 5: p. 12-13.

⁴⁸³ Taborowski, M. Joined Cases C-392/04 & C-422/04, i-21 Germany GmbH (C-392/04), Arcor AG & Co.KG (C-422/04), formerly ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 19 September 2006, not yet reported. *Common Market Law Review*. 2007 (44): p. 1472. L. S. Rossi bei G. Di Federico manymu, su minėtais sunkumais asmuo, siekiantis atnaujinti procesą dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo, susidurtų Italijoje, kadangi atnaujinimas galimas tik dėl paaiškėjusių naujų faktų, bet ne dėl pasikeitusio teisės aiškinimo. Rossi, L. S., Di Federico, G. Case C-129/00, Commission v. Repubblica Italiana, judgment of 9 December 2003, Full Court, nyr. Bylos komentaras. *Common Market Law Review*. 2005, 42: p. 841.

⁴⁸⁴ Opinion of Advocate General Léger in case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 76. Generalinis advokatas, pateikdamas nuomonę *Kühne & Heitz* byloje, rėmėsi tiesioginio taikymo ir ES teisės viršenybės principais, nurodydamas, kad šie principai bei ES Sutarties 3 (a) str. (ex EB Sutarties 10 str.) nuostatos lemia tai, kad administracinė institucija privalo peržiūrėti administracinį sprendimą nepaisant to, kad jis įsigaliojo.

jos nėra mažiau palankios nei tos, kurios taikomos panašioms vidaus teisės situacijoms (lygiavertiškumo principas) ir kad dėl jų Sąjungos suteiktų teisių įgyvendinimas netaptų praktiškai neįmanomas arba pernelyg sudėtingas (veiksmingumo principas)⁴⁸⁵. Taikant lygiavertiškumo principą šiai situacijai, akivaizdu, kad Sąjungos teisės suteikiamoms teisėms įgyvendinti turėtų būti taikomi tie patys ribojimai kaip ir iš nacionalinės teisės kylančioms teisėms.

Pastebėtina, kad lygiavertiškumo principas TT buvo pritaikytas vėlesnėje *Arcor* byloje, kurioje TT tam tikrais atžvilgiais patikslino savo ankstesnę praktiką. Iš Vokietijos nacionalinio teismo sprendimo, kuriuo prašyta priimti prejudicinį sprendimą *Arcor* byloje buvo matyti, kad administracinė institucija iš principo turėjo teisę atšaukti neteisėtą galutinį administracinį aktą. Pagal Vokietijos teismų praktiką ši diskrecija gali visiškai išnykti, t.y. teismas turi pareigą atšaukti neteisėtą aktą, jei atitinkamo akto palikimas galioti yra „aiškiai netoleruotinas“ (angl. – *downright intolerable*), atsižvelgiant į viešosios tvarkos, geros valios, teisingumo, lygiateisiškumo arba akivaizdaus neteisėtumo sampratą. Atsižvelgęs į tokį teisinį reglamentavimą, TT konstatavo, jog kai apskundimui taikytinos nacionalinės teisės normos nustato pareigą atšaukti pagal nacionalinę teisę neteisėtą, nors ir galutiniu tapusį, administracinį aktą, jei šio akto palikimas galioti būtų „aiškiai netoleruotinas“, ta pati pareiga atšaukti lygiavertėmis aplinkybėmis turi egzistuoti ir kai administracinis aktas pažeidžia Sąjungos teisę⁴⁸⁶.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, jog vėlesnė TT praktika patvirtina, kad nagrinėjamai sąlygai būdingas „konkretus“ turinys. Administracinė institucija sprendama dėl sprendimo atnaujinimo, kai toks sprendimas galimai prieštarauja ES teisei, privalo taikyti tas pačias nacionalines procesines taisykles ir jose numatytus ribojimus, kaip ir galimo nacionalinės teisės pažeidimo atveju. Jeigu nacionalinė teisė neleidžia peržiūrėti administracinio sprendimo, kuris įsigaliojo jo atžvilgiu priėmus teismo sprendimą ar tuomet, kai pagal nacionalinę teisę vėlesnis teisės aiškinimo pasikeitimas nesuteikia galimybės peržiūrėti sprendimo, administracinė institucija neprivalo atnaujinti proceso, nes ES teisė tokios pareigos nenumato.

4.1.3.1.2. Administracinio sprendimo peržiūrėjimo ar atnaujinimo teisinės pasekmės

Reikia priminti, kad *Kühne & Heitz* byloje TT pabrėžė, jog už administracinio sprendimo priėmimą atsakinga administracinė institucija, esant prašymui, privalo *peržiūrėti* (angl. - *review*) ši

---

⁴⁸⁵ Case C-78/98, *Shirley Preston and Othes v Wolverhampton Healthcare NHS Trust and Others and Dorothy Fletcher and Others v Midland Bank plc*. ECR I-3201, para. 31, Case C-201/02, *The Queen, on the application of Delena Wells v Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions* ECR I-723, para. 67.

⁴⁸⁶ Joined Cases C-392/04 and C-422/04, *i-21 Germany GmbH and ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland* [2006] ECR I-08559, para. 63.

sprendimą, atsižvelgdama į vėlesnę Sąjungos teisės aiškinimo praktiką. *Remdamasi peržiūrėjimo išvadomis*, administracinė institucija turi nuspręsti, ar ji yra įpareigota *atnaujinti sprendimą* (angl. - *reopen*)⁴⁸⁷.

Akivaizdu, jog TT sprendimo peržiūrėjimo ir sprendimo atnaujinimo sąvokų netapatina. Pareiga peržiūrėti sprendimą kyla tik tokiu atveju, jeigu nacionalinės teisės nuostatos administracinę instituciją įgalina atnaujinti procesą dėl priimto sprendimo, kita vertus, sprendimo atnaujinimas priklauso nuo peržiūros rezultatų: neišpildžius bent vienos sąlygos, keliamos sprendimo peržiūrėjimui, sprendimo atnaujinimo procesas gali ir neprasidėti.

Priešingai nuo peržiūrėjimo pasekmių, atnaujinimo pasekmių klausimu TT praktika nėra aiški.

D.U. Galleta mano, kad administracinės institucijos neprivalo atšaukti, panaikinti ar kitokiu būdu pakeisti neteisėto administracinio sprendimo; vienintelė jų pareiga – esant asmens, sužinojusio apie sprendimo neteisėtumą, prašymui, peržiūrėti administracinį sprendimą⁴⁸⁸.

EK bei generalinė advokatė Y. Bot *Kempter* byloje laikosi pozicijos, jog *Kühne & Heitz* sprendimas turėtų būti aiškinamas kaip reiškiantis, jog tuo atveju, kai nacionalinė teisė kompetentingai nacionalinei institucijai suteikia teisę panaikinti administracinį sprendimą, tokia institucija, esant *Kühne & Heitz* sprendime nurodytoms sąlygoms bei atsižvelgdama į ES Sutarties 3(a) str. (ex EB Sutarties 10 str.) įtvirtintą principą, privalo panaikinti sprendimą, jeigu peržiūrėjus sprendimą matosi, kad jis nesuderinamas su Sąjungos teisės aiškinimu⁴⁸⁹.

Pastaroji pozicija, autorės manymu, yra tikslesnė. Visų pirma, reikia priminti, kad aukščiau buvo padaryta išvada, jog administracinė institucija, sprenddama dėl sprendimo atnaujinimo, kai toks sprendimas galimai prieštarauja ES teisei, privalo taikyti tas pačias nacionalines procesines taisykles ir jose numatytus ribojimus, kaip ir galimo nacionalinės teisės pažeidimo atveju, t.y. taikomas lygiavertiškumo principas. Manytina, kad lygiavertiškumo principas turėtų būti taikomas ne tik sprendžiant klausimą dėl sprendimo peržiūrėjimo, bet ir atnaujinimo pasekmių, kadangi jis yra taikomas visais atvejais, kai taikomas nacionalinės procesinės autonomijos principas. Žinoma, įmanomos tokios situacijos, kai kompetentinga administracinė institucija privalės peržiūrėti įsigaliojusį administracinį sprendimą, bet netgi esant aiškiam Sąjungos teisės pažeidimui, neprivalės jo panaikinti, jeigu pagal nacionalinę teisę turės tokią diskreciją. Bet tokiu atveju tokią diskreciją administracinė institucija turėtų turėti ir nustačius aiškų nacionalinės teisės pažeidimą.

---

⁴⁸⁷ Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 27.

⁴⁸⁸ Galleta, D.U. *The Obligation for National Administrative Bodies to Review their Final Administrative decisions*. In *What's New in European Administrative Law?*. Italy: European University Institute, 2005, p. 13 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 07 09]. <<http://www.iue.it/PUB/law05-10.pdf>>

⁴⁸⁹ Opinion of Advocate General Bot in case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 50-54.

Visgi, autorės manymu, nevisiškai tikslu teigti, jog sprendimas turėtų būti panaikinamas, “*esant Kühne & Heitz sprendime išvardintoms sąlygoms*”, kaip nurodė EK bei generalinė advokatė Y. Bot. Kadangi administracinė institucija, priimdama sprendimą dėl atnaujinimo, laikosi visų nacionalinės teisės nuostatų dėl proceso atnaujinimo, gali būti taikomos ne tik *Kühne & Heitz* sprendime, bet ir nacionalinėje teisėje išvardintos sąlygos. Atitinkamai, nuo šių sąlygų priklauso ir sprendimas dėl administracinio sprendimo panaikinimo.

Tokią poziciją, autorės nuomone, patvirtina vėlesnė TT praktika *Arcor* byloje. Nors TT konkrečiai nekalbėjo apie sprendimo atnaujinimo teises pasekmes, tačiau šis sprendimas nagrinėjimo klausimo atžvilgiu yra svarbus dėl to, kad TT, aiškindamas vieną iš sprendimo peržiūrėjimo sąlygų, taikė lygiavertiškumo principą ir aiškino šio principo taikymo apimtį. TT nurodė, jog lygiavertiškumo principas reikalauja, kad visos apskundimui taikytinos normos, įskaitant senaties terminus, būtų vienodai taikomos tiek Sąjungos, tiek nacionalinės teisės pažeidimu grindžiamiems ieškiniams. Teismas pažymėjo, kad iš to išplaukia, kad kai apskundimui taikytinos nacionalinės teisės normos nustato pareigą atšaukti pagal nacionalinę teisę neteisėtą, nors ir galutiniu tapusį, administracinį aktą, (jei šio akto palikimas galioti būtų „aiškiai nesuderinamas su nacionaline teise“), ta pati pareiga atšaukti lygiavertėmis aplinkybėmis turi egzistuoti, ir kai administracinis aktas pažeidžia Sąjungos teisę.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, galima teigti, kad sprendžiant klausimą dėl sprendimo atnaujinimo teisinių pasekmių yra taikomas lygiavertiškumo principas, kas suponuoja, kad sprendimas, kuriuo pažeidžiama ES teisė, gali būti panaikintas ar kitaip netekti teisinės galios esant tiems patiems pagrindams, kaip ir pažeidus nacionalinės teisės reikalavimus.

4.1.3.2. Pareiga išnaudoti vidaus gynybos priemonės

Kaip buvo nurodyta anksčiau, TT kaip antrą sprendimo peržiūrėjimo sąlygą įvardino sprendimo įsigaliojimą dėl jo atžvilgiu priimto galutinės instancijos teismo sprendimo, kitaip tariant pareigą išnaudoti vidaus gynybos priemones⁴⁹⁰. Nagrinėtinas klausimas, ar šis reikalavimas yra absoliutus ir kokį turinį šiai sąlygai suteikia ES teisė.

Reikia pastebėti, kad analizuojamo reikalavimo nustatymas nėra naujiena TT praktikoje. *Eco Swiss* byloje, nagrinėtoje dar prieš priimant sprendimą *Kühne & Heitz* byloje, skundas dėl arbitražinio sprendimo buvo pateiktas per vėlai. Patys terminai pateikti skundą, vertinant juos veiksmingumo principo atžvilgiu, Sąjungos teisinės sistemos suteiktų teisių įgyvendinimo nedarė praktiškai neįmanomo arba pernelyg sudėtingo. Esant tokioms aplinkybėms, TT paskelbė, kad Sąjungos teisė nereikalauja, jog nacionalinis teismas susilaikytų nuo nacionalinių procesinių nuostatų taikymo, netgi jeigu jų netaikant būtų galima ištaisyti Sąjungos teisės pažeidimą⁴⁹¹.

Pareigos išnaudoti visas vidaus gynybos priemones egzistavimas buvo patvirtintas ir vėlesnėje nei *Kühne & Heitz Kapferer* byloje. Kaip minėta anksčiau, šioje byloje pirmos instancijos teisme atsakovas remdamasis Reglamentu Nr. 44/2001 *dėl jurisdikcijos civilinėse ir komercinėse bylose bei sprendimų pripažinimo ir vykdymo* ginčijo nacionalinio teismo jurisdikciją spręsti ginčą. Prieštaravimas buvo atmestas, tačiau nacionalinis teismas priėmė ieškovui nepalankų sprendimą. Dėl šios priežasties atsakovas nemanė esant tikslinga vėl ginčyti nacionalinio teismo jurisdikcijos, kai ieškovas pateikė apeliacinį skundą. Atitinkamai teismo sprendimo dalis, susijusi su jurisdikcijos klausimais, įsigaliojo⁴⁹². TT konstatavo, kad Sąjungos teisė nereikalauja, kad nacionalinis teismas netaikytų nacionalinės procesinės teisės nuostatų, susijusių su sprendimo įsigaliojimu ir jo teisinėmis pasekmėmis⁴⁹³.

Nagrinėjamosiose bylose nebuvo nagrinėjamos galimos šio principo išimtys ir TT retorika minėtose bylose rodė, kad TT pareigą išnaudoti vidaus gynybos priemones, numatytą *Kühne & Heitz* byloje, traktavo kaip absoliučią.

Visgi, reikia pastebėti, jog TT praktika šiuo aspektu nėra vienareikšmiška, ką rodo sprendimas *Arcor* ir *i-21* sujungtose bylose. *i-21* ir *Arcor* (dvi telekomunikacijų bendrovės) buvo apmokestintos mokesčiu už individualią telekomunikacijų licenciją, kuri neginčydamas sumokėjo ir neapskundė per vieną mėnesį nuo pranešimo apie reikalavimą sumokėti mokesčius gavimo. Per nustatytą

⁴⁹⁰ Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 28.

⁴⁹¹ Case C-126/97, *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV* [1999] ECR I-03055, para. 47.

⁴⁹² Opinion of Advocate General Tizzano in case C-234/04, *Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH* [2006] ECR I-02585, para. 42-44.

⁴⁹³ Case C-234/04, *Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH* [2006] ECR I-02585, para. 20, 21.

terminą apskūsto reikalavimo sumokėti mokesčių panaikinimo byloje *Bundesverwaltungsgericht (vokietijos teismas)* nusprendė, kad mokesčių nustatantis teisės aktas neatitinka viršesnių teisės normų bei patvirtino apeliacinio teismo sprendimą panaikinti atitinkamą reikalavimą sumokėti mokesčių. Po šio sprendimo *i-21* ir *Arcor* pareikalavo grąžinti sumokėtus mokesčius, tačiau jų reikalavimai nebuvo patenkinti. Tuomet kiekviena iš jų pateikė ieškinius *Verwaltungsgericht*, kuris juos atmetė motyvuodamas tuo, kad jų atžvilgiu priimti reikalavimai sumokėti mokesčių tapo galutiniai ir šiuo atveju nėra galimybės užginčyti administracinės įstaigos atsisakymo atšaukti šiuos reikalavimus. *i-21* ir *Arcor* nusprendė, kad *Verwaltungsgericht* padarė teisės klaidą ne tik nacionalinės, bet ir Sąjungos teisės atžvilgiu bei pateikė kasacinį skundą *Bundesverwaltungsgericht*. TT konstatavo, kad byla, kurioje priimtas *Kühne & Heitz* sprendimas, iš esmės skiriasi nuo nagrinėjamų bylų, kadangi įmonė *Kühne & Heitz NV* išnaudojo faktiškai visas jų turimas teisių gynimo priemones, o *i-21* ir *Arcor* nepasinaudojo teise apskūsti jiems pateiktus reikalavimus sumokėti mokesčių⁴⁹⁴. Tačiau jeigu nacionalinė teisė numato galimybę neišnaudoti vidaus gynybos priemonių kreipiantis dėl sprendimo atnaujinimo, kai yra pažeidžiama nacionalinė teisė, tokia pat galimybė turi būti suteikta ir asmenims, kurie mano, jog buvo pažeistos jų iš Sąjungos teisės kylančios teisės.

Remiantis tokiomis TT išvadomis galima teigti, kad pareiga išnaudoti visas vidaus gynybos priemones, numatyta ES teisėje, nėra absoliuti, tačiau išimties taikymas priklauso išimtinai nuo valstybės diskrecijos, t.y. ar ji suteikia galimybę neišnaudoti gynybos priemonių kreipiantis dėl sprendimo atnaujinimo pagal nacionalinę teisę.

Kitas nagrinėtinas klausimas – nustatyto reikalavimo turinys. Paprastai vidaus gynybos priemonių taisyklė yra suprantama kaip reikalavimas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones, kurios garantuoja efektyvią bei pakankamą teisių gynybą, nedetalizuojant, kokie teisiniai klausimai turėtų būti nagrinėjami procese, kai asmuo skundžia ginčijamą sprendimą. Analizuojamų teisinių klausimų turinio klausimas kilo *Kempter* byloje⁴⁹⁵, kurioje ieškovė W. Kempter, išnaudojusi vidaus

---

⁴⁹⁴ Joined Cases C-392/04 and C-422/04, *i-21 Germany GmbH and ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland* [2006] ECR I-08559.

⁴⁹⁵ W. Kempter eksportavo galvijus į įvairias arabų ir buvusios Jugoslavijos šalis. Šiuo pagrindu, remdamasi tuo metu galiojusiu Reglamentu Nr. 3665/87, ji kreipėsi į Hauptzollamt (muitinės įstaiga) ir jai buvo sugręžinta dalis sumokėto eksporto mokesčio. Atlikusi tyrimą, Fribūro regioninės finansų direkcijos (Oberfinanzdirektion) muitinės kontrolės tarnyba (Betriebsprüfungsstelle Zoll) nustatė, kad prieš importuojant į trečiąsias šalis dalis gyvūnų jau buvo kritę ar skubiai paskersti transportuojant arba dėl karantino paskirties šalyse, todėl Hauptzollamt pareikalavo Kempter grąžinti gautas išmokas. Kempter šį sprendimą apskundė, tačiau nenurodė Sąjungos teisės pažeidimų. Finanzgericht Hamburg atmetė šį skundą dėl to, kad Kempter nepateikė įrodymų, jog šie gyvūnai per 12 mėnesių nuo eksporto deklaracijų priėmimo buvo importuoti į trečiąją šalį, o būtent tokia eksporto mokesčio grąžinimo sąlyga nustatyta Reglamento Nr. 3665/87 5 straipsnio 1 dalies a punkte. 2000 m. gegužės 11 d. nutartimi Bundesfinanzhof, kaip paskutinės instancijos teismas, atmetė Kempter dėl šio sprendimo pateiktą apeliacinį skundą, dėl ko Hauptzollamt sprendimas dėl išieškojimo tapo galutinis. 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimu *Emsland-Stärke* (C-110/99, ECR. I-11569, para. 48) TT nusprendė, jog grąžinant Sąjungos reglamente numatytą eksporto mokesčio dalį, nustatyta sąlyga (kad prekės būtų importuotos į trečiąją šalį) išmokų gavėjo atžvilgiu galima remtis tik prieš jas paskiriant. Kitoje byloje 2002 m. kovo 21 d. Bundesfinanzhof priėmė sprendimą, kuriuo jis taikė šį TT išaiškinimą. 2002 m. rugsėjo 16 d., praėjus beveik 21 mėnesiui po minėto sprendimo *Emsland-Stärke* priėmimo, Kempter, remdamasi šiuo Bundesfinanzhof sprendimu, paprašė Hauptzollamt iš naujo išnagrinėti ir atšaukti aptariamą sprendimą dėl išieškojimo. 2002 m. lapkričio 5 d. sprendimu Hauptzollamt atmetė Kempter prašymą nurodydama, kad šis teismo praktikos pasikeitimas nėra toks teisės pokytis, dėl kurio vieno galima būtų atnaujinti procesą. 2003 m. kovo 25 d. buvo atmetas ir

gynybos priemonės ir sužinojusi apie vėlesnę TT praktiką, kreipėsi į administracinę instituciją dėl sprendimo atnaujinimo, o jai atsisakius - į nacionalinį teismą. Nacionalinis teismas kreipėsi į TT, klausdamas, ar administracinė institucija turi pareigą sprendimą, kuris tapo galutiniu, persvarstyti, jei nei pareiškėja, nei byla dėl sprendimo panaikinimo nagrinėję teismai nekėlė Sąjungos teisės aiškinimo klausimo.

Reikia pastebėti, kad nei tarp teoretikų, nei tarp praktikų diskusijų šiuo klausimu nekyla. M. Taborowski dar prieš TT pasisakant šiuo klausimu nurodė, kad nors sprendimas *Kühne & Heitz* byloje atsakymo į šį klausimą nepateikia, mokslininko manymu, pakankama, kad dėl šalies procesinio aktyvumo byla būtų nagrinėjama galutinės instancijos teisme, ir šis teismas suklystų taikydamas ES teisę⁴⁹⁶.

Analogišką nuomonę pateikė EK ir generalinė advokatė Y. Bot, nurodydami, kad nei sprendimo *Kühne & Heitz* motyvuose, nei rezoliucinėje dalyje nematyti sąlygos, pagal kurią suinteresuotasis asmuo atitinkamą administracinį aktą nacionaliniame teisme turėtų ginčyti remdamasis Sąjungos teise. Akcentuota, kad pareiga pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, kylanti paskutinės instancijos nacionaliniams teismams pagal Sutarties 267 str. (ex 234 str.), negali priklausyti nuo to, ar bylos šalys pateikia tokį prašymą byla nagrinėjančiam teismui, arba nuo to, ar jos remiasi Sąjungos teisės pažeidimu⁴⁹⁷. Generalinė advokatė taip pat pabrėžė, kad toks aiškinimas neturėtų reikšti, kad nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, pagal Sąjungos teisę yra įpareigotas savo iniciatyva iškelti ieškinio pagrindą, susijusį su šia teise. Jis paprasčiausiai reiškia, kad, esant situacijai, kai šalys pagrindinėje byloje nesiremia Sąjungos teise, jei šis teismas pagal nacionalinę teisę turi įgaliojimus savo iniciatyva nagrinėti administracinio akto teisėtumą Sąjungos teisės atžvilgiu ir jei jis mano, kad sprendimui priimti būtina taikyti šią teisę, jis iš esmės privalo pateikti TT prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl išaiškinimo. Jei jis nesilaiko šios pareigos ir jei jo priimtas sprendimas yra grindžiamas klaidingu Sąjungos teisės aiškinimu, yra įvykdyta trečioji *Kühne & Heitz* sprendime nustatyta sąlyga⁴⁹⁸.

Suomijos vyriausybė, byloje pateikusi savo nuomonę, nurodė, kad laikant, jog nagrinėjama

---

administracinis skundas dėl šio sprendimo. W. Kempter iš naujo kreipėsi į Finanzgericht Hamburg, teigdama, be kita ko, kad šiuo atveju buvo įvykdytos minėtame TT sprendime *Kühne ir Heitz* išvardytos galutinio administracinio sprendimo persvarstymo sąlygos ir todėl 1995 m. rugpjūčio 10 d. Hauptzollamt sprendimas dėl išieškojimo turėjo būti atšauktas. Finanzgericht Hamburg kreipėsi į TT, prašydamas priimti prejudicinį sprendimą ir išaiškinti, ar Hauptzollamt turi pareigą sprendimą, kuris tuo metu tapo galutinis, persvarstyti, jei nei pareiškėja nei Finanzgericht Hamburg, nei Bundesfinanzhof nesirėmė klaidingu Sąjungos teisės, t. y. Reglamento Nr. 3665/87 5 straipsnio 1 dalies, aiškinimu. Case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 8-18.

⁴⁹⁶ Taborowski, M. Joined Cases C-392/04 & C-422/04, i-21 Germany GmbH (C-392/04), Arcor AG & Co.KG (C-422/04), formerly ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 19 September 2006, not yet reported. *Common Market Law Review*. 2007 (44): p. 1471.

⁴⁹⁷ Opinion of Advocate General Bot in case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 87, 89, 92-105.

⁴⁹⁸ *Ibid.*, para. 106.

sąlyga yra neįvykdyta, todėl, kad nei bylos šalys, nei nacionalinis teismas nekėlė ES teisės taikymo klausimo, galimybė pasinaudoti Sąjungos teisinės sistemos pripažintomis teisėmis taptų praktiškai neįmanoma ir todėl prieštarautų veiksmingumo principui. Ši vyriausybė taip pat pritarė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo požiūriui, kad jei nacionalinis teismas nepripažino Sąjungos teisės klausimo svarbos, asmuo, kurio teisės yra pažeistos, neturi nukentėti⁴⁹⁹.

Atitinkamai TT padarė analogišką išvadą, konstatuodamas, jog remiantis sprendimu *Kühne & Heitz* byloje negalima daryti išvados, jog tam, kad būtų įvykdyta trečioji šiame sprendime nurodyta sąlyga, šalys nacionaliniame teisme turi iškelti aptariamą Sąjungos teisės klausimą. Tam, kad ši sąlyga būtų įvykdyta, pakanka, kad šis su Sąjungos teisės nuostata, kurios aiškinimas TT vėliau priėmus sprendimą pasirodė esąs klaidingas, susijęs klausimas būtų buvęs nagrinėtas nacionaliniame galutinės instancijos teisme arba šis teismas būtų galėjęs jį iškelti savo iniciatyva⁵⁰⁰.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, galima teigti, kad reikalavimas išnaudoti visas gynybos priemones prieš kreipiantis dėl sprendimo atnaujinimo turi būti suprantamas kaip bendro pobūdžio pareiga pasinaudoti teisinės gynybos priemonėmis, kurios garantuotų pažeistų Sąjungos teisės suteikiamų teisių atkūrimą; nereikalaujama, kad šalys pagrindinėje byloje būtų kėlusios ES teisės taikymo klausimą.

4.1.3.3. Pareigos, įtvirtintos 267 str., pažeidimas

Kreipimasis į TT dėl prejudicinio sprendimo kaip peržiūrėjimo sąlyga reikalauja, kad administracinis sprendimas, atsižvelgiant į po jo susiformavusią TT praktiką, būtų grindžiamas klaidingu Sąjungos teisės aiškinimu, priimtu Sutarties 267 str. (ex 234 str.) 3 d. numatytais sąlygomis nesikreipus į TT dėl prejudicinio sprendimo priėmimo⁵⁰¹.

Generalinė advokatė Y. Bot, analizuodama trečiąją sąlygą nurodo, kad minėtas reikalavimas yra sudarytas iš trijų susijusių elementų. Pirma, galutinės instancijos teismo sprendimas yra grindžiamas netinkamu Sąjungos teisės aiškinimu. Antra, yra susiformavusi vėlesnė TT praktika. Trečia, nacionalinis teismas, pažeisdamas Sutarties 267 str. (ex 234 str.) 3 d., nesikreipia į TT dėl prejudicinio sprendimo⁵⁰².

Iš TT vartojamos formuluotės akivaizdu, kad šie trys elementai yra būtinos sąlygos tam, kad trečiasis kreipimosi dėl sprendimo peržiūrėjimo reikalavimas būtų patenkintas. Nacionalinė teisė

⁴⁹⁹ Ibid., para. 88.

⁵⁰⁰ Case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 45-46.

⁵⁰¹ Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 28

⁵⁰² Opinion of Advocate General Bot in case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 93.

gali nesuteikti galimybės peržiūrėti sprendimo, jeigu galutinės instancijos nacionalinis teismas pažeidė pareigą kreiptis į TT, tačiau teisingai išaiškino ES teisę. Kita vertus, vien neteisingas ES teisės aiškinimas nesuponuoja teisinių pasekmių, jeigu nacionalinis teismas nepažeidžia Sutarties 267 str. (ex 234 str.) įtvirtintos pareigos kreiptis į TT. Atkreiptinas dėmesys, kad vien pats nesikreipimo į TT faktas nėra pagrindas teigti, kad viena iš sąlygų yra patenkinta. TT vartoja formuluotę “Sutarties 267 str. (ex 234 str.) 3 d. numatytomis sąlygomis”, kas reiškia, kad šiuo atveju būtina atsižvelgti į 267 str. (ex 234 str.) aiškinimo ir taikymo praktiką, kuri, kaip minėta analizuojant nacionalinių teismų pareigas, aiškiai rodo, kad pareiga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo nėra absoliuti.

Šiuo atžvilgiu primintina, kad pagal 1982 m. spalio 6 d. sprendime *CILFIT*⁵⁰³ suformuluotą praktiką, nacionaliniai teismai, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, sprenddami su ES teisės taikymu susijusį klausimą gali nesikreipti dėl prejudicinio sprendimo tuo atveju, jei jie konstatavo, kad iškeltas klausimas nėra svarbus bylai, kad dėl nagrinėjamos Sąjungos teisės nuostatos TT jau pateikė savo išaiškinimą arba kad tinkamas Sąjungos teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad dėl to negali kilti jokių pagrįstų abejonių⁵⁰⁴. Taigi jeigu nacionalinis teismas tinkamai remiasi *CILFIT* doktrina ir nesikreipia į TT, tačiau klaidingai pritaiko ES teisę, arba kreipiasi ir gauna prejudicinį sprendimą, tačiau netinkamai jį interpretuoja, administracinės institucijos sprendimas gali būti neperžiūrimas. Manytina, kad šiuo atveju, kaip ir valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų neteisėtų veikų atveju, svarbų vaidmenį vaidina teismų “geranoriškumas” bendradarbiaujant su TT. Taigi tokiu atveju, kai nacionalinis teismas geranoriškai vykdo savo pareigą pagal 267 str. (ex 234 str.), TT klaidą dėl teisės laiko pateisinama ir nereikalauja peržiūrėti sprendimo.

Analizuojant šią sąlygą taip pat pastebėtina, kad problemų kelia ir tai, jog nuspręsti dėl to, ar galutinės instancijos teismas tinkamai įvykdė pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo, turi administracinė institucija. Sprendimo dalis dėl nesikreipimo į TT prejudicinio sprendimo yra įsiteisėjusi ir turi *res judicata* galią. Priešingai nei netinkamo ES aiškinimo ar taikymo atveju, kai vėlesnė teismo praktika gali būti laikoma naujai paaiškėjusia aplinkybe, sprendimas dėl to, ar nacionalinis galutinės instancijos teismas suklydo taikydamas 267 str. (ex 234 str.), turės būti priimamas remiantis galutinės instancijos teismo sprendime išdėstytais motyvais. Situacija, kai dėl nacionalinio teismo veiksmų ar neveikimo teisėtumo sprendimą priima neteisminio pobūdžio institucija, kelia pavojų, kad bus pažeisti teismų nepriklausomumo bei *res judicata* principai. Dėl to,

---

⁵⁰³ Case 283/81, *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* [1982] ECR 3415.

⁵⁰⁴ Opinion of Advocate General Bot in case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 99.

manytina, kad bylos atnaujinimo galimybė turėtų būti siejama tik su neteisingu teisės išaiškinimu bei jį patvirtinančia vėlesne TT praktika, kaip naujai paaiškėjusia aplinkybe.

Apibendrinant, galima teigti, jog pareigos kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo kaip sprendimo peržiūrėjimo sąlygos nustatymas gali sudaryti prielaidas neefektyviam sprendimo atnaujinimo kaip alternatyvios teisinės gynybos priemonės taikymui. Nepažeidusi šios pareigos, tačiau ES teisę pritaikiusi netinkamai, institucija neturi pareigos peržiūrėti sprendimo. Be to administracinė institucija susiduria su teismo veiksmų vertinimo problema, kas kelia pavojų, kad bus pažeisti fundamentalūs teisės principai. Dėl to, atsižvelgdama į tai, kad administracinės institucijos sprendimas vėliau dar galės būti skundžiamas teismui ir su tuo susijusį proceso ekonomiškumo principą, valstybė turėtų apsvarstyti galimybę sprendimo peržiūrėjimo dėl galimo ES teisės pažeidimo, esant paaiškėjusiai TT praktikai, teisę patikėti nacionalinėms teisminėms institucijoms.

4.1.3.4. Kreipimosi dėl sprendimo peržiūrėjimo senaties terminai

Ketvirtoji aplinkybė, kuri turi egzistuoti kreipiantis dėl sprendimo peržiūrėjimo, - suinteresuotas asmuo sužinojęs apie šią TT praktiką, privalo nedelsdamas kreiptis į administracinę instituciją⁵⁰⁵. Anksčiau minėtame sprendime *i-21 Germany ir Arcor* Teismas paliko tą pačią formuluotę ir nepatikslino, ar šią sąlygą reikia suprasti taip, kad joje kalbama apie tai, kada iš tikrųjų buvo susipažinta su prejudiciniu sprendimu, ar ji turi būti aiškinama taip, kad joje kalbama apie šio sprendimo paskelbimo datą⁵⁰⁶. Taip pat kyla klausimas, ar nacionalinėje teisėje gali būti nustatytas konkretus terminas, skaičiuojamas nuo galutinės instancijos teismo sprendimo priėmimo dienos, apribojantis suinteresuoto asmens galimybes kreiptis dėl sprendimo peržiūrėjimo⁵⁰⁷.

Reikia pastebėti, kad šie klausimai nagrinėti *Kempter* byloje ir vieningos nuomonės dėl jų nebuvo.

Čekijos ir Suomijos vyriausybės pritarė prašymą dėl prejudicinio sprendimo pateikusio teismo

---

⁵⁰⁵ Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837, para. 28. Grįžtant prie šios nuostatos atsiradimo, t. y. prie bylos, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Kühne & Heitz*, aplinkybių, reikia pastebėti, kad įmonė pareiškė 1994 m. gruodžio 13 d. ir 1995 m. sausio 3 d. raštais paprašė grąžinti sumokėto eksporto mokesčio dalį, kurią iš jos buvo pareikalauta grąžinti praėjus dviem trimis mėnesiams po to, kai 1994 m. spalio 5 d. TT priėmė minėtą sprendimą *Voogd Vleesimport en -export*. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam nacionaliniam teismui iškilo klausimas, ar nereikėtų nepaisyti administracinio sprendimo įsiteisėjimo fakto tuo atveju, kai suinteresuotasis asmuo nedelsdamas kreipėsi į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie TT sprendimą (Opinion of Advocate General Bot in case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 125). Atsižvelgdamas į tokią nacionalinio teismo formuluotę, TT atitinkamai suformulavo nagrinėjamą sprendimo peržiūrėjimo sąlygą.

⁵⁰⁶ Opinion of Advocate General Bot in case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 126.

⁵⁰⁷ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: we can't go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004 (41): p. 189.

nuomonei, jog TT nustatytas terminas prašyti persvarstyti galutinį administracinį sprendimą turėtų būti susijęs su tuo momentu, kai suinteresuotasis asmuo iš tikrųjų sužinojo apie konkrečią TT praktiką. Jų manymu, Sąjungos teisė nedraudžia teisės prašyti persvarstyti neteisėtą administracinį sprendimą apriboti laiko atžvilgiu. Taigi nacionalinėse proceso taisyklėse gali būti numatyta, kad toks prašymas turi būti paduotas per tam tikrą terminą, su sąlyga, jog laikomasi lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų⁵⁰⁸.

Panašios pozicijos laikėsi ir EK, nurodydama, kad valstybių narių proceso autonomijos principas draudžia nustatyti terminus Sąjungos lygmeniu. Teisinio saugumo sumetimais ji siūlė ketvirtąją minėtame sprendime *Kühne ir Heitz* numatytą sąlygą papildyti numatant pareigą suinteresuotajam asmeniui kreiptis į administracijos įstaigą, sužinojus apie TT prejudicinį sprendimą, iš kurio išplaukia, kad galutinis administracinis sprendimas yra neteisėtas, *nedelsiant per nuo prejudicinio sprendimo priėmimo skaičiuojamą laikotarpį*, kuris, atsižvelgiant į nacionalinės teisės principus, yra protingas ir nepažeidžia lygiateisiškumo ir veiksmingumo principų⁵⁰⁹.

Kiek tai susiję su ketvirtosios aplinkybės formuluote, generalinė advokatė Y. Bot, priešingai nei EK bei įstojusios valstybės, išreiškė nuomonę, kad nagrinėjamą sąlygą aiškinant taip, kaip pasiūlė minėti subjektai, pirmenybė būtų suteikiama TT nustatytos sąlygos subjektyviajam elementui, dėl ko galėtų kilti sunkumų įrodinėjant momentą, kada iš tikrųjų buvo sužinota apie TT praktiką. Priešingai, jei atsižvelgiama į Teismo sprendimo paskelbimo datą, visiškai nėra subjektyviojo elemento, ir tai, generalinės advokatės manymu, labiau atitinka teisinio saugumo principo bei teisinių santykių tikrumo reikalavimus⁵¹⁰.

Generalinė advokatė taip pat pabrėžė, kad galima pagrįstai ginčyti, jog reikalavimas, kad suinteresuotasis asmuo nedelsdamas kreiptųsi į administracinę įstaigą po to, kai buvo paskelbtas Teismo prejudicinis sprendimas, dėl kurio paaiškėjo ginčijamo administracinio sprendimo neteisėtumas, yra per didelis esant tokioms aplinkybėms, kokios yra nagrinėjamoje byloje. Iš bylos matyti, jog turėjo praeiti kiek laiko, kol dėl TT aiškinimo minėtame 2000 m. gruodžio 14 d. sprendime *Emsland-Stärke* Vokietijoje atsirado nauja administracinė praktika, ir teismų praktika pasuko kitokia kryptimi. Iš tikrųjų nacionalinėje teismų praktikoje į šį Teismo sprendimą pirmą kartą buvo atsižvelgta tik 2002 m. kovo 21 d. *Bundesfinanzhof* sprendime. Tai, generalinės advokatės manymu, parodo trūkumus, neišvengiamus sąvoką aiškinant siaurai, t.y. ją siejant su kreipimusi iš karto po TT sprendimo paskelbimo⁵¹¹.

⁵⁰⁸ Case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 50-51.

⁵⁰⁹ *Ibid.*, para. 52-53.

⁵¹⁰ Opinion of Advocate General Bot in case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 130.

⁵¹¹ *Ibid.*, para. 131-132.

Kiek tai susiję su termino dėl kreipimosi nustatymu, generalinė advokatė sutiko, kad atsižvelgiant į teisinio saugumo principo svarbą, yra teisėta siekti nustatyti tam tikras laiko ribas, taikomas prašymams persvarstyti ir atšaukti administracinius sprendimus, kurie tapo galutiniais išnaudojus visas teisių gynimo priemones pagal nacionalinę teisę ir dėl kurių paaiškėjo, kad jie prieštarauja Sąjungos teisei, vėliau išaiškintai TT⁵¹².

Reikia pastebėti, jog TT, pateikdamas prejudicinį sprendimą, pritarė visų minėtų subjektų pozicijai tuo aspektu, kad Sąjungos teisė nenumato jokių apribojimų laiko atžvilgiu pateikti prašymą persvarstyti galutinį administracinį sprendimą, ir nurodė, jog valstybės narės, laikydamosi Sąjungos veiksmingumo ir lygiateisiškumo principų, gali nustatyti protingus terminus prašymui dėl sprendimo peržiūrėjimo pateikti⁵¹³. Visgi TT neanalizavo, kaip turėtų būti aiškinama diskusijas sukėlusią ketvirtosios sąlygos formuluotę, t.y. ar šią sąlygą reikia suprasti taip, kad joje kalbama apie tai, kada iš tikrųjų buvo susipažinta su prejudiciniu sprendimu, ar apie tai, kada jis buvo paskelbtas. Autorės manymu, tokia TT pozicija leidžia manyti, jog šis probleminis klausimas turėtų būti sprendžiamas taikant jau minėtą lygiavertiškumo principą, t.y. naikinamasis kreipimosi dėl peržiūrėjimo terminas, jeigu jis toks numatytas, turėtų būti skaičiuojamas taip, kaip skaičiuojami terminai analogiškiems prašymams pagal nacionalinę teisę.

Apibendrinant galima teigti, kad ES teisė nedraudžia nustatyti protingų terminų prašymams dėl sprendimų peržiūrėjimo pateikti. Nesant vieningos TT praktikos dėl terminų skaičiavimo atskaitos taško, tam tikri nacionalinėje teisėje numatyti apribojimai (pvz., termino skaičiavimas nuo TT sprendimo paskelbimo) gali tapti dar viena kliūtimi efektyviam nagrinėjamos teisės įgyvendinimui. Manytina, kad TT šiuo aspektu turėtų patikslinti savo praktiką.

4.1.4. Proceso atnaujinimo ir valstybės atsakomybės kaip teisinės gynybos priemonių suderinamumas

Jeigu nacionalinė teisė nenumato galimybės peržiūrėti administracinį arba teismo sprendimą, kas, kaip minėta anksčiau, priklauso išimtinai valstybės kompetencijai, akivaizdu, kad teisinės gynybos priemonių konkurencijos klausimas nekyla. Suderinamumo problema atsiranda tuomet, kai laikydamasis nacionalinės teisės nuostatų, asmuo gali kreiptis į administracinę instituciją ar nacionalinį teismą ir prašyti atnaujinti procesą. Siekiant išspręsti šį probleminį aspektą, nagrinėtini klausimai, ar valstybė gali nustatyti reikalavimą pirmiausia pasinaudoti teise į proceso atnaujinimą, kaip privaloma teisinės gynybos priemone, prieš kreipiantis su ieškiniu dėl žalos atlyginimo prieš

---

⁵¹² Ibid., para. 142-143.

⁵¹³ Case C-2/06, *Willy Kemper KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411, para. 60.

valstybę, taip pat ar ieškovas, nusprendęs kreiptis dėl sprendimo peržiūrėjimo ir gavęs neigiamą atsakymą, privalo išnaudoti visas teisinės gynybos priemones prieš pateikdamas ieškinį dėl žalos atlyginimo.

Analizuojant pirmąjį klausimą, reikia pastebėti, kad proceso atnaujinimo procedūra lyginant su valstybės atsakomybe dėl galutinės instancijos teismų veikų, turi daugiau privalumų tiek ieškovui, tiek valstybei. Proceso atnaujinime teismo sprendimui nėra taikomi kokybiniai kriterijai (pakankamai rimto pažeidimo reikalavimas), nereikia kurti naujų specifinių skundų nagrinėjimo tvarkos mechanizmų. Taip pat, vietoje to, kad būtų mokamas žalos atlyginimas, peržiūrimas sprendimas, kas suponuoja mažesnę finansinę naštą valstybei⁵¹⁴. Visgi nėra aišku, ar ES teisė leidžia valstybei nustatyti reikalavimą prieš kreipiantis dėl žalos atlyginimo išnaudoti galimybę atnaujinti procesą.

Reikia pastebėti, kad TT niekuomet nespėdė klausimo, kaip turėtų būti suderintos nagrinėjamos teisinės procedūros (sprendimo peržiūrėjimas ir valstybės atsakomybė), todėl galimas tik doktrininis šio probleminio aspekto vertinimas. Mokslinėje literatūroje pateiktos nuomonės šiuo klausimu išsiskiria. Generalinio advokato L.A. Geelhoed manymu, sprendimo peržiūrėjimas ir valstybės atsakomybė yra alternatyvios teisinės gynybos priemonės. Jis nurodo, kad bylos šalys turi teisę pasirinkti iš to, ką nacionalinė teisė siūlo pažeistoms teisėms atstatyti, t.y. pateikti ieškinį dėl žalos atlyginimo (*Köbler* tipo ieškinį) arba, jeigu nacionalinė teisė leidžia, reikalauti peržiūrėti sprendimą (*Kühne & Heitz* tipo reikalavimas)⁵¹⁵.

X. Groussot ir T. Minssen laikosi kitos nuomonės. Mokslininkai tvirtina, kad *Köbler* linija yra subsidiari *Kühne & Heitz* ir *Kapferer* linijai. Tais atvejais, kai nėra galima atnaujinti teismo ar administracinio sprendimo, taikytina *Köbler* doktrina. X. Groussot ir T. Minssen, pagrįsdami savo nuomonę, nurodo į Teismo praktiką dėl netiesioginio veikimo, pabrėždami, kad Teismo argumentacija *Kühne & Heitz* sprendime yra panaši į argumentaciją *Miret* ir *Faccini Dori* bylose, kur Teismas siūlo valstybės atsakomybę taikyti tik tuomet, kai nacionaliniai teismai negali nacionalinės teisės aiškinti suderinamai su ES teise⁵¹⁶.

---

⁵¹⁴ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: we can't go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004 (41): p. 189.

⁵¹⁵ Opinion of Advocate General Geelhoed in case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199, para. 45-46. M. Taborowski yra tos pačios nuomonė. Jis pastebi, kad gali susiklostyti situacijos, kai sprendimo atnaujinimas nebus leidžiamas pagal nacionalinės teisės nuostatas arba nebus galimas dėl tam tikrų aplinkybių, pvz., siekiant apsaugoti trečiųjų šalių teises arba pasibaigus prašymo pateikimo terminui. Tokiu atveju bus galimas tik ieškinys dėl žalos atlyginimo. Taborowski, M. Joined Cases C-392/04 & C-422/04, i-21 Germany GmbH (C-392/04), Arcor AG & Co.KG (C-422/04), formerly ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 19 September 2006, not yet reported. *Common Market Law Review*. 2007 (44): p. 1482.

⁵¹⁶ Groussot, X., Minssen, T. Res Judicata in the Court of Justice Case-Law: Balancing Legal Certainty with Legality? *European Constitutional Law Review*. 2007 (3): p. 417.

Vertinant priešingas mokslininkų pozicijas visų pirma atkreiptinas dėmesys, kad TT valstybės atsakomybės principą laiko ES teisės sistemos sudėtine dalimi, kurio taikymą valstybė narė privalo garantuoti, nepriklausomai nuo to, ar jos nacionalinė teisė numato tokią teisinės gynybos priemonę. Tuo tarpu teismo sprendimo peržiūrėjimas arba proceso atnaujinimas yra išimtinai nacionalinės teisės klausimas; ES teisė, netgi tuo atveju, kai padarytas pakankamai rimtas ES teisės pažeidimas, šios teisinės gynybos priemonės negarantuoja. Tokia Teismo pozicija, autorės manymu, suponuoja, kad TT valstybės atsakomybę (lyginant su proceso atnaujinimu) laiko pagrindine teisinės gynybos priemone, pakankamai užtikrinančia ES teisės garantuojamas teises, o kitos teisinės gynybos priemonės traktuojamos kaip fakultatyvios.

Antra, pastebėtina, kad *Köbler* byloje TT įvardina atsakomybės sąlygas, tačiau nedetalizuoja ieškinio priimtumo sąlygų. *Kühne & Heitz* ir *Kapferer* bylose, priešingai nei analizuodamas valstybės atsakomybės klausimą, Teismas detalizuoja tik ieškinio priimtumo sąlygas, t.y. nurodo, kada administracinė institucija turėtų sutikti peržiūrėti sprendimą, tačiau nepaaiškina, kokios turėtų būti peržiūrėjimo teisinės pasekmės. Nepaisant šios aplinkybės, suprantama, kad nacionalinėje teisėje negali būti numatomi ieškinio priimtumo reikalavimai, griežtesni nei sąlygos, kurioms esant ieškinys galėtų būti patenkintas. Pvz., ieškovui, pateikiančiam ieškinį prieš valstybę, žalos atlyginimas gali būti priteistas net ir tuo atveju, kai nėra vėlesnės TT praktikos ginčijamu teisės klausimu. Taigi būtų nelogiška nustatyti “vėlesnės TT praktikos buvimo” reikalavimą, kaip ieškinio priimtumo sąlygą. Jeigu proceso atnaujinimo arba sprendimo peržiūrėjimo procedūra būtų nustatoma kaip privaloma teisinės gynybos priemonė, kurią reikėtų išnaudoti prieš kreipiantis dėl žalos atlyginimo, būtų apribojimos ieškovo teisės, kylančios iš ES teisės, kadangi proceso atnaujinimo arba sprendimo peržiūrėjimo atveju yra būtina paskesnė TT praktika, patvirtinanti, kad buvo padaryti ES teisės taikymo ar aiškinimo klaidai. Taigi nustačius reikalavimą prieš pateikiant ieškinį dėl žalos atlyginimo kreiptis dėl peržiūrėjimo ir TT nepasisakius ginčijamu klausimu vėlesnėse bylose, klausimas dėl žalos atlyginimo gali niekuomet ir nekilti.

Taip pat, autorės nuomonė, šiuo atveju kaip analogija negali būti taikomas ir TT išvados *Miret* bei *Faccini Dori* bylose. *Faccini Dori* byloje santykis buvo susiklostęs tarp privačių asmenų, ir buvo sprendžiamas klausimas ne dėl valstybės atsakomybės dėl įstatymo leidėjo neveikimo įgyvendinant direktyvą, tačiau dėl galimo direktyvos nuostatų pritaikymo. TT konstatavo, kad nacionaliniam teismui negalint tiesiogiai taikyti direktyvos nuostatų, jis turėtų nacionalinę teisę aiškinti suderinamai su ES teisės nuostatomis. Jeigu nacionalinis teismas to nepadaro (kalbama apie procesą tarp privačių asmenų), tik tuomet kyla atsakomybės klausimas (procesas tarp nukentėjusio

asmens ir valstybės)⁵¹⁷. Analizuojamo probleminio klausimo atveju, TT nurodyta “pirmoji stadija” jau yra pasibaigusi: nacionalinis teismas neaiškino teisės suderinamai su ES teisės reikalavimais arba netaikė jos tiesiogiai, nors turėjo pareigą tai daryti, todėl gali kilti tik valstybės atsakomybės klausimas. *Miret* byloje, analogiškai, buvo nagrinėjamas klausimas dėl ES teisės taikymo, o ne ginčas dėl valstybės atsakomybės dėl to, kad ES teisė nebuvo pritaikyta. Todėl TT vėlgi konstatavo, kad valstybės atsakomybė kyla tik tuo atveju, jeigu nacionalinis teismas neaiškina teisės sutinkamai su ES teise⁵¹⁸. Šios aplinkybės leidžia manyti, kad *Miret* bei *Faccini Dori* bylų išvados nagrinėjamu atveju neturėtų būti taikomos.

Atsižvelgus į nurodytus argumentus, manytina, kad reikalavimas pasinaudoti teise į proceso atnaujinimą, kaip privaloma teisinės gynybos priemone, prieš kreipiantis su ieškiniu dėl žalos atlyginimo prieš valstybę, nebūtų suderinamas su ES teise.

Antras nagrinėjamas klausimas susijęs su situacija, kai asmuo, kreipiasi dėl sprendimo peržiūrėjimo į administracinę instituciją ir institucija atsisako keisti arba priimti naują sprendimą. Analizuotina, ar tokiu atveju asmuo prieš pateikdamas ieškinį dėl žalos atlyginimo privalo išnaudoti visas teisinės gynybos priemones ir pateikti skundą nacionaliniam teismui dėl administracinės institucijos veiksmų.

S. Prechal, R.H. Ooik, J.H. Jans ir K.J.M. Mortelmans teigia, kad reikalavimas išnaudoti visas prieinamas gynybos priemones neturėtų būti taikomas todėl, kad ieškovui pasinaudojus visomis teisinėmis gynybos priemonėmis, teisminis procesas dėl to paties klausimo gali užsitęsti labai ilgai⁵¹⁹. Autorės manymu, tai galėtų būti vienas iš argumentų, pagrindžiančių neigiamą atsakymą. Visgi taip pat reikėtų pažymėti, kad žalos atlyginimas yra savarankiška teisinė gynybos priemonė, kurią, kaip minėta anksčiau, nacionalinė teisė privalo garantuoti bet kuriuo atveju. Proceso atnaujinimas yra tik alternatyvi pažeistų teisių teisinės gynybos priemonė, kurios išnaudojimas nėra privalomas. Taigi, manytina, kad asmuo negali būti įpareigotas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones, jeigu jis, administracinei institucijai nesutikus pakeisti sprendimo, nori pateikti ieškinį dėl valstybės atsakomybės.

Apibendrinant galima teigti, kad administracinės institucijos ar teismo sprendimo peržiūrėjimas laikomos alternatyviomis asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonėmis. Valstybė, tinkamai įgyvendinanti įsipareigojimus pagal ES teisę, privalo garantuoti tik teisę kreiptis dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismais, atlyginimo ir negali reikalauti prieš tai pasinaudoti suteikta teise į administracinės institucijos ar teismo sprendimo peržiūrėjimą. Asmuo, pasinaudojęs teise į

⁵¹⁷ Case C-91/92, *Paola Faccini Dori v Recreb Srl* [1994] ECR I-03325, para. 26-27;

⁵¹⁸ Case C-334/92, *Teodoro Wagner Miret v Fondo de Garantía Salarial* [1993] ECR I-06911, para. 17-22.

⁵¹⁹ Prechal, S., Ooik, R.H., Jans, J.H., Mortelmans, K.J.M. 'Europeanisation' of the Law: Consequences for the Dutch Judiciary [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-09-02]. <http://www.encj.eu/encj/-GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=614&ShowPath=false>.

sprendimo peržiūrėjimą, neprivalo skųsti jam nepalankaus sprendimo ir gali kreiptis tiesiogiai dėl žalos atlyginimo, padaryto galutinės instancijos teismo veiksmais.

4.2. “Pažeidimo procedūra” pagal Sutarties 258 ir 260 str.

4.2.1. “Pažeidimo procedūros” pobūdis bei jos taikymas nacionalinių teismų sprendimų atžvilgiu

Siekiant įvertinti “pažeidimo procedūros” vaidmenį ginant privačių asmenų teises bei jos kaip alternatyvios teisinės gynybos priemonės efektyvumą lyginant su valstybės atsakomybe pagal privataus asmens ieškinį, būtina įvardinti “pažeidimo procedūros” pobūdį ir nustatyti, ar SESV 258 ir 260 str. (ex 226, 228 str.) gali būti taikomi, kai ES teisę pažeidžia nacionalinės teisminės institucijos.

SESV 258 ir 260 str. (ex 226, 228 str.) numatyta procedūra, žinoma kaip “pažeidimo procedūra”, susideda iš dviejų skirtingų stadijų, gali būti teismo ir neteismo pobūdžio. Pirmojoje administracinėje stadijoje EK gauna pastabas iš valstybių dėl galimo ES teisės pažeidimo ir motyvuotoje nuomonėje išdėsto savo poziciją. Probleminius klausimus siekiama išspręsti nepradedant teismo proceso. Kai to padaryti nepavyksta, EK arba suinteresuota valstybė kreipiasi į TT, siekdamas kad TT pripažintų, jog valstybė narė pažeidė ES teisėje įtvirtintus įsipareigojimus⁵²⁰. Kaip pabrėžia EK, pagrindinis pažeidimo procedūros tikslas yra paskatinti valstybes nares kaip galima greičiau savanoriškai laikytis iš Sąjungos teisės kylančių įsipareigojimų, taip pat stiprinti bendradarbiavimą su valstybėmis, iškilusias problemas sprendžiant pritaikius alternatyvius metodus⁵²¹; tik jeigu šių metodų taikymas neduoda rezultatų, ginčus spręsti taikant teismines ginčų sprendimo priemones.

Kaip numatyta 258 str. (ex 226 str.), procedūra gali būti pradama tik tuo atveju, jei EK mano, kad kuri nors valstybė narė “neįvykdė kokios nors pareigos pagal Sutartį”. Nekyla jokių abejonų, kad valstybė atsako už įstatymų leidžiamosios⁵²² bei vykdomosios valdžios veikas. Visgi ilgai diskutuota, ar “pažeidimo procedūra” taikytina ir tuo atveju, kai ES teisę pažeidžia nacionaliniai

---

⁵²⁰ White, R., Dashwood, A. Enforcement Actions under Articles 169 and 170 EEC (now 226 and 227 EC). *European Law Review*. 1989, 14: p. 388.

⁵²¹ 23rd Annual Report from the Commission on monitoring the application of community law [2005] SEC(2006) 999, SEC(2006) 1005 [interaktyvus]. Brussels: European Commission, 2005 [2009-10-10]. <http://ec.europa.eu/community_law/infringements/infringements_annual_report_23_en.htm>; 24th Annual Report from the Commission on monitoring the application of community law [2006] SEC(2007) 975, SEC(2007) 976 [interaktyvus]. Brussels: European Commission, 2006 [2009-10-10]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0398:FIN:EN:PDF>>.

⁵²² Case 77/69, *Commission v. Belgium* ECR 237, para. 15.

teismai⁵²³. Nors mokslinėje bendruomenėje vyravo požiūris, kad teisminės valdžios veikla taip pat gali būti Komisijos priežiūros objektu⁵²⁴, EK ilgai vengė taikyti pažeidimo procedūrą nacionalinių teismų sprendimų atžvilgiu⁵²⁵, nors dar 1969 m. išreiškė nuomonę, kad tam tikrais atvejais nacionalinių teismų veika gali sudaryti ES teisės pažeidimą 258 str. (ex 226 str.) prasme⁵²⁶. Tik 2000 m. pirmasis ieškinys, inicijuotas Komisijos prieš Italiją⁵²⁷, pasiekė TT ir atgaivino diskusijas dėl pažeidimo procedūros galimo praktinio pritaikymo nacionalinių teismų veikų atžvilgiu.

1997 m. EK Italijos atžvilgiu priėmė motyvuotą nuomonę, konstatuodama, jog Italija įstatymu 428/1990 pažeidžia ES teisę ir pareikalavo per 2 mėnesius pašalinti pažeidimus. Minėtas įstatymas buvo skirtas mokestiniams klausimams sureguliuoti, tiksliau įtvirtino nuostatas dėl pažeidžiant ES teisę permokėtų mokesčių gražinimo. Anksčiau minėtus klausimus reglamentavęs teisės aktas TT sprendimu byloje *Commission v. Italy*⁵²⁸ buvo pripažintas pažeidęs ES teisę. 2000 m. balandžio 4 d., Italijai nereaguojant į reikalavimą, EK kreipėsi į TT, prašydama pripažinti, kad Italija pažeidė ES teisę nepakeisdama naujojo įstatymo, kuris, taip kaip jis buvo suformuluotas ir pritaikytas administracinių bei teisminių institucijų, savo teisinėmis pasekmėmis prilygo reguliavimui pagal ankstesnį įstatymą, kuris buvo pripažintas nesuderinamas su ES teisės normomis.

---

⁵²³ Klausimas, ar nacionalinių teismų elgesys gali būti pagrindu procesui pagal Sutarties 258 str. (ex 226 str.) pradėti, pirmą kartą spęstas dar 1960 m. Prancūzijos *Conseil d'État*, nagrinėdamas bylą, kurioje buvo taikoma ES teisė, nesikreipė į TT prejudicinio sprendimo, tuo sukeldamas debatus EP. Jann, P. The responsibility of judges in Europe [interaktyvus]. In the report of Conference of the European Network of Councils for the Judiciary that took place in Barcelona in 2-3/06/2005. Brussels: European Network of Councils for the Judiciary, p. 76-87 [Žiūrėta 2010-02-21]. <<http://www.ency.eu/encj/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=583&ShowPath=false>>.

⁵²⁴ Mokslinėje literatūroje vyravo požiūris, kad teisminės valdžios veikos patenka į 258 str. (ex 226 str.) taikymo sritį, tačiau ne visais atvejais. Generalinis Advokatas Warner nuomonėje Bouchereau byloje pažymėjo, kad 258 str. (ex 226 str.) negalėtų būti taikomas pavienių ES teisės pažeidimų, padarytų nacionalinių teismų, atveju, tačiau valstybei galėtų kilti atsakomybė, jeigu nacionalinis teismas ES teisę pažeistų arba jos netaikytų tyčia. Opinion of General Advocate Warner in Case 30/77, *Régina v Pierre Bouchereau* [1977] ECR I-01999. Nurodyta: Chalmers, D., Tomkins, A. *European Union public law: text and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 359. TT teisėjas J. Mertens de Wilmars bei I. M. Verougstraete nurodė, kad sprendžiant šią dilemą dėmesys atkreiptinas į du aspektus. Pirmia, teisminės valdžios nepriklausomumas yra svarbus principas visose valstybėse narėse: bet kokios priemonės, kuriomis siekiama jį apriboti, sukels daugiau problemų nei išspręs. Antra, pagal klasikinę tarptautinę teisę, valstybė atsako už bet kokios institucijos padarytas veikas. ES teisė, lyginant su tarptautine teise, numato kiek kitokius santykius tarp ES ir valstybių narių institucijų. Šis skirtumas ypač atsiskleidžia analizuojant teismų padėtį, kadangi nacionaliniai teismai yra laikomi Sąjungos teismais. Remiantis šiais argumentais, mokslininkai daro išvadą, kad nacionalinio teismo sprendimas, kuriuo taikoma Sąjungos teisė, negali būti traktuojamas kaip patenkantis į valstybės narės padaryto pažeidimo sąvoką. Galimas skirtingo Sąjungos teisės aiškinimo ar taikymo konfliktas turi būti sprendžiamas taikant kitas priemones, tarp jų ir Sutarties 267 str. (ex 234 str.), numatantį prejudicinio sprendimo procedūrą. Mokslininkai nurodo, kad pažeidimu 258 str. (ex 226 str.) prasme gali būti laikomas tik sistemingas galutinės instancijos teismų pareigų pažeidimas. Wilmars, J.M., Verougstraete, I. M. Proceedings against Member States for failure to fulfil their obligations. *Common Market Law Review*. 1970: p. 405. Taip pat žr.: Groeben, H., Thiesing, J., Ehlermann, C.-D., Bardenhewer, A. *EU-/EG-Vertrag Kommentar, Kommentar zum EWG-Vertrag., Treaty on European Union (1992)*. 5-asis leid. Baden-Baden: Nomos-Verlag, 1997, p. 518; Gormley L. (ed.), Kapteyn P.J.G., Verloren Van Themaat, P. (ed.). *Introduction to the Law of the European Communities*. 3-asis leid. London, The Hague, Boston: Kluwer Law International, 1998, p. 459; Audretsch, H.A.H. *Supervision in European Community Law*. 2-asis leid. Amsterdam: North-Holland Pub Co, 1986, p. 100-105. Nurodo: Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I-14637, para. 48.

⁵²⁵ 1974 m. EK pradėjo pažeidimo procedūrą prieš Vokietiją, kuri neatsižvelgė į TT išvadą *Internationale Handelsgesellschaft* byloje ir netaikė ES teisės viršenybės principo konstitucinių nuostatų atžvilgiu, tačiau ją vėliau nutraukė. Chalmers, D., Tomkins, A. *European Union public law: text and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 359.

⁵²⁶ Komisijos atsakymas į rašytinį Westerterp klausimą Nr. 100/67, O.J. 1967, taip pat į Deringer klausimą Nr. 28/68, O.J. 1968, C 71/1. Nurodo: Wilmars, J.M., Verougstraete, I. M. Proceedings against Member States for failure to fulfil their obligations. *Common Market Law Review*. 1970: p. 405.

⁵²⁷ Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I-14637.

⁵²⁸ Case 104/86 *Commission v Italy* [1988] ECR 1799.

Didžioji dalis mokslininkų (L. S. Rossi, G. Di Federico, B. Hofstätter, L.A. Geelhoed⁵²⁹) laikosi pozicijos, kad šioje byloje valstybei atsakomybė kilo būtent dėl teisminės valdžios su ES teise nesuderinamų veikų. L. S. Rossi bei G. Di Federico manymu, nagrinėjamame sprendime TT ES teisės pažeidimą nors ir netiesiogiai, tačiau priskyrė nacionalinėms teisminėms institucijoms. Nors mokslininkai pripažįsta, kad Italija buvo pripažinta pažeidusi teisę dėl to, kad įstatymų leidžiamoji valdžia nepakeitė atitinkamų teisės aktų, tačiau mano, kad šis teismo sprendimas turi būti aiškinamas atsižvelgiant į TT praktiką bylose *Commission v United Kingdom* bei *Grigorios Katsikas v Angelos Konstantinidis and Other*, kur TT nurodė, jog nacionalinių teisės normų (priimtų įstatymo leidėjo ar vykdomosios valdžios) turinys turėtų būti įvertintas atsižvelgiant į tai, kaip jos aiškinamos ir taikomos nacionalinių teisminių institucijų⁵³⁰.

B. Hofstätter nurodo, kad nagrinėjamame sprendime yra daug aspektų, kurie rodo, jog TT, nors ir įstatymo leidėjo veiksmų rėmuose, sprendžia klausimą dėl valstybės atsakomybės dėl teisminės, o ne leidžiamosios valdžios veikų. Mokslininkas atkreipia dėmesį į tai, kad, pirma, Teismas pabrėžia ankstesnę savo praktiką, kuria nurodo, jog netgi konstituciškai nepriklausomų institucijų veikos gali būti 258 str. (ex 226 str.) taikymo objektas, ir greta mini nacionalinių teismų praktiką, susijusią su ES teisę pažeidžiančio teisės akto aiškinimu ir taikymu, bei, antra, suformuluoja sąlygas, kuomet nacionalinių teismų veikos gali būti laikomos pažeidimu 258 str. (ex 226 str.) prasme⁵³¹.

M. Breuer laikosi priešingos pozicijos. Mokslininkas nurodo, kad tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog nagrinėjamas sprendimas yra susijęs su teisminės valdžios padarytu pažeidimu. M. Breuer atkreipia dėmesį į tai, kad EK pažeidimo procedūrą pradėjo ne prieš *Corte Suprema di Cassazione* praktiką, bet dėl to, kad Italija nepakeitė teisės normų, kurios dėl savo pobūdžio palengvino neteisingą ES teisės taikymą. Dėl to šioje byloje buvo sprendžiamas ne teisminės valdžios, bet įstatymo leidėjo galimas pareigų pažeidimas⁵³².

Panašią nuomonę išdėsto ir TT teisėjai P. Jann ir C.W.A. Timmermans, dalyvavę analizuojamos bylos nagrinėjime. Mokslininkai neginčija fakto, kad teismų veikos, atsižvelgiant į vieningą valstybės kaip subjekto sampratą, gali būti priskiriamos valstybei ir dėl to valstybei gali kilti atsakomybė, tačiau, jų manymu, byloje prieš Italiją aiškiai buvo sprendžiamas klausimas dėl

---

⁵²⁹ Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I-14637, para. 3.

⁵³⁰ Rossi, L. S., Di Federico, G. Case C-129/00, *Commission v. Repubblica Italiana*, judgment of 9 December 2003, Full Court, nyr. Bylos komentaras. *Common Market Law Review*. 2005, 42: p. 840.

⁵³¹ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 185.

⁵³² Breuer, M. Urteile mitgliedstaatlicher Gerichte als möglicher Gegenstand eines Vertragsverletzungsverfahrens gem. Art. 226? *EurZW*. 2004, 15: 199. Nurodo: Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 184.

valstybės atsakomybės dėl įstatymo leidėjo veikų⁵³³.

Vertinant išdėstytas mokslininkų pozicijas, autorės manymu, reikia atkreipti dėmesį į šiuos aspektus. Pirma, kaip nurodo mokslininkai, TT konstatavo, jog valstybė atsako už bet kokios institucijos veiksmus, netgi tuo atveju, jeigu ji konstituciškai nepriklausoma, cituodamas savo sprendimą byloje *Commission v Belgium*⁵³⁴. Nepaisant to, kad mokslininkai šį TT sprendimą nurodo kaip galimą pagrindą valstybės atsakomybei dėl teismų veikų pagrįsti, pastebėtina, kad TT dar niekuomet savo jurisprudencijoje, pagrindžiančioje galimą valstybės atsakomybę dėl teisminės valdžios elgesio, šia byla nesirėmė. Taigi argumentas, kad tuo TT sprendime prieš Komisiją siekė pagrįsti valstybės atsakomybę dėl teismų veikų, yra silpnas.

Antra, nagrinėjamoje byloje TT, cituodamas ankstesnę praktiką⁵³⁵, nurodė, kad nacionalinių teisės aktų turinys turi būti nustatomas atsižvelgiant į tai, kaip juos aiškina nacionaliniai teismai⁵³⁶. Buvo konstatuota, jog nagrinėjama teisės norma yra neutrali, todėl jos poveikis turi būti nustatytas atžvelgiant į teismų jai suteiktą prasmę, ir nurodyta, jog tuo atveju, kai nacionalinės teisės aktas praktikoje yra taikomas skirtingai (egzistuoja praktika, kai teisės akto taikymas pažeidžia, taip pat kai nepažeidžia ES teisės), konstatuotina, kad toks teisės aktas nėra pakankamai aiškus, kad užtikrintų su ES teise suderinamą taikymą⁵³⁷. Taigi akivaizdu, kad pagrindinis vertinimo objektas yra nacionalinis teisės aktas, o ne vienas ar kitas nacionalinio teismo sprendimas. Teismų praktika šioje byloje yra tik šaltinis vertinant teisės normos turinį. Atsižvelgiant į nacionalinių teismų jurisprudenciją, daroma išvada, ar įstatymų leidėjas atitinkamus visuomeninius santykius sureguliuavo nepažeisdamas ES teisės.

Trečia, TT aiškiai konstatuoja, jog Italija savo įsipareigojimus pažeidė “nepakeisdama įstatymo”⁵³⁸, o ne dėl to, kad nacionaliniai teismai netinkamai jį aiškino. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad EK, kreipdamasi į TT, būtent to ir reikalavo, – konstatuoti, kad nepakeisdama įstatymo, kuris administracinių institucijų ir nacionalinių teismų buvo taikomas nesuderinamai su ES teise, Italija pažeidė įsipareigojimus pagal Sutartį⁵³⁹.

---

⁵³³ Jann, P. The responsibility of judges in Europe. In the report of Conference of the European Network of Councils for the Judiciary that took place in Barcelona in 2-3/06/2005. Brussels: European Network of Councils for the Judiciary, p. 76-87 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-02-21].

<<http://www.enj.eu/enj/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=583&ShowPath=false>>. Timmermans, C. Use of the infringement procedure in cases of judicial errors. In: Zwaan, J.W., Jans, J.H., Nelissen, F. A. (ed.). *The European Union. An ongoing process of Integration. Liber Amicorum Alfred E. Kellermann*. TMC Asser Press, 2004, p. 160.

⁵³⁴ Case 77/69, *Commission v Belgium* [1970] ECR 237, para. 15. Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I □ 14637, para. 29.

⁵³⁵ Case C-382/92 *Commission v United Kingdom* [1994] ECR I-2435, para. 36.

⁵³⁶ Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I □ 14637, para. 30.

⁵³⁷ *Ibid.*, para. 30, 33.

⁵³⁸ *Ibid.*, para. 41.

⁵³⁹ Action brought on 4 April 2000 by the Commission of the European Communities against the Italian Republic, case C-129/00 [2000]. O.J. C 163, p. 0019. Reikia pastebėti, kad T. Timmermans tokią Komisijos politiką vertina kaip išmintingai santūrią. Mokslininkas nurodo, jog pažeidimo procedūros taikymas teisminės valdžios atžvilgiu nereikalingai sutrikdytų bendradarbiavimą tarp galutinės instancijos teismų ir TT, kadangi daugeliu atveju problema dėl Sąjungos teisės pažeidimo galima išspręsti taikant kitas

Remiantis aukščiau išdėstytais argumentais, darytina išvada, kad byloje *Commission v Italy* buvo sprendžiamas klausimas dėl valstybės atsakomybės dėl įstatymo leidėjo, o ne dėl teismų veikų. Visgi manytina, kad galima ir valstybės atsakomybės dėl teismų sprendimų. Todėl atitinkamai teoriniame lygmenyje analizuotina, kokios aplinkybės lemtų valstybės atsakomybės dėl teismų veikų buvimą, kadangi akivaizdu, jog galimos situacijos, kai nacionalinė teisės nuostata yra aiški ir ją suformuluodamas įstatymų leidėjas nepažeidžia ES teisės, tačiau teismai ją taiko pažeisdami ES teisės reikalavimus.

Kai kurie mokslininkai (J. Mazák⁵⁴⁰, L. S. Rossi, G. Di Federico⁵⁴¹) išreiškia nuomonę, jog sąlygos, kurioms esant nacionalinė teismų praktika gali būti traktuojama kaip valstybės narės įsipareigojimų neįvykdymas pagal Sutarties 258 str. (ex 226 str.), buvo suformuluotos nagrinėjamoje byloje prieš Italiją.

Analizuojant šį klausimą, reikia priminti, jog nagrinėdamas teismų praktikos poveikio teisės normos turinio nustatymui aspektą, TT nurodė, jog: (a) nereikia atsižvelgti į pavienius arba aiškia mažumą sudarančius teismo sprendimus kitokiomis tendencijomis pasižyminčioje teismų praktikoje arba į aukščiausio nacionalinio teismo paneigtą išaiškinimą; ir atvirkščiai (b) atsižvelgtina į plačiai paplitusią teismų praktiką, kurios nepanaikino ar net, atvirkščiai, patvirtino aukščiausias teismas⁵⁴².

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad generalinis advokatas L.A. Geelhoed, pateikdamas nuomonę byloje *Commission v Italy*, išreiškė nuomonę, kad valstybės atsakomybės dėl teismų veikų buvimas priklauso nuo daugelio faktorių, tokių kaip struktūrinis nesuderinamos su ES teise nacionalinių teismų praktikos pobūdis⁵⁴³, teismų sprendimų poveikis ir statusas (ang. - *effect and status*) nacionalinėje teisinėje sistemoje⁵⁴⁴ bei nacionalinių teismų praktikos poveikis konkrečių Sąjungos

---

teisines priemones. Jeigu nacionalinis teismas taiko nacionalinę teisę, nesuderinamą su Sąjungos teise, arba nacionalinę teisę aiškina nesuderinamai su ES teise, EK šią problemą turėtų spręsti iš pagrindų, pradėdamas pažeidimo procedūrą prieš įstatymo leidėją dėl nacionalinės teisės, nesuderinamos su ES teise. Su ES teise nesuderinami teismų sprendimai, paminėti Komisijos, gali tik iliustruoti pažeidimo realumą. Taip taikoma pažeidimo procedūra pasiekia savo tikslą: užtikrinama, kad pakeičiamas nacionalinės teisės aktas, nesuderinamas su ES teise, ir problema išsprendžiama visiems laikams. Analogiškai pažeidimų procedūra, mokslininko manymu, turėtų būti taikoma tais atvejais, kai galutinės instancijos teismai patvirtina administracinio pobūdžio sprendimus, kurie yra nesuderinami su ES teise. EK tokiu atveju turėtų imtis priemonių prieš susiformavusią administracinę praktiką ir teismų sprendimus, nesuderinamus su ES teise, naudoti tik kaip iliustracinę priemonę, patvirtinančią tokios praktikos buvimą. Timmermans, C. *Use of the infringement procedure in cases of judicial errors*. In: Zwaan, J.W., Jans, J.H., Nelissen, F. A. (ed.). *The European Union. An ongoing process of Integration. Liber Amicorum Alfred E. Kellermann*. TMC Asser Press, p. 157-158.

⁵⁴⁰ Opinion of Advocate General J. Mazák C-489/06, *Commission of the European Communities v Hellenic Republic* [2009] ECR 00000, para. 52-54.

⁵⁴¹ Rossi, L. S., Di Federico, G. Case C-129/00, *Commission v. Repubblica Italiana*, judgment of 9 December 2003, Full Court, nyr. Bylos komentaras. *Common Market Law Review*. 2005, 42: p. 842.

⁵⁴² Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I-14637, para. 31-32.

⁵⁴³ Generalinio advokato nuomone, nustatant "stuktūriškumą" svarbiausia įvertinti, ar tai yra pavienis ir atsitiktinis atvejis, ar tendencija, nesuderinama su įsipareigojimais ES. Svarbu nustatyti, ar tai yra nauja praktika ar tokia praktika jau vyrauja ilgesnį laiką tarpą. Esant naujai praktikai, galima manyti, kad praktika gali keistis ir pažeidimas bus pašalintas aukštesnės instancijos teismų. Visgi jeigu pažeidimai yra patvirtinami apeliacinėje ir kasacinėje instancijoje, nepriklausomai nuo to, ar buvo kreiptasi į TT, galima teigti, kad praktika įgyja struktūrinį pobūdį. Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I-14637, para. 64.

⁵⁴⁴ Generalinis advokatas primena, kad Sutarties 267 str. (ex 234 str.) galutinės instancijos teismams numato pareigą, o žemesnės instancijos teismams institucijoms - teisę kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo. Tokia struktūra yra pagrįsta idėja, kad individualūs žemesnės instancijos teismų sprendimai, kuriuose ES teisės pritaikoma neteisingai, gali būti ištaisyti teisminės

teisės normų siekiamo tikslo įgyvendinimui⁵⁴⁵.

Taigi nors TT aiškiai nenurodė, jog šie kriterijai gali būti laikomi sąlygomis valstybės atsakomybei dėl teisminės valdžios veikų kilti, juos taikė, analizuodamas ir kvalifikuodamas susidariusią situaciją. Visų pirma, TT atkreipė dėmesį į struktūrinę praktikos pobūdį, kitaip tariant nustatė “plačiai paplitusios praktikos” reikalavimą. Antra, TT, kaip ir generalinis advokatas, nurodė ne į galutinės instancijos teismų, bet teismų praktiką apskritai, žinoma, svarbiausią vaidmenį suteikiant galutinės instancijos teismams, kurie turi kompetenciją panaikinti žemesnės instancijos teismų sprendimus. Bei, trečia, vertindamas Italijos įstatymo taikymo praktikos turinį TT vertino, kokią poveikį teismų praktika turėjo įgyvendinant tikslus, kuriems pasiekti buvo suformuluotos atitinkamos ES teisės normos⁵⁴⁶. Remiantis tokia TT pozicija galima teigti, kad generalinio advokato kriterijai galėtų būti valstybės atsakomybės dėl teisminės valdžios veikų pagrindas.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog nacionalinių teismų sprendimai, kuriais pažeidžiama ES teisė, teoriškai galėtų būti valstybės atsakomybės pagal 258, 260 str. (ex 226, 228 str.) pagrindu. Visgi valstybės išpareigojimų pagal ES teise pažeidimu galėtų būti laikomas ne pavienis ir net ne pakankamai rimtas pažeidimas, o plačiai paplitusi teismų praktika, trukdanti įgyvendinti ES teisės siekiamus tikslus.

4.2.2. Individualaus ieškinio prieš valstybę ir “pažeidimo procedūros” suderinamumas

Nagrinėjant individualaus ieškinio prieš valstybę ir priežiūros procedūros suderinamumo aspektą, spręstini du klausimai. Analizuotina, pirma, ar *Köbler* tipo ieškinys ir pažeidimo procedūra yra subsidiarios teisinės gynybos priemonės, bei, antra, ar ES teisės pažeidimo pagal 258 str. (ex 226 str.) ar 260 str. (ex 228 str.) nustatymas galėtų būti pagrindas patenkinti *Köbler* tipo ieškinį, pateiktą nacionaliniame teisme.

Kiek tai susiję su pirmu klausimu, reikia pastebėti, kad mokslinėje literatūroje dėl jo vyrauja vieninga nuomonė. Dauguma mokslininkų (J. Mertens de Wilmars, I. M. Verougstraete, B. Hofstötter, kt.) sutinka, jog *Köbler* tipo ieškinys ir priežiūros procedūra yra alternatyvios teisinės

---

hierarchijos dėka. Visgi net tokiu atveju, jeigu neteisėtas žemesnės instancijos teismo sprendimas lieka neištaisytas, tai nebūtinai sumažins ES teisės efektyvumą ar sukels nepageidaujamas pasekmės konkurencijai vidinėje rinkoje ar tarpvalstybinėje prekyboje. Kita vertus, tokios pasekmės yra tikėtinos, jeigu egzistuoja galutinės instancijos teismo praktika, pažeidžianti ES teisę, kadangi žemesnės instancijos teismai remiasi galutinės instancijos teisminių institucijų praktika kaip orientyru išspręsti bylą. Taip pat neatmestina galimybė, kad žemesnės instancijos teismams neteislingai aiškinant ir taikant tam tikras ES teisės nuostatas, privatūs asmenys gali netekti motyvacijos kreiptis į teismą ar net paduoti apeliacinį skundą. Nepaisant žemesnio teismų praktikos “statuso”, tokia situacija gali būti laikoma ES teisės pažeidimu. *Ibid.*, para. 63.

⁵⁴⁵ Generalinis advokatas nurodo, jog situacija, kai nacionaliniai sprendimai turi tokį poveikį, kad verslo subjektams valstybėje narėje sudaromos skirtingos veiklos sąlygos lyginant su analogiškais subjektais kitur Bendrijoje, neabejotinai neigiamai paveikia Sąjungos teisės vientisumą, sumažina jos praktinę naudą bei pažeidžia individų teises. Jeigu nustatoma, kad tokios neigiamos pasekmės atsirado dėl teismų praktikos, turėtų būti konstatuota, kad buvo pažeista EB Sutartis. *Ibid.*, para. 65.

⁵⁴⁶ Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I □ 14637, para. 32-40.

gynybos priemonės, t.y. asmuo dėl galimų pažeidimų gali kreiptis tiek į nacionalines teismines institucijas, tiek į EK su pranešimu apie galimus ES teisės pažeidimus.

J. Mertens de Wilmars bei I. M. Verougstraete, pagrįsdami savo poziciją, remiasi TT sprendimu byloje *Van Gend en Loos*, kurioje Teismas pažymi, jog tas faktas, kad Sutartis suteikia teisę EK ir kitoms valstybėms pateikti ieškinį Teismui prieš Sąjungos teisę pažeidusią valstybę nereiškia, jog neįmanoma ginti pažeistas individualias teises nacionaliame teisme; tai, kad Sutartis EK suteikia priemones užtikrinti įsipareigojimų vykdymą, nereiškia, kad užkertamas kelias ginčyti institucijų veikų teisėtumą nacionaliniame teisme⁵⁴⁷.

B. Hofstötter, cituodamas K. Lenearts ir D. Arts nurodo, jog net tuo atveju, jeigu pažeidimo procedūra baigiasi TT sprendimu, kuriuo pripažįstamas pažeidimas, tai neįtakoja individo padėties. Tai, mokslininko manymu leidžia manyti, jog valstybės atsakomybė pagal nacionalinę teisę ir priežiūros procedūra yra vienu metu prieinamos priemonės⁵⁴⁸.

Manytina, kad reikia pritarti mokslininkų išreikštai nuomonei. Priemonių alternatyvumą šiuo atveju lemia skirtinga teisinės gynybos priemonių teisinė prigimtis. Kaip taikliai pažymi B. Hofstötter, pažeidimo procedūros vyksmas neįtakoja individo teisinės padėties. Taikant šią procedūrą kyla atsakomybė valstybei, tačiau valstybės institucijos turi pareigą pašalinti ES teisės pažeidimą, o ne jo pasekoje atsiradusias pasekmes. Taigi valstybė, net ir pripažinta pažeidusi iš ES teisės kylančius įsipareigojimus, neturi pareigos atlyginti žalos, padarytos privatiems individams. Tai patvirtina ir Komisijos pozicija. 18-tame metiniame pranešime EK atkreipia dėmesį į tai, jog 258 str. (ex 226 str.) numatyta procedūra neištaiso individų, nukentėjusių dėl ES teisę pažeidžiančių valstybės veiksmų, padėties, ir nurodo, kad svarbų vaidmenį atlyginant žalą, padarytą valstybės institucijų, vaidina nacionaliniai teismai⁵⁴⁹. Individui žala gali būti atlyginama pareiškus Köbler tipo ieškinį. Nors jo pasekoje taip pat gali kilti atsakomybė valstybei, pagrindinis šios teisinės gynybos priemonės tikslas yra individualių teisių apsauga, o ne ES interesų gynyba.

Antrasis aspektas mokslinėje literatūroje taip pat nekelia daug diskusijų, nors, autorės manymu, jam turėtų būti skiriama daugiau dėmesio. Paprastai apsiribojama konstatavimu, jog paskelbimas (ang. - *declaration*), kad valstybė neteisėtoms teismų praktikos buvimu pažeidė Sutartį, gali būti pagrindas ieškiniui prieš valstybę dėl žalos atlyginimo⁵⁵⁰. B. Hofstötter šiek tiek patikslina išreikštą

---

⁵⁴⁷ Wilmars, J.M., Verougstraete, I. M. Proceedings against Member States for failure to fulfil their obligations. *Common Market Law Review*. 1970: p. 405

⁵⁴⁸ Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 188.

⁵⁴⁹ 18th annual report on monitoring the application of Community law, COM(2001) 309 final [interaktyvus]. Brussels: European Commission, 2001 [žiūrėta 2010-02-22]. <http://ec.europa.eu/community_law/infringements/infringements_annual_report_18_en.htm>.

⁵⁵⁰ Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECRI-14637, para. 66.

mintį, nurodydamas, jog pažeidimo pripažinimas gali būti pagrindu valstybės atsakomybei pateikiant *Köbler* tipo ieškinį tikrai tuo atveju, jeigu toks pažeidimas bus kvalifikuojamas kaip “pakankamai rimtas”. Mokslininko manymu, pažeidimo fakto konstatavimo nepakanka; tai yra tik viena iš aplinkybių, į kurias nacionalinis teismas atsižvelgia⁵⁵¹.

Tikslinant ir plėtojant mokslininko B. Hofstätter mintį, reikia pastebėti, kad ne bet koks ES teisės pažeidimas, o tik pakankamai rimtas gali būti valstybės atsakomybės pagal privataus asmens ieškinį pagrindu. Kaip minėta anksčiau, sprendamas dėl “pažeidimo akivaizdumo” nacionalinis teismas turi įvertinti kriterijus, tokius kaip pažeistos nuostatos tikslumas ir aiškumo laipsnis, teisės klaidos pateisinamumas, Sąjungos institucijų pozicija, kai ji taikytina, galimas pareigos kreiptis į TT remiantis 267 str. (ex 234 str.) 3 d. pažeidimas, bei nuspręsti, ar teisės klaida buvo padaryta tyčia⁵⁵². Atsižvelgiant į tai, pastebėtini keli aspektai.

Pirma, kaip teisingai paminėjo B. Hofstätter, ES institucijų sprendimas dėl ES teisės pažeidimo yra tik viena iš aplinkybių, į kuriuos nacionalinis teismas atsižvelgia, sprendamas dėl pažeidimo rimtumo. Pastebėtina, kad į formuluotę “Sąjungos institucijų pozicija” patenka tiek pagal 258 str. (ex 226 str.) pateikta Komisijos motyvuota nuomonė, tiek TT sprendimas, priimtas remiantis 260 str. (ex 228 str.). Taigi žiūrint formaliai, abiejų minėtų institucijų pozicija yra lygiavertis faktorius, kuris gali įtakoti pažeidimo rimtumą: tam, kad nacionalinis teismas sprendamas dėl žalos atlyginimo į tai atsižvelgtų nebūtina, kad būtų aktyvuotas 260 str. (ex 228 str.) veikimas.

Visgi vien šių faktorių tam, kad konstatuotume, kad pažeidimas buvo pakankamai rimtas, nepakanka. Taigi net tuo atveju, jeigu TT nustato, jog valstybei kyla atsakomybė dėl teismų veikų pagal 260 str. (ex 228 str.), tai automatiškai nedaro pažeidimo pakankamai rimtu. Ir atvirkščiai, nacionaliniam teismui pripažinus, kad pažeidimas buvo pakankamai rimtas, nebūtinai kils valstybės atsakomybė pagal 260 str. (ex 228 str.). Anksčiau buvo padaryta išvada, kad nacionalinė teismų praktika galėtų būti valstybės išipareigojimų neįvykdymu pagal 258 str. (ex 226 str.) tuo atveju, jei ji yra struktūrinio pobūdžio ir trukdo įgyvendinti ES teisės siekiamus tikslus. Taigi, pirma, TT, sprendamas dėl pažeidimo buvimo pagal 260 str. (ex 228 str.), neatsižvelgs į pavienius arba aiškia mažumą sudarančius teismo sprendimus, antra, Teismas vertins objektyviai ir neanalizuos subjektyvių faktorių, tokių kaip teisės klaidos pateisinamumas, tyčinis klaidos pobūdis, kaip tai daro nacionalinis teismas, sprendamas dėl žalos atlyginimo.

Remiantis šiais argumentais, galima daryti išvadą, jog individualus ieškinys prieš valstybę nacionaliniame teisme ir priežiūros procedūra ES institucijoje yra savarankiškos alternatyvios

---

⁵⁵¹ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 188.

⁵⁵² Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239, para. 54-55.

procedūros, pasižyminčios skirtinga teisine prigimtimi. Tiek pažeidimo pripažinimas pagal 258 str. (ex 226 str.), tiek pagal 260 str. (ex 228 str.) yra svarbi, tačiau nepakankama aplinkybė tam, kad būtų patenkintas *Köbler* tipo ieškinys.

Be to, nurodyti argumentai bei pirmoje dalyje padarytos išvados leidžia daryti prielaidą, kad pažeidimo procedūra nėra pakankama ir efektyvi priemonė atkuriant pažeistas individualias teises. Atkreiptinas dėmesys ne tik į tai, kad pažeidimo procedūros rezultatai neturi svarios įtakos proceso dėl žalos atlyginimo prieš valstybę rezultatams, bet ir į tai, kad pirma, individai, patyrę žalą dėl to, kad teisminės institucijos pažeidžia ES teisę, pažeidimo procedūros procesą įtakoja minimaliai. Iš esmės įtaka pasireiškia tik tuo, kad individai gali pranešti apie galimą ES teisės pažeidimą⁵⁵³, tačiau jie negali įtakoti tolimesnių Komisijos veiksmų. EK vienašališkai sprendžia, ar reikia pradėti procesą prieš valstybę⁵⁵⁴, ir, jeigu procesas pradėtinamas, kada tai reikia daryti⁵⁵⁵. M. Horspool, M. Humphreys, S. Harris ir R. Malcolm pažymi, kad sprendimas dėl proceso pradžios dažnai yra įtakojamas politinių aplinkybių bei EK darbo krūvio⁵⁵⁶.

Antra, kaip pažymi TT teisėjas C. Timmermans, valstybė neturi priemonių priversti nacionalinius teismus pakeisti sprendimus, ir TT praktika *Köbler* ar *Kühne & Heitz* byloje taip pat neišsprendžia minėtos problemos⁵⁵⁷. Į sprendimo įgyvendinimo problemą dėmesį taip pat atkreipia J. Dutheil de la Rochère bei B. Hofstätter, pabrėždami skirtingus aspektus. J. Dutheil de la Rochère pažymi, kad netgi tuo atveju, kai yra numatytas baudų skyrimas, individai neturi garantijų, kad valstybės narės efektyviai įgyvendins ES teisę⁵⁵⁸. B. Hofstätter taip pat pastebi, jog Komisijos

---

⁵⁵³ 18th annual report on monitoring the application of Community law, COM(2001)309 final [interaktyvus]. Brussels: European Commission, 2001 [žiūrėta 2010-02-22]. <http://ec.europa.eu/community_law/infringements/infringements_annual_report_18_en.htm>.

⁵⁵⁴ Remiantis bylos 247/87 *Star Fruit v. Commission* fabula, individas kreipėsi į Komisiją, reikalaujamas pradėti procesą pagal 258 str. (ex 226 str.) prieš Prancūziją dėl tam tikrų įstatymų, galimai pažeidžiančių ES teisę, ir pateikė ieškinį pagal Sutarties 265 str. dėl Komisijos neveikimo, nesuderinamo su ES teise. TT atmetė ieškinį, konstatuodamas, kad 258 str. (ex 226 str.) aiškiai rodo, kad EK 258 str. (ex 226 str.) atžvilgiu turi ne pareigą, o diskreciją veikti. Teismas taip pat pastebėjo, kad EK analogiškai ne privalo, o turi teisę inicijuoti priežiūros ieškinį TT, ir individai negali įtakoti Komisijos teisės veikti. Taip pat individai, kaip TT konstatavo byloje 87/89 *Société Nationale Interprofessionnelle de la Tomate (SONITO) v. Commission* [1990], neturi teisės kreiptis dėl Komisijos sprendimo pradėti procesą pagal 258 str. (ex 226 str.) panaikinimo, remdamiesi Sutarties 263 str. (ex 230 str.) Nurodo: Horspool M., Humphreys M., Harris S., Malcolm R. *European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 239-240.

⁵⁵⁵ Case 7/68, *Commission v. Italy* [1968] ECR [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-02-22]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61968J0007:EN:HTML>>.

⁵⁵⁶ Horspool M., Humphreys M., Harris S., Malcolm R. *European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 238. Be to reikia pastebėti, kad 25-tame Metiniame Komisijos pranešime dėl Sąjungos teisės taikymo priežiūros EK nurodo jog efektyvus ir veiksmingas Sąjungos teisės įgyvendinimas reikalauja, kad EK nustatytų aiškius priežiūros procedūros įgyvendinimo prioritetus. To tikslas – maksimizuoti naudą piliečiams ir verslui. Išskiriamos prioritetingos sritys, kurioms EK skiria daugiausia dėmesio, tokios kaip finansinių paslaugų teikimas, darbo teisė, socialinė apsauga, nediskriminacijos klausimas, pagrindinės teisės, etc. 25th annual report on monitoring the application of Community law [interaktyvus]. Brussels, 18.11.2008 COM(2008) 777 final, p. 8-9 [žiūrėta 2010-02-22]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0777:FIN:EN:PDF>.

⁵⁵⁷ Timmermans, C. Use of the infringement procedure in cases of judicial errors. In: Zwaan, J.W., Jans, J.H., Nelissen, F. A. (ed.). *The European Union. An ongoing process of Integration. Liber Amicorum Alfred E. Kellermann*. TMC Asser Press, p. 156.

⁵⁵⁸ Rochère, J. D. Member State liability for infringement of European Community law. *Tul. Eur. & Civ. L.F.* 1996, 11: p. 2. Reikia pastebėti, kad Lisabonos sutartis SESV 260 str. (ex 228 str.) atžvilgiu numato tam tikrus pakeitimus, nurodant, jog “jei EK mano, kad atitinkama valstybė narė nesinėmė būtinų priemonių Teismo sprendimui įvykdyti, tai ji, suteikusi tai valstybei galimybę pateikti savo pastabas, gali kreiptis į Teismą. Tai darydama, ji nurodo iš tos valstybės narės pagal aplinkybes atitinkamai reikalaujamą sumokėti vienkartinės sumos arba periodinės baudos dydį”. Visgi nesant šios nuostatos praktikos, sunku vertinti jos efektyvumą.

sprendimas yra deklaratyvaus pobūdžio, o 260 str. (ex 228 str.) taikymas suponuoja antrą procesą, o tai - ilgą laiko tarpą tarp pažeidimo atsiradimo ir adekvačios sankcijos už jį paskyrimo⁵⁵⁹.

Atsižvelgiant į tai, kad nei individai gali įtakoti pažeidimo procedūros vyksmą, nei pažeidimo procedūros rezultatai iš esmės įtakoja atskiro individo teisinę padėtį, darytina išvada, kad Sutarties 258, 260 str. (ex 226, 228 str.) įtvirtinta procedūra nėra pakankama priemonė veiksmingai individualiai ES teisės suteikiamų teisių apsaugai. Dėl šios priežasties, siekiant užtikrinti ES teisės laikymąsi tiek makro, tiek mikro lygmeniu *Köbler* tipo ieškinys yra būtina teisinės gynybos priemonė.

4.3. Apibendrinimas

Administracinės institucijos, teimo sprendimo peržiūrėjimas bei pažeidimo procedūros iniciavimas laikomos alternatyviomis asmens pažeistų teisių gynybos priemonėmis, tačiau ES nė vienos iš jų asmeniui negarantuoja. Teisę kreiptis dėl administracinės institucijos ir (ar) teimo sprendimo peržiūrėjimo gali suteikti valstybė savo iniciatyva, o pažeidimo procedūros vykdymas priklauso nuo EK politinės valios.

Valstybė, tinkamai įgyvendinanti išipareigojimus pagal ES teisę, privalo garantuoti tik teisę kreiptis dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismais, atlyginimo ir negali reikalauti prieš tai pasinaudoti suteikta teise į sprendimo peržiūrėjimą. Išimtis šiai taisyklei taikoma tik tais atvejais, kai nacionalinis teismas pažeidžia išimtinę ES institucijų kompetenciją spręsti tam tikrus klausimus. Tokią pareigą, esant galimybei sprendimą atnaujinti dėl nacionalinės teisės pažeidimo, taip pat gali suponuoti nacionalinėje teisėje įtvirtintas lygiavertiškumo principas. Tokiu atveju įstatymų leidėjas turi teisę, bet ne pareigą taikyti *Kühne & Heitz* sprendime išdėstytus sprendimo peržiūrėjimo kriterijus.

Asmuo, pasinaudojęs teise į sprendimo peržiūrėjimą, neprivalo skųsti jam nepalankaus sprendimo ir gali kreiptis tiesiogiai dėl žalos atlyginimo, padaryto galutinės instancijos teismo veiksmais. Reikalavimas pasinaudoti teise į proceso atnaujinimą, kaip privaloma teisinės gynybos priemone, prieš kreipiantis su ieškiniu dėl žalos atlyginimo prieš valstybę, nebūtų suderinamas su ES teise.

Administracinė institucija sprendama dėl sprendimo atnaujinimo, kai toks sprendimas galimai

---

⁵⁵⁹ Hofstätter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005, p. 182. 25-tame Metiniame Komisijos pranešime dėl Sąjungos teisės taikymo priežiūros EK taip pat nurodo, jog procesas nuo pažeidimo procedūros iniciavimo iki kreipimosi į TT pagal 258 str. (ex 226 str.) vidutiniškai trunka 23 mėnesius. 25th annual report on monitoring the application of Community law, COM(2008) 777 final [interaktyvus]. Brussels: European Commission, 2001 [žiūrėta 2010-02-22]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/-LexUriServ.do?uri=COM:2008:0777:FIN:EN:PDF>>.

prieštarauja ES teisei, privalo taikyti tas pačias nacionalines procesines taisykles ir jose numatytus ribojimus, kaip ir galimo nacionalinės teisės pažeidimo atveju. Jeigu nacionalinė teisė neleidžia peržiūrėti administracinio sprendimo, kuris tapo galutiniu dėl jo atžvilgiu priimto nacionalinio teismo sprendimo ar tuomet, kai pagal nacionalinę teisę vėlesnis teisės aiškinimo pasikeitimas nesuteikia galimybės peržiūrėti sprendimo, administracinė institucija neprivalo atnaujinti proceso, nes ES teisė tokios pareigos nenumato. Sprendžiant klausimą dėl sprendimo atnaujinimo teisinių pasekmių taip pat yra taikomas lygiavertiškumo principas, kas suponuoja, kad sprendimas, kuriuo pažeidžiama ES teisė, gali būti panaikintas ar kitaip netekti teisinės galios esant tiems patiems pagrindams, kaip ir pažeidus nacionalinės teisės reikalavimus.

Priežiūros procedūra ES institucijoje taip pat yra savarankiška alternatyvi, bet asmens individualių teisių gynimo atžvilgiu neefektyvi teisinės gynybos priemonė. Individai negali įtakoti pažeidimo procedūros vyksmo, o pažeidimo procedūros rezultatai iš esmės neįtakoja atskiro individo teisinės padėties. Tiek pažeidimo pripažinimas pagal 258 str. (ex 226 str.), tiek pagal 260 str. (ex 228 str.) yra svarbi, tačiau nepakankama aplinkybė tam, kad būtų patenkintas *Köbler* tipo ieškinys, kadangi reikalaujama, kad individualus pažeidimas būtų pakankamai rimtas. Ir atvirkščiai, nacionalinių teismų sprendimai, kuriais pažeidžiama ES teisė, teoriškai taip pat galėtų būti valstybės ieškinio pagal 260 str. (ex 228 str.) pagrindu. Visgi valstybės išipareigojimų pagal ES teisę pažeidimu galėtų būti laikomas ne pavienis ir net ne pakankamai rimtas pažeidimas, o plačiai paplitusi teismų praktika, trukdanti įgyvendinti ES teisės siekiamus tikslus. Tai leidžia daryti išvadą, kad valstybės atsakomybė dėl teismų sprendimų, pažeidžiančių ES teisę, pagal 260 str. (ex 228 str.) gali kilti tik išskirtiniais atvejais.

V. KÖBLER DOKTRINOS IR ALTERNATYVIŲ TEISINĖS GYNYBOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE

Prieš pradėdant nagrinėti valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų įgyvendinimo galimybes Lietuvoje, atkreiptinas dėmesys į tai, kad autorė šioje, kaip ir III darbo dalyje, neanalizuos visų atsakomybės sąlygų, kurias *Köbler* byloje TT patikėjo suformuluoti nacionaliniam įstatymų leidėjui. Bus nagrinėjami tik problemiški su subjektu ir kalte susiję klausimai. Tokį autorės pasirinkimą, kaip minėta anksčiau, lėmė pakankamai detalus kitų valstybės atsakomybės sąlygų išnagrinėjimas prof. dr. V. Mikelėno⁵⁶⁰ bei dr. S. Selionytės-Drukteinienės⁵⁶¹ darbuose, skirtuose valstybės atsakomybės probleminių klausimų analizei.

Taip pat autorė pažymi, kad darbu nesiekama detaliai išnagrinėti tų konstitucinių principų turinio, kuriais gali būti pagrindžiama LR atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų. Taip pat neturima tikslo išnagrinėti visas alternatyvias asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemones. Atitinkamai nebus analizuojamas galimas proceso atnaujinimas baudžiamosiose bylose ir diskusinis klausimas dėl proceso atnaujinimo konstituciniame teisme.

5.1. Valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų konstituciniai teisiniai pagrindai

Nors Lietuvos Konstitucijoje tiesiogiai nekalbama apie valstybės atsakomybę dėl valstybės institucijų neteisėtų veikų, Konstitucinis teismas savo jurisprudencijoje ne kartą atkreipė dėmesį į konstitucinio pobūdžio valstybės pareigą atlyginti jos vardu veikiančių institucijų ir pareigūnų padarytą žalą⁵⁶². LR Konstitucinis Teismas, sistemiškai aiškindamas atitinkamas Konstitucijos nuostatas, pabrėžė, kad:

- 1) Konstitucijos 1 str. įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, reiškia, jog valstybėje *inter alia* turi būti užtikrinama „valdžios atsakomybė piliečiams“⁵⁶³;
- 2) Konstitucijos preambulėje įtvirtintas teisinės valstybės principas sukonkretinamas tam

⁵⁶⁰ Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

⁵⁶¹ Selionytė-Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

⁵⁶² Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos - konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės - pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės. LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708, 2004, Nr. 186. Valstybės atsakomybės principas taip pat laikomas išvestiniu principu.

⁵⁶³ LR Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl teisės į žalą, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1588.

tikromis Konstitucijos nuostatomis ir principais. *Inter alia* teisinės valstybės principas reiškia, kad visos valstybės institucijos savo veikloje turi laikytis Konstitucijos, kad jos negali peržengti Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų ir savo sprendimus privalo grįsti Konstitucija bei įstatymais, kad jos turi tarnauti žmonėms ir bendrai Tautos gerovei (5 str.)⁵⁶⁴.

3) Konstitucijos 18 str. suformuluotas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos principas suponuoja, kad „valstybė ne tik turi užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo kitų asmenų neteisėtų kėsinių, bet ir jokių būdu neleisti, kad į jas neteisėtai kėsintųsi, jas pažeistų pačios valstybės institucijos ar pareigūnai“⁵⁶⁵. „Valstybės institucijos, pareigūnai jokiais aplinkybėmis negali veikti *ultra vires*, neteisėtais veiksmais pažeisti žmogaus teisių ir laisvių. Antraip būtų griaunamas žmonių pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais ir teise, tarptų teisinis nihilizmas“⁵⁶⁶.

Remdamasis minėtomis Konstitucijos nuostatomis, LR Konstitucinis Teismas priėjo išvados, kad „įgyvendinant Konstitucijos 30 str. 2 d. įstatymas turi nustatyti valstybės pareigą atlyginti jos institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytą materialinę ir moralinę žalą“, akcentuodamas, kad tik „taip interpretuojant Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalį gali būti užtikrintas pažeistų konstitucinių asmens teisių ir laisvių veiksmingas gynimas“⁵⁶⁷.

Analizuojant LR Konstitucinio Teismo jurisprudenciją nekyla abejonių, kad LR Konstitucija suteikia teisę į žalą, padarytos teismų veiksmais, atlyginimą. LR Konstitucinio Teismo vartojama sąvoka „valstybės institucijos“ neabejotinai apima ir nacionalines teismines institucijas. 2006 m. birželio 6 d., aiškindamas LR Konstitucinio Teismo statuso ypatumus, LR Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teismai yra „viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų rūšių“⁵⁶⁸. Kalbėdamas apie valstybės institucijų atsakomybę LR Konstitucinis Teismas nacionalinių teismų iš kitų valstybės institucijų neišskiria; vartojamas bendro pobūdžio „valstybės institucijos“ terminas. Todėl nesuderinamos su teise teismų veikos gali būti valstybės atsakomybės pagrindu. Be abejonės būtina atsižvelgti į tai, kad valstybės funkcijų pobūdis, jos institucijų veiklos įvairovė nulemia valstybės teisinės atsakomybės ypatumus, (dėl ko žalą atlyginimas įvairiose valstybės funkcijų vykdymo srityse gali būti reguliuojamas skirtingai)⁵⁶⁹.

---

⁵⁶⁴ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708, 2004, Nr. 186.

⁵⁶⁵ LR Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl teisės į žalą, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1588; LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708, 2004, Nr. 186; LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl žalą, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 90-3529, atitaisydas - 2006, Nr.: 137.

⁵⁶⁶ Ibid.

⁵⁶⁷ LR Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl teisės į žalą, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1588.

⁵⁶⁸ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo statuso“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2400.

⁵⁶⁹ LR Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl teisės į žalą, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1588.

Priėjus tokios išvados analizuojamos temos kontekste svarbu nustatyti, ar valstybės atsakomybė dėl *galutinės instancijos* teismų veikų, kaip ES teisės garantuojamų teisių gynbos priemonė, yra suderinama su LR Konstitucija.

Lietuvos konstitucinės doktrinos požiūriu, ES teisės viršenybės principo egzistavimas nėra pakankamas argumentas konstatuoti, kad ES teisinis reguliavimas *ipso facto* suderinamas su LR Konstitucija ir dėl to be jokių kliūčių gali būti tiesiogiai taikomas valstybėje. LR Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, jog ES teisė turi pirmenybę tais atvejais, kai ES teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama ES, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu LR nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją⁵⁷⁰. Taigi ES teisinis reguliavimas dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų pagal LR Konstituciją galėtų būti taikomas tik tuo atveju, jeigu jis neprieštarauja LR Konstitucijoje įtvirtintoms teisės normoms ir principams.

Analizuojant šį aspektą, dėmesys atkreiptinas ne tik į tai, kad Konstitucija neapriboja valstybių atsakomybės atskirų institucijų neteisėtomis veikomis, bet ir į tai, kad įstatymų leidėjas negali nustatyti jokio išsamaus sąrašo veikų, kurios gali būti pagrindas ieškiniui prieš valstybę dėl žalos atlyginimo. LR Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra pabrėžęs, kad „įstatymų leidėjo diskrecijos, kuria jis gali naudotis reguliuodamas santykius, susijusius su valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais asmeniui padarytos materialinės ir (arba) moralinės žalos atlyginimu, negalima interpretuoti kaip apimančios jo laisvą nuožiūrą nustatyti kokį nors išsamų (baigtinį) sąrašą atvejų, kuriais tokia žala turi būti atlyginama, arba nustatyti, kad tam tikrais atvejais minėtais neteisėtais veiksmais padaryta žala gali būti neatlyginama⁵⁷¹. Taip pat, konstitucinėje justicijoje akcentuojamas valstybės atsakomybės neišvengiamumo principas. LR Konstitucinis Teismas nurodo, „jog iš Konstitucijos neišplaukia, kad įstatymais galima nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta materialinė ir (arba) moralinė žala neatlyginama, pavyzdžiui, dėl to, kad ją neteisėtais veiksmais padarė pačios valstybės institucijos, pareigūnai. Jeigu įstatymu, juo labiau kitu teisės aktu, būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybė visiškai arba iš dalies išvengtų pareigos teisingai atlyginti materialinę ir (arba) moralinę žalą, padarytą neteisėtais pačios valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais, tai ne tik reikštų, kad yra nepaisoma konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, ir būtų nesuderinama su Konstitucija (*inter alia* su jos 30 str. 2 d.), bet ir pakirstų pačios valstybės, kaip bendro visos

---

⁵⁷⁰ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl atsisakymo aiškinti Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatas“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1051; LR Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 141-5430.

⁵⁷¹ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 90-3529, atitaisyimas - 2006, Nr.: 137.

visuomenės gėrio, *raison d'être*⁵⁷². Tai leidžia daryti prielaidą, kad galutinės instancijos teismų veiks taip pat gali būti pagrindas valstybės atsakomybei.

Visgi kartu reikia turėti mintyje, kad „žalos, padarytos neteisėtai valstybės institucijų, pareigūnų veiksmis, atlyginimo institutas *inter alia* suponuoja tai, kad asmeniui teisė į žalos, padarytos neteisėtai valstybės institucijų, pareigūnų veiksmis, atlyginimą atsiranda tik tada, kai įstatymų nustatyta tvarka (laikantis tinkamo teisinio proceso reikalavimų) yra konstatuojama, kad valstybės institucijos, pareigūnai atliko neteisėtus veiksmus ir kad žala asmeniui atsirado būtent dėl tų valstybės institucijų, pareigūnų *neteisetų* veiksmų“⁵⁷³. Taigi galutinės instancijos teismų veiks galėtų būti pagrindas valstybės atsakomybei atsirasti, jeigu būtų nustatytas galutinės instancijos teismų sprendimo neteisėtumas.

Nagrinėjamo klausimo atžvilgiu taip pat svarbu paminėti LR Konstitucinio Teismo praktiką dėl tarptautinių sutarčių įgyvendinimo. LR Konstitucinis Teismas išvadoje dėl EŽTK atitikties Lietuvos Konstitucijai pabrėžė, kad „Konvencija nustato [teisinės gynybos] priemones tik tiems atvejams, kada ginčas dėl joje įtvirtintų žmogaus teisių gynimo tampa tarptautinės jurisdikcijos objektu“⁵⁷⁴. Nurodydamas į tarptautinę jurisdikciją LR Konstitucinis Teismas kartu nurodo į valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimu, kadangi dažniausiai, taikant individualios peticijos priimtumo reikalavimą išnaudoti visas vidaus gynybos priemones, tarptautinės jurisdikcijos objektu tampa galutinės instancijos teismų sprendimai. Galutinės instancijos teismų sprendimu neteisėtumo faktą, laikydamosi teisinio proceso, nustatyto EŽTK bei EŽTT taisyklėmis⁵⁷⁵, reikalavimų, priima tarptautinė teisminė institucija – EŽTT. Taigi tokia praktika atitinka LR Konstitucinio Teismo aukščiau suformuluotus reikalavimus, todėl, manytina, yra suderinama su Lietuvos Konstitucijos nuostatomis ir principais.

Visgi, kaip ne kartą buvo minėta anksčiau, ES teisės numatytas valstybės atsakomybės modelis skiriasi nuo EŽTK įtvirtinto: individo iniciatyva ginčas dėl ES teisės garantuojamų teisių gynimo negali tapti tarptautinės jurisdikcijos objektu. TT neturi kompetencijos nagrinėti individualių peticijų. Taigi galutinės instancijos teismo sprendimų nesuderinamumo su ES teise faktą turi konstatuoti nacionalinės teisminės institucijos. Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, ar įstatymų leidėjas, vykdydamas Konstitucijos 30 str. 2 įtvirtintą pareigą priimti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui už jam padarytą materialinę ir moralinę žalą, pažeidus ES

---

⁵⁷² LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmis, atlyginimo“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 90-3529, atitaisyimas - 2006, Nr.: 137.

⁵⁷³ Ibid.

⁵⁷⁴ LR Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada byloje „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 9-199.

⁵⁷⁵ Rules of Court [interaktyvus]. Strasbourg: Registry of the Court, 2009 [žiūrėta 2009-11-23]. <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D1EB31A8-4194-436E-987E65AC8864BE4F/0/RulesOf-Court.pdf>>.

teisę, gali užtikrinti realų pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimą, nepažeisdamas kitų Konstitucijoje įtvirtintų konstitucinių principų ir nuostatų⁵⁷⁶.

Siekiant atsakyti į šį klausimą, visų pirma būtina analizuoti, kaip įstatymų leidėjas vykdo pareigą priimti teisės aktus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui už jam padarytą žalą, pažeidus ES teisę, t.y. būtina nagrinėti, ar pagal esamą reglamentavimą (LR CK⁵⁷⁷, LR CPK⁵⁷⁸ bei kitų teisės aktų nuostatas) asmuo galėtų kreiptis į nacionalinį teismą dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, atlyginimo.

5.2. Konstitucinės pareigos priimti teisės aktus dėl žalos atlyginimo įgyvendinimas

Analizuojant LR CK nekyla abejonių, kad jame įtvirtintas teisinis reglamentavimas sudaro galimybes reikalauti žalos, padarytais neteisėtais teismų sprendimais, atlyginimo. Šiuo aspektu svarbūs LR CK 6.271 ir 6.272 str.

LR CK 6.271 str. taikomas, kai viena teisinio santykio, kurį reglamentuoja viešoji teisė, šalis – valstybė ar savaivaldybė, padaro žalą kitai šio santykio šaliai – fiziniam ar juridiniam asmeniui⁵⁷⁹. LR CK 6.271 str. 3 d. nurodoma, kad „šiam straipsnyje vartojamas terminas „aktas“ reiškia bet kokią valdžios institucijos ar jos darbuotojų veiksmą (veikimą, neveikimą) [...], išskyrus teismo nuosprendžius, sprendimus ir nutartis“. Taigi matyti, kad LR CK 6.271 str. neapima teisingumą vykdančio teismo veikloje atsiradusios žalos atlyginimo⁵⁸⁰.

LR CK 6.272 str. yra specialioji norma, nustatanti valstybės civilinę atsakomybę už žalą, padarytą teisėsaugos institucijų administracinio, baudžiamojo ir civilinio proceso srityje. Nuo LR CK 6.271 str. komentuojamas straipsnis skiriasi tuo, kad žala padaroma specialių valstybės institucijų (tardymo, kvotos, prokuratūros, teismo) specialiais aktais⁵⁸¹. Atsižvelgiant į tai, kad tyrimo objektas yra valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų probleminiai aspektai, autorės manymu, aktuali tik šio straipsnio tolimesnė analizė.

Reikia pastebėti, kad tam, kad valstybei kiltų deliktinė civilinė atsakomybė, būtina konstatuoti esant teisės pažeidimo sudėtį. Būtent teisės pažeidimas yra prievolės dėl žalos atlyginimo

---

⁵⁷⁶ LR Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, jog „konstitucijos normos ir principai sudaro darnią sistemą, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti neatsižvelgiant į kitas Konstitucijos nuostatas, jų negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta ir viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyrą“. LR Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 49-1600.

⁵⁷⁷ LR Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės Žinios. 2000. Nr. 74-2262.

⁵⁷⁸ LR Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės Žinios. 2000. Nr. 36-1340.

⁵⁷⁹ Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. 6 knyga, I tomas. Vilnius: Justicia, 2003, p. 377.

⁵⁸⁰ Selelionytė-Drukeitinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 203.

⁵⁸¹ Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. 6 knyga, I tomas. Vilnius: Justicia, 2003, p. 379.

atsiradimo pagrindas. Pagal bendrąją taisyklę, deliktinės civilinės atsakomybės sąlygomis, kaip ir teisės pažeidimo sudėties elementais, yra žalą padariusio asmens neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys tarp neteisėtų žalą padariusio asmens veiksmų ir žalos bei žalą padariusio asmens kaltė. Visgi ši taisyklė turėtų būti taikoma atsižvelgiant į LR CK 6.271 str. numatytus reikalavimus, kurių nustatymu siekiama pabrėžti, kad valstybės atsakomybė dėl teismų veikų yra specifinė atsakomybės rūšis, ir taikant valstybei atsakomybę dėl teismų veikų turi būti atsižvelgta į teismų, kaip teisingumą vykdančių institucijų, ypatingą statusą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, taikydamas nagrinėjamą straipsnį, ne kartą pabrėžė, kad valstybės atsakomybės institutas „*inter alia*“ suponuoja tai, kad asmeniui teisė į žalos, padarytos neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais atlyginimą atsiranda tik tada, kai konstatuojama, kad valstybės institucija, pareigūnas atliko neteisėtus veiksmus ir kad žala asmeniui atsirado būtent dėl tų valstybės institucijos, pareigūnų neteisėtų veiksmų⁵⁸².

Nustatant, ar šia sąlyga nėra sudaromos kliūtys kreiptis asmeniui dėl galutinės instancijos teismo padarytos žalos atlyginimo, analizuotina, kokie yra teismo sprendimų neteisėtumo konstatavimo kriterijai. Šiuo atžvilgiu pastebėtini keli aspektai. Pirma, civilinė teisė tik pateikia neteisėtos veikos sąvoką⁵⁸³, kuri yra viena iš sąlygų atsakomybei kilti, tačiau nedetalizuoja, kas ir kokia tvarka konstatuoja pareigos pažeidimo faktą. Šiuos klausimus reglamentuoja civilinio proceso normos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas šį klausimą, nurodo, kad teismo veiksmų ir jo priimtų procesinių dokumentų teisėtumas tikrinamas specialia instancine tvarka, t.y. skundžiant priimtą teismo sprendimą ar nutartį aukštesnės instancijos teismui apeliacine ar kasacine tvarka. Tik apeliacinės ar kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine ar kasacine tvarka, gali konstatuoti, jog skundžiamas žemesnės instancijos teismo sprendimas ar nutartis yra neteisėti. Galiojantys įstatymai nenumato jokios kitos teismo veiksmų teisėtumo kontrolės formos⁵⁸⁴. Teismo sprendimų ir nutarčių teisėtumo vertinimas kitokia, nei instancinė, tvarka, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo manymu, pažeistų Konstitucijos 109 str. įtvirtintą teismų nepriklausomumo principą⁵⁸⁵. Analogiška išvada padaryta ir II darbo dalyje, analizuojant galimus konstitucinės reikšmės principų pažeidimus.

Kalbėdamas tiesiogiai apie valstybės atsakomybę dėl įsiteisėjusio neteisėto teismo sprendimo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat taiko LR CPK 233 str. 3 d., kuri numato, kad įsiteisėjus

---

⁵⁸² 2000 m. spalio 4 d. LAT sprendimas byloje UAB "Nord-K" v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kt. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/-nutartis.aspx?id=18984>.

⁵⁸³ CK 6.246 str. nurodoma, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose [...] nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai [...] draudžia atlikti, arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai.

⁵⁸⁴ 2000 m. spalio 4 d. LAT sprendimas byloje UAB "Nord-K" v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kt. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/-nutartis.aspx?id=18984>.

⁵⁸⁵ Ibid.

teismo sprendimui ar nutarčiai, šalys nebegali kitoje byloje ginčyti įsiteisėjusių teismo sprendimu ar nutartimi nustatytų faktų ir teisinių santykių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžia, kad jeigu veiksmai teisėti, t.y. jie pripažinti teisėtais įsiteisėjusia teismo nutartimi, jie objektyviai negali būti prievolės dėl žalos atlyginimo atsiradimo pagrindu, nes nėra būtinos civilinės atsakomybės sąlygos – veiksmų neteisėtumo⁵⁸⁶.

Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika leidžia daryti dvejopo pobūdžio išvadas. Pirma, LR CK nedraudžia valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų; valstybės atsakomybę reglamentuojančiose nuostatose teismai nediferencijuojami, sudarant prielaidas manyti, kad ir galutinės instancijos teismai neteisėtais sprendimais gali sukelti žalą. Antra, kliūtis reikalauti žalos atlyginimo dėl galutinės instancijos teismų veikų sudaro LR CPK nuostatos, pagal kurias teismo veiksmų ir jo priimtų procesinių dokumentų teisėtumas tikrinamas tik specialia instancine tvarka. Galutinės instancijos teismui priėmus sprendimą, jame nustatyti faktai ir teisiniai santykiai tampa neginčytiniais, dėl ko asmuo negali kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo dėl neteisėtų galutinės instancijos teismų sprendimų.

Padarius šią išvadą, būtina prisiminti jau minėtą 2006 m. rugpjūčio 19 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriame teismas *inter alia* konstatavo, kad asmuo pagal Konstituciją turi teisę reikalauti neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais padarytos žalos atlyginimo ir tada, kai atitinkamas žalos atlyginimo atvejis jokiame įstatyme nėra nurodytas, o teismai, pagal savo kompetenciją sprendžiantys tokias bylas, turi konstitucinius įgaliojimus atitinkamą žalos atlyginimą priteisti, tiesiogiai taikydami Konstituciją (joje įtvirtintus teisingumo, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, proporcingumo, tinkamo teisinio proceso, asmenų lygiateisiškumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principus, kitas Konstitucijos nuostatas), bendruosius teisės principus, vadovaudamiesi *inter alia* protingumo principu ir kt.⁵⁸⁷. Kyla klausimas, ar asmuo galėtų remtis šia LR Konstitucinio Teismo pateikta formuluote, reikalaujama žalos atlyginimo, padaryto galutinės instancijos teismo neteisėta veika.

Autorės manymu, detalesnė šio sprendimo analizė pateikia teigiamą atsakymą. Minėta materialinį valstybės atsakomybės aspektą LR Konstitucinis Teismas papildė procesiniu, nurodydamas, jog „žalos, padarytos neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais,

---

⁵⁸⁶ Ibid. Byloje ieškovas „UAB „NORD – K“ kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą dėl žalos, padarytos Klaipėdos miesto apylinkės teismui 1997 m. sausio 24 d. nutartimi dėl ieškinio užtikrinimo pažeidus teisę, atlyginimo. Klaipėdos apylinkės teismo 1997 m. sausio 24 d. nutarties dėl ieškinio užtikrinimo teisėtumas buvo tikrinamas instancine tvarka pagal ieškovo atskirąjį skundą kitoje civilinėje byloje (Klaipėdos apygardos teismo civ. byla Nr. 3A-227/97; Lietuvos apeliacinio teismo civ. byla Nr. 2K-395/1997). Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą kasacine tvarka, 1997 m. balandžio 17 d. nutartimi (b.l. 23-24) konstatavo, kad „laivai galėjo būti areštuoti“, „nutartis neprieštaruja Sutarties normoms“, „Klaipėdos m. apylinkės teismo 1997 m. vasario 5 d. nutartis teisėta“. Taigi, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo manymu, teismo priimtų nutarčių teisėtumas buvo patvirtintas įsiteisėjusia galutine teismo nutartimi.

⁵⁸⁷ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo. Valstybės žinios. 2006, Nr. 90-3529, atitaisyimas - 2006, Nr.: 137.

atlyginimo institutas suponuoja *inter alia* tai, kad asmeniui teisė į žalą, padarytos neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais, atlyginimą atsiranda tik tada, *kai įstatymų nustatyta tvarka (laikantis tinkamo teisinio proceso reikalavimų) yra konstatuojama*, kad valstybės institucijos, pareigūnai atliko neteisėtus veiksmus ir kad žala asmeniui atsirado būtent dėl tų valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtų veiksmų⁵⁸⁸. Taigi įstatymo leidėjas negali nustatyti išsamaus teismų veikų, galinčio būti valstybės atsakomybės pagrindu, sąrašo, tačiau gali numatyti tam tikrus procesinius reikalavimus, kurie riboja asmens teisę į žalą atlyginimą dėl galutinės instancijos teismų veikų (remiantis tam tikromis LR CPK nuostatomis konstatuojama, kad nėra būtinos civilinės atsakomybės sąlygos – veiksmų neteisėtumo). Visgi taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad Lietuvos Konstitucinis aktas „*Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje*“ numato, jog „*Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus*“. Taigi tuo atveju, jeigu nustatomi tokie proceso reikalavimai, kurie trukdo įgyvendinti ES teisės suteikiamas teises, nacionalinis teismas turėtų netaikyti nacionalinės teisės nuostatos, pirmenybę suteikiant ES teisės normai.

Reikia pastebėti, kad tokia situacija Lietuvos teismų praktikoje jau buvo kilusi. Pareiškėjas S. T. 2008 m. sausio 28 d. skundu kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą, prašydamas pripažinti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo 2007 m. gruodžio 22 d. nutartimi pažeidė ES teisę bei EŽTK Pirmojo protokolo 2 str., ir įpareigoti atlyginti žalą 5 eurus 81 procentą baudos, banko komisinį mokestį, pašto bei kitas išlaidas⁵⁸⁹.

Vilniaus apygardos administracinis teismas pažymėjo, kad pareiškėjas skundu prašė žemesnį pagal instancijas teismą įvertinti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos priimtą sprendimą ir konstatavo, kad pareiškėjo skundas dėl Vyriausiojo administracinio teismo įpareigojimo atlyginti žalą pagal įstatymą negali būti nagrinėjamas Vilniaus apygardos administraciniame teisme⁵⁹⁰.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas atskirąjį skundą, atkreipė dėmesį į Konstitucinį aktą „*Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje*“, sprendimą *Köbler* byloje bei TT retoriką, jog valstybės narės pačios turi nuspręsti, kokie teismai yra kompetentingi nagrinėti tokias žalą atlyginimo bylas. Teismas pažymėjo, kad teisingumo klausimai bylose dėl žalą, padarytos administracinio teismo veiksmais atlyginimo, įstatymuose nėra reglamentuoti. Nustatant, kurie teismai Lietuvoje kompetentingi nagrinėti bylas dėl žalą, padarytos administracinių teismų

---

⁵⁸⁸ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl žalą, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo. Valstybės žinios. 2006, Nr. 90-3529, atitaisymas - 2006, Nr.: 137.

⁵⁸⁹ 2008 m. balandžio 24 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis byloje Nr. AS⁴⁴⁴-199/2008.

⁵⁹⁰ Ibid.

veiksmams, atlyginimo, atsižvelgtina į tai, kad administraciniai teismai nagrinėja ginčus dėl teisės viešojo ir vidaus administravimo srityse (Administracinių bylų teisenos įstatymo 3 str. 1 d.)⁵⁹¹. Reikalavimas atlyginti administracinio teismo veiksmais padarytą žalą taip pat netiesiogiai būtų siejamas su viešojo administravimo subjektų veiklos vertinimu, nes nustatant, ar administracinis teismas atliko neteisėtus veiksmus nagrinėdamas bylą, bus būtina nustatyti, ar jis tinkamai įvertino ir kvalifikavo viešojo administravimo subjekto veiksmus. Atsižvelgdama į šias aplinkybes, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad reikalavimas atlyginti žalą, padarytą administracinio teismo veiksmais, turi būti nagrinėjamas administraciniuose teismuose ir yra priskiriamas administracinių teismų kompetencijai, todėl, teismo manymu, darydamas išvadą, kad Administracinių bylų teisenos įstatymo 16 str. neleidžia Vilniaus apygardos administraciniam teismui vertinti Vyriausiojo administracinio teismo veiksmus nagrinėjant administracinę bylą, pirmosios instancijos teismas netinkamai aiškino teisės normas⁵⁹².

Iš šios teismo praktikos akivaizdu, kad tuo atveju, kai ES teisę tariamai pažeidžia Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, asmuo gali kreiptis į pirmos instancijos administracinį teismą dėl žalos atlyginimo. Visgi nors teismo praktika, rodanti siekį įgyvendinti iš ES teisės kylančius valstybės išpareigojimus, vertinama pozityviai, manytina, kad, kaip buvo minėta analizuojant konstitucinės reikšmės principus, ieškinį dėl žalos atlyginimo nagrinėjant žemesnės instancijos teismui, gali kilti abejonių dėl teismo nešališkumo ir nepriklausomumo bei teisinio tikrumo principo pažeidimų⁵⁹³.

Todėl įstatymų leidėjas, vykdydamas Konstitucijos 30 str. 2 d. įtvirtintą pareigą garantuoti tokią žalos atlyginimo tvarką, kuri nepažeidžia Konstitucijos, ir atsižvelgdamas į II disertacijos dalyje iškeltas problemas, įstatymų leidėjas turėtų svarstyti galimybę keisti teisinį reguliavimą.

Užsienio mokslinėje literatūroje yra siūlomi du nagrinėjamos problemos sprendimo būdai, kurie anksčiau identifikuotų problemų išsprendimo atžvilgiu iš esmės yra lygiaverčiai, tačiau reikalauja skirtingų finansinių resursų juos įgyvendinant.

Visų pirma, išreiškiama nuomonė, jog niekas nedraudžia valstybės narėms sukurti specializuotą teismą, kurio nariai turėtų reikiamą patirtį ir kompetenciją spręsti skundus, nukreiptus prieš galutinės instancijos teismo sprendimus⁵⁹⁴.

---

⁵⁹¹ LR Administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės Žinios. 2000, Nr. VIII-1927.

⁵⁹² 2008 m. balandžio 24 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis byloje Nr. AS⁴⁴⁴-199/2008.

⁵⁹³ Reikia pastebėti, kad kitose ES valstybėse valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų klausimas taip pat buvo nagrinėjamas žemesnės instancijos teisminėse institucijose. Pvz. nagrinėjamoje *Köbler* byloje pareiškėjas dėl žalos atlyginimo dėl Austrijos Aukščiausio Teismo sprendimo kreipėsi į apygardos civilinį teismą (*Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien*), *Traghetti* byloje - į Genujos apygardos teismą (*Tribunale di Genova*) dėl Italijos Aukščiausio Teismo (*Corte suprema di cassazione*) sprendimo.

⁵⁹⁴ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7(2), p. 291.

Lietuvoje, siekiant užtikrinti tinkamą teismo narių kompetenciją ir teismo nešališkumą, specializuotas teismas galėtų būti kuriamas atsižvelgiant į specialios teisėjų kolegijos, kuri pagal LR Teismų įstatymą ir CPK nuostatas sudaroma ginčams dėl teisingumo nagrinėti,⁵⁹⁵ sudarymo principą. Į ją, autorės manymu, galėtų įeiti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas, LR Konstitucinio Teismo pirmininkas ir po du šių teismų pirmininkų paskirtus didžiausią kompetenciją sprendimo klausimo srityje turinčius teisėjus.

Vertinant tokio specializuoto teismo sukūrimą, reikia pastebėti, kad:

1) šis pasiūlymas išsprendžia II darbo dalyje įvardintą galimo teismo nešališkumo ir teisinio tikrumo principų pažeidimo problemą, kuri susidaro žemesnės instancijos teismams sprendžiant dėl galutinės instancijos teismų veikų;

2) naujos nuolatinės institucijos sukūrimas visuomet reikalauja papildomų finansinių ir žmogiškųjų resursų, dėl ko valstybės paprastai stengiasi naudotis esamomis institucijomis, esant poreikiui ir galimybėms joms suteikiant papildomą kompetenciją. Be to neabejotina, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų klausimas gali kilti tik išskirtiniais atvejais, todėl kyla pagrįstų abejonų, ar pavieniams atvejams nagrinėti tikslinga steigti naują teisminę instituciją.

Kitas mokslinėje literatūroje pateikiamas siūlymas yra kompetencijos spresti dėl valstybės atsakomybės suteikimas atitinkamiems galutinės instancijos teismams⁵⁹⁶. Atsižvelgiant į tai, kad LR teismų sistemai būdinga teismų specializacija, Lietuvoje šio klausimo nagrinėjimas galėtų būti patikėtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatui bei teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinei sesijai ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinei sesijai.

Vertinant šį problemos sprendimo būdą, reikia pastebėti, kad:

1) taip sprendžiant nagrinėjamą problemą nebeliktų teisinio netikrumo, kuris atsiranda žemesnės instancijos teismams sprendžiant dėl galutinės instancijos teismų sprendimų;

2) klausimo dėl valstybės atsakomybės sprendimą patikint Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatui, kai vertinamas plenarinės sesijos veiksmų teisėtumas, būtų panaikintos abejonės dėl galimo teismo šališkumo.

Taigi nors šis pasiūlymas neišsprendžia visų probleminių klausimų, jis laikomas efektyvesniu, lyginant su pirmuoju, tuo aspektu, kad nereikia kurti naujos teisminės institucijos, kas pareikalautų

---

⁵⁹⁵ LR CPK 36 str. numato, kad bendrosios kompetencijos teismo ir administracinio teismo ginčus dėl teisingumo rašytinio proceso tvarka išsprendžia speciali teisėjų kolegija, į kurią įeina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininko pavaduotojas ir po vieną šių teismų pirmininkų paskirtą teisėją. LR Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės Žinios. 2000. Nr. 74-2262.

⁵⁹⁶ Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7 (2): p. 299.

nemažų finansinių sąnaudų. Atitinkamai siūloma pakeisti LR CPK, Administracinių bylų teisenos įstatymo bei Teismų įstatymo⁵⁹⁷ nuostatas dėl kompetencijos, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui ir Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui suteikiant kompetenciją vienintele ir galutine instancija nagrinėti bylas dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, pažeidžiančiais ES teisę, atlyginimo.

Visgi jeigu klausimas pirminėje byloje jau buvo išnagrinėtas Vyriausiojo administracinio teismo plenarinėje sesijoje, bet kokias abejones dėl nešališkumo galėtų pašalinti tik šio klausimo sprendimo patikėjimas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatui arba TT. Nors tai ir neatitiktų “teismų specializacijos principo”, tokia tvarka, pirma, leistų išnagrinėti ieškinį dėl žalos atlyginimo nepažeidžiant konstitucinės reikšmės teismo nepriklausomumo (objektyvaus teismo nešališkumo) principo, antra, leistų tinkamai įgyvendinti iš ES teisės kylančius įsipareigojimus.

Atsižvelgiant į padarytas išvadas, siūloma:

Administracinių bylų teisenos įstatymo 20 str. 1 dalį papildyti 6) punktu, numatant, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 3 ar išplėstinės 5 teisėjų kolegijos padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo. Atitinkamai turėtų būti keičiamas *Teismų įstatymo 31 str.*, 1 dalį papildant 5) punktu.

Keisti *Administracinių bylų teisenos įstatymo 46 str.*, numatant, kad bylos dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 3 ar išplėstinės 5 teisėjų kolegijos padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo, nagrinėjamos teismo plenarinėje sesijoje.

Teismų įstatymo 23 str. papildyti 5 dalimi, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl žalos, atsiradusios dėl galutinės instancijos bendrosios kompetencijos teismų ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo, nagrinėti.

Teismų įstatymo 23 str. papildyti 5 dalimi, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nagrinėja bylas dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo.

Papildyti *LR CPK 357 str.*, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija nagrinėja bylas dėl žalos, atsiradusios dėl bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismų padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo.

---

⁵⁹⁷ LR Teismų įstatymas. Valstybės Žinios. 1994, Nr. 46-851.

Su šiais esminiais įstatymų pakeitimais, esant reikalui, turėtų būti suderintos ir kitos LR teisės aktų nuostatos.

Įstatymo leidėjui nepakeitus įstatyminio reglamentavimo, nacionaliniai teismai turėtų pasekti minėta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika ir, remdamiesi Konstituciniu įstatymu „*Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje*“ ir ES teise, nagrinėti ieškinius dėl žalos atlyginimo.

Autorė taip pat atkreipia dėmesį, kad galimų nagrinėjamos problemos sprendimo būdų analizė, nepaneigia anksčiau padarytos išvados, kad efektyviausiai valstybės atsakomybės klausimas būtų sprendžiamas, jeigu dėl galutinės instancijos teismo padaryto pažeidimo rimtumo galėtų pasisakyti TT, pateikdamas prejudicinį sprendimą. Taip *inter alia* būtų užtikrintas pakankamai rimto ES teisės pažeidimo kriterijaus taikymas visose ES valstybėse.

5.3. Valstybės atsakomybės sąlygų probleminiai aspektai

Kaip minėta anksčiau, autorė neanalizuos visų atsakomybės sąlygų, kurias *Köbler* byloje TT patikėjo suformuluoti nacionaliniam įstatymų leidėjui. Bus nagrinėjami tik problemiški su atsakomybės subjektu ir kalte susiję aspektai.

Kaip minėta anksčiau, *Traghetti* byloje TT konstatavo, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų sąlygos negali būti griežtesnės nei tos, kurios yra suformuluotos TT jurisprudencijoje. Atsižvelgiant į TT *Köbler* byloje įvardintų atsakomybės sąlygų turinį, analizuotą III darbo dalyje, nagrinėtina, ar LR CK nuostatos yra suderinamos su TT praktikoje įvardintais kriterijais.

Autorės manymu, analizuojamo klausimo atžvilgiu LR CK 6.272 str. yra problemiškas dviem aspektais.

Visų pirma, reikia pastebėti, kad, kaip minėta kalbant apie valstybės atsakomybės subjektą, TT nediferencijuoja galutinės instancijos teismų, ir kiekvienas galutinės instancijos teismo sprendimas, kuriuo galima neteisingai pritaikyta ES teisė, gali būti pagrindas valstybės atsakomybei atsirasti. Kaip tiksliai pastebi S. Selelionytė-Drukteinienė, analizuodama Lietuvos valstybės atsakomybės už žalingus teisminės valdžios aktus klausimus, LR CK 6.272 str. 1 d. vardinami konkretūs veiksmai, kurie gali būti pripažinti neteisėtais⁵⁹⁸, o administraciniai teismai ir jų teisėjai paliekami už tokio reglamentavimo ribų (išskyrus specialius administracinio teismo ar teisėjo veiklos atvejus,

---

⁵⁹⁸ CK 6.272 str. 1 d. numato, kad „žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės“.

reglamentuojamus LR CK 6.272 str. 1 d.)⁵⁹⁹. Galutinės instancijos administraciniai teismai kaip ir bendrosios kompetencijos teismai gali pažeisti ES teisę, taigi jų veikos taip pat turėtų būti numatytos kaip atsakomybės pagrindas.

Komentuodamas nagrinėjamą LR CK nuostatą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „toks išvardijimas reiškia, kad įstatymų leidėjas, reglamentuodamas prievolę atlyginti tokio pobūdžio žalą, netaikė bendrosios taisyklės, kad kiekvienas teisei priešingas veiksmas, padaręs kam nors žalą, sukuria prievolę ją atlyginti. Įstatymų leidėjo diskreciją reglamentuoti nagrinėjamus santykius analizavo LR Konstitucinis Teismas, 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimo 3, 5 p. pažymėjęs, kad, reglamentuojant žalos atlyginimo klausimus, kai žalą padaro valstybės pareigūnai, ši diskrecija nesuteikia teisės laisva nuožiūra nustatyti išsamų baigtinį sąrašą atvejų, kuriais ta žala turi būti atlyginama, nes tai prieštarauja konstituciniam principui, pagal kurį padaryta žala turi būti atlyginta⁶⁰⁰. Nors, kaip minėta anksčiau, LR Konstitucinis Teismas, įstatymo nereglamentuotais atvejais leido remtis tiesiogiai Konstitucija, autorės manymu, pozityvus reglamentavimas neturėtų kelti jokių abejonių ir minėta LR CK nuostata turėtų būti pakeista.

Antrasis aspektas, į kurį atkreiptinas dėmesys, susijęs su kaltės kaip savarankiškos sąlygos valstybės atsakomybei kilti nustatymu.

LR CK 6.272 str. 3 d. numato, kad „žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą, atlygina valstybė visiškai, jeigu žala atsirado dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės“, kas suponuoja, kad kaltė yra laikoma savarankiška valstybės atsakomybės sąlyga⁶⁰¹.

Kaip minėta anksčiau, panašus nacionalinis teisinis reglamentavimas buvo įtvirtintas Italijoje, kur nacionalinės teisės nuostatos eliminavo valstybės atsakomybę dėl teismų veikų nesant didelės kaltės arba nepateisinamo nerūpestingumo. TT, analizuodamas šią situaciją ir patikslindamas ankstesnį sprendimą *Köbler* byloje, konstatavo, jog nacionalinė teisė gali nustatyti kriterijus, susijusius su pažeidimo pobūdžiu arba laipsniu, kurie turi būti įvykdyti, kad galėtų kilti valstybės

---

⁵⁹⁹ Selelionytė-Drukeitinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 204.

⁶⁰⁰ 2007 m. vasario 6 d. LAT nutartis byloje Nr. 3K-7-7/2007 (S) A. N. v. Lietuvos valstybė [interaktyvus]. <http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30805>.

⁶⁰¹ Reikia pastebėti, kad teisėjo kaltės kaip atsakomybės sąlygos turiniui atskleisti iki šiol skirtas ypatingai mažas dėmesys. V. Mikelėnas, komentuodamas nagrinėjamą LR CK nuostatą, trumpai užsimena, kad teisėjo [...] kaltė yra tik kai padaryta akivaizdžių teisės aiškinimo ir taikymo klaidų, kurių kvalifikuotas teisėjas [...] neturėtų daryti (CK 6.248 str. 3 d.). Teisėjo [...] kaltė taip pat yra, kai už įvairius pažeidimus, padarytus nagrinėjant konkrečią civilinę bylą [...], jiems taikyta drausminė atsakomybė [...]. Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. 6 knyga, I tomas. Vilnius: Justicia, 2003, p. 381. Analogiška teisėjo kaltės samprata atsispindi ir 2006 m. gegužės 17 d. LAT nutartyje pateiktuose Vilniaus m. 2-osios apylinkės teismo išaiškinimuose, kur teigiama jog “teisėjo kaltė konstatuojama tada, kai padaroma akivaizdžių teisės aiškinimo ir taikymo klaidų, kurių kvalifikuotas teisėjas neturėtų daryti”. Nenustatęs kaltės, LAT šioje byloje kitų valstybės atsakomybės sąlygų netyrė, nepasisakė ir dėl žemesnės instancijos teismo pateikto teisėjo kaltės sampratos išaiškinimo, todėl LAT pozicija šiuo klausimu kol kas neaiški. Selelionytė-Drukeitinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 209-210.

atsakomybė už Sąjungos teisės pažeidimą, priskiriamą galutinės instancijos teismui, tačiau šie kriterijai jokių atveju negali nustatyti griežtesnių reikalavimų nei tie, kurie kyla iš taikomos akivaizdaus teisės pažeidimo sąlygos⁶⁰². Atsižvelgus į šią TT išvadą bei ankstesnę Teismo jurisprudenciją, darbe buvo padaryta išvada, kad sprendžiant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų klausimą, kaltė negali būti vertinama kaip savarankiška atsakomybės sąlyga, tokia kaip pakankamai rimtas ES teisės pažeidimas, tiesioginis priežastinis ryšys ar žala. Atitinkamai kaltė TT jurisprudencijoje buvo numatyta tik kaip vienas iš kriterijų, į kuriuos reikia atsižvelgti nustatant ES teisės pažeidimo pobūdį, t.y. kaip faktorius *turintis įtakos* nustatant, ar valstybė yra atsakinga už ES teisės pažeidimą.

Šios išvados kontekste reikia priminti, kad LR CK 1.3. str. numato, jog „įgyvendinant ES teisės aktus, kituose įstatymuose gali būti nustatytos kitokios, negu nustato šis kodeksas, civilinius teisinius santykius reglamentuojančios normos. Tokiu atveju šis kodeksas taikomas tiek, kiek kiti įstatymai nenustato kitaip“. Taigi nacionaliniai teismai, taikantys 6.272 str. 3 d., turėtų atsižvelgti į *Köbler* byloje suformuluotus kriterijus ir netaikyti 6.272 str. 3 d. ta apimtimi, kuria jis nesuderinamas su ES teise.

5.4. Galima Lietuvos valstybės atsakomybė dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimų

Analizuojant, ar Lietuvos valstybei gali kilti atsakomybė dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimų, būtina nustatyti, ar LR Konstitucinis Teismas savo veiksmais ar neveikimu gali pažeisti ES teisę, ar toks pažeidimas yra tiesioginė asmeniui atsiradusios žalos priežastis, ir, esant teigiamam atsakymui, kokia teisminė institucija galėtų spręsti klausimą dėl žalos atlyginimo.

Visų pirma atkreiptinas dėmesys į tai, kad, kaip pažymi prof. dr. E. Šileikis, nacionalinė Konstitucija Konstituciniam Teismui nesuteikia įgaliojimų oficialiai ir suvereniai (nesiremiant TT) aiškinti ES teisę, spręsti apie jos, kaip izoliuotai vertinamos supranacionalinės teisės sistemos, atitiktį nacionalinei Konstitucijai ir nustatyti atitikties (neatitikties) faktą, taip pat suvereniai (nesiremiant TT) spręsti apie jos ir ją įgyvendinančių Seimo (ar Vyriausybės) aktų atitiktį ir nustatyti atitikties (neatitikties) faktą⁶⁰³. Visgi Konstitucijai (ir Konstitucinio Teismo įstatymui) neprieštarauja tokia galima Seimo ar Vyriausybės aktų, kurie yra inspiruoti (nulemti) ES teisės aktų, konstitucingumo patikra, kai Konstitucinis Teismas, tirdamas minėtuose Seimo ar Vyriausybės aktuose nustatytą teisinį reglamentavimą, atsižvelgia ar net iš dalies savaip (per savo jurisdikcijos

⁶⁰² Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177, para. 44.

⁶⁰³ Prof. dr. E. Šileikio mokslinė nuomonė dėl doktorantės R. Valutytės pateiktų klausimų. Vilnius, 2010-03-21, p. 3.

prizmę) pavertina tuos aktus (juose nustatyta teisinį reglamentavimą) inspiravusius (nulėmusius) ES teisės aktus (juose nustatyta teisinį reglamentavimą)⁶⁰⁴.

Pastebėtina, kad LR Konstitucinis Teismas, sprenddamas klausimą dėl LR Elektros energetikos įstatymo atitikties Konstitucijai bei priimdamas sprendimą kreiptis į TT dėl Sąjungos teisės išaiškinimo konstatavo, jog:

1) LR Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ (kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis) 2 dalyje yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti ES teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai ES teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama ES, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją⁶⁰⁵;

2) Tirdamas, ar ginčijamas įstatymas (jo dalis) neprieštaruja Konstitucijai, LR Konstitucinis Teismas oficialiai aiškina ir Konstituciją, ir tą įstatymą. Tai darydamas, LR Konstitucinis Teismas taiko įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt.⁶⁰⁶. Ginčijamą įstatymą, kuris išleistas įgyvendinant direktyvą, nuostatą teismas aiškina šioje direktyvoje nustatyto teisinio reguliavimo kontekste⁶⁰⁷.

3) Konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuoja *inter alia* teisės aktų hierarchiją ir įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, *inter alia* tuo aspektu, kad įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti neprieštaringas, grindžiamas reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais, užtikrinantis teisės sistemos nuoseklumą ir vidinę darną. Be to, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių⁶⁰⁸. Tas pats reikalavimas įstatymų leidėjui taikomas ir įgyvendinant atitinkamas ES teisės normas⁶⁰⁹.

Taikant šią LR Konstitucinio Teismo doktriną, galimos situacijos, kai teismas:

1. klysta dėl ES teisės turinio ir nesustabdo ES teisę pažeidžiančio nacionalinio teisės akto galiojimo;

2. neklysta dėl ES teisės turinio, bet nacionalinio teisės akto galiojimą sustabdo todėl, kad jis,

---

⁶⁰⁴ Ibid., p. 3.

⁶⁰⁵ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl atsisakymo aiškinti Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatas“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1051; LR Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 141-5430; LR Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2007/s070508.htm>>.

⁶⁰⁶ LR Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2007/s070508.htm>>.

⁶⁰⁷ Ibid.

⁶⁰⁸ LR Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas „Dėl prisijungimo prie elektros energijos tinklų“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 140-5569; LR Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 15-465.

⁶⁰⁹ LR Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2007/s070508.htm>>.

nors ir suderinamas su ES teisės reikalavimais, pažeidžia Konstitucijos garantuojamas vertybes.

Analizuojant pirmąją situaciją, reikia pastebėti, jog įvardinta LR Konstitucinio Teismo pozicija suponuoja prielaidą, kad kilus klausimui, ar tam tikras teisės aktas, kuriuo įgyvendinama ES teisė, neprieštarauja Konstitucijai, LR Konstitucinis Teismas atitinkamos teisės akto nuostatos turinį nustato remdamasis ES teise, kadangi ji laikoma sudedamąja LR teisinės sistemos dalimi. Atlikdamas šį sugretinimą LR Konstitucinis Teismas, kaip nurodo prof. dr. E. Šileikis, teoriškai ir praktiškai gali būti netikslus ar net suklysti, t. y. padaryti grubią (šturkščią) *teisinio interpretavimo, kvalifikavimo ar taikymo klaidą*, kuri savo ruožtu gali nulemti kito teismo, kuris buvo kreipęsis į Konstitucinį Teismą (pagal Konstitucijos 110 str. 2 d.), adekvačią klaidą – ydingą ES teisės aiškinimą (ar jos sąmoningą ignoravimą), akivaizdžiai nepalankų konkrečiau asmens teisėms, jų tarpe – kylančioms iš ES teisės normų⁶¹⁰. Tiksliau tariant, klaidingai įvertinęs ES teisės normų turinį, LR Konstitucinis Teismas gali padaryti išvadą, kad kolizijos tarp ES ir nacionalinės teisės nėra, todėl nacionalinės teisės akto galiojimas nėra stabdomas, ir teisės aktas gali būti taikomas nacionaliniam teismui nagrinėjant konkrečią bylą.

Visgi reikia pastebėti, jog mažai tikėtina, kad tokiu atveju kils valstybės atsakomybės dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimo klausimas. Kaip pagrįstai nurodo prof. dr. E. Šileikis, asmens teisę ydingu teisės normų aiškinimu ar taikymu gali *tiesiogiai* pažeisti tik administracinę ar civilinę bylą galutinai išnagrinėjęs teismas (taigi ne Konstitucinis Teismas, kuris tokių bylų tiesiogiai nenagrinėja (nesvarbu, kad gali iš dalies nulemti jų galutinio nagrinėjimo kryptį ir baigtį)⁶¹¹. Taigi netgi tuo atveju, jeigu LR Konstituciniam Teismui nekilo abejonių dėl ES teisės turinio, galutinės instancijos teismas, nagrinėjantis bylą, turi pareigą kreiptis į TT, jeigu ES teisės normos turinys yra neaiškus. Nustačius, kad ES teisės norma turėjo būti suprantama kitaip, nacionalinis teismas gali ją taikyti tiesiogiai (žinoma, jeigu ji yra aiški, tiksli, besąlyginė, kad būtų tiesiogiai taikoma), arba, atsižvelgdamas į ES teisės leidžiamas išimtis, aiškinti nacionalinę teisę sutinkamai su ES teisės reikalavimais. Taigi tiesioginis priežastinis ryšys, (kurio sprendžiant valstybės atsakomybės klausimus reikalauja ES teisė), atsiranda tarp asmens patirtos žalos ir individualaus galutinės instancijos teismo sprendimo, jeigu galutinės instancijos teismas pažeidžia ES teisę.

Tokia pati situacija, autorės manymu, susidaro ir tuomet, kai teisės akto konstitucingumo klausimą kelia nacionalinis teismas, ir tuomet, kai į LR Konstitucinį Teismą remdamiesi Konstitucijos 106 str. kreipiasi kiti subjektai (ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių grupė, LR Vyriausybė, Prezidentas).

---

⁶¹⁰ Prof. dr. E. Šileikio mokslinė nuomonė dėl doktorantės R. Valutytės pateiktų klausimų. Vilnius, 2010-03-21, p. 4.

⁶¹¹ Prof. dr. E. Šileikio mokslinė nuomonė dėl doktorantės R. Valutytės pateiktų klausimų. Vilnius, 2010-03-21, p. 8.

Analizuodamas tiesioginio priežastinio ryšio klausimą tarp Prancūzijos Konstitucinio Teismo (pranc. – *Conseil Constitutionnel*) klaidos dėl teisės ir asmens patirtos žalos dr. S. Platon pastebi, jog konstitucinio teismo sprendimas *gali* sukelti pasekmes, ypač jeigu sprendimas susijęs su Parlamento aktu, perkeliančiu direktyvą. Visgi net ir šioje situacijoje kitų teismų teisėjai tiesioginio veikimo sąlygas atitinkančias direktyvos nuostatas gali taikyti tiesiogiai⁶¹².

Analogiškai, autorės manymu, turėtų būti vertinama ir Lietuvos situacija. Kaip buvo minėta anksčiau, prieš kreipdamasis dėl žalos atlyginimo asmuo privalo išnaudoti visas galimybes ES teisės akto nuostatas pritaikyti tiesiogiai. Taigi ir tuo atveju, kai į LR Konstitucinį Teismą kreipiasi ne nacionalinis teismas, o kiti subjektai, ir Konstitucinis teismas nesustabdo nacionalinio teisės akto, pažeidžiančio ES teisę, galiojimo, nes suklysta dėl ES teisės turinio, prieš reikalaujamas žalos atlyginimo asmuo visų pirma turėtų kreiptis į nacionalinį bendrosios kompetencijos ar administracinį teismą ir prašyti ES teisę taikyti tiesiogiai.

Jeigu individualią bylą nagrinėjantis teismas negali ES teisės normos pritaikyti tiesiogiai, nes ji neatitinka tiesioginio veikimo sąlygų, aptartų darbo III dalyje, taip pat jeigu nacionalinės teisės aktas negali būti aiškinamas sutinkamai su ES teisės reikalavimais, gali būti keliamas klausimas dėl valstybės atsakomybės dėl su ES teise nesuderinamų įstatymo leidėjo veiksmų.

Šios ir vėliau nagrinėjamos situacijos kontekste, taip pat svarbu dėmesį atkreipti į tai, kad teisingam ES teisės normos turinio nustatymui, kaip ne kartą minėta anksčiau darbe, ypač didelę reikšmę turi tai, ar teismas kreipiasi į TT prejudicinio sprendimo. Kyla klausimas, ar LR Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į šio teismo kompetenciją, yra įpareigotas tai daryti.

Analizuojant šį probleminį aspektą, reikia priminti, kad III darbo dalyje nagrinėjant, ar konstituciniai teismai turi pareigą kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, buvo padaryta išvada, kad tokia pareiga pagal ES teisę kyla tik tuo atveju, jeigu konstitucinis teismas turi kompetenciją spręsti klausimą dėl ES atitikimo nacionalinei teisei, tame tarpe ir Konstitucijai, ir pasirėmęs atlikta analize, gali tam tikrą teisės normą pritaikyti konkrečiam teisiniam santykiui sureguliuoti.

Kaip minėta anksčiau, pagal Lietuvos Konstituciją LR Konstitucinis teismas tokios kompetencijos neturi. Visgi prof. dr. E. Šileikis, autorės manymu, pateikia svarius argumentus, įrodančius, kad pareiga LR Konstituciniam Teismui kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, kyla iš Konstitucijos. Profesorius nurodo, kad jeigu Konstitucija, kaip vientisas aktas (Konstitucijos 6 str. 1 d.), nėra ir negali būti suprantama izoliuotai nuo jos pačios normomis įtvirtinto ES teisės normų veiksmingo (*nacionalinių trukdžių, tarp jų – normų kolizijų, kuo mažiau turėti privalančio*) buvimo supranacionalinei teisei vertybiškai ir procedūriškai (jurisdikciškai) atviros nacionalinės teisinės

---

⁶¹² The expert's opinion of dr. S. Platon *on the questions submitted by R. Valutytė*. Bordeaux, 2010-03-21.

sistemos dalimi, tai Konstitucinis Teismas, kaip pagrindinė nacionalinės Konstitucijos aiškinimo ir taikymo (garantavimo) teisminė institucija, negali būti suprantama kaip visiškai nesusijusi (esą neprivalančia savęs laikyti susijusia) su tuo minėtu veiksmingu (nacionalinių trukdžių, tarp jų – normų kolizijų, kuo mažiau turėti privalančiu) supranacionalinio komponento buvimo užtikrinimu. Profesoriaus manymu, išeina, kad Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas ginčijamus Seimo ar Vyriausybės aktus, kurie nulemti (inspiruoti) ES teisės aktų ir galimai prieštarauja Konstitucijai (ne tik teisinės valstybės principui, reikalaujančiam, kad nebūtų kuriamos normų kolizijos, bet ir nuostatomis, kurių vertybinio turinio atitinkama dalimi yra pamatinės ES teisės normos), iš esmės yra saistomas *implicitinės konstitucinės pareigos* kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, jei (a) yra pakankamai akivaizdi normų kolizija, savaime kelianti grėsmę konstituciškai reikalaujamo supranacionalinio komponento veiksmingam buvimui nacionalinės teisinės sistemos, apimančios ir Konstituciją, dalimi, ir (b) tai pažymi pareiškėjas – teismas, suinteresuotas asmuo ar institucija, kurios nuomonės dėl pareiškėjo iškeltos abejonės paprašė Konstitucinis Teismas, bei (c) yra tokio kreipimosi į TT precedentas (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas), reikalaujantis, kad „panašios bylos turi būti sprendžiamos panašiai“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime pažymėtas ir vėlesniuose aktuose ne kartą pakartotas principas)⁶¹³.

Pritariant tokiai mokslininko pozicijai, reikia priminti, kad pareigos kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo nevykdymas suponuoja tam tikras pasekmes EŽTK įgyvendinimo kontekste. Kaip minėta III dalyje, nacionaliniam teismui turint pareigą kreiptis į TT, bet nesikreipiant ir nenurodant tokio elgesio priežasčių, pažeidžiama Konvencijos 6 str. įtvirtinta teisė į teisingą teismą. Atitinkamai, autorės manymu, teisę į teisingą teismą gali pažeisti ir LR Konstitucinis Teismas, jeigu, kilus ES teisės aiškinimo poreikiui, šis teismas, turėdamas pareigą kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, nenurodo *acte clair* arba *acte éclairé* doktrinomis pagrįstų priežasčių, pateisinančių nesikreipimą į TT.

Analizuojant antrąją situaciją reikia pastebėti, jog teoriškai įmanoma, kad LR Konstitucinis Teismas konstatuotų, kad nacionalinio teisės akto nuostatos turinys ir susijusios ES teisės nuostatos turinys sutampa, ir įstatymų leidėjas nesukuria kolizinės situacijos, t.y. tinkamai įgyvendina ES teisę, tačiau tokia nacionalinės teisės norma pažeidžia Konstitucijoje įtvirtintas vertybes ir negali būti toliau taikoma.

Vertinant šią situaciją ES teisės požiūriu, reikia pastebėti, kad teoriškai bylą nagrinėjantis teismas, kuris kreipėsi į LR Konstitucinį Teismą, teisiniam ginčui išspręsti galėtų taikyti ES teisę,

---

⁶¹³ Prof. dr. E. Šileikio mokslinė nuomonė dėl doktorantės R. Valutytės pateiktų klausimų. Vilnius, 2010-03-21, p. 7.

kadangi pagal ES teisę, ES teisė yra viršesnė už bet kokios teisinės galios nacionalinį teisės aktą⁶¹⁴. Situacija darosi problematiška, jeigu, kaip minėta anksčiau, nacionalinis teismas negali ES teisės pritaikyti tiesiogiai dėl to, kad teisės norma neatitinka tiesioginio veikimo sąlygų (nėra aiški, tiksli, besąlyginė, etc.), ir pasinaudoja *Verholen* sprendime įvardinta išimtimi, kuri leidžia neaiškinti nacionalinės teisės sutinkamai su ES teise, kai nacionalinė teisė (šiuo atveju Konstitucija) įtvirtina aiškiai priešingas ES teisės aktui (direktyvai) taisykles⁶¹⁵. Taip elgdamasis teisingumą vykdančias teismas ES teisės nepažeidžia, kaip jos nepažeidžia ir tinkamai ES teisę įgyvendinęs įstatymų leidėjas. Visgi asmuo negali įgyvendinti ES teisės suteikiamų teisių, dėl ko jam padaroma žala.

Padarius tokią išvadą, žvilgsnis nukrypsta atgal į LR Konstitucinį Teismą, nes būtent dėl jo sprendimo, sustabdančio teisės akto galiojimą, asmuo negali naudotis ES teisės jam suteikiamomis teisėmis, t.y. būtent LR Konstitucinio Teismo sprendimas lemia bylos baigtį bendrosios kompetencijos ar administraciniame teisme.

Dr. S. Platon, analizuodamas situaciją, kai Prancūzijos Konstitucinis Teismas (pranc. - *Conseil Constitutionnel*) tikrina, ar Parlamento aktas, kuriuo į nacionalinę teisę perkeliama direktyvos nuostatos, nepažeidžia “principo ar taisyklės, priskiriamos konstituciniam Prancūzijos indentitetui” (pranc. – “*règle ou principe inhérent à l’identité constitutionnelle de la France*”), pabrėžia, kad nustatęs prieštaravimą, Prancūzijos Konstitucinis Teismas galėtų panaikinti įstatymą arba užkirsti kelią jo įsigaliojimui, kas pažeistų asmens teises, tačiau abejotina, ar pažeidimas galėtų būti priskiriamas šiam konstituciniam teismui. TT sprendimas *Simmenthal* byloje, kuris įpareigoja netaikyti nacionalinės teisės nuostatos, nesuderinamos su ES teise, taikomas tik tiems teisėjams, kurie savo jurisdikcijos ribose taiko ES teisę. Mokslininkas išreiškia abejonę, ar šis sprendimas turėtų būti taikomas ir konstitucinio teismo teisėjams⁶¹⁶.

Autorės manymu, mokslininko nuomonė yra pagrįsta ir gali būti taikoma situacijai, kai LR Konstitucinis Teismas, nustatęs, jog įstatymas, kuriuo teisingai perkeliama ES teisė, prieštarauja Konstitucijai, sustabdo jo galiojimą. Šiuo atveju LR Konstitucinis Teismas veikia savo kompetencijos ribose ir neklysta dėl ES teisės, taip pat neturi pareigos taikyti ES teisės konkrečioje byloje. Dėl šios priežasties ES teisės pažeidimo tiesiogiai LR Konstituciniam Teismui priskirti negalima.

Atitinkamai susidaro situacija, kai žala asmeniui padaroma, tačiau tiesiogiai pažeidimo priskirti negalima nei vienai institucijai (įskaitant ir įstatymų leidėją, kadangi Lietuvos Konstitucijos

---

⁶¹⁴ Case 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1970] ECR 01125, para. 3-4.

⁶¹⁵ Joined Cases C-87/90, C-88/90 and C-89/90, *A. Verholen and others v Sociale Verzekeringsbank Amsterdam* [1991] ECR I-03757, para. 24, 26.

⁶¹⁶ The expert’s opinion of dr. S. Platon on the questions submitted by R. Valutyė. Bordeaux, 2010-03-21.

pirmojo skirsnio "Lietuvos valstybė" nuostatos, *inter alia* numatančios, kad negalioja jos teisės aktas, prieštaraujantis Konstitucijai, keičiamos tik referendumu (Konstitucijos 148 str.)). Todėl autorės manymu, šią problemą reikėtų vertinti sistemiškai, į ją žvelgiant per ES teisės prizmę. Žala asmeniui kyla todėl, kad valstybė neužtikrina visiškos ES teisės viršenybės konstituciniame lygmenyje. Todėl asmeniui negalint įgyvendinti iš ES teisės kylančių teisių, žala turi būti atlyginta tam, kad būtų užtikrintas visiškas ES teisės efektyvumas ir valstybės įsipareigojimų vykdymas.

Apibendrinant galima teigti, kad LR Konstituciniam Teismui įgyvendinant abstrakčią normų konstitucingumo kontrolę ir suklydus dėl ES teisės turinio, valstybės atsakomybė dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimų, pažeidžiančių ES teisę, kilti negali. Nors LR Konstitucinis Teismas ir bus laikomas prisidėjęs prie ES teisės pažeidimo, jis nebus laikomas tiesioginiu ES teisės pažeidėju.

Kyla klausimas, ar situacija pasikeistų tuo atveju, jeigu Konstitucija būtų pakeista, suteikiant teisę asmeniui pateikti individualų konstitucinį skundą. Pažymėtina, kad 2007 m. liepos 4 d. LR Seimas nutarimu patvirtino individualaus konstitucinio skundo koncepciją, kuria kiekvienam fiziniam ar juridiniam asmeniui suteikiama teisė kreiptis tiesiogiai į LR Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar įstatymas ar kitas Seimo aktas (ar jo dalis), LR Prezidento ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves, neprieštaruoja Konstitucijai ar įstatymui (Koncepcijos 11 punktas)⁶¹⁷. Koncepcijoje numatyta, kad nustatčius neatitikimą Konstitucijai ar įstatymams, asmuo turės teisę kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo toje valstybės institucijoje, kurioje, vadovaujantis Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujančiu įstatymu ar kitu Seimo aktu (ar jo dalimi), LR Prezidento aktu ar Vyriausybės aktu (ar jo dalimi), buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves (Konstitucijos 107 str.) (Koncepcijos 24.2 punktas)⁶¹⁸.

Suteikus asmeniui galimybę kreiptis į Konstitucinį teismą, įmanoma situacija, kai visas teisinės gynybos priemonės išnaudojęs individas, manydamas, kad jo byloje pritaikytas įstatymas, kuris netinkamai įgyvendina ES direktyvą, kreipiasi į Konstitucinį teismą, klausdamas, ar egzistuoja nacionalinių teisės nuostatų ir ES teisės normų kolizija, kas suponuotų Lietuvos Konstitucijos pažeidimą. LR Konstitucinis Teismas, vertindamas konkretaus įstatymo turinį, kaip minėta

---

⁶¹⁷ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo [interaktyvus]. Valstybės Žinios. 2007. Nr. 77. [Žiūrėta 2010-03-03]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362064>. Koncepcijos pakeitimai daryti 2009-12-17. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Seimo nutarimo dėl "Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo" pakeitimo [interaktyvus]. Valstybės Žinios. 2009. Nr. XI-577. [Žiūrėta 2010-03-03]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokp-aieska.-showdoc_l?p_id=361639>.

⁶¹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo [interaktyvus]. Valstybės Žinios. 2007. Nr. 77. [Žiūrėta 2010-03-03]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362064>.

anksčiau, atsižvelgia į ES teisės aktą, kurio įgyvendinimui įstatymas buvo priimtas ar pakeistas. Taigi jis gali klysti tiek sprenddamas, ar jis turi pareigą kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, tiek nustatydamas ES teisės akto turinį. Klaida dėl ES teisės gali sąlygoti išvadą, kad įstatymo leidėjas nepažeidė Lietuvos Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo. Tiksliau tariant, LR Konstitucinis Teismas turi galimybę „ištaisyti“ galutinės instancijos teismo klaidą, tačiau pats klysta, dėl ko asmuo netenka galimybės kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo į instituciją, kurioje remiantis ginčijamu teisės aktu buvo priimtas sprendimas jo atžvilgiu.

Prof. dr. E. Šileikis taip pat pažymi, kad jei LR įsitvirtintų „platesnis“ konstitucinio skundo modelis, kuris apimtų asmens, išnaudojusio visas įprastas teisminės gynybos priemones, galimybę ginčyti galimai antikonstitucinę teismų praktiką, Konstitucinio Teismo kontraversiškai atliktas ginamos asmens teisės aiškinimas ir vertinimas galėtų būti pagrindu skundą padavusiam asmeniui manyti, kad jam nepalankų Konstitucinio Teismo sprendimą nulėmė ydingas ES teisės (TT doktrinos) pasitelkimas (atskleidimas). Taigi teoriškai galėtų išeiti, kad asmuo įgytų pagrindą manyti, jog ES teisės atžvilgiu ydingą Lietuvos teismų praktiką jo atžvilgiu pateisinęs („galutinai aprobavęs“) Konstitucinis Teismas pats tapo kitų nacionalinių teismų padaryto ES teisės pažeidimo dalimi (taša) – *quasi* galutine instancija⁶¹⁹.

Šiame kontekste taip pat primintina anksčiau padaryta išvada, kad LR Konstitucinis Teismas privalo kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, jeigu jam sprendžiant dėl klausimą dėl galimos ES ir nacionalinės teisės normų kolizijos iškyla abejonų dėl ES teisės turinio. Asmeniui suteikus galimybę kreiptis tiesiogiai į LR Konstitucinį Teismą, autorės manymu, būtent LR Konstitucinis Teismas, o ne bendrosios kompetencijos ar administracinis teismas bus laikomas „galutinės instancijos“ teismu, kuris privalo kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, jeigu byloje kyla abejonų, ar įstatymų leidėjas tinkamai vykdo pareigą užtikrinti teisės sistemos nuoseklumą ir vidinę darną.

Remiantis *Köbler* doktrina, tiek vienu, tiek kitu atveju susidarytų situacija, kai asmeniui valstybė privalo suteikti teisę į žalos atlyginimą. Lietuvos Konstitucija taip pat reikalauja, kad būtų atlyginta bet kokios valstybės institucijos padaryta žala, o konstitucinis teismas neabejotinai laikomas valstybės institucija. Visgi, kaip minėta anksčiau, tam, kad būtų atlyginta žala, turi būti konstatuota, kad buvo padarytas pažeidimas. Atitinkamai kyla klausimas, kokia institucija galėtų įvertinti LR Konstitucinio Teismo sprendimo pagrįstumą ES teisės atžvilgiu, jeigu asmuo turėtų galimybę pateikti individualų konstitucinį skundą.

Dr. S. Platon, analizuodamas tokią galimybę Prancūzijoje, išreiškia nuomonę, kad tokios institucijos nėra ir negalėtų būti. Prancūzijos Konstitucinis Teismas nėra nei bendrosios

---

⁶¹⁹ Prof. dr. E. Šileikio mokslinė nuomonė dėl doktorantės R. Valutytės pateiktų klausimų. Vilnius, 2010-03-21, p. 3.

kompetencijos, nei administracinis teismas, todėl nei atitinkamai Kasacinis Teismas (pranc. - *Cour de Cassation*), nei Valstybės Taryba (pranc. - *Conseil d'Etat*) negali spręsti dėl Prancūzijos Konstitucinio Teismo sprendimų teisėtumo⁶²⁰.

Analizuojant LR teisės aktus, taip pat akivaizdu, kad institucijos, galinčios vertinti LR Konstitucinio Teismo sprendimų pagrįstumą, nėra⁶²¹. Visgi LR Konstitucinis Teismas LR Konstitucijos prasme taip pat yra institucija, taigi jos veikimu ar neveikimu padaryta žala taip pat turėtų būti atlyginama.

Prof. dr. E. Šileikis mano, kad turinio pobūdžio ginčą dėl valstybės atsakomybės, t.y. žalos asmeniui, prie kurio galimo pažeidimo Lietuvos valstybės veikimu ar neveikimu galimai prisidėjo, be kita ko, Konstitucinis Teismas, atlyginimo galėtų (turėtų) spręsti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas [...] arba šio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų plenarinė sesija⁶²².

Autorės taip pat mano, jog kompetencijos spręsti ieškinį dėl žalos atlyginimo suteikimas galutinės instancijos teismui yra racionaliausias problemos sprendimo būdas. Manytina, kad tuo atveju, kai prie ES teisės pažeidimo netiesiogiai ar, suteikus teisę pateikti individualų konstitucinį skundą, tiesiogiai prisideda LR Konstitucinis Teismas, žalos atlyginimo klausimą turėtų spręsti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas. Taip pat, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje yra teismų specializacija, manytina, kad tokį ieškinį dėl žalos atlyginimo taip pat galėtų nagrinėti Lietuvos

---

⁶²⁰ The expert's opinion of dr. S. Platon *on the questions submitted by R. Valutyte*. Bordeaux, 2010-03-21.

⁶²¹ Visgi šis klausimas nėra naujas, ir Lietuvos teismų praktikoje jau yra nagrinėtas (tiesa, reikia atsižvelgti į tai, kad asmuo skundėsi dėl LR Konstitucinio Teismo vykdomos abstrakčios normų konstitucingumo kontrolės). 2009 m. balandžio 28 d. pareiškėjas S. T. kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą prašydamas pripažinti, kad juridinis asmuo LR, veikdamas per savo viešojo administravimo subjektą Konstitucinį Teismą, pažeidė Sutarties 267 str. (ex 234 str.) 3 d. ir kitus straipsnius, taip pat atitinkamas Direktyvos Nr. 2003/54/ES nuostatas. Pareiškėjo manymu, LR Konstitucinis Teismas, neatlikdamas savo tiesioginės pareigos taikyti ES teisę ir aiškinti jos šviesoje Lietuvos Konstituciją, priėmė nutarimą byloje Nr. 28/08, kuriame netaikė ES teisės, neaiškino Lietuvos konstitucinės teisės ES teisės šviesoje ir todėl atliko neveikimą, kurį pareiškėjas skundžia. Pareiškėjas atitinkamai prašė įpareigoti juridinio asmens LR viešojo administravimo subjektą Konstitucinį Teismą atnaujinti bylos Nr. 28/08 nagrinėjimą, sustabdyti šį nagrinėjimą ir kreiptis į TT Sutarties 267 str. (ex 234 str.) 3 d. pagrindu su trimis prejudiciniais klausimais. Vilniaus apygardos administracinis teismas konstatavo, kad administracinis teismas sprendžia ginčus dėl teisės viešojo administravimo srityje. Administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti LR Prezidento, Seimo, Seimo narių, Ministro pirmininko, Vyriausybės (kaip kolegialios institucijos), LR Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų veiklos, kitų teismų teisėjų, taip pat prokurorų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir antstolių procesinių veiksmų, susijusių su teisingumo vykdymu ar bylos tyrimu, taip pat su sprendimų vykdymu, ir Seimo kontrolieriaus sprendimų (rekomendacijų) (Administracinių bylų teisenos įstatymo 16 str. 2 d.). Teismas nurodė, kad iš cituotų teisės normų turinio akivaizdu, kad LR Konstitucinis Teismas nėra viešojo administravimo subjektas, kaip šią veiklą apibrėžia Administracinių bylų teisenos įstatymo 2 str. 1 ir 4 d., ir kad klausimai, susiję su LR Konstitucinio Teismo vykdoma konstitucinio teisėtumo kontrole bei teisminiu šių bylų procesu, nežinyingi administraciniams teismams. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas pareiškėjo paduotą atskirąjį skundą konstatavo, kad, visų pirma, nagrinėjama byla ir anksčiau darbe minėta byla Nr. AS⁴⁴⁴ 199/2008 skiriasi iš esmės, nes jose pareikšti akivaizdžiai skirtingi reikalavimai. Antra, pareiškėjo skunde yra keliamas klausimas dėl LR Konstitucinio Teismo (o ne Vyriausiojo administracinio teismo) galbūt padarytų Sąjungos teisės pažeidimų. Trečia, administracinėje byloje Nr. AS⁴⁴⁴ 199/2008 bylos teisingumas administraciniams teismams buvo nustatytas iš esmės atsižvelgiant į tai, kad reikalavimas atlyginti administracinio teismo veiksmis padarytą žalą minėtoje byloje buvo netiesiogiai susijęs su viešojo administravimo subjektų veiklos vertinimu, nes nustatant, ar administracinis teismas atliko neteisėtus veiksmus nagrinėdamas bylą, būtų buvę būtina nustatyti, ar jis tinkamai įvertino ir kvalifikavo viešojo administravimo subjekto veiksmus. Savo ruožtu, būtent administraciniai teismai nagrinėja ginčus dėl teisės viešojo ir vidaus administravimo srityse (Administracinių bylų teisenos įstatymo 3 str. 1 d.). Šiuo atveju inicijuojamas ginčas yra susijęs su LR Konstitucinio Teismo atliktu LR Seimo (įstatymų leidybos (įstatymų leidžiamosios valdžios) organo) priimto įstatymo atitikties LR Konstitucijai tikrinimu. Dėl šių priežasčių vadovautis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartimi byloje Nr. AS⁴⁴⁴ 199/2008 šiuo atveju nėra pagrindo. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis byloje Nr. AS⁵⁰²-363/2009.

⁶²² Prof. dr. E. Šileikio mokslinė nuomonė dėl doktorantės R. Valutytės pateiktų klausimų. Vilnius, 2010-03-21, p. 8.

vyriausiojo administracinio teismo plenarinė sesija, jeigu byla prieš asmeniui kreipiantis į LR Konstitucinį Teismą nagrinėjo administracinis teismas. Visgi, nustatydamas, ar yra pagrindas atlyginti žalą, nacionalinis teismas, sprendžiantis dėl valstybės atsakomybės, neturėtų spręsti dėl teisės normų atitikimo Lietuvos Konstitucijai, taip pat turėtų būti atsižvelgiama į tai, kaip ES teisė buvo pritaikyta bendrosios kompetencijos ar specializuotame administraciniame teisme.

5.5. Alternatyvios Köbler tipo ieškiniui priemonės Lietuvos teisėje

Reikia priminti, kad III darbo dalyje buvo padaryta išvada, jog ES teisė nereikalauja peržiūrėti įsiteisėjusio nacionalinio teismo sprendimo, netgi jeigu atnaujinimas reikštų ES teisės klaidos ištaisymą, nebent toks sprendimas pažeistų išimtinę ES institucijų kompetenciją spręsti atitinkamus klausimus. Valstybė, nenumatydama galimybės atnaujinti teismo sprendimo dėl padarytos aiškios ES teisės klaidos, kurios buvimą liudija vėlesnė TT praktika ar kiti akivaizdūs įrodymai, įsipareigojimų pagal ES teisę nepažeidžia. Visgi anksčiau taip pat buvo minėta, jog proceso atnaujinimo procedūra lyginant su valstybės atsakomybe dėl galutinės instancijos teismų veikų, turi daugiau privalumų tiek ieškovui, tiek valstybei. Proceso atnaujinime teismo sprendimui nėra taikomi kokybiniai kriterijai (pakankamai rimto pažeidimo reikalavimas), nereikia kurti naujų specifinių skundų nagrinėjimo tvarkos mechanizmų. Taip pat, vietoje to, kad būtų mokamas žalos atlyginimas, peržiūrimas sprendimas, kas suponuoja mažesnę finansinę naštą valstybei⁶²³. Taigi netgi atsižvelgiant į tai, kad tinkamai įgyvendinant valstybės įsipareigojimus pagal ES teisę, proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusios TT praktikos negalima nustatyti kaip teisinės gynybos priemonės, kurią būtina išnaudoti prieš kreipiantis į nacionalinę teisminę instituciją dėl žalos atlyginimo, manytina, kad valstybė turėtų būti suinteresuota tai padaryti, kadangi bylos atnaujinimas ne tik suponuoja mažesnę finansinę naštą valstybei, bet ir “sudaro galimybę ištaisyti įsiteisėjusiame teismo sprendime (nutartyje) teises klaidas ir šitaip apginti ne tik privatų ginčo šalies, bet ir viešąjį interesą”⁶²⁴.

Nustatant, ar Lietuvos teisės normos leidžia atnaujinti bylos nagrinėjimą dėl naujai paaiškėjusios TT praktikos, rodančios, kad buvo padaryta aiški teisės aiškinimo ar taikymo klaida, vertintinos Administracinių bylų teisenos įstatymo ir LR CPK nuostatos.

---

⁶²³ Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: we can't go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004 (41): p. 189.

⁶²⁴ Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso kodekso komentaras*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005, p. 455.

Proceso atnaujinimą administraciniuose teismuose reglamentuoja Administracinių bylų teisenos įstatymo XXIII skirsnis. Įstatymo 153 str. įstatymų leidėjas išvardina baigtinį proceso atnaujinimo pagrindų sąrašą⁶²⁵. Be konkrečių bylos atnaujinimo pagrindų, tokių kaip EŽTT sprendimas prieš Lietuvą, kuriame pripažįstama, kad nacionalinis teismas pažeidė EŽTK ir jos papildomus protokolus (153 str. 2 d. 1 p.), įvardijami ir kiti ganėtinai abstrakčiai suformuluoti pagrindai⁶²⁶. Procesą *inter alia* galima atnaujinti tuomet, jeigu pateikiami akivaizdūs įrodymai, kad padarytas esminis materialinės teisės normų pažeidimas jas taikant, galėjęs turėti įtakos priimti neteisėtą sprendimą, nutarimą ar nutartį (153 str. 2 d. 10 p.).

Remiantis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, pažymėtina, jog siekiant atnaujinti procesą Administracinių bylų teisenos įstatymo 153 str. 2 d. 10 p. pagrindu, materialinės teisės normų pažeidimo konstatavimas turi būti akivaizdus. Pažeidimas yra akivaizdus, kai proceso atnaujinimo klausimą nagrinėjančiai teisėjų kolegijai nelieka pagrįstų abejonių dėl klaidingo teisės normų aiškinimo ir taikymo⁶²⁷. Dažnai atsižvelgiama ir į bylos reikšmingumą, t. y. ar nagrinėti klausimai yra aktualūs didelei visuomenės daliai, yra susiję su socialiai jautriais ir patalogiškais visuomeniniais reiškiniais, ar teismo suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės gali turėti reikšmės bei būti taikomos sprendžiant ir kitas panašaus pobūdžio bylas⁶²⁸.

Nekyla abejonių, kad procesą galima atnaujinti ir esant akivaizdžiam ES teisės pažeidimui. Reikia pastebėti, kad šis klausimas jau buvo nagrinėtas Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme. Pagrindinėje byloje pareiškėjas S. T. skundu kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą, prašydamas panaikinti 2007 m. vasario 26 d. savivaldybės įmonės „Susisiekimo paslaugos“ nutarimą, kuriame jam buvo paskirta 15 Lt bauda už tai, kad važiavo turėdamas vienkartinį bilietą su nuolaida, bet be teisę į transporto lengvatą patvirtinančio dokumento, kurį turint taikoma nuolaida. S. T. nurodė, kad teisės aktai nenustato, jog tik Lietuvos universiteto studento

---

⁶²⁵ Tai leidžia manyti įstatymo 153 str. 1 d. formuluotė, kurioje nurodyta, jog „bylos, užbaigtos įsiteisėjusiu teismo sprendimu, nutarimu ar nutartimi, procesas gali būti atnaujinamas š tame skirsnyje nustatytais pagrindais ir tvarka“, bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, kurioje akcentuojama, jog „proceso atnaujinimo pagrindai išvardyti Administracinių bylų teisenos įstatymo 153 str. 2 d. 1-12 p. 2010 m. sausio 8 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. P¹⁴⁶-2/2010.

⁶²⁶ 153 str. 2 d. numato, jog procesas gali būti atnaujinamas esant šiems pagrindams: 1) kai EŽTT pripažįsta, kad LR teismo sprendimas byloje prieštarauja EŽTK ir jos papildomiems protokolams; 2) naujai paaiškėja esminės bylos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui bylos nagrinėjimo metu; 3) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatyti žinomai melagingi liudytojo parodymai, žinomai melaginga eksperto išvada, žinomai neteisingas vertimas, dokumentų arba daiktinių įrodymų suklastojimas, dėl kurių priimtas neteisėtas arba nepagrįstas sprendimas; 4) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatyti nusikalstami šalių, kitų bylos proceso dalyvių ar jų atstovų veiksmai arba nusikalstamos teisėjų veikos, padaryti nagrinėjant šią bylą; 5) panaikinamas kaip neteisėtas ar nepagrįstas teismo sprendimas, nuosprendis, kuris buvo pagrindas priimti tą sprendimą, nutarimą ar nutartį; 6) jeigu viena iš šalių proceso metu buvo neveiksni ir nebuvo atstovaujama atstovo pagal įstatymą; 7) jeigu sprendime teismas pasisakė dėl neįtrauktų į bylos nagrinėjimą asmenų teisių ar pareigų; 8) sprendimas ar nutartis yra be motyvų; 9) jeigu bylą išnagrinėjo neteisėtos sudėties teismas; 10) jeigu pateikiami akivaizdūs įrodymai, kad padarytas esminis materialinės teisės normų pažeidimas jas taikant, galėjęs turėti įtakos priimti neteisėtą sprendimą, nutarimą ar nutartį; 11) panaikinamas kaip neteisėtas teisės aktas, kuriuo remdamasis teismas išsprendė bylą; 12) kai būtina užtikrinti vienodos administracinių teismų praktikos formavimą.

⁶²⁷ 2009 m. liepos 24 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. P⁷⁵⁶-153/2009

⁶²⁸ 2008 m. gruodžio 5 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. P¹⁴⁶-4/2010.

pažymėjimas laikytinas dokumentu, patvirtinančiu asmens teisę į transporto lengvatą, o tai reiškia, kad kitų ES valstybių studento pažymėjimai bei Lietuvos mokslininkų sąjungos nario pažymėjimas, kuriame nurodoma, kad asmuo yra doktorantūros studentas, irgi laikytini tokiais dokumentais. Administracinė atsakomybė patrauktas asmuo teigė, kad Vilniaus mieste lengvatos suteikiamos tokiu būdu, kuris diskriminuoja studentus, pasirinkusius kitų ES valstybių aukštąsias mokyklas, o tai varžo šių studentų įsikūrimo laisvę⁶²⁹. Pareiškėjo skundo netenkino nei pirmos instancijos teismas, nei bylą apeliacine tvarka nagrinėjęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Tuomet asmuo kreipėsi į Lietuvos vyriausiąją administracinę teisimą teigdamas, jog nagrinėjant bylą apeliacine instancija, buvo padarytas esminis ES teisės normų pažeidimas, t. y. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas netaikė, pareiškėjo nuomone, aktualių nagrinėjamu atveju SESV straipsnių bei EP ir Tarybos direktyvos 2005/36/ES dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo bei EŽTK Pirmojo protokolo 2 str. nuostatų⁶³⁰.

Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija pastebėjo, kad nagrinėjamoje byloje formuluojama teisės taikymo ir aiškinimo praktika aktuali didelei visuomenės daliai ir nusprendė, kad ES teisės normos nagrinėjamoje byloje yra aktualios ir yra pakankamas pagrindas svarstyti, ar nagrinėjamoje byloje nebuvo padarytas esminis šių teisės normų pažeidimas, jų netaikant galėjęs turėti įtakos priimant teismo nutartį⁶³¹. Teismas, kaip ir sprenddamas valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų klausimą, pasirėmęs ES teisės viršenybės principu bei LR Konstituciniu aktu „*Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje*“, priėmė sprendimą atnaujinti procesą.

Remiantis nurodyta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, galima teigti, jog esantis teisinis reglamentavimas leidžia atnaujinti administracinės bylos nagrinėjimą dėl padarytos aiškios ES teisės aiškinimo ar taikymo klaidos tiek paaiškėjus naujai TT praktikai dėl ES teisės aiškinimo, tiek jos nesant. Jeigu vėliau yra priimamas TT prejudicinis sprendimas, kuriame TT ES teisę išaiškina kitaip nei administracinis teismas, klaidingai manydamas, kad ES teisės turinys yra aiškus, asmuo gali kreiptis dėl proceso atnaujinimo kaip akivaizdų įrodymą pateikdamas TT prejudicinį sprendimą. Jeigu vėlesnės TT praktikos nėra, tačiau asmuo mano, kad administracinis teismas, nagrinėdamas jo bylą, akivaizdžiai pažeidė ES teisę, jam taip pat neužkertamas kelias kreiptis dėl proceso atnaujinimo; asmuo turi įrodyti, kad teismai akivaizdžiai neteisingai taikė ES teisės nuostatas.

---

⁶²⁹ 2008 m. balandžio 10 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. P⁴⁴-129/2008.

⁶³⁰ Ibid.

⁶³¹ Ibid.

Padarius tokią išvadą, autorės manymu, šiame darbe, atsižvelgiant į pagrindinį jo tikslą, nėra tikslinga nagrinėti proceso atnaujinimo (sprendimo peržiūrėjimo) galimybės administracinėje institucijoje. Kaip buvo minėta analizuojant ES teisės nuostatas dėl alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių, proceso atnaujinimas teisme proceso ekonomiškumo principo atžvilgiu yra efektyvesnė teisinės gynybos priemonė.

Proceso atnaujinimą bendrosios kompetencijos teismuose reglamentuoja LR CPK XVIII skyrius. Proceso atnaujinimo paskirtis ir išimtinis (ekstraordinarinis) pobūdis paaiškina, kodėl šio proceso tvarka bylos gali būti peržiūrimos ir teismų sprendimai (nutartys) tikrinami tik konkrečiais įstatyme nustatytais atvejais⁶³². Todėl kaip ir Administracinių bylų teisenos įstatyme civilinio proceso atnaujinimo pagrindų sąrašas yra išsamus, kas reiškia, kad nenurodytais atvejais proceso atnaujinti negalima.

Civilinio proceso atnaujinimo pagrindus lyginant su administracinio proceso atnaujinimo pagrindais reikia pastebėti, kad LR CPK 366 str. pateiktas pagrindų sąrašas yra siauresnis. LR CPK skirtingai nei LR Administracinių bylų teisenos įstatymas, nenumato galimybės kreiptis dėl proceso atnaujinimo, kai būtina užtikrinti vienodos administracinių teismų praktikos formavimą, o galimybė prašyti atnaujinti procesą dėl aiškios teisės klaidos⁶³³ egzistuoja tik pirmos instancijos teismų sprendimų atžvilgiu. Išimtinė teisė inicijuoti proceso atnaujinimą apeliacine tvarka išnagrinėtų sprendimų atžvilgiu suteikta tik generaliniam prokurorui, bet ne bylos šalims. „Jeigu byla išnagrinėta ir kasacine tvarka, generaliniam prokurorui teisės kreiptis su prašymu atnaujinti procesą šiuo pagrindu nėra suteikta“⁶³⁴. Taigi pagal egzistuojantį teisinį reguliavimą asmuo, kurio byla buvo išnagrinėta galutinės instancijos teisme negali kreiptis dėl proceso atnaujinimo manydamas, kad buvo padaryta aiški teisės aiškinimo ar taikymo klaida, nepriklausomai nuo to, ar egzistuoja vėlesnė TT praktika ar ne.

Šiuo atžvilgiu reikia pastebėti, kad nagrinėjamą LR CPK nuostatą ne vieną kartą nesėkmingai bandyta keisti⁶³⁵, siūlant praplėsti LR generalinio prokuroro galias atnaujinant procesą ir suteikti

---

⁶³² Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso kodekso komentaras*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005, p. 458-459.

⁶³³ Pateikta „aiškios“ teisės normos aiškinimo klaidos sąvoka yra vertinamoji ir jos turinio įstatymas neatskleidžia todėl tai, ar pirmosios instancijos teismo sprendime (nutartyje) padaryta teisės normos taikymo klaida yra aiški ir sudaro pagrindą atnaujinti procesą, sprendžia prašymą atnaujinti procesą nagrinėjantis teismas (CPK 370 str. 3 d.). Pabrėžtina, kad lingvistikai įstatyme pavartota sąvoka „aiški“ aiškintina kaip akivaizdi, lengvai suvokiama (suprantama). Analizuojamos teisės normos turinys rodo, kad pagrindas atnaujinti procesą gali būti teisės normos taikymo klaida, padaryta teismui netinkamai taikius tiek proceso, tiek materialiosios teisės normas. Be to, atsižvelgiant į civilinio proceso tikslus (Konstitucijos 109 str. 1 d., teismų įstatymo 1 str. 1 d., CPK 2 str.) ir proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principus (Teismų įstatymo 5 str. 2 d., CPK 7 str.), darytina išvada, kad nurodytu pagrindu procesas gali būti atnaujinamas tik nustačius, jog pirmos instancijos teismo sprendime (nutartyje) padaryta teisės normos taikymo klaida yra ne tik aiški, bet ir esminė, t.y. tokia, kuri daro sprendimą (nutartį) neteisėtą. Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso kodekso komentaras*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005, p. 464.

⁶³⁴ Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso kodekso komentaras*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005, p. 464.

LR Civilinio proceso kodekso 366 straipsnio 1 dalies 9 punkto pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. Valstybės žinios. 2002. Nr. 36-1340. Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1409 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-13]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980>.

jam teisę paduoti prašymus atnaujinti procesą LR CPK 366 str. 1 d. 9 p. pagrindu ir dėl teismo sprendimų (nutarčių), kurie peržiūrėti kasacine tvarka⁶³⁶. Labiausiai projektas kritikuotas dėl galimo EŽTK pažeidimo. Europos teisės departamentas prie LR Vyriausybės, pateikdamas išvadą dėl minėto projekto ir kartu apibendrinamas EŽTT praktiką bylose dėl proceso atnaujinimo, pažymėjo, kad pagal nusistovėjusią EŽTK praktiką (1999 m. spalio 28 d. EŽTT sprendimą *Brumărescu prieš Rumuniją*⁶³⁷, 2002 m. liepos 25 d. sprendimą *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą*⁶³⁸), EŽTK 6 str. 1 d. įtvirtinta teisė į teisingą teismą turi būti aiškinama atsižvelgiant į šios Konvencijos preambulę, kurioje *inter alia* deklaruojamas teisės viršenybės principas (angl. - *rule of law*) kaip bendras susitariančių šalių palikimas. Vienas iš teisės viršenybės principo aspektų – teisinio tikrumo principas, pagal kurį, be kita ko, yra reikalaujama, kad jeigu jau teismas yra priėmęs galutinį ir neskundžiamą sprendimą, toks sprendimas paprastai neturėtų būti vėliau peržiūrimas. Atsižvelgiant į šį reikalavimą, bet kokie pagrindai peržiūrėti įsiteisėjusį sprendimą turi būti formuluojami kaip išimtis, vertinami siaurinamai ir turi būti proporcingi siekiamam tikslui⁶³⁹. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad minėtais EŽTT sprendimais buvo pripažinta, jog savo nacionaliniais teisės aktais leidamos generalinio prokuroro (ar jo pavaduotojų) teikimu peržiūrėti įsiteisėjusius aukščiausiųjų teismų sprendimus valstybės pažeidė teisę į teisingą teismą pagal 6 str. 1 dalį, ir išreikšta nuomonė, kad pateikto projekto nuostatos, pagal kurias tokiu neapibrėžtu ir vertinamojo pobūdžio pagrindu kaip „*teisės normos taikymo klaida*“ būtų galima peržiūrėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtus sprendimus, gali būti vertinamos kaip teisės į teisingą teismą pažeidimas⁶⁴⁰. Kita vertus, taip pat pastebėta, kad skirtingai nuo LR CPK 368 str. 2 d., jau minėtose EŽTT bylose prokuroro teisė laike nebuvo ribojama, bet suabejota, ar minėtame LR CPK straipsnyje įtvirtintas penkerių metų terminas, per kurį gali būti pateikiamas pašymas atnaujinti procesą, pašalintų EŽTK 6 str. pažeidimą⁶⁴¹.

Visgi manytina, kad netgi ir šios pataisos, kurių atitikimu EŽTK, autorės manymu, suabejota pagrįstai, nebūtų išsprendusios efektyvaus ES teisių įgyvendinimo užtikrinimo problemos. Priėmus šias pataisas dėl bylos atnaujinimo galėtų kreiptis tik viešąjį interesą ginantis prokuroras. Asmeniui, manančiam, kad jo iš ES teisės kylančios teisės buvo pažeistos galutinės instancijos teismui

⁶³⁶ LR Civilinio proceso kodekso 366 straipsnio 1 dalies 9 punkto pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas. Projektą lydintis dokumentas. Valstybės žinios. 2002. Nr. 36-1340.

⁶³⁷ *Brumărescu v. Romania*, no. 28342/95, ECHR 1999-VII.

⁶³⁸ *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, no. 48553/99, ECHR 2002-VII.

⁶³⁹ Europos teisės departamento išvada civilinio proceso kodekso 366 straipsnio 1 dalies 9 punkto pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui. Valstybės žinios. 2002. Nr. 36-1340.

⁶⁴⁰ *Ibid.*

⁶⁴¹ *Ibid.* Panašias išvadas pateikė ir LR Seimo kanceliarijos Teisės departamentas ir LR Seimo Žmogaus teisių komitetas. Teisės Departamento išvada dėl civilinio proceso kodekso 366 straipsnio 1 dalies 9 punkto pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340. LR Seimo Žmogaus teisių komiteto išvada dėl civilinio proceso kodekso 366 straipsnio 1 dalies 9 punkto pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340

padarius aiškia teisės aiškinimo ir taikymo klaidą, teisė kreiptis nebūtų suteikta. Todėl bylos atnaujinimo galimybė galutinės instancijos teismo sprendimo atžvilgiu visuomet priklausytų tik nuo valstybės pareigūno iniciatyvos.

Siekiant numatyti efektyvų alternatyvų ES teisių suteikiamų pažeistų teisių gynimo mechanizmą, būtų tikslinga ES teisę traktuoti kaip EŽTK. Kaip minėta anksčiau, LR CPK leidžia atnaujinti procesą tuomet, kai EŽTT nustato, jog Lietuvos teismų sprendimai, nutartys ar nutarimai civilinėse bylose prieštarauja EŽTK ir (ar) jos papildomiems protokolams, kurių dalyvė yra Lietuva. Analogiškai, įstatymų leidėjas turėtų apsvarsti galimybę kaip proceso atnaujinimo pagrindą numatyti atvejį, kai TT vēlesniame prejudiciniame sprendime ES teisę išaiškina kitaip, nei galutinis teismas ją buvo pritaikęs spęsdamas bylą. Manytina, kad toks proceso atnaujinimo pagrindas:

1) prisidėtų prie vieningo ES teisės taikymo;

2) padėtų užtikrinti vieningą teismų praktiką, sumažinti su ES teise nesuderinamų sprendimų galimybę. Be to, ištaisius įsiteisėjusiame teismo sprendime (nutartyje) esančias teises klaidas, būtų apgintas, ne tik privačios ginčo šalies, bet ir viešasis interesas. To negalima pasiekti valstybės atsakomybės instituto pagalba.

Toks proceso atnaujinimo pagrindas, autorės manymu, nepažeistų EŽTK, todėl, kad:

1) Peržiūrėjimu būtų siekiama ištaisyti padarytas klaidas teisingumui, o ne bylą išnagrinėti iš naujo;

2) Peržiūrėjimas būtų galimas tik esant rimties teisėtiems argumentams (grindžiamas vēlesnės TT praktikos buvimu arba SESV 234 str. įtvirtintos pareigos nevykdymu) ir tik esant akivaizdžiai ES teisės taikymo klaidai.

Atitinkamai, siūloma papildyti CPK 366 str. 1 dalies 10) punktu, numatant, kad procesą galima atnaujinti ir tuomet, jeigu galutinės instancijos teismo sprendime (nutartyje, įsakyme ar nutarime) yra padaryta akivaizdi ES teisės aiškinimo arba taikymo klaida, ir yra vēlesnė tokią klaidą patvirtinanti TT praktika, arba teismas nevykdė SESV 234 str. įtvirtintos pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo, ir tai galėjo įtakoti akivaizdžios ES teisės klaidos padarymą.

Tokia proceso atnaujinimo galimybė turėtų būti suteikta, ne tik generaliniam prokurorui, bet ir bylos šalims bei tretiesiems asmenims,

Apibendrinant analizę galima teigti, kad proceso atnaujinimo galimybės bendros kompetencijos ir specializuotuose teismuose yra nevienodos. Galutinės instancijos teismui padarius aiškia ES teisės aiškinimo ar taikymo klaidą, individas gali prašyti atnaujinti procesą administracinėje, bet ne civilinėje byloje. Manytina, kad toks teisinis reglamentavimas turėtų būti keičiamas.

5.6. Apibendrinimas

Analizuojant LR Konstitucinio Teismo jurisprudenciją nekyla abejonių, kad LR Konstitucija suteikia teisę į žalą, padarytos teismų sprendimais, atlyginimą. LR Konstitucinio Teismo vartojama sąvoka „valstybės institucijos“ neabejotinai apima ir nacionalines galutinės instancijos teismines institucijas.

Įstatymų leidėjas teisės aktuose nenumato aiškios galimybės kreiptis dėl žalą, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, atlyginimo. Nėra įtvirtinto ir tokios atsakomybės draudimo. LR CK neužkerta kelio valstybės atsakomybei dėl galutinės instancijos teismų veikų; valstybės atsakomybę reglamentuojančiose nuostatose teismai nediferencijuojami, sudarant prielaidas manyti, kad ir galutinės instancijos teismai neteisėtais veiksmais gali sukelti žalą. Kliūtis reikalauti žalą atlyginimo dėl galutinės instancijos teismų veikų gali sudaryti tik LR CPK nuostatos, pagal kurias teismo veiksmų ir jo priimtų procesinių dokumentų teisėtumas tikrinamas tik specialia instancine tvarka. Todėl nesant jokių teisės aktų pakeitimų, tinkamai vykdamas savo pareigas pagal ES teisę nacionalinis teismas turėtų netaikyti prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos, kad asmuo galėtų pasinaudoti ES teisėmis, ką ir daro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje. Visgi, kadangi toks žalą atlyginimo klausimo procesinis sprendimo būdas gali sukelti abejonių dėl teismo nepriklausomumo, nešališkumo bei sąlygoti teisinį netikrumą, įstatymo leidėjas galėtų (turėtų) apsvarstyti galimybę pakeisti atitinkamas LR CPK, Administracinių bylų teisenos įstatymo bei Teismų įstatymo nuostatas, kompetenciją nagrinėti bylas dėl žalą, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, pažeidžiančiais ES teisę, atlyginimo suteikdamas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (senatui – dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos), Civilinių bylų skyriaus plenarinei sesijai - dėl bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismų padarytų akivaizdžių ES teisės pažeidimų) ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinei sesijai (dėl Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 3 ir 5 teisėjų padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo).

LR CK 6.272 str. 3 d., valstybės atsakomybę siejanti su kalte kaip būtina atsakomybės sąlyga, turėtų būti aiškinama sistemiškai, atsižvelgiant į CK 1.3 str., numatantį ES teisės pirmenybę. Atitinkamai, sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės, kaltės sąlyga turėtų būti vertinama atsižvelgiant į *Köbler* byloje suformuluotus reikalavimus.

LR Konstituciniam Teismui įgyvendinant abstrakčią normų konstitucingumo kontrolę ir suklydus dėl ES teisės turinio, valstybės atsakomybė dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimų pagal ES teisę kilti negali. Nors LR Konstitucinis Teismas ir bus laikomas prisidėjęs prie ES teisės pažeidimo, jis nelaikomas tiesioginiu ES teisės pažeidėju. Konstitucijoje įtvirtinus individualaus

konstitucinio skundo galimybę, LR Konstitucinis Teismas, kilus ES ir nacionalinės teisės atitikimo klausimui, tampa tuo galutinės instancijos teismu, kuris privalo kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, ir įgyja galimybę “ištaisyti” bendrosios kompetencijos arba administracinio teismo padarytą klaidą dėl ES teisės. Atitinkamai jo klaida dėl ES teisės turinio tiesiogiai sąlygoja tai, kad asmuo netenka galimybės apginti pažeistas ES teisės garantuojamas teises.

Kai prie ES teisės pažeidimo netiesiogiai ar, suteikus teisę pateikti individualų konstitucinį skundą, tiesiogiai yra prisidėjęs LR Konstitucinis Teismas, žalos atlyginimo klausimas turėtų būti nagrinėjamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato arba Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos.

Proceso atnaujinimo galimybės Lietuvos bendros kompetencijos ir specializuotuose teismuose yra nevienodos. Galutinės instancijos teismui padarius aiškią ES teisės aiškinimo ar taikymo klaidą, individas gali prašyti atnaujinti procesą administracinėje, bet ne civilinėje byloje. Manytina, kad toks teisinis reglamentavimas turėtų būti keičiamas, numatant teisę atnaujinti civilinį procesą byloje, kurioje buvo neteisingai išaiškintas ar pritaikytas ES teisės aktas, kuriam vėliau prejudicinės procedūros metu kitokią prasmę suteikė TT, arba nacionalinis teismas nevykdė pareigos kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, ir tai galėjo turėti lemiamos įtakos akivaizdžios ES teisės klaidos padarymui (nesiejant šio pagrindo su vėlesne TT praktika).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. SESV analizė rodo, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismo sprendimų yra teisiškai pagrįsta. Šią išvadą autorė pagrindžia sistemiškai taikydama teleologinį ir sisteminių tarptautinių sutarčių aiškinimo metodus. Sisteminio metodo pritaikymas (analizuojant tarptautinės paprotinės, EŽTK ir nacionalinės teisės nuostatas) neleidžia vienareikšmiškai teigti, jog valstybė kaip atsakomybės subjektas turėtų būti suprantama kaip apimanti galutinės instancijos teismus. Praktika rodo, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų galima tik tuomet, jeigu teismas pažeidžia tarptautinę teisę (išskirtiniais atvejais – nacionalinę teisę). Visgi tiek Sutarties tikslas, tiek ES Sutarties 3(a) str. (ex EB steigimo sutarties 10 str.) nuostatos, tiek valstybių praktika keičiant Sutartį ir tobulinant jos nuostatas rodo, kad buvo siekta sudaryti efektyviai veikiančią Sutartį. Sutarties efektyvumas sumažėtų, jeigu valstybė, veikdama per galutinės instancijos teismus, neužtikrintų efektyvaus ES teise suteikiamų teisių įgyvendinimo, ir asmenys negalėtų, galutinės instancijos teismams pažeidus ES teisę, reikalauti žalos atlyginimo.

2. Valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, pažeidžiančių ES teisę, įgyvendinimas pažeidžia teismo sprendimo prejudicinę galią. Asmenims ginčijant teismo pirminėje byloje nustatytus faktus, galutinės instancijos teismo sprendimu nustatytos faktinės aplinkybės ar pritaikyta ES teisė gali būti iš naujo perkvalifikuojami žemesnės instancijos teismo byloje dėl žalos atlyginimo. Tai gali sąlygoti dviejų galutinių vienas kitam prieštaraujančių sprendimų buvimą. Tokia situacija gali sukelti nepasitikėjimą teismine sistema ir lemti teisinio netikrumo atsiradimą.

Valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų įgyvendinimas nacionaliniuose teismuose, kai dėl teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo turi spręsti žemesnės instancijos teismo teisėjai, pažeidžia teismų nepriklausomumo (objektyvaus teismo nešališkumo) bei teisinio tikrumo principus. Manytina, kad efektyviausiai nagrinėjamą problemą galima išspręsti suteikiant TT kompetenciją spręsti dėl nacionalinių teismų padaryto ES teisės pažeidimo prejudicinės procedūros metu, nacionaliniam teismui paliekant teisę pasisakyti dėl žalos ir priežastinio ryšio.

3. Atsakomybė valstybei nekyla, jeigu galutinės instancijos nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į TT praktikoje suformuluotas išimtis, netaiko nacionalinės teisės nuostatų, trukdančių įgyvendinti ES teisę, tiesiogiai taiko tiesiogiai veikiančias ES teisės nuostatas, kilus ES teisės aiškinimo ar galiojimo klausimui kreipiasi į TT prejudicinio sprendimo, nacionalinę teisę aiškina sutinkamai su direktyvos, kurios valstybė tinkamai neįgyvendino, nuostatomis, bei, esant būtinybei, užtikrina ES teisės įgyvendinimą, taikydamas laikinąją apsaugą.

Valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų kyla tik tais atvejais, kai ES teisės pažeidimas yra “pakankamai rimtas”. Sprendžianti dėl pažeidimo rimtumo nacionalinė teisminė institucija privalo atsižvelgti į visas bylai reikšmingas aplinkybes, *inter alia* į pažeistos nuostatos tikslumą ir aiškumą, teisės klaidos pateisinamumą, Sąjungos institucijų poziciją, kai ji taikytina, galimą pareigos kreiptis į TT pažeidimą, bei klaidos tyčinį pobūdį.

Pažeidus tikslią ir aiškią nuostatą, klaida gali būti laikoma pateisinama tik išskirtiniais atvejais, kai nacionalinis teismas rodo aiškias intencijas laikytis ES teisės reikalavimų, tačiau kitų ES institucijų pozicija jį suklaidina. Netikslios ir neaiškios nuostatos pažeidimo atveju, lemiamą įtaką sprendžiant dėl pažeidimo rimtumo gali turėti pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo tinkamas nevykdymas. Jeigu nacionalinis teismas tai daro nenurodydamas aiškių priežasčių, nesikreipimas gali būti faktoriumi lemiančiu pažeidimo rimtumą. Jeigu nacionalinis teismas nusprendžia remtis *acte clair* doktrina ir paaiškina nesikreipimo priežastis, toks pažeidimas turėtų būti laikomas rimtu tik tuo atveju, jeigu remiantis kitomis aplinkybėmis būtų nustatyta, kad nacionalinis teismas aiškiai suprato būtinumą kreiptis prejudicinio sprendimo.

4. Teismo sprendimo peržiūrėjimas galėtų būti efektyvia alternatyva asmens pažeistų teisių gynimui, tačiau ES teisė šios teisinės gynybos priemonės negarantuoja. Valstybė, tinkamai įgyvendinanti įsipareigojimus pagal ES teisę, privalo užtikrinti tik teisę kreiptis dėl žalos atlyginimo ir negali reikalauti prieš tai pasinaudoti suteikta teise į sprendimo peržiūrėjimą. Asmuo nepraranda teisės kreiptis dėl žalos atlyginimo, padaryto galutinės instancijos teismo sprendimais, ir tuomet, kai pasinaudoja teise į sprendimo peržiūrėjimą ir jo atžvilgiu priimamas nepalankus sprendimas.

ES institucijų vykdoma valstybių pažeidimų priežiūros procedūra yra neefektyvi asmens pažeistų teisių gynybos priemonė. Individai nedaro įtakos pažeidimo procedūros vyksmui, o pažeidimo procedūros rezultatai iš esmės nelemia atskiro individo teisinės padėties. Konstatavimas, kad valstybė pažeidė ES teisę, yra svarbi, tačiau nepakankama aplinkybė tam, kad būtų patenkintas *Köbler* tipo ieškinys, kadangi ES institucijų pozicija yra tik viena iš aplinkybių, į kurias atsižvelgia nacionalinis teismas, sprenddamas, ar pažeidimas buvo pakankamai rimtas.

5. Analizuojant LR Konstitucinio Teismo jurisprudenciją nekyla abejonių, kad LR Konstitucija suteikia teisę į žalą, padarytos teismų sprendimais, atlyginimą. Konstitucija įtvirtina valstybės pareigą atlyginti jos institucijų ar pareigūnų veiksmais padarytą žalą, o LR Konstitucinio Teismo vartojama sąvoka „valstybės institucijos“ *inter alia* apima nacionalines galutinės instancijos teismines institucijas.

Kadangi įstatymų leidėjas nenumato aiškios galimybės kreiptis dėl žalą, padarytos galutinės instancijos teismų sprendimais, atlyginimo, ir nedetalizuoja jos realizavimo sąlygų, nacionaliniai teismai tokią galimybę asmeniui suteikia taikydami Konstitucijos ir ES teisės nuostatas. Kadangi

toks žalos atlyginimo klausimo procesinis sprendimo būdas, kai byla dėl galutinės instancijos teismo padarytos žalos atlyginimo sprendžia žemesnės instancijos teismas, yra nesuderinamas su teismo nepriklausomumo ir nešališkumo principais, įstatymo leidėjas galėtų (turėtų) ieškinio dėl žalos atlyginimo nagrinėjimą patikėti Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (senatui arba plenarinei sesijai) bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinei sesijai.

LR Konstituciniam Teismui įgyvendinant abstrakčią normų konstitucingumo kontrolę ir suklydus dėl ES teisės turinio, valstybės atsakomybė dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimų kilti negali. Nors LR Konstitucinis Teismas ir bus laikomas prisidėjęs prie ES teisės pažeidimo, jis nelaikomas tiesioginiu ES teisės pažeidėju. Konstitucijoje įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo galimybę, LR Konstitucinis Teismas, kilus ES ir nacionalinės teisės atitikimo klausimui, tampa tuo galutinės instancijos teismu, kuris privalo kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, ir įgyja galimybę “ištaisyti” bendrosios kompetencijos arba administracinio teismo padarytą klaidą dėl ES teisės. Atitinkamai jo klaida dėl ES teisės turinio tiesiogiai sąlygoja tai, kad asmuo netenka galimybės apginti pažeistas ES teisės garantuojamas teises.

Lietuvos bendros kompetencijos ir specializuotuose teismuose proceso atnaujinimo galimybės dėl ES teisės pažeidimo yra nevienodos. Galutinės instancijos teismui padarius akivaizdžią ES teisės aiškinimo ar taikymo klaidą, teisės normos leidžia atnaujinti procesą administracinėje, bet ne civilinėje byloje. Manytina, kad toks teisinis reglamentavimas turėtų būti keičiamas, numatant teisę atnaujinti civilinį procesą byloje, kai (a) byloje buvo neteisingai išaiškintas ar pritaikytas ES teisės aktas, kuriam vėliau prejudicinės procedūros metu kitokią prasmę suteikė TT, arba tuo atveju, jeigu (b) teismas nevykdė pareigos kreiptis į TT, ir tai galėjo įtakoti akivaizdžios ES teisės klaidos padarymą.

Valstybėms narėms nesutariant dėl galimo ES pirminės teisės (SESV 267 str.) pakeitimo, kuriuo būtų įtvirtinta TT teisė dėl nacionalinio galutinės instancijos teismo įvykdyto ES teisės pažeidimo spręsti prejudicinio proceso metu, autorė, atsižvelgdama į aukščiau padarytas išvadas, siūlo:

Administracinių bylų teisenos įstatymo 20 str. 1 dalį papildyti 6) punktu, numatant, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 3 ar išplėstinės 5 teisėjų kolegijos padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo. Atitinkamai turėtų būti keičiamas *Teismų įstatymo 31 str.*, 1 dalį papildant 5) punktu.

Keisti *Administracinių bylų teisenos įstatymo 46 str.*, numatant, kad bylos dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 3 ar išplėstinės 5 teisėjų kolegijos padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo, nagrinėjamos teismo plenarinėje sesijoje.

Teismų įstatymo 23 str. papildyti 5 dalimi, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl žalos, atsiradusios dėl bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismų ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo.

Teismų įstatymo 23 str. papildyti 5 dalimi, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nagrinėja bylas dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo.

Papildyti *LR CPK 357 str.*, numatant, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija nagrinėja bylas dėl žalos, atsiradusios dėl bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismų padaryto akivaizdaus ES teisės pažeidimo.

Įstatymo leidėjui nepakeitus įstatyminio reglamentavimo, nacionaliniai teismai turėtų pasekti minėta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika ir, remdamiesi Konstituciniu įstatymu „*Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje*“ ir ES teise, nagrinėti ieškinius dėl žalos atlyginimo.

Taip pat, atsižvelgiant į išvadas, padarytas dėl alternatyvių asmens pažeistų teisių gynybos priemonių, siūloma papildyti *CPK 366 str.* 1 dalies 10) punktu, numatant, kad procesą galima atnaujinti ir tuomet, jeigu (a) galutinės instancijos teismo sprendime (nutartyje, įsakyme ar nutarime) yra padaryta akivaizdi ES teisės aiškinimo arba taikymo klaida, ir yra vėlesnė tokią klaidą patvirtinanti TT praktika, arba (b) teismas nevykdė SESV 234 str. įtvirtintos pareigos kreiptis prejudicininio sprendimo, ir tai galėjo įtakoti akivaizdžios ES teisės klaidos padarymą.

Su šiais esminiais įstatymų pakeitimais, esant reikalui, turėtų būti suderintos ir kitos LR teisės aktų nuostatos.

STATE LIABILITY FOR THE ACTS OF THE NATIONAL COURTS OF THE FINAL INSTANCE

*“We are not final because we are infallible,
but we are infallible only because we are final.”*
U.S. Supreme Court Justice R. H. Jackson,
Brown v. Allen, 344 U.S. 443, 540 (1953)

SUMMARY

The problem examined in the dissertation. The relevance of the research

In 1957 several European countries had agreed to establish a unique legal system, which over time became a phenomenal organization. Established as the Economic Cooperation forum, the organization has expanded not only geographically but also objects-wise. The today's EU is aimed not only at improving the social, economic and other living conditions of its citizens, but also at better protection of their rights, the peace and security in the region, etc.

Taking into account the need to protect the rights of individuals, granted to the individuals by EU Law, the Court of Justice has more than once emphasized in his early practice that the violation of the EU law may be the basis for the claim against a state under national law. At the same time the Court noted that the Treaty does not allow for the creation of new legal remedies, thus one has to use the means foreseen by national law. According to the Court's position mentioned above and with regard to the fact that the Treaty does not contain any express provisions governing the right of individuals to bring the claim against the State for damages resulting from the breach of EU law, it was traditionally believed that such a right could only be provided by national law.

However, in 1991 Francovich case the Court acknowledged that the right to bring an action against the State that violated the EU law in national courts and seek compensation for such damages is the principle deriving directly from the Treaty. The decision signified at least the minimum harmonization of the conditions of state liability.

While explaining the principle of state liability the Court did not limit itself to the decision in *Francovich* case. The concept of state liability was further developed in *Brasserie du Pêcheur*, *Dillenkofer*, and *Hedley Lomas* cases. The Court interpreted and applied the conditions of State liability in its jurisprudence, expanding a list of institutions the conduct of which may give rise to

the liability of the state. The Court indicated that a State might be held liable for defective acts of the legislative power not only of the executive.

In 2003, after entire decade of development of its jurisprudence concerning state liability, the Court adopted a decision in *Köbler* case. The Court declared that the member states have an obligation to compensate damages caused to individuals by breaching the EU law even in those cases where the breach is attributable to a national court of final instance. Each Member State has to establish a body that would be competent to adjudicate disputes concerning such damages.

Some of the intervening States as well as some scholars criticized this decision on several aspects. First, it was argued that the decision in *Köbler* case is not legally justified, since the liability of the state for acts of the courts of final instance is not explicitly included in the Treaty. The right to claim damages for the decisions of final courts cannot be derived from the rules of international law, including the ECHR, that govern the relationships between the member states. It was also argued that it was not reasonable to assume that in the time when the *Köbler* case had been decided the national law of the Member States allowed to bring a claim for damages if an individual considered that a court of final instance infringed the national law. Thus, all the arguments substantiating the liability of a state for the acts of a court of final instance were denied.

Secondly, it was upheld that bringing the claim for damages before a national judge would violate the constitutional principles such as *res judicata*, legal certainty, judicial independence, judicial impartiality, non-discrimination and the requirement to pass a judgment within a reasonable time limit.

Thirdly, there was no agreement as to the content and application of the conditions of state liability for the acts of the courts of final instance, particularly the requirement of a sufficiently serious breach of the EU law. Attention was paid to the fact that the Advocate General Léger and the Court had different opinions with regards to the conditions of state liability and their application.

The position of the Court on the liability of a state for the acts of national courts of the last instance remained unchanged in the subsequent case law (e.g., *Traghetti* case). That made the scientific debate shift from theoretical-conceptual validity of the principle to the possible actual implementation of the principle in practice, as well as the possible application of alternative means of redress.

It should also be noted that on the 1st of December 2009 the Lisbon Treaty entered into force. The treaty did not include any special provision governing liability of a state invoked by the claim for damages by an individual. Thus, despite numerous scientific criticisms of the possible difficulties in harmonizing national legislation with EU requirements, the implementation-related

issues are not yet addressed at the EU level, leaving the solution of the problem to individual Member State. This fact encourages further analysis of the provisions of the Treaty and the jurisprudence of the Court, as well as the reasons why effecting the responsibility of a State for the acts of the courts of final instance is indeed problematic.

It is also worth noting that the Lisbon Treaty made regulatory changes in order to enable the EU to accede to the ECHR, and the EU expressed desire to become a party to the Convention as soon as possible. Therefore, it is relevant to discuss whether state liability for the final judgments of national courts, as it is formulated in the jurisprudence of the Court, is without prejudice to the provisions of the Convention, as well as whether a Member State can implement this principle, without prejudice to its obligations under the ECHR.

The question is undoubtedly relevant to Lithuania. On the 1st of May 2004 Lithuania became a member of the EU. From then on individuals are entitled to bring claims for damages against Lithuania. No specific legislative changes that would be directly related to the implementation of this principle were made on the national level. Therefore it is particularly important to determine whether the Lithuanian law governing state responsibility for judicial decisions is consistent with the EU requirements and if national provisions are sufficiently effective in order to protect individual rights against arbitrary actions of the state, as well as to analyze possible alternative legal means.

The review of research

It should be noted, that just a relatively small number of scientists is interested in the topic. This is undoubtedly due to the reason that a topic is very specific and formulated in narrow terms. The majority of researchers examining this issue analyze only direct aspects of the EU law (usually, conditions of state liability) and limits themselves merely to an analysis of national legislation implementing the *Köbler* decision. It is this kind of analysis that G. Anagnostaras, P.J. Wattel, H. Toner, C.D. Classen, J. Buttimore, J. Komarek, J.E Pfänder, C. Vajda, T. Tridimas, P.M. Rodríguez and several other scholars are focused on. The only larger-scale work which analyzes the problematic issues of state responsibility for judicial acts is the monograph by B. Hofstätter called "Non-compliance of national courts: Remedies in European Community Law and Beyond", which provides for a deeper and broader analysis.

Another group consists of the scholars that focus on separate decisions adopted by the Court that complement and explain *Köbler* doctrine, or examine the problematic aspects of application of alternative legal remedies. L. Rossi, M. Breuer, M. Toborowski, R. Errera and other scientists carried out such research.

Lithuanian scientists' contribution to the analysis of the problems of state responsibility for final judgments of national courts is very small. State liability issues, in general, in Lithuania are widely examined by two scholars, namely V. Mikelėnas and S. Selelionytė-Drukteinienė. However, although the question of judicial acts as a possible basis for a state liability was discussed by these scholars; neither the first nor the second specialist examined the state liability for the acts of the courts of the final instance that could infringe the law. The *Köbler* problem was shortly presented in the article by A. Samuilytė and episodically mentioned in the works of A. Vaitkevičiūtė dedicated to the broader analysis of state tort liability for breaches of the EU law.

The study's scientific novelty and significance

The thesis is considered to be scientifically novel because of the following aspects. Firstly, the author analyses not only the question of liability of a State for the acts of the courts of final instance, but also the alternative legal means of redress and the effectiveness of such legal remedies. Secondly, the Lisbon Treaty has entered into force making some regulatory changes. Until now, these changes in the context of the topic were evaluated neither on international nor on national level. Thirdly, in some EU countries (e.g. Austria, United Kingdom, France and Lithuania), this decision has already been applied that resulted in the emergence of new unresolved theoretical and practical problems (for example, state liability for the decisions of the Constitutional Court). Taking into account all this and, in particular, the small contribution of Lithuanian scientists investigating the issues of implementation of state liability for the acts of final courts in Lithuania, it can be stated that the work "State liability for the decisions of national courts of final decision" is the first research, which examines not only reasoning of *Köbler* doctrine (its content and possible practical implementation in Lithuania), but also possible alternative means of redress.

The aim and objectives of the research

The principal aim of the thesis is to examine the problematic aspects of validity and possible implementation of the principle of state liability for the acts of national courts of final instance and possible application of alternative means of redress.

In order to achieve this aim the following objectives are set:

- 1) To evaluate the legal validity of state liability for the defective acts of courts of final instance;
- 2) To identify possible infringement of constitutional principles if *Köbler* doctrine is to be applied on the national level;

3) Taking into account the jurisprudence of the Court in other cases concerning state liability, to disclose the content of conditions of state liability for the acts of the courts of final instance;

4) Taking into account the conditions governing the review of decisions of administrative authorities, judicial review and the possible application of infringement procedure, to compare the efficiency of these remedies and the state liability action;

5) To assess whether state's liability for the final courts' decisions is consistent with the Constitution of the Republic of Lithuania; to evaluate whether Lithuanian national law governing the terms of State liability is in accordance with EU requirements; and to determine whether Lithuania could be held liable for the decisions of its Constitutional Court.

Methodology of the research

The research was conducted resorting to both theoretical and empirical research methods. First and foremost, the author resorted to comparative, systematic, and linguistic analysis. The interview model offering a more in-depth insight by practitioners and scholars was also employed.

The structure of the thesis

The thesis consists of: an introduction, five parts, conclusions and proposals, abstract in English, a list of sources and a list of author's scientific publications.

The first part of the work is dedicated to the analysis of the validity of state liability for defective final judgments of courts. It is questioned whether the Court can justify the existence of such a liability on the basis of the rules of customary international law concerning the liability of the state, the ECHR, principles common to the Member States and the requirements of the principle of effectiveness. It is also assessed whether the EU can be liable for decisions of the Court of Justice.

In the second part, special attention is paid to identification of possible infringements of principles of constitutional significance, when the *Köbler* doctrine is applied at national level. For this purpose the author discloses the concept of the principles of judicial independence, impartiality, and non-discrimination, also the meaning of *res judicata* and other aspects of the principle of legal certainty, identifies potential problems of application and examines whether they can be solved without infringing those constitutional principles in Member State. The question whether a national court may decide upon a claim for damages not violating the requirement of reasonable duration of a process is also addressed.

The third part begins with the identification of the subject of liability. After specifying which institution could be considered "the court of final instance", the analysis continues with the

identification of the conditions under which state liability could arise. Particular attention is paid to the requirement of a sufficiently serious breach of law and legal analysis of the content of fault.

The fourth part is focused on possible alternative legal remedies for the protection of undermined right derived from EU law. The author discloses the content of these measures and discusses the question of their efficiency in relation to an action for damages against the State.

The fifth part is devoted to the analysis of how Lithuania implements the obligations arising from the EU law. It is examined whether state's liability for defective final judgments of the national court is without prejudice to the provisions of the Constitution of the Republic of Lithuania, and what changes are needed to ensure the effective implementation of the EU law in Lithuanian legal system. The author considers the question whether a State may be liable for the decisions of Constitutional Court and possible alternatives for ensuring the protection of rights derived from the EU law.

The dissertation ends with the findings and proposals. It is also accompanied by a summary of the thesis in English, the list of sources and the list of the author's scientific publications.

Conclusions and proposals

1. The analysis of the Treaty shows that the state liability for the decisions of courts of final instance is legally grounded. Although a systematic approach (analysis of customary international law, ECHR and national law) does not allow to infer that states are responsible for breaches committed by the courts of final instance both at international and national level, such a conclusion can be drawn by applying the teleological method. The objective of the Treaty enshrined in the Art. 3 (a) (ex Article 10 EC Treaty) of TEU, as well as permanent intentions of the states to change the Treaty and improve regulation show that it was aimed to create the Treaty functioning effectively. The effectiveness of the Treaty would reduce, if a state acting, inter alia, through the courts of final instance would not guarantee an effective implementation of the rights deriving from the EU law and individuals could not seek compensation for the damage caused. The fact that the conditions of non-contractual liability of the EU and conditions governing liability of a state differ, can not be an argument denying state liability for the decisions of courts of the final instance because the difference in treatment may be justified by exceptional circumstances.

2. The Implementation of state liability for the courts' decisions that are in breach with EU law does not infringe the principle of *res judicata*, but questions the prejudicial power of a final decision. If persons are allowed to challenge the findings of the court of the final instance in the original proceedings, the facts set by the final decision or (and) the application of the EU law can be

re-evaluated by a lower court in the proceedings for damages. This situation can lead to the existence of two conflicting final decisions what creates legal uncertainty.

When a judge of a lower court assesses the legality and validity of a decision of a court of the final instance, the doubts concerning the impartiality of the judiciary also arise and this situation again creates legal uncertainty. In author's opinion, the problems could be solved if the Court acquires the competence to assess the legality of the decision of the courts of final instance during preliminary procedure.

3. The state is liable for the decisions of a court only when there is a sufficiently serious breach of the EU law. Addressing the question of gravity of the breach, a national judicial authority must pay attention to all the circumstances of a case, *inter alia*, clarity and precision of the rule infringed, whether the infringement was intentional, whether the error of law was excusable or inexcusable, the position taken, where applicable, by a Community institution and non-compliance by the court in question with its obligation to make a reference for a preliminary ruling. In case of infringement of a clear and precise provision, the error may be justified only in exceptional cases, when a national court shows clear intentions to comply with the EU law, but the position of other EU institutions misleads it. In case of infringement of an unclear and imprecise provision, the implementation or non-implementation of obligation to seek a preliminary ruling from the Court may have a crucial role on the decision of the gravity of the breach. If the national court decides not to seek a preliminary ruling without giving any clear reasons, silence may be a factor determining the seriousness of the infringement. If a national court decides to base its decision not to seek a preliminary ruling on the *acte clair* doctrine and provides the plausible explanation of a breach of the EU Law, it would be regarded as sufficiently serious only if there were evidence that the national court clearly understood the need to seek a preliminary ruling.

4. The reopening of a case is deemed to be an effective alternative legal remedy for protection of a right infringed but the EU law does not guarantee such remedy. A state properly implementing its obligations under the EU law has to ensure only the right to damages for the decisions of courts of final instance, and may not require from an individual to reopen the case before claiming damages. A person who has sought to reopen the case is not obliged to appeal an unfavorable decision, and can apply directly for damages. The pre-requirement to exercise the right to reopen the procedure before resorting to an action for damages, as obligatory legal mean, would not be compatible with the EU law.

The infringement procedure in the EU institutions is a separate alternative legal remedy but it does not guarantee effective legal protection of rights of an individual. Individuals cannot influence the concomitance of the infringement procedure, and the results of the infringement procedure

essentially do not affect the legal status of the individual. The declaration of infringement (under Art. 258 (ex 226)) and Art. 260 (ex 228)) is an important but not sufficient factor in order to win a Köbler type action, as sufficient seriousness of the breach is required. By contrast, decisions of national courts in breach of the EU law, in theory, could also be a base for the action under Art. 260 (ex 228). However, in order to hold the state liable under that article, it is not sufficient for the breach to be serious enough. Only widespread judicial practice, impeding the implementation of the EU objectives, can be the basis for liability, which suggests that state responsibility for judicial decisions under Art. 260 (ex 228) can arise only in exceptional cases.

5. No State can be held liable for the decisions of its Constitutional Court when it is responsible just for abstract control of constitutionality of norms even if the court makes a mistake with regards to the content of the EU law. Although the Constitutional Court will be considered as having contributed to the infringement of the EU law, it will not be considered as directly infringing the EU law. If the right to submit an individual constitutional complaint is established, the Constitutional Court is a court of the last resort, which have to seek for a preliminary ruling from the Court where there is possible colision between the national and the EU law. In that case the Constitutional Court has the opportunity to "correct" an error made by an ordinary or administrative court concerning the EU law. Accordingly, such an error regarding the content of the EU law presupposes the fact that a person loses an oportunity to protect the rights deriving from the EU law.

The analysis of the jurisprudence of the Lithuanian Constitutional Court does not leave any doubt that the Lithuanian Constitution entitles an individual with the right to damages even if the breach of the right is committed by the court of final instance. Since the legal provisions do not expressly address the possibility to claim damages as a consequence of defective final decision of the court of final instance and do not specify the conditions of such liability, the national courts furnish a person with a possibility to seek damages by directly applying the provisions of the Constitution and the EU law. However, since the situation when a judge of a lower court has to decide on the validity of the decision of the court of the last instance may cast doubt on the due implementation of principles of judicial independence and impartiality, the legislator could (should) entrust the Lithuanian Supreme Court (the Senate or plenary session) and the Lithuanian Supreme Administrative Court (plenary session) with a right to deal with the liability issues.

The possibilities to reopen the case because of a possible breach of the EU law in Lithuanian courts are different depending on a type of courts (ordinary or specialized) and procedures involved. If a court of the final instance makes a clear error as to interpretation or application of the EU law, the process can be reopened in an administrative but not a civil case. Therefore, such legal regulation should be amended, providing the possibility to reopen a process in a civil case if

subsequent jurisprudence of the Court approves manifest incorrect interpretation or application of the EU law, or national court did not seek for preliminary ruling and this might have contributed to the commitment of a manifest infringement of the EU law.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

LR teisės norminiai aktai ir jų projektai

1. LR Konstitucija. Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. LR Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas. Valstybės Žinios. 2004, Nr. 111-4123.
3. LR Administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės Žinios. 2000, Nr. VIII-1927.
4. LR Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės Žinios. 2000, Nr. 74-2262.
5. LR Civilinio proceso kodekso 366 straipsnio 1 dalies 9 punkto pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas. Projektą lydintis dokumentas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
6. LR Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės Žinios. 2000, Nr. 36-1340.
7. LR Teismų įstatymas. Valstybės Žinios. 1994, Nr. 46-851.
8. LR Seimo nutarimas dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo. Valstybės Žinios. 2007, Nr. 77.
9. LR Seimo nutarimas dėl Seimo nutarimo dėl „Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo. Valstybės Žinios. 2009, Nr. XI-577.

ES teisės aktai

10. Council Directive (EEC) 75/442/EEC of 15 July 1975 on waste [1975] OJ L 194, p. 39.
11. Council Directive 75/363/EEC of 16 June 1975 concerning the coordination of provisions laid down by law, regulation or administrative action in respect of activities of doctors [1975] OJ L 167.
12. Council Directive 80/987/EEC of 20 October 1980 on the approximation of the laws of the Member States relating to the protection of employees in the event of the insolvency of their employer [1980] OJ L 283.
13. Council Directive 90/314/EC of 13 June 1990 on package travel, package holidays and package tours [1990] OJ L 158.

Tarptautinės sutartys

14. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002. Nr. 77-3288.
15. Treaty establishing the European Community (consolidated text) [2002] OJ C 325.
16. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community [2007] OJ C 306.
17. Treaty on the functioning of the European Union (consolidated version) [2008] C 115.
18. Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480.
19. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
20. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, iš dalies pakeistos protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, 7 tekstu. Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016.

Kitų valstybių teisės aktai

21. Constitución Española. Senado de España [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <http://www.senado.es/constitu_i/index.html>.
22. 1972 m. liepos 5 d. įstatymas Nr. 72-626, įgyvendinantis Teisminės sąrangos kodekso L.781-1 str. (Loi n°72-626 du 5 juillet 1972 instituant un juge de l'exécution et relative à la réforme de la procédure civile (version consolidée au 01 août 1992) [interaktyvus]. Le service public de la diffusion du droit "Legifrance" [žiūrėta 2008-08-28]. <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte-Article.do;jsessionid=936A2D509DF20BCB254D768CBFA6D119.tpdjo03v_1?idArticle=LEGIARTI000006492459&cidTexte=LEGITEXT000006068446&dateTexte=20080823>.
23. Amtshaftungsgesetz. The legal site "Lexadin" [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.internet4jurists.at/ges/pdf/ahg.pdf>>.
24. Criminal justice act [interaktyvus]. The UK statute law database [žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?LegType=All+-Legislation&title=Criminal+justice+act&Year=1988&searchEnacted=-0&extentMatchOnly=0&confersPower=0&blanketAmendment=0&sortAlpha=0&TYPE=QS&PageNumber=1&NavFrom=0&parentActiveTextDocId=2116646&ActiveTextDocId=2116813&filesize=957>>.
25. Crown proceedings Act [interaktyvus]. The UK statute law database [žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?LegType=All+-Legislation&title=Crown+Proceedings+Act&Year=1947&searchEnacted=0&extentMatchOnly=0&confersPower=0&blanketAmendment=0&sortAlpha=0&TYPE=QS&PageNumber=1&NavFrom=0&parentActiveTextDocId=1140084&ActiveTextDocId=1140089&filesize=9212>>.
26. Décret n° 78-329 Instituant de code de l'organisation judiciaire (iere partie) [interaktyvus]. Le service public de la diffusion du droit "Legifrance" [žiūrėta 2008-08-28]. <http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19780318&numTexte=&pageDebut=01129&pageFin=>>.
27. Tort liability act. Finlex database [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1974/en19740412.pdf>>.
28. Décret n°78-329 Instituant de code de l'organisation judiciaire, 16/03/1978 [interaktyvus]. Legifrance [žiūrėta 2010-02-23]. <<http://www.legifrance.->

gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19780318&numTexte=&pageDebut=01129&pageFin=>.

29. German Civil Code [interaktyvus]. Bundesrecht [žiūrėta 2008-08-28]. <http://www.bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#Section%20839>.
30. Human rights act [interaktyvus]. The UK Statute Law Database [žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.statutelaw.gov.uk/legResults.aspx?LegType=-All%20Primary&PageNumber=5&BrowseLetter=H&NavFrom=1&activeTextDocId=1851003>>.
31. Ley Orgánica del Poder Judicial, No. 6/1985. Lexur Editorial [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-08-28]. <<http://www.lexureditorial.com/leyes-/lopj91yx.-htm#-indlopj70>>.

TT praktika

32. Case 26/62, *Van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration* [1963] ECR 1.
33. Joined Cases 28/62 to 30/62, *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration* [1963] ECR 31.
34. Case 6/60, *Humblet v Belgian State* [1960] ECR 559.
35. Case 61/65, *G. Vaassen-Göbbels (a widow) v Management of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf* [1966] ECR I-261.
36. Case 7/68, *Commission v. Italy* [1968] ECR [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-02-22]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:-61968J0007:EN:HTML>>.
37. Case 77/69, *Commission v Belgium* [1970] ECR 237.
38. Case 9/70, *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein* [1970] ECR 825.
39. Case 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1970] ECR 01125.
40. Case C-5/71, *Aktien-Zuckerfabrik Schöppenstedt v Council of the European Communities* [1971] ECR I-975.
41. Case 39/72, *Commission v Italy* [1973] ECR 101.
42. Case 43/72, *Merkur-Aussenhandels-GmbH v. Commission* [1973] ECR 1055.
43. Case 4/73, *Nold v. Commission* [1974] ECR 491.
44. Case 153/73, *Holtz und Eillemsen GmbH v. Commission* [1974] ECR 675.
45. Case C-2/74, *Jean Reyners v Belgian State* [1974] ECR 631.
46. Case 41/74, *Van Duyn v Home Office* [1974] ECR 1337.
47. Case 74/74, *Comptoir National Technique Agricole (CNTA) SA v. Commission* [1975] ECR 533.
48. Case 60/75, *Carmino Antonio Russo v Azienda di Stato per gli interventi sul mercato agricolo (AIMA)* [1976] ECR 45.
49. Case 45/76, *Comet BV v Produktschap voor Siergewassen* [1976] ECR 2043.
50. Case 33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG and Rewe-Zentral AG v Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ECR 01989.
51. Case 74/76, *Iannelli & Volpi v Meroni* [1977] ECR 557.
52. Joined Cases 83 and 94/76, 4, 15, 40/77, *HNL and Others v. Council and Commission* [1978] ECR 1209.
53. Case 107/76, *Hoffmann-La Roche v. Centrafarm* [1977] ECR 957.
54. Case 83/78, *Pigs Marketing Board v Redmond* [1978] ECR 2347.

55. Case 93/78, *Lothar Mattheus prieš Doego Fruchtimport und Tiefkühlkost eG.* [1978] ECR 2203.
56. Case 101/78, *Granaria v Hoofdprodukschap voor Akkerbouwprodukten* [1979] ECR 623.
57. Case 148/78, *Criminal proceedings against Tullio Ratti* [1979] ECR 1629.
58. Case 61/79, *Amministrazione delle finanze dello Stato prieš Denkavit italiana Srl.* [1980] ECR 1205.
59. Case 68/79, *Hans Just I/S v Danish Ministry for Fiscal Affairs* [1980] ECR 501.
60. Case 104/79, *Foglia v Novello* [1980] ECR 745.
61. Case 126/80, *Maria Salonia v Giorgio Poidomani and Franca Baglieri* [1981] ECR 1563.
62. Case 158/80, *Rewe v Hauptzollamt Kiel* [1981] ECR 1805.
63. Case 244/80, *Foglia v Novello* [1981] ECR 3045.
64. Case 8/81, *Ursula Becker v Finanzamt Münster-Innenstadt* [1982] ECR 53.
65. Case 65/81 *Reina* [1982] ECR 33
66. Case 283/81, *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* [1982] ECR 3415.
67. Case 35-6/82, *Morson v. The Netherlands* [1982] ECR 3723.
68. Case 35 & 36/82, *Morson and Jhanjan* [1982] ECR 3723.
69. Case 181/82, *Roussel Laboratoria BV and others v État néerlandais* [1983] ECR 3849.
70. Case 14/83, *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 1891.
71. Case 79/83, *Dorit Harz v Deutsche Tradax GmbH* [1984] ECR 1921.
72. Case 294/83, *Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament* ECR 1986, I-1339.
73. Case 137/84, *Criminal proceedings against Robert Heinrich Maria Mutsch* [1985] ECR 2681.
74. Case 152/84, *Marshall* [1986] ECR 723.
75. Case 71/85 *State of the Netherlands v Federatie Nederlands Vakbeweging* [1986] ECR 3855.
76. Case 154/85, *Commission v Italy* [1987] ECR 2717.
77. Case 310/85R, *Deufl GmbH & Co KG v. Commission* [1986] ECR 537.
78. Case 314/85, *Foto-Frost v Hauptzollamt Lübeck-Ost* [1987] ECR I-4199.
79. Case 338/85, *Pardini v Ministero del commercio con l'estero* [1988] ECR 2041.
80. Case 14/86, *Pretore di Salò v Persons unknown* [1987] ECR I-2545.
81. Case 80/86, *Criminal proceedings against Kolpinghuis Nijmegen BV* [1987] ECR 3969.
82. Joined Cases 97/86, 193/86, 99/86 and 215/86, *Asteris and Others v Commission* [1988] ECR 2181.
83. Case 104/86, *Commission v Italy* [1988] ECR 1799.
84. Case 247/87 *Star Fruit Company SA v Commission of the European Communities.*
85. Case 380/87, *Enichem Base and others v Comune di Cinisello Balsamo* [1989] ECR 2491.
86. Case 128/78, *Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* [1979] ECR 00419.
87. Case 109/88, *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark v Dansk Arbejdsgiverforening, acting on behalf of Danfoss* [1989] ECR I-3199.
88. Case 152/88R, *Sofrimport SARL v. Commission* [1988] ECR 2931.
89. Case 131/88, *Commission v Germany* [1991] ECR I-825.
90. Joined cases 143/88 and 92/89, *Zuckerfabrik Süderdithmarschen v. Hauptzollamt Itzehoe and Zuckerfabrik Soest GmbH v. Hauptzollamt Paderborn* [1991] ECR I-415.

91. Case 322/88, *Salvatore Grimaldi v Fonds des maladies professionnelles* [1989] ECR 4407.
92. Case 361/88, *Commission v Germany* [1991] ECR I-2567.
93. Case 58/89, *Commission v Germany* [1991] ECR I-4983.
94. Case 59/89, *Commission v Germany* [1991] ECR I-2607.
95. Case 87/89, *Société Nationale Interprofessionnelle de la Tomate (SONITO) v. Commission* [1990] ECR.
96. Case C-106/89, *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135.
97. Case C-213/89, *The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1990] ECR I-2433.
98. Case C-6/90 and 9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic* [1991] E.C.R. I-05357.
99. Cases C-51/90 R and C-59/90R, *Cosmos-Tank BV, Matex Nederland BV and Mobil Oil BV v. Commission* [1990] ECR I-2167.
100. Joined Cases C-87/90, C-88/90 and C-89/90 *A. Verholen and others v Sociale Verzekeringsbank Amsterdam* [1991] ECR I-03757.
101. Case C-195/90R, *Commission v. Germany* [1990] ECR I-3351.
102. Case C-343/90, *Dias v Director da Alfandega do Porto* [1992] ECR I-4673.
103. Case C-271/91, *M. Helen Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority* [1993] ECR I-04367.
104. Case C-314/91, *Beate Weber v. European Parliament* [2003] ECR I-1093.
105. Case C-10/92, *Balocchi* [1993] ECR I-5105.
106. Case C-91/92, *Paola Faccini Dori v Recreb Srl* [1994] ECR I-03325.
107. Case C-236/92, *Comitato di Coordinamento per la Difesa della Cava and others v Regione Lombardia and others* [1994] ECR I-483.
108. Case C-334/92, *Teodoro Wagner Miret v Fondo de Garantía Salarial* [1993] ECR I-06911.
109. Case C-382/92, *Commission v United Kingdom* [1994] ECR I-2435.
110. Case C-393/92, *Municipality of Almelo and others v NV Energiebedrijf Ijsselmij* [1994] ECR I-1477.
111. Case C-410/92, *Elsie Rita Johnson v Chief Adjudication Officer* [1994] ECR I-5483
112. Joined cases C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1996] ECR I-1029.
113. Case C-62/93, *Supergrass v Greece* [1995] ECR I-9883.
114. Case C-128/93, *Fischer v Voorhuis Hengelo and Stichting Bedrijfspensionenfonds voor de Detailhandel* [1994] ECR I-4583.
115. Case C-151/93, *Voogd Vleesimport en -export* [1994] ECR I-4915.
116. Case C-312/93, *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v Belgian State* [1995] ECR I-4599.
117. Case C-367/93 - C-377/93, *F. G. Roders BV and others v Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen* [1995] ECR I-2229.
118. Case C-392/93, *R. v. H.M. Treasury, ex parte British Telecommunications Plc* [1996] ECR I-1631.
119. Case C-415/93, *Union Royale Belge des Societes de Football Association v Bosman* [1995] ECR I-4921.

120. Case C-446/93, *SEIM - Sociedade de Exportação e Importação de Materiais Lda v Subdirector-Geral das Alfândegas* [1996] ECR I-73.
121. Case C-465/93, *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft and Others v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* [1995] ECR I-3761.
122. Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] ECR I-2553.
123. Case C-39/94, *SFEI and Others* [1996] ECR I-3547.
124. Case C-105/94, *Celestini v Saar-Sektelerei Faber* [1997] ECR I-2971.
125. Case C-111/94, *Job Centre Coop. ARL* [1995] ECR I-3361.
126. Case C-197/94 and C-252/94, *Société Bautiaa v Directeur des Services Fiscaux des Landes and Société Française Maritime v Directeur des Services Fiscaux du Finistère* [1996] ECR I-505.
127. Joined Cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer et al. v Bundesrepublik Deutschland* [1996] ECR I-4867.
128. Case C-28/95, *Leur-Bloom v Inspecteur der Belastingdienst* [1998] ECR I-04161.
129. Case C-68/95, *T. Port GmbH & Co. KG v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung* [1996] ECR I-6065.
130. Case C-72/95, *Kraaijeveld et al. v Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland* [1996] ECR I-05403.
131. Case C-127/95, *Norbrook Laboratories Ltd v Ministry of Agriculture, Fisheries and Food* [1998] ECR I-01531.
132. Case C-93/97, *Fédération belge des chambres syndicales de médecins* [1998] ECR I-4837.
133. C-140/97, *Walter Rechberger, Renate Greindl, Hermann Hofmeister and Others v Republik Österreich* [1999] E.C.R. I-3499.
134. Case C-307/95, *Max Mara Fashion Group Srl v Ufficio del Registro di Reggio Emilia* [1995] ECR I-5083.
135. Case C-337/95, *Parfums Christian Dior SA and Parfums Christian Dior BV v Evora BV* [1997] ECR I-6013.
136. Case C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v Bundesbaugesellschaft Berlin mbH* [1997] ECR I-4961.
137. Case C-129/96, *Inter-Environnement Wallonie ASBL v Région wallonne* [1997] ECR I-7411.
138. Case C-176/96, *Lehtonen v FRBSB* [2000] ECR I-0000.
139. Case C-231/96, *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) v Ministero delle Finanze* [1998] ECR I-4951.
140. Case C-246/96, *Magorrian and Cunningham v Eastern Health and Social Services Board* [1997] ECR I-7153.
141. Case C-314/96, *Djabali v Caisse d'allocations familiales de l'Essonne* [1998] ECR I-1149.
142. Case C-336/96, *Mr and Mrs Robert Gilly v Directeur des services fiscaux du Bas-Rhin* [1998] ECR I-2793.
143. Case C-63/97, *Bayerische Motorenwerke AG (BMW) and BMW Nederland BV v Ronald Karel Deenik* [1999] ECR I-905.
144. Case C-126/97, *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV* [1999] ECR I-03055.
145. Case C-131/97, *Annalisa Carbonari and Others v Università degli studi di Bologna, Ministero della Sanità, Ministero dell'Università e della Ricerca Scientifica and Ministero del Tesoro* [1999] ECR I-01103.

146. C-302/97, *Klaus Konle v Republik Österreich* [1999] ECR, I-3099.
147. Case C-424/97, *Salomone Haim v Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein* [2000] E.C.R. I-5123.
148. Case C 78/98, *Shirley Preston and Othes v Wolverhampton Healthcare NHS Trust and Others and Dorothy Fletcher and Others v Midland Bank plc.* ECR I-3201.
149. Joined Cases C-240/98 to C-244/98, *Océano Grupo Editorial and Salvat Editores* [2000] ECR I-4941.
150. Case C-287/98, *Grand Duchy of Luxemburg v Berthe Linster, Aloyse Linster and Yvonne Linster* [2000] ECR I-6917.
151. Case C-352/98 P, *Laboratoires pharmaceutiques Bergaderm SA and Jean-Jacques Goupil v Commission of the European Communities* [2000] ECR I-05291.
152. Case C-110/99, *Emsland-Stärke GmbH v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* ECR. I-11569.
153. Case C-143/99, *Adria-Wien Pipeline and Wietersdorfer & Peggauer Zementwerke ('Adria-Wien Pipeline')* [2001] ECR I-8365.
154. Case C-383/99 P, *Proctor & Gamble* [2001] ECR I-6251.
155. Case C-99/00, *Criminal proceedings against Kenny Roland Lyckeskog* ECR [2002] I-4839.
156. Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I-14637.
157. Case C-159/00, *Sapod Audic v Eco-Emballages SA* [2002] ECR I-5031.
158. Case C-187/00, *Helga Kutz-Bauer v Freie und Hansestadt Hamburg* [2003] ECR I-2741.
159. Case C-255/00, *Grundig Italiana SpA v Ministero delle Finanze* [2002] ECR I-08003.
160. Case C-318/00, *Bacardi-Martini v Newcastle United* [2003] ECR I-905.
161. Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837.
162. Case C-118/00, *Gervais Larsy v Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (INASTI)* [2001] E.C.R. I-5063.
163. Case C-63/01, *Samuel Sidney Evans v The Secretary of State for the Environment* [2003] E.C.R. I-14447.
164. Case C-168/01, *Bosal Holding BV v Staatssecretaris van Financiën* [2003] ECR I-09409.
165. Case C-171/01, *Wählergruppe Gemeinsam* [2003] ECR I-4301.
166. Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.
167. Joined cases C-397-403/01 *Pfeiffer v Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV* [2004] ECR I-8835.
168. Case C-408/01, *Adidas-Salomon AG and Adidas Benelux BV v Fitnessworld Trading Ltd* [2003] ECR I-12537.
169. Case C-157/02 , *Rieser Internationale Transporte GmbH v Autobahnen- und Schnellstraßen-Finanzierungs- AG (Asfinag)* [2004] ECR I-01477.
170. Case C 201/02, *The Queen, on the application of Delena Wells v Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions* [2004] ECR I-723.
171. Case C-222/02, *Peter Paul, Cornelia Sonnen-Lütte and Christel Mörkens v Bundesrepublik Deutschland* [2004] ECR I-9425.
172. Case C-105/03, *Criminal proceedings against Maria Pupino* [2005] ECR I-5285.
173. Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177.

174. Joined Cases C 442/03 P and C-471/03 P, *P & O European Ferries (Vizcaya) and Diputación Foral de Vizcaya v Commission* [2006] ECR I-4845
175. Joined Cases C-453/03, C-11/04, C-12/04 and C-194/04, *The Queen, on the application of ABNA Ltd and Others v Secretary of State for Health and Food Standards Agency* [2005] ECR I-10423.
176. Case C-212/04, *Konstantinos Adeneler el al. v. Ellinikos Organismos Galaktos [ELOG]* [2006] ECR I-6057.
177. Case C-234/04, *Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH* [2006] ECR I-02585.
178. Joined Cases C-392/04 and C-422/04, *i-21 Germany GmbH and ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland* [2006] ECR I-08559.
179. Case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199.
180. Case C-278/05, *Carol Marilyn Robins and Others v Secretary of State for Work and Pensions* [2007] ECR I-01053.
181. Case C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone and Others* [2007] ECR I-5305.
182. Case C-432/05, *Unibet (London) Ltd and Unibet (International) Ltd v Justitiekanslern* [2007] ECR I-02271.
183. Case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411.
184. Case C-212/06, *Gouvernement de la Communauté française and Gouvernement wallon* [2008] ECR I-0000.
185. Case C-452/06, *The Queen, on the application of Synthon BV v Licensing Authority of the Department of Health* [2008] ECR I-07681.
186. Case C 308/07 P, *Gorostiaga Atxalandabaso v Parliament* [2009] ECR I-0000,
187. Case C 440/07 P, *Commission v Schneider Electric* [2009] ECR I-0000, para. 113; *Case C 2/08 Fallimento Olimpiclub* [2009] ECR I 0000.
188. Opinion of the Court 1/76, *concerning Article 228 (1) of the EEC Treaty* [1977] ECR I-758.
189. Order of the Court in Case 2/88, *Imm. Zwartfeld and Others* [1990] ECR I-3365.
190. Opinion of the Court 1/91, *concerning the second subparagraph of Article 228 (1) of the Treaty* [1991] ECR I-6079.

Generalinių advokatų nuomonės

191. Opinion of General Advocate Capotorti in Joined Cases 83 and 94/76, 4, 15 and 40/77, *HNL and Others v Council and Commission* [1978] ECR 1209.
192. Opinion of General Advocate Warner in Case 30/77, *Régina v Pierre Bouchereau* [1977] ECR I-01999.
193. Opinion of General Advocate Tesouro in Case 63/89, *Assurances du Credit v. Council and Commission* [1991] ECR I-1799.
194. Opinion of Advocate General Jacobs in Case 106/89, *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135.
195. Opinion of General Advocate Gulmann in Case 370/89, *Société Générale d'Entreprises Electro-Mécaniques and Roland Etroy v European Investment Bank* [1992] ECR I-6211.

196. Opinion of Advocate General Tesauro in Cases 46/93 and 48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] ECR I-1029.
197. Opinion of General Advocate M. P. Léger in Case 5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] E.C.R. I-2553.
198. Opinion of General Advocate Léger in Case 185/95 P., *Baustahlgewebe GmbH v Commission of the European Communities* [1998] ECR I-08417.
199. Opinion of General Advocate Tesauro in Joined Cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer et al. v Bundesrepublik Deutschland* [1996] ECR I-4867.
200. Opinion of General Advocate Jacobs in Case C-150/99, *Svenska staten (Swedish State) v Stockholm Lindöpark AB and Stockholm Lindöpark AB v Svenska staten (Swedish State)* [2001] ECR I-493.
201. Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2003] ECR I-14637.
202. Opinion of Advocate General Léger in Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837.
203. Opinion of Advocate General Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.
204. Opinion of General Advocate Colomer in Case C-30/02, *Recheio - Cash & Carry SA v Fazenda Pública/Registo Nacional de Pessoas Colectivas, and Ministério Público* [2004] ECR I-06051.
205. Opinion of Advocate General Kokott in Case C-313/02, *Wippel v. Peek Cloppenburg* [2004] ECR I-9483.
206. Opinion of Advocate General Léger in Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* [2006] ECR I-05177.
207. Opinion of Advocate General Tizzano in Case 144/04, *Mangold v. Helm* [2005] ECR 9981.
208. Opinion of Advocate General Tizzano in Case C-234/04, *Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH* [2006] ECR I-02585.
209. Opinion of Advocate General Ruiz-Jarabo Colomer in Joined Cases C-392/04 and C-422/04, *i-21 Germany GmbH and ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland* [2006] ECR I-08559.
210. Opinion of Advocate General Geelhoed in Case C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v Lucchini SpA, formerly Lucchini Siderurgica SpA* [2007] ECR I-06199.
211. Opinion of Advocate General Bot in Case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] ECR I-00411.
212. Opinion of General Advocate Bot in Case C-452/06, *The Queen, on the application of Synthon BV v Licensing Authority of the Department of Health* [2008] ECR I-07681.
213. Opinion of Advocate General Mazák in Case C-489/06, *Commission of the European Communities v Hellenic Republic* [2009] ECR I-00000.
214. Opinion of General Advocate Trstenjak in Case C-445/06, *Danske Slagterier v Bundesrepublik Deutschland* [2009] ECR I-00000.
215. Opinion of General Advocate Kokott in Case C 239/07, *Julius Sabatauskas and Others* [2008] ECR I-00000.

216. *Academy Trading Ltd. and Others v. Greece*, no. 30342/96, 4 April 2001.
217. *André Desmots v France (dec.)*, no. 41358/98, ECHR 2001-XI.
218. *Blum v. Austria*, no. 31655/02, 3 February 2005.
219. *Bock v. Germany*, no. 11118/84, A150, 29 March 1989.
220. *Bönisch v Austria*, no. 8658/79, A92, 6 May 1985.
221. *Bottazzi v. Italy*, no. 34884/97, 28 July 1999.
222. *Brudnicka and Others v. Poland*, no. 54723/00, ECHR 2005-II.
223. *Brumărescu v. Romania*, no. 28342/95, ECHR 1999-VII.
224. *Campbell and fell v. United Kingdom*, no. 7819/77 and 7878/77, 28 June 1984.
225. *Castillo Algar v. Spain*, no. 28194/95, Reports 1998-VIII.
226. *Coëme and Others v Belgium (dec.)*, no. 32492/96, 32547/96, 33209/96 and 33210/96, ECHR 2000-VII.
227. *Cooper v. the United Kingdom*, no. 48843/99, ECHR 2003-XII.
228. *Daktaras v Lithuania*, no. 42095/98, ECHR 2000-X.
229. *Deumeland v. Germany*, no. 9384/81, A100, 29 May 1986.
230. *Dotta v. Italy (dec.)*, no. 38399/97, 7 January 1999.
231. *Driza v Albania*, no. 33771/02, 13 November 2007.
232. *Dulaurans v France (dec.)*, n° 34553/97, 21 mars 2000.
233. *Fehr v. Austria*, no. 19247/02, 3 February 2005.
234. *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, no. 19874/92, Reports 1996-III.
235. *Ferrari v Italy*, no. 33440/96, 28 July 1999.
236. *Findlay v. the United Kingdom*, no. 22107/93, Reports 1997-I.
237. *Giancarlo Lombardo v. Italy*, no. 12490/86, 21, A249-C, 26 November 1992.
238. *Hauschildt v. Denmark*, no. 10486/83, A 154, 24 May 1989.
239. *Inze v. Austria*, no. 8695/79, A126, 28 October 1987.
240. *Kafkarys v. Cyprus*, no. 21906/04, 12 February 2008.
241. *Karlheinz Schmidt v. Germany*, no. 13580/88, A 291-B, 18 July 1994.
242. *Köning v. Germany*, no. 6232/73, A27, 26 June 1978.
243. *Kudla v. Poland*, no 30210/96, 26 October 2000.
244. *Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, no. 55480/00 and 59330/00, ECHR 2004-VIII, 27 July 2004.
245. *Dudgeon v. the United Kingdom*, no. 7525/76, A 45, 22 October 1981.
246. *Chassagnou and Others v. France*, nos. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, ECHR 1999-III.
247. *Timishev v. Russia*, nos. 55762/00 and 55974/00, ECHR 2005-XII.
248. *Willis v. the United Kingdom*, no. 36042/97, ECHR 2002-IV.
249. *Okpiz v. Germany*, no. 59140/00, 25 October 2005.
250. *Oršuš and Others v. Croatia*, no. 15766/03, 16 March 2010.
251. *Kyprianou v. Greece*, no. 73797/01, ECHR 2005-XIII.
252. *Langborger v. Sweden*, no. 1179/84, 9 June 1986.
253. *Nicolas Calena Santiago v Spain*, no. 60350/00, 4 October 2001.
254. *Pafitis and Others v. Greece*, no. 20323/92, Reports 1998-I.

255. *Peter Moosbrugger v Austria (dec.)*, no. 44861/98, 25 January 2000.
256. *Piersack v. Belgium*, no. 8692/79, A53, 1 October 1982.
257. *Poiss v. Austria*, no. 9816/82, A117, 23 April 1987.
258. *Roșca v. Moldova*, no. 6267/02, 22 March 2005.
259. *Ruiz-Mateos v. Spain*, no. 12952/87, A262, 23 June 1993.
260. *Ryabykh v. Russia*, no. 52854/99, ECHR 2003-IX.
261. *Sacilor Lormines v. France*, no. 65411/01, 9 November 2006.
262. *Scordino v. Italy*, no. 36813/97, 29 March 2006.
263. *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, no. 48553/99, ECHR 2002-VII.
264. *Thlimmenos v. Greece*, no. 34369/97, ECHR 2000-IV, 6 April 2000.
265. *Tusa v. Italy*, no. 13299/87, A231-D, 27 February 1992.
266. *Vocaturò v. Italy*, no. 11891/85, A206-C, 24 April 1991.
267. *Wettstein v. Switzerland*, no. 33958/96, ECHR 2000-XII.
268. *Van de Hurk v. the Netherlands*, A 288, 19 April 1994.
269. *Virgil Ionescu v. Romania*, no. 53037/99, 28 June 2005.
270. *Kari-Pekka Pietiläinen v. Finland*, no. 13566/06, 30 September 2009.

Kitų tarptautinių teisminių ir neteisminių institucijų praktika

271. *Access to German Minority Schools in Upper Silesia (Advisory Opinion)* [1931] PCIJ Series A/B, 64.
272. *Competence of the ILO in regard to International Regulation of the Conditions of the Labour of Persons Employed in Agriculture (Advisory Opinion)* [1922] PCIJ Series B, 2.
273. *Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights (Advisory Opinion)* [1999] ICJ Reports 1999.
274. *Jurisdiction of the Courts of Danzig (Advisory Opinion)* [1927] PCIJ Series B, 15.
275. *Karttunen v. Finland*, no. 387/1989, § 7.2., U.N. Doc CCPR/C/46/D/387/1989 (1992).
276. *Lotus (judgement)* [1927] PICJ Series A, 10.
277. *Polish Postal Service in Danzig (judgement)* [1925] PICJ Series B, 11.
278. *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations (Advisory Opinion)* [1948] ICJ Rep 1949.
279. *Rights of Nationals of the United States of America in Morocco (France v. United States of America)* [1952] ICJ Rep 1952, 199.

LR Konstitucinio Teismo nutarimai ir išvados

280. LR Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada byloje „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 9-199.
281. LR Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 101-2264.
282. LR Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl teisės į žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1588.

283. LR Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 15-465.
284. LR Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 49-1600.
285. LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708, 2004, Nr. 186.
- 286.** LR Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo statuso“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2400.
287. LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl atsisakymo aiškinti Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatas“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1051.
288. LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 90-3529, atitaisyimas - 2006, Nr.: 137.
289. LR Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 141-5430.
290. LR Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-12 d]. <<http://www.lrkt.lt/dokumentai-/2007/s070508.doc>>.
291. LR Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas „Dėl prisijungimo prie elektros energijos tinklų“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 140-5569.

Užsienio valstybių teismų praktika

292. *Attorney General v. Hamilton* (No. 1) [1993] 2 I. R. 250.
293. Auto 219/2007 de Tribunal Constitucional de España (Sección Segunda), de 18 de abril de 2007 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-18]. <<http://www.tribunalconstitucional.es/es/jurisprudencia/Paginas/Auto.aspx?cod=8811>>.
294. Auto 256/2007 de Tribunal Constitucional de España (Sección Primera), de 23 de mayo de 2007 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-18]. <<http://www.tribunalconstitucional.es/es/jurisprudencia/Paginas/Auto.aspx?cod=8848>>.
295. Auto 259/2007 de Tribunal Constitucional de España (Sección Primera), de 24 de mayo de 2007 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-18]. <<http://www.tribunalconstitucional.es/es/jurisprudencia/Paginas/Auto.aspx?cod=8851>>.
296. Auto 263/2007 de Tribunal Constitucional de España (Sección Segunda), de 25 de mayo de 2007 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-18]. <<http://www.tribunalconstitucional.es/es/jurisprudencia/Paginas/Auto.aspx?cod=8855>>.
297. *Cooper v Attorney General* [2008] EWHC 2285 (QB)
298. *Deighan v Ireland* [1995] ILRM 1995.
299. Sentencia 58/2004 de Tribunal Constitucional de España (Sala Segunda), de 19 abril de 2004 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-18]. <<http://www.tribunalconstitucional.es/es/jurisprudencia/Paginas/Sentencia.aspx?cod=8257>>.

LR Aukščiausiojo Teismo ir kitų Lietuvos teismų praktika

300. 2000 m. spalio 4 d. LR Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje UAB "Nord-K" v Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kt. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=18984>.
301. 2007 m. vasario 6 d. LR Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-7-7/2007 (S) A. N. v Lietuvos valstybė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30805>.
302. 2008 m. balandžio 10 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. P444-129/2008.
303. 2008 m. balandžio 24 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁴⁴⁴-199/2008.
304. 2008 m. gruodžio 5 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. P¹⁴⁶-4/2010.
305. 2009 m. liepos 24 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. P⁷⁵⁶-153/2009.
306. 2009 m. liepos 31 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁵⁰²-363/2009.
307. 2010 m. sausio 8 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. P¹⁴⁶-2/2010.

Specialioji literatūra

308. Albors-Llorens, Albertina. The Principle of State Liability in EC Law and The Supreme Courts of the Member States. *The Cambridge Law Journal*. 2007, 66.
309. Anagnostaras, G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*. 2006, 31(5).
310. Anagnostaras, G. State liability and alternative courses of action: how independent can an autonomous remedy be? *Yearbook of European law*. 2001-2002, 2.
311. Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public law*. 2001, 7 (2).
312. Apter, S.A. Interim Measures in EC Law: Towards a Complete and Autonomous System of Provisional Judicial Protection before National Courts? *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2003, 7(2) [žiūrėta 2009-11-18]. <<http://www.ejcl.org/72/art72-1.html>>.
313. Arnall, A. Liability for Legislative acts under Article 215 (2) EC. In Heukels, T., McDonnell, A. *The Action for Damages in Community Law*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996.
314. Arnall, A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
315. Attal, M. Procédure et arbitrage. *La Semaine Juridique Edition Générale*. 2007 (5).
316. Audretsch, H.A.H. *Supervision in European Community Law*. 2-asis leid. Amsterdam: North-Holland Pub Co, 1986.
317. Barav, A. Damages against the State for failure to implement E.C. directives. *New Law Journal*. 1991, 141.

318. Barav, A. Omnipotent Courts. In Curtin, D., Heukels, T. (Eds.) *Institutional dynamics of European Integration. Essays in honour of Henry G. Schermers*. II tomas. Dordrecht: Nijhoff, 1994.
319. Barkbuysen, T., Emmerik, M.L. Accountability of the Judiciary on the National Level for Violations of the European Convention on Human rights. In Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: British Institute of international and comparative law, 2006.
320. Baublys, G. Teismo sprendimas kaip teisingumo aktas. Doktoro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius, 2001.
321. Bengtsson, B. Governmental Liability for faulty judgment? *European Review of Private Law*. 1994, 2.
322. Bergkamp, L. *Liability and Environment*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishes, 2001.
323. Bernitz, U. *Controlling Member State Courts under EU Law: The Duty to Refer Cases to the ECJ and the Köbler Doctrine on Member State Liability* [interaktyvus]. Paper to be presented at a seminar in Harvard Law School. [Žiūrėta 2010-02-20]. <<http://www.law.harvard.edu/students/orgs/hela-/papers/Article%20Harvard%20Controlling%20Member%20State%20Courts.doc>>.
324. Botella, A.S. La responsabilité de juge national. *Revue trimestrielle de droit européen*. 2004 (40), p. 303.
325. Bredimas, A. Methods of interpretation and Community law. In *European Studies in Law*. 6 tomas. Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1978.
326. Breuer, M. Judicial wrongs and Community law: the case Gerhard Kobler v. Austria. In Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: British Institute of international and comparative law, 2006.
327. Breuer, M. Urteile mitgliedstaatlicher Gerichte als möglicher Gegenstand eines Vertragsverletzungsverfahrens gem. Art. 226 *EurZW*. 2004, 15: 199.
328. Buttimore, J. State liability for judicial error: A Bridge too far? *Irish Journal of European Law*. 2004, 2.
329. Canivet, G. The responsibility of judges in France. Knygoje Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.) *Independence, Accountability and the judiciary*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2006.
330. Canivet, G., Andenas, M., Fairgrieve, D. (eds.). *Independence, accountability and the judiciary*. London: British Institute of international and comparative law, 2006.
331. Cappeletti, M. *Who watches the watchmen. The judicial process in comparative perspective*. Oxford: Clarendon press, 1989.
332. Caranta, R. Governmental Liability after Francovich. *Cambridge Law Journal*. 1993 (52).
333. Caranta, R. On discretion. In Prechal, S., Van Roermund, B. (eds.) *The Coherence of EU Law. The Search for Unity In Divergent Concepts*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
334. Chalmers, D., Tomkins, A. *European Union public law: text and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
335. Classen, C. D. Case C-224/01, Gebhard Köbler v Republik Österreich, Judgment of 30 September 2003, Full Court. *Common Market Law Review*. 2004, 41.
336. Clayton, R. Tomlinson, H. *The Law Under the European Convention*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
337. Coutron, A. Cour de Justice, 13 janvier 2004, Kühne & Heitz NV/Productschap voor Pluimvee en Eieren. *Revue des affaires européennes*. 2003-2004 (3).

338. Craig, P., Búrca, G. *EU law. Text, cases and materials*. 3-čiasis leid. Oxford: Oxford University Press, 2003.
339. Craig, P., Búrca, G. *EU law. Text, Cases and Materials*. 4-tas leid. Oxford: Oxford University Press, 2008.
340. Crawford, J. *The International Law Commission's Articles on state liability: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge, Cambridge University Press 2002.
341. David W.K., Anderson Q.C., M. Demetriou. *References to the European Court*. 2 leid. London: Sweet&Maxwell, 2002.
342. Davis, R. W. Liability in damages for a breach of Community law: some reflections on the questions of who to sue and the concept of „the State“. *European Law Review*. 2006, 31 (1).
343. Degan, V.D.L. *L'interprétation des accords en droit International*. La Haye: Martinus Nijhoff, 1963.
344. Denham, S. Presentation of the charter. The European Network of Councils for the Judiciary konferencijos, vykusios 2004 m. gegužės 20-21 d. Romoje ataskaita [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-01-29] <<http://www.encj.eu/encj/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=304&ShowPath=false>>
345. Denham, S. Responsibility and liability of judges in Europe, consideration of some case law, in response to Judge Peter Jann. The European Network of Councils for the Judiciary konferencijos, vykusios 2005 m. birželio 2-3 d. Barselonoje ataskaita [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-01-29] <<http://www.encj.eu/encj/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=583&ShowPath=false>>.
346. Dougan, M. *National remedies before The Court of Justice: issues of harmonisation and differentiation*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
347. Douma, W. T., Blockmansas, S. F. et al. *Europos Sąjungos teisės seminarai*. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2005.
348. Drake, S. State liability under Community Law for Judicial Error: A False Dawn for the Effective protection of the Individual's Community Rights. *Irish Journal of European Law*. 2004, 11.
349. Drake, S. Twenty years after Von Colson: the impact of “indirect effect” on the protection of the individual's Community rights. *European law review*. 2005 (30 (3)).
350. Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio Procesu kodekso komentaras*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005.
351. Driukas, A., Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
352. Driukas, A., Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
353. Duogan, M. *National remedies before the Court of Justice: issues of harmonisation and differentiation*. Oregon: Oxford and Portland Oregon, 2004.
354. Edward, D. Direct Effect – Myth, Mess or Mystery? [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-08-19]. <http://www.amicuria.eu/library/edward_direct-effect.pdf>.
355. Errera, R. Le contrôle externe institutionnalisé: de la responsabilité des magistrates et du service public de la justice. In Andenas, M., Canivet, G., Fairgrieve, D. (ed.). *Independence, Accountability and the Judiciary*. London: BIICL, 2006.
356. Errera, R. State Liability For Defective Functioning Of Justice. Case Comment. *Public Law*. 2004, WIN.

357. European Union: Liability Of Member State Through Error By Court. Case Comment. *Public Law*. 2004, SPR.
358. Fairgrieve, D. *State liability in tort*. Oxford: Oxford University press, 2003.
359. Foster N. *Foster on EU law*. Oxford (N.Y.): Oxford: University Press, 2006.
360. Freeman, A.V. *The International Responsibility of States for Denial of Justice*. London, New York, Toronto: Longmans, Green and Co., 1970.
361. Galleta, D.U. The Obligation for National Administrative Bodies to Review their Final Administrative decisions. In What's New in European Administrative Law? [interaktyvus]. Italy: European University Institute, 2005 [žiūrėta 2009 07 09]. <<http://www.iue.it/PUB/law05-10.pdf>>.
362. Garcia, R.A. Spanish Constitutional Court. Judgment 58/2004, of 19 April 2004. Tax on the use of gambling machines. "Recurso de amparo" (individual appeal for constitutional protection) and EC preliminary ruling. Failure to request an EC ruling considered as a violation of the fundamental right to effective judicial protection. *Common Market Law Review*. 2005, 42.
363. Gasparon, P. The transposition of the principle of Member State liability into the context of external relations. *European Journal of International Law*, 1999 10(3).
364. Gerven, W.V. Bridging the Gap between Community and National Laws: Towards a Principle of Homogeneity in the Field of Legal Remedies? *Common Market Law review*. 1995, 32.
365. Gerven, W.V. General Course of Rights and Remedies in the Enforcement of European Community Law before National Courts. In *Collected courses of the Academy of European Law*. 1997, III(1). The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1997.
366. Glannon, J.V. Res Judicata is claim preclusion whereas collateral estoppel is issue preclusion! [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-06]. <<http://www.caught.net/prose/resjud.htm>>.
367. González, C. P. *Responsabilidad del Estado frente a Particulares por Incumplimiento del Derecho Comunitario*. Valencia: Tirant lo blanch, 2001.
368. Gordon, R. *EU Law in Judicial Review*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
369. Gormley L. (ed.), Kapteyn P.J.G., Verloren Van Themaat, P. (ed.). *Introduction to the Law of the European Communities*. 3-asis leid. London, The Hague, Boston: Kluwer Law International, 1998.
370. Granger, Marie-Pierre F. National Applications Of Francovich And The Construction of a European Administrative Ius Commune. *European Law Review*. 2007, 32(2).
371. Groeben, H., Thiesing, J., Ehlermann, C.-D., Bardenhewer, A. *EU-/EG-Vertrag Kommentar, Kommentar zum EWG-Vertrag., Treaty on European Union (1992)*. 5-asis leid. Baden-Baden: Nomos-Verlag, 1997.
372. Groussot, X., Minssen, T. Res Judicata in the Court of Justice Case-Law: Balancing Legal Certainty with Legality? *European Constitutional Law Review*. 2007 (3).
373. Guinchard, S. *Responsabilités Encourues pour Fonctionnement Défectueux du Service Public de la Justice*. 2007 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-10]. <<http://www.dalloz.fr/>>.
374. Gulmann, C. Methods of interpretation of the European Court of Justice. *Scandinavian Studies*. 1980, 24.
375. Guyader, H. Conditions d'examen des pourvois dirigés contre des arrêts de renvoi conformes à la position déjà acquise. *La Semaine Juridique Edition Générale*. 2007 (5): II 10016.
376. Harpaz, G. The European Court of Justice and its Relations with the European Court of Human Rights: the Quest for Enhanced Reliance, Coherence and Legitimacy. *Common Market Law Review*. 2009, 46.

377. Hartley, T. C. *European Union law in a global context: text, cases and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
378. Hilson, C. The role of discretion in the EC law on non-contractual liability. *Common Market Law Review*. 2005, 42.
379. Hisserich, E. L. The collision of declaratory judgments and res judicata. *UCLA Law Review*. 2000, 48.
380. Hofstötter, B. *Non-Compliance of National courts. Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: TMC Asser Press, 2005.
381. Horspool M., Humphreys M., Harris S., Malcolm R. *European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
382. Janer Torrens, J.D. Actuación de los Órganos Jurisdiccionales y Responsabilidad Patrimonial del Estado. Comentario a la sentencia C-173/03 (Traghetti del Mediterraneo), de 13 de junio de 2006. *Revista General de Derecho Europeo*. 2006, 11.
383. Jann, P. The responsibility of judges in Europe [interaktyvus]. In the report of Conference of the European Network of Councils for the Judiciary that took place in Barcelona in 2-3/06/2005. Brussels: European Network of Councils for the Judiciary [žiūrėta 2010-02-21]. <<http://www.ency.eu/ency/-GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=583&ShowPath=false>>.
384. Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija. LR Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo aštuntosios konferencijos “Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė”, vykusios 2003 m. birželio 24-27 d. Druskininkuose, medžiaga. Vilnius: LR Konstitucinis Teismas, 2004.
385. Jočienė, D., Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemas tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės Projektų ir Tyrimų centras, 2005.
386. Kluth, W. Die Haftung der Mitgliedstaaten für Gemeinschaftsrechtswidrige höchstrichterliche Entscheidungen – Schlussstein im System der gemeinschaftsrechtlichen Staatshaftung. *DVBL*. 2004, 119.
387. Komárek, J. Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order. *Common Market Law Review*. 2005, 42.
388. Kostova-Bourgeix, A. Un arrêt ayant acquis l'autorité de chose jugée ne peut être réexaminé, même s'il est contraire au droit communautaire. *La Semaine Juridique Edition Générale*. 2006 (43): II 10174.
389. Kremer, C. Liability for breach of European Community law: an analysis of the new remedy in the light of English and German law. *Yearbook of European Law*. 22.
390. Krümmel, T., D'Sa, R.M. Implementation by German Courts of the Jurisprudence of the European Court of Justice on State Liability for Breach of Community Law as Developed in Francovich and Subsequent Cases. *European Business Law Review*. 2009.
391. Kuile, B.H. To refer or not to refer: about the last paragraph of article 177 of the EC treaty. In Deirdre, C., Ton, H. (ed.). *Institutional dynamics of European integration*. Dordrecht, Boston: Martinus Nijhoff, 1994.
392. Künneke, M. Divergence and the Francovich Remedy in German and English Courts. In Prechal, S., Van Roermund, B. (eds.) *The Coherence of EU Law. The Search for Unity In Divergent Concepts*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
393. La CJCE rappelle l'importance de la chose jugée. *Dépêches JurisClasseur*. 2006.
394. La CJCE rappelle l'importance de la chose jugée. *La Semaine Juridique Administrations et Collectivités territoriales*. 2006 (13).

395. Lagrange, M. L'action préjudicielle dans le droit interne des États membres et en droit communautaire. *Revue trimestrielle de droit européen*. 1974.
396. Lang, J. T. Developments, Issues, And New Remedies. The Duties of National Authorities and Courts under Article 10 of the EC Treaty. *Fordham Int'l L.J.* 2004 (27).
397. Lang, J. T. The duties of cooperation of national authorities and courts under article 10 EC: two more reflections. *European Law Review*. 2001, 26 (1).
398. Lauterpacht, H. Restrictive interpretation and the principle of effectiveness in the interpretation of Treaties. *British Yearbook of International Law*. 1948, 26.
399. Lauwaars, R.H. *Lawfulness and Legal Force of Community Decisions: Some Considerations on the Binding Decisions which the Council and the Commission can take by Virtue of the Treaty establishing the European Economic Community*. Leiden: Sijthoff, 1973.
400. Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003.
401. Lenaerts, K., Nuffel, P. V. *Constitutional law of the European Union*. London: Sweet&Maxwell Limited, 2005.
402. Linderfalk, U. *On the Interpretation of Treaties. The Modern International law as expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Dordrecht: Springer, 2007.
403. Ly, de F., Sheppard, A. Interim Report: "Res judicata" and Arbitration" [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-01]. <<http://www.ila-hq.org/pdf/Int%20Commercial%20Arbitration/Report%202004.pdf>>.
404. Makkonen, T. The principle of non-discrimination in international human rights law and EU law [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <http://iom.fi/elearning/files/european_law/essential_reading/Principle_of_Non_Discrimination.pdf>.
405. Martín Rodríguez, P. La revisión de los actos administrativos firmes: ¿Un nuevo instrumento de garantía de la primacía y efectividad del derecho comunitario? Comentario a la sentencia del TJCE de 13 de enero de 2004, C-453/00, Kühne & Heitz NV. *Revista General de Derecho Europeo*. 2004, 5.
406. Mendazona, E.C. La responsabilidad por actuaciones judiciales. el último gran paso en la responsabilidad de los estados por el incumplimiento del derecho comunitario. *Civitas. Revista Española de Derecho Europeo*. 2004, 10.
407. Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
408. Mikelėnas, V. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. 2-asis leid. Vilnius, 1997.
409. Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. 6 knyga, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
410. Moniz, C.B. Overview of the mechanisms of enforcement of community law. In De Sousa, S. M., Wolfgang, H. (eds.) *Enforcing community law from Francovich to Köbler: twelve years of the state liability principle*. Köln: Bundesanzeiger, 2004.
411. Moreno, G.P. *Responsabilidad Civil Extracontractual en el Derecho Europeo*. Valencia: Tirant lo blanch, 2008.
412. Peerbux-Beaugendre, Z. Une administration ne peut invoquer le principe de la force de chose définitivement jugée pour refuser de réexaminer une décision dont une interprétation préjudicielle ultérieure a révélé la contrariété avec le droit communautaire (Commentaire de l'arrêt de la CJCE du 13 janvier 2004). *Revue du droit de l'Union européenne*. 2004 (3).
413. Pfander, J. E. Government Accountability In Europe: A Comparative Assessment. *Geo. Wash. Int'l L. Rev.* 2003, 35.

414. Picardi. La Responsabilite de L'Etat du Fait de la Function Jurisdictionnel en Droit Belge. *European Review of Private Law*. 1994, 2.
415. Piris, J. C. Does the European Union have a Constitution? Does it need one? *European Law Review*. 1999, 24 (6).
416. Prechal, S. *Directives in EC Law*. 2-asis leid. Oxford: Oxford University Press, 2005.
417. Prechal, S. National Courts in EU Judicial Structures. *Yearbook of European Law*. 2003, 22.
418. Prechal, S., Ooik, R.H., Jans, J.H., Mortelmans, K.J.M. Europeanisation' of the Law: Consequences for the Dutch Judiciary [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-09-02]. <<http://www.encj.eu/encj/GetDoc?DBName=dPortal&-UniqueKey-Value=614&ShowPath=false>>.
419. Problems of res judicata created by expanding „cause of action“ under code pleading. *University of Pennsylvania Law Review*. 1956, 104.
420. Puder, M. G. Beer wars – a case study is the emerging European private law civil or common or mixed or sui generis? *Tulane European and Civil Law Forum*. 2005, 20.
421. Raikos, D. The jurisdiction of the administrative courts in Greece over cases of state liability for breaches of EC law by public authorities [interaktyvus]. Iš susitikimo, vykusio 2006 m. kovo 10-11 d., Beaulieu-sur-Mer, Graikijoje. [Žiūrėta 2008-08-28]: <http://www.sja-juradm.org/rubrique.-php3?id_-rubrique=5>.
422. Ramírez-Escudero, D.S. Responsabilidad de los Tribunales Nacionales y Derecho Comunitario. *Revista de Poder Judicial*. 2003, 71.
423. Ravarani, G. *La responsabilité civile des personnes privées et publiques*. 2-asis leid. Luxembourg: Impr. Centrale, 2006.
424. Remy-Corlay, P. Responsabilité de l'Etat pour violation par le juge national du droit communautaire. Pas d'obligation imposée au juge de réexaminer une décision judiciaire passée en force de chose jugée ni d'annuler cette décision si elle apparait contraire au droit communautaire. *Reveu Trimestrielle de Droit Civil*. 2006 (1).
425. Rochère, J. D. Member State liability for infringement of European Community law. *Tul. Eur. & Civ. L.F.* 1996, 11.
426. Rodríguez, P. M. La Responsabilidad del Estado por Actos Judicial en Derecho Comunitario. *Revista de Derecho Comunitario Europeo*. 2004, 19.
427. Rossi, L. S., Di Federico, G. Case C-129/00, Commission v. Repubblica Italiana, Judgement of 9 December 2003, Full Court, nyr. Case comment. *Common Market Law Review*. 2005, 42.
428. Samuilytė, A. Valstybės atsakomybė: išbandymas Europos Bendrijos teise. *Justitia*. 2006, 4(62).
429. Schermers H. G., Waelbroeck D. F. *Judicial protection in the European Union*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001.
430. Schockweiler, F. La responsabilité de l'autorité nationale en cas de violation du droit communautaire. *Revue Trimestrielle de Droit Europeen*. 1992.
431. Scott, D., Felix, A. *Principles of Administrative law*. London, Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1997.
432. Scott, H., Barber, N.W. State Liability under Francovich for decisions of national courts. *Law Quarterly Review*. 2004, 120.
433. Selelionytė-Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
434. Shetreet, S., Seschenes, J. (ed.). *Judicial independence: the contemporary debate*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1985.

435. Šinkūnas, H. *Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Rankraštis. Vilnius, 2004.
436. Soloveičikas, D. Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir jos taikymas – dvi skirtingos tapačios doktrinos dalys? *Jurisprudencija*. 2007, 4(94).
437. Steiner, J., Woods, L. *Textbook on EC law*. 8-tas leid. London: Blackstone, 2003.
438. Taborowski, M. Joined Cases C-392/04 & C-422/04, i-21 Germany GmbH (C-392/04), Arcor AG & Co.KG (C-422/04), formerly ISIS Multimedia Net GmbH & Co. KG v Bundesrepublik Deutschland, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 19 September 2006, not yet reported. *Common Market Law Review*. 2007 (44).
439. Timmermans, C. Use of the infringement procedure in cases of judicial errors. In: Zwaan, J.W., Jans, J.H., Nelissen, F. A. (ed.). *The European Union. An ongoing process of Integration. Liber Amicorum Alfred E. Kellermann*. TMC Asser Press, 2004.
440. Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997.
441. Trechsel, S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
442. Tridimas, T. Liability for breach of Community law: growing up and mellowing down? *Common Market Law Review*. 2001, 38(2).
443. Tridimas, T. State Liability for Judicial acts. Remedies unlimited? In *European Legal Dynamics. Revised and updated edition of 30 years of European Legal Studies at the College of Europe*. Brussels: Peter Lang, 2007.
444. Tridimas, T. *The general principles of EC law*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
445. UN Social Defence Unit/International Association of judges. *The role of the judge in contemporary Society*. Rome, 1984.
446. Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
447. Vaitkevičiūtė, A. Europos Bendrijos deliktinės atsakomybės taikymo ypatumai ir santykis su valstybių narių atsakomybe dėl privatiems asmenims padarytos žalos. *Jurisprudencija*. 2008, 4(106)
448. Vaitkevičiūtė, A. Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos Bendrijos teises: kilmė, samprata ir sąlygos. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97);
449. Vajda, C. Liability for breach of Community law: A survey of the ECJ cases post Factortame. *European Business Law Review*. 2006, 2.
450. Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Rankraštis. Vilnius, 2000.
451. Van Gerven, W., Lever, J., Larouche, P. *Tort law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000.
452. Waelbroeck, D. F. Schermers, H.G. *Judicial protection in the European Union*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001.
453. Waggoner, M. J. Fifty years of Bernhard v. Bank of America is enough: collateral estoppel should require mutuality but res judicata should not. *Review of Litigation*. 1993, 12.
454. Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: we can't go on meeting like this. *Common Market Law Review*. 2004 (41).
455. Wennerås, P. State Liability For Decisions Of Courts Of Last Instance In Environmental Cases. *Journal Of Environmental Law*. 2004, 16(3).
456. White, R., Dashwood, A. Enforcement Actions under Articles 169 and 170 EEC (now 226 and 227 EC). *European Law Review*. 1989, 14.

457. Wilmars, J.M., Verougstraete, I. M. Proceedings against Member States for failure to fulfil their obligations. *Common Market Law Review*. 1970.
458. Winter, J.A. Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law. *Common Market Law Review*. 1972.
459. Wong, J. Court or arbitrator. Who decides whether res judicata bars subsequent. *Santa Clara Law Review*. 2005, 46.
460. Wooldridge, F., D'Sa, M. R. ECJ Decides Factortame (No 3) and Brasserie du Pêcheur. *European Business Law Review*. 1996 (July).
461. Žalimas, D., Žaltauskaitė – Žalimienė, S. ir kiti. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001.
462. Zuckerman, A. S. „Appeal“ to the High Court Against House of Lords Decisions on the interpretation of Community Law – Damages for Judicial error. *Civil Justice Quarterly*. 2004, 23.

Pritaikius ekspertų ir anketinį metodus gauta medžiaga

463. Prof. dr. E. Šileikio mokslinė nuomonė dėl doktorantės R. Valutytės pateiktų klausimų. Vilnius, 2010-03-21.
464. The expert's opinion of dr. S. Platon on the questions submitted by R. Valutyte. Bordeaux, 2010-03-21.
465. 2007 m. liepos 15 d. Švedijos teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.
466. 2007 m. liepos 16 d. Austrijos teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.
467. 2007 m. liepos 16 d. Belgijos teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.
468. 2007 m. rugpjūčio 7 d. Vokietijos teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.
469. 2007 m. liepos 19 d. Portugalijos teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.
470. 2008 m. rugpjūčio 19 d. Danijos teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į klausimus dėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų. Tyrimo medžiaga.

Kiti literatūros šaltiniai

471. 18th annual report on monitoring the application of Community law, COM(2001)309 final [interaktyvus]. Brussels: European Commission, 2001 [žiūrėta 2010-02-22]. <http://ec.europa.eu/community_law/infringements-infringements_annual_report_18_en.htm>.
472. 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. JTO rezoliucijomis Nr. 40/32 bei 40/146 patvirtinti pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai, para. 8 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <http://www.unhchr.ch/html/-menu3/b/h_comp50.htm>.
473. 1994 metu spalio 13 d. ET MK rekomendacijos Nr. R (94) 12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens I (2) (d) p. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]

- <[http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/-legal_cooperation/legal_professionals/judges/-instruments_and_documents-/R\(94\)-12%20Lithuania.pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/-legal_cooperation/legal_professionals/judges/-instruments_and_documents-/R(94)-12%20Lithuania.pdf)>.
474. 23rd Annual Report from the Commission on monitoring the application of community law [2005] SEC(2006) 999, SEC(2006) 1005 [interaktyvus]. Brussels: European Commission, 2005 [2009-10-10]. <http://ec.europa.eu/community_law/infringements/infringements_annual_report_23_en.htm>.
475. 24th Annual Report from the Commission on monitoring the application of community law [2006] SEC(2007) 975, SEC(2007) 976 [interaktyvus]. Brussels: European Commission, 2006 [2009-10-10]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0398:FIN:EN:PDF>>.
476. 25th annual report on monitoring the application of Community law [interaktyvus]. Brussels, 18.11.2008 COM(2008) 777 final [žiūrėta 2010-02-22]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:-0777:FIN:EN:PDF>.
477. Action brought on 4 April 2000 by the Commission of the European Communities against the Italian Republic, Case C-129/00 [2000] O.J. C 163, p. 0019.
478. Europos teisės departamento išvada civilinio proceso kodekso 366 straipsnio 1 dalies 9 punkto pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui. Valstybės žinios. 2002. Nr. 36-1340.
479. Information note on references by national court for preliminary rulings [interaktyvus]. Luxembourg: ECJ, 2009 [žiūrėta 2010-02-20]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:297:0001:0006:EN:PDF>>.
480. Opinion no 1 (2001) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges, para. 67 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2001\)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2001)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3)>.
481. Opinion No. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality, para. 55-57 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-03]. <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2002\)-OP3&-Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&Back-Color-Internet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&Back-ColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2002)-OP3&-Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&Back-Color-Internet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&Back-ColorLogged=c3c3c3)>.
482. Report of the International Law Commission on the work of its eighteenth session. *Yearbook of the International Law Commission*. 1966, (II).
483. Report of the Study Group of the International Law Commission on "Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the diversification and expansion of International law" (A/CN.4/L.682), p. 214 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-17]. <http://untreaty.un.org/ilc/documentation--english/a_cn4_l628.pdf>.
484. Reports on European Union. European Parliament, Court of Justice, Economic and Social Committee [interaktyvus]. Bulletin of the European Communities, Supplement 9/75. [žiūrėta 2008-08-08]. <http://aei.pitt.edu/5590/-01/002291_1.pdf>.
485. Rules of Court [interaktyvus]. Strasbourg: Registry of the Court, 2009 [Žiūrėta 2009-11-23]. <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D1EB31A8-4194-436E-987E-65AC8864BE4F/0/RulesOfCourt.pdf>>.

AUTORĖS PUBLIKACIJŲ MOKSLINIUOSE LEIDINIUOSE SĄRAŠAS

Mokslinės publikacijos disertacijos tema

1. Valutytė, R. Valstybių atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų teisiniai pagrindai. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2 (2): p. 137-156.
2. Valutytė, R. Galimi konstitucinių principų bei Europos Žmogaus teisių Konvencijos pažeidimai įgyvendinant valstybės atsakomybę dėl EB teisę pažeidžiančių galutinės instancijos teismų veikų. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3 (3): p. 145- 164.
3. Valutytė, R., Drakšas R. Valstybės atsakomybės pagal privataus asmens ieškinį principo samprata ir įgyvendinimo sąlygos. *Justitia*. 2007, 2 (64).

Šiame darbe yra nagrinėjami valstybės atsakomybės dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų taikymo probleminiai aspektai bei galimas alternatyvių asmens pažeistų teisių teisinės gynybos priemonių pritaikymas

Pirmoje dalyje pateikiama valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų teisinio pagrįstumo analizė.

Antroje dalyje identifikuojami įgyvendinant valstybės atsakomybę nacionaliniame lygmenyje galimi konstitucinės reikšmės principų (teismų nepriklausomumo ir nešališkumo, nediskriminacijos, teisinio tikrumo, *res judicata*) pažeidimai.

Trečioje dalyje nagrinėjamas valstybės atsakomybės sąlygų turinys, daug dėmesio skiriama pakankamai rimto teisės pažeidimo analizei bei teismo kaltės turinio nustatymo problematikai.

Ketvirtosios dalies tyrimo objektas – galimos alternatyvios pažeistų asmens teisių gynimo priemonės. Nustatomas šių priemonių turinys bei efektyvumas, lyginant su ieškiniu dėl žalos atlyginimo prieš valstybę.

Penktoji dalis skirta išanalizuoti, kaip Lietuva įgyvendina iš ES teisės kylančius reikalavimus. Nagrinėjama, ar valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų sprendimų *ipso facto* nepažeidžia LR Konstitucijos nuostatų, ir kokie pokyčiai reikalingi siekiant užtikrinti efektyvų ES teisės įgyvendinimą. Svarstomas klausimas, ar valstybei gali kilti atsakomybė dėl LR Konstitucinio Teismo sprendimų, bei kokios galimos alternatyvios pažeistų teisių teisinės gynybos priemonės.

The thesis is aimed to examine the problematic aspects of implementation of the principle of state liability for the acts of national courts of final instance and possible application of alternative means of redress.

The first part of the work is dedicated to the analysis of the validity of state liability for defective final judgments of courts.

The second part intends to identify whether the principles of constitutional significance, such as judicial independence, impartiality, non-discrimination, *res judicata*, legal certainty are infringed when the *Köbler* doctrine is applied on the national level.

The third part is devoted to the analysis of the conditions of state liability under EU law. Particular attention is paid to the requirement of a sufficiently serious breach of law and legal analysis of the content of fault.

The fourth part is focused on possible alternative legal remedies for the protection of undermined right derived from EU law. The author discloses the content of these measures and discusses the question of their efficiency in relation to an action for damages against the State.

The fifth part is devoted to the analysis of how Lithuania implements the obligations arising from the EU law. It is examined whether state's liability for defective final judgments of the national court is without prejudice to the provisions of the Constitution of the Republic of Lithuania, and what changes are needed to ensure the effective implementation of the EU law in Lithuanian legal system. The author considers the question whether a State may be liable for the decisions of Constitutional Court and possible alternatives for ensuring the protection of rights derived from the EU law.